DISIDENTUL Alexei Navalnîi

PROFILUL UNUI DETINUT POLITIC

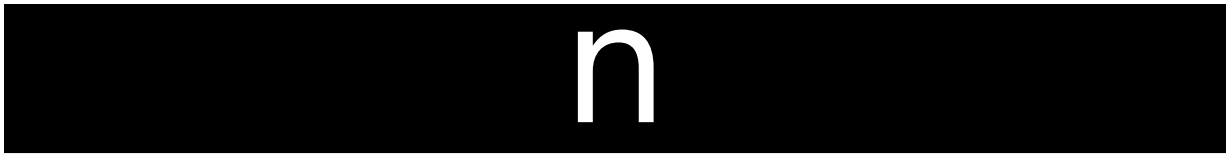
n

DAVID M. HERSZENHORN

DISIDENTUL
ALEXEI NAVALNÎI

Profilul unui deţinut politic

Traducere:
Elena Serban, Sorin Şerb,
Antonia Gîrmacea, Ioana Rotaru

EDITURA NICULESCU

Soţiei mele, Christina Pan Marshall, care îmi este atât partenera de viaţă,
cât şi cea mai bună prietenă, şi *a cărei activitate la nivel internaţional,*
ca avocată americană specializată în probleme de conformitate şi de etică,
demonstrează că lupta împotriva corupţiei este un proces universal şi, aşa cum
susţinea Alexei Navalnîi, un pilon esenţial al democraţiei.
Datorită Christinei şi
fiilor noştri, Miles, Isaac şi Ellis — cărora, de asemenea, le dedic această carte —
am reuşit să-mi îndeplinesc visul de a fi corespondent străin şi de a fi martorul
direct al unora dintre evenimentele descrise în paginile lucrării de faţă.

Părinţilor mei, Jaime şi Janet, şi profesorilor pe care i-am avut la şcolile
publice din New York — Şcoala Publică Nr. 32, Şcoala Gimnazială Nr. 227 şi
Liceul Townsend Harris — unde am învăţat şi care au făcut din scris o bucurie
ce merită a fi practicată în mod profesionist.

CUPRINS

Introducere	9
Otrăvirea	29
Navalnîi versus Putin	44
Răzbunarea	67

. Şi, ceea ce era chiar mai ofensator pentru regimul de la Kremlin, nu voia să-şi ţină gura.

După ce la finalul lunii august 2020 asasinii trimişi de guvernul rus l-au otrăvit pe Navalnîi cu un agent neurotoxic letal, cel mai aprig adversar politic al preşedintelui rus Vladimir V. Puţin a petrecut mai mult de două săptămâni într-un spital german fiind în comă. Când şi-a revenit, a anunţat că se va întoarce acasă, la Moscova, de îndată ce se va recupera. Nu voia să se lase intimidat şi să rămână în exil.

La numai trei săptămâni după ce şi-a recăpătat cunoştinţa, deşi încă mai suferea de episoade de tremurat, dar şi din pricina unor sechele cauzate de substanţa otrăvitoare pe care o ingerase şi a efectelor secundare ale tratamentul puternic care l-a salvat, Alexei Navalnîi a acceptat să-i acorde un lung interviu lui Iuri Dud, un cunoscut jurnalist şi YouTuber. în timpul discuţiei pe care au avut-o, Navalnîi l-a acuzat pe Vladimir Puţin că a contribuit la sărăcirea şi degradarea Rusiei şi chiar a luat în derâdere guvernul rus pentru planul

de asasinare a persoanei lui care s-a dovedit a fi ineficient.

Iniţial, Dud şi Navalnîi s-au amuzat când au constatat coincidenţele ciudate din interviul de acum cu cele din altul pe care îl făcuseră împreună în urmă cu trei ani. În 2017, a remarcat Iuri Dud, Alexei Navalnîi abia ieşise din închisoare după ce fusese arestat în timpul unui protest. în 2020, tocmai îşi revenise din comă. în 2017, cineva îi aruncase cu un lichid antiseptic pe faţă, colorându-l în verde-aprins, a precizat Navalnîi. În 2020, agenţi ai serviciilor speciale ruse i-au pus în lenjeria intimă Noviciok[2], o substanţă chimică letală.

2 *Noviciok* (care înseamnă „nou-venit”) este un agent chimic ce a fost dezvoltat iniţial de armata sovietică în anii 1970 şi 1980. *(n. red.)*

Iuri Dud l-a întrebat pe Navalnîi cum se schimbase Federaţia Rusă în cei trei ani care se scurseseră de la ultimul interviu împreună. Acesta i-a răspuns asemenea unui candidat aflat în cursa pentru o funcţie importantă, de fapt aşa cum se exprima întotdeauna – ca şi cum viitorul lui nu depindea de toanele unui tiran, ci de faptul că electoratul este cel care hotărăşte dacă îi e mai bine în prezent decât înainte de ultimele alegeri.

„Rusia a devenit un stat sărac", a afirmat Alexei Navalnîi, amintind câteva proiecte eşuate ale ţării sale, inclusiv eforturile de a construi atât un avion de pasageri de fabricaţie rusească, pe care nimeni nu dorea să-l achiziţioneze, cât şi un nou centru spaţial de unde aveau să fie lansate rachete, dar care încă nu se materializase.

„Niciunul dintre proiectele lui Puţin nu a fost încununat de succes."

„Federaţia Rusă se degradează din toate punctele de vedere", a spus Navalnîi. „Şi, apropo, în ceea ce priveşte întrebarea dacă m-au otrăvit sau nu, sistemul nu poate să decadă în toate sectoarele (de activitate) şi să se dezvolte, în mod excepţional, în cel al crimelor. Din câte se pare, şi acest domeniu se degradează. Dar aici este vorba doar despre noroc."

După ce şi-a revenit din comă, Alexei Navalnîi a trebuit să înveţe cum să meargă din nou, cum să scrie şi cum să facă alte acţiuni simple. însă în noiembrie 2021, în timp ce încă se recupera, acesta a făcut o declaraţie, prin intermediul unei videoconferinţe, în faţa membrilor Parlamentului European. El a îndemnat statele membre ale Uniunii Europene să fie mai dure cu regimul lui Vladimir Puţin, să sancţioneze oligarhii care aveau legături cu Kremlinul, cărora, după spusele lui Navalnîi, li s-a permis să facă afaceri şi să deţină averi colosale în Occident, inclusiv case de lux, mega-iahturi şi chiar echipe sportive profesioniste.

La o lună după acea intervenţie, colaborând cu site-urile de investigaţii *Bellingcat* şi *The Snsider,* el a reuşit să identifice

după nume majoritatea agen- ţilor guvernamentali ruşi care au încercat să-l omoare prin otrăvire. Pretinzând că este un consilier al şefului Consiliului Naţional de Securitate al Rusiei, Alexei Navalnîi a izbutit chiar să-l păcălească pe unul dintre agenţi, facându-l să recunoască rolul pe care l-a avut în complotul pus la cale pentru asasinarea opozantului rus, precum şi în muşamalizarea ulterioară a cazului. într-o con- versaţie telefonică care a durat aproape o oră, agentul a pus supravieţuirea lui Navalnîi pe seama ghinionului, inclusiv a paramedicilor care i-au administrat acestuia imediat tratamentul de urgenţă.

* * *

Alexei Navalnîi pur şi simplu nu voia să se dădea bătut. Astfel, nu a fost deloc surprinzător faptul că, la întoarcerea sa în Rusia, în ianuarie 2021, avionul în care se afla acesta a fost direcţionat spre un alt aeroport, împiedicând mulţimea de susţinători care îl aşteptau să-l întâmpine, iar el a fost arestat înainte să treacă de punctul de control al paşapoartelor.

Există mai multe modalităţi de a curma viaţa cuiva. Cum tentativa de otrăvire a lui Navalnîi eşuase, închisoarea era acum singura soluţie pentru a-l opri pe opozantul rus.

La două săptămâni după ce a fost arestat, Alexei Navalnîi se afla într-o sală de judecată din Moscova care era arhiplină, sfidător ca întotdeauna, pentru a răspunde ultimei acuzaţii absurde la adresa lui venite din partea guvernului rus: nu se prezentase în faţa ofiţerilor de eliberare condiţionată în timp ce se afla în comă.

Navalnîi purta un hanorac de culoare albastru-închis şi nişte pantaloni verde-kaki. Părul lui şaten-deschis era pieptănat perfect, iar faţa sa cu un contur bine definit şi cu o gropiţă în bărbie era la vedere, în timp ce aproape toţi ceilalţi din încăpere purtau măşti de protecţie împotriva noului coronavirus.

Privindu-l în sala de judecată, vesel şi cu un zâmbet ironic, stând în cuşca (sau celula) de sticlă pe care ruşii o numesc

„acvariu”, era greu de crezut că în urmă cu doar cinci luni fusese aproape omorât cu o armă chimică interzisă la nivel internaţional. Ofiţerul din cadrul FSB[3], ce fusese păcălit de Navalnîi, avusese dreptate. Viaţa opozantului rus fusese salvată datorită unei serii de evenimente extrem de norocoase: incompetenţa sau neîndemânarea ofiţerilor de securitate care au încercat să-l omoare, aterizarea rapidă de urgenţă efectuată de piloţii avionului în care se afla Navalnîi şi profesionalismul de care au dat dovadă personalul medical aflat în ambulanţă şi medicii din oraşul siberian Omsk, cărora nimeni nu le spusese că ar fi trebuit să-l lase să moară pe acest pacient.

Când lui Navalnîi i-a venit rândul să vorbească, vocea sa era fermă, caracterizată de tonul lui specific – un amestec de siguranţă absolută şi suspiciune dispreţuitoare –, care se datora anilor în timpul cărora s-a confruntat permanent cu lipsa de logică a sistemului judiciar rus. Acest sistem are o noimă doar atunci când este recunoscut ca fiind în slujba stăpânilor politici, garantând rezultate prestabilite, ce nu au legătură cu legile sau cu faptele.

Navalnîi şi-a perfecţionat tonul vocii şi stilul de povestitor enigmatic şi prietenos datorită faptului că a realizat o serie de videoclipuri pe care le-a postat pe YouTube, vizualizate de milioane de oameni şi în care a dezvăluit corupţia uriaşă a oficialilor din guvernul rus. Intr-un astfel de videoclip a arătat cine erau potenţialii lui asasini, descriind într-un mod suprarealist şi cu mult calm felul în care aceştia îi plănuiseră moartea.

în sala de judecată, unde Alexei Navalnîi era închis într-o cuşcă de sticlă, acesta era inculpatul acuzat de încălcarea eliberării condiţionate, pentru care risca să primească o pedeapsă de aproape trei ani de închisoare într-un penitenciar din Rusia, cunoscut pentru relele tratamente aplicate deţinuţilor.

Dar, în timp ce îşi rostea declaraţia în faţa instanţei, într-o

3 Serviciul Federal de Securitate al Rusiei, principala agenţie rusă de securitate şi con- trainfor mâţii. *(n. red.)*

după-amiază extrem de friguroasă de februarie, Navalnîi s-a folosit în avantajul său de absurditatea sistemului judiciar din Federaţia Rusă. El s-a transformat din acuzat în acuzator, iar declaraţia sa de inculpat a convertit-o într-o pledoarie finală a unui procuror, în care a formulat acuzaţii împotriva celui pe care îl considera singurul responsabil pentru otrăvirea şi încarcerarea sa: Vladimir Vladimirovici Puţin, ţarul modern al Rusiei.

Judecătoarea, pe nume Natalia Repnikova (care în ultimul moment a înlocuit pe altcineva), procuroarea Ecaterina Frolova şi un reprezentant al Serviciului Federal al Penitenciarelor din Rusia, Alexander larmolin, erau tinte 1 secundare ale dispreţului batjocoritor al lui Alexei Navalnîi. Pledoaria sa a fost îndreptată direct împotriva lui Vladimir Puţin, fostul şef al KGB-ului, care a ocupat funcţia de conducător suprem al Federaţiei Ruse încă de la demiterea lui Boris Elţîn, în 1999, în ajunul Anului Nou.

Respingând imediat acuzaţiile aduse de instanţa rusă, Navalnîi a subliniat faptul că fusese găsit vinovat de încălcarea eliberării condiţionate într-o speţă pe care Curtea Europeană a Drepturilor Omului o considerase deja nefondată şi pentru care guvernul rus îi plătise despăgubiri. în plus, el a amintit că, în anul 2014, a primit o pedeapsă de trei ani şi jumătate (de închisoare) cu suspendare pronunţată în acel caz. „Să facem puţină matematică”, a spus Navalnîi, exprimându-se în felul său ironic specific. „Acum suntem în 2021.”

„Cu toate acestea”, a continuat el revenind la Vladimir Puţin, „cineva îşi doreşte, şi şi-a dorit foarte mult, ca eu să nu mai fac niciun pas pe teritoriul ţării noastre ca cetăţean liber. Din momentul în care am trecut graniţa, am devenit prizonier. Şi ştim bine despre cine este vorba. Ştim de ce s-a întâmplat aşa. Motivele pentru toate acestea sunt ura şi teama unei singure persoane care trăieşte într-un buncăr, fiindcă i-am adus o jignire fatală supravieţuind pur şi simplu după ce [agenţii] au încercat să mă omoare la ordinele sale.”

Procuroarea Frolova a încercat să-l întrerupă, dar Navalnîi a vorbit peste ea.

„Nu am nevoie de comentariile dumitale”, s-a răstit el la aceasta. „Faptul că reprezentanta acuzării încearcă să mă întrerupă, să-mi închidă gura caracterizează perfect tot ceea ce se întâmplă... Aşadar, [îmi] voi continua [discursul]. I-am adus o jignire fatală fiindcă am supravieţuit. Asta datorită unor oameni buni, piloţi şi medici. Apoi am comis o infracţiune şi mai gravă: după ce am supravieţuit, nu m-am ascuns, nu am trăit într-un loc unde să fiu păzit, în vreun mic buncăr pe care să mi-l permit.”

Alexei Navalnîi nu se mai adresa acum judecătoarei Natalia Repnikova, a cărei decizie de a-l trimite la închisoare fusese deja luată, ea fiind doar o marionetă într-un scenariu complex. Opozantul rus pleda în faţa propriei audienţe – milioanele de susţinători – din Rusia şi de peste tot din lume.

„Apoi s-a întâmplat ceva cu adevărat îngrozitor”, a spus Navalnîi. „Nu doar că am supravieţuit, nu doar că nu m-am speriat şi nici nu m-am ascuns, ci am şi luat parte la ancheta propriei otrăviri. Şi am arătat şi demonstrat că Vladimir Puţin a fost cel care, folosindu-se de Serviciul Federal de Securitate al Rusiei, a dispus această tentativă de asasinat. Iar eu nu am fost singurul. Acum toti ştiu asta şi vor afla mult mai multe lucruri. Iar asta îl scoate din
minţi pe acest omuleţ ticălos care se ascunde în buncărul său. Exact acest lucru — faptul că totul a ieşit la iveală. înţelegeţi?”

„S-a dovedit că, pentru a face faţă unui adversar politic care nu are nici [acces la] televiziune, nici un partid politic, este nevoie doar de tentative de omor cu arme chimice”, a continuat Navalnîi. „Şi bineînţeles că acest gând îl înnebuneşte [pe Puţin]. Pentru că toată lumea şi-a dat seama că el era un funcţionar oarecare ce a fost numit accidental în funcţia de preşedinte. Nu a participat niciodată la vreo dezbatere sau la alegeri, iar acesta este singurul mod prin care ştie să lupte – încercând să omoare oameni. Şi, indiferent de cât de mult pretinde că este un bun geopolitician, un lider mondial important, principalul motiv pentru resentimentul [pe care îl are] faţă de mine constă acum în faptul că va rămâne în istorie

drept un mare otrăvitor.”

în cea mai memorabilă şi mai des citată replică a sa din ziua respectivă, Alexei Navalnîi s-a întors cu secole întregi în trecut pentru a invoca doi mari conducători ruşi. Unul dintre ei a fost laroslav I (cel înţelept), care **a** domnit ca mare prinţ al Rusiei Kievene din 1019şipânăîn 1054, introducând primul sistem de legi codificate în ceea ce avea să devină Imperiul Rus. Celălalt conducător a fost Ţarul Alexandru al II-lea, care a domnit între 1855 şi 1881 şi care a fost cunoscut drept reformatorul sistemului judiciar, interzicând pedeapsa corporală şi abolind şerbia din Rusia (ţaristă).

„Ştiţi bine, i-am avut pe Alexandru Eliberatorul şi pe laroslav cel înţelept”, a spus Navalnîi folosind un ton plin de un dispreţ tăios, care nu menaja pe nimeni. „Ei bine, îl vom avea şi pe Vladimir, Otrăvitorul de Chiloţi.”

* * *

Alexei Anatolievici Navalnîi nu voia să fie cunoscut drept un disident.

El a fost trimis în repetate rânduri la închisoare din cauza opiniilor sale politice, a supravieţuit mai multor tentative de asasinat sprijinite de statul rus şi a făcut greva foamei în semn de protest faţă de condiţiile de detenţie la care era supus. A luptat încontinuu împotriva corupţiei publice şi a coordonat o mişcare de opoziţie faţă de guvernul autocratic şi beligerant din Federaţia Rusă, ceea ce a condus la încarcerarea multora dintre asociaţii şi susţinătorii lui. Această luptă i-a transformat chiar şi pe unii dintre membrii familiei sale în adevărate ţinte, inclusiv pe Oleg, fratele lui Alexei. Şi cu toate acestea, Navalnîi s-a ferit de termenul „disident” care era folosit de multă lume atunci când venea vorba despre persoana lui.

Alexei Navalnîi a fost duşmanul numărul unu al lui Vladimir Puţin, fost agent KGB care a condus ţara în calitate de preşedinte, prim-ministru şi din nou preşedinte timp de mai bine de 23 de ani, cu un pumn de fier tot mai încleştat. Pentru

a se menţine la putere, Puţin a falsificat rezultatele alegerilor şi a modificat Constituţia ţării. Liderul de la Kremlin l-a privit pe Navalnîi cu atât de mult dispreţ, încât a refuzat să-i rostească numele; în schimb, se referea la el folosind eufemisme de tipul „pacientul de la clinica din Berlin” sau „personajul pe care l-aţi menţionat”.

Venind din partea lui Puţin, astfel de referinţe ciudate şi stângace sunt mai degrabă o insignă de onoare – dovada, ca şi cum ar mai fi nevoie de vreuna, că Navalnîi a reuşit să pătrundă sub pielea conducătorului atotputernic al Federaţiei Ruse. Dar în Rusia postsovietică termenul „disident” este împovărat cu un bagaj istoric pe care Navalnîi şi apropiaţii săr nu voiau să-l ducă.

Din punctul lor de vedere, Navalnîi — care în momentul scrierii acestei cărţi ispăşea mai multe sentinţe, acumulând în total 30 de ani de detenţie într-o închisoare de maximă securitate — căra în spate deja destul de multe alte poveri.

Mai mult decât orice altceva, Alexei Navalnîi voia să fie cunoscut drept un politician şi liderul de necontestat al opoziţiei din Rusia.

În timpul ascensiunii sale de aproape două decenii, în timpul cărora a ajuns să obţină un renume atât la nivel naţional, cât şi mondial, şi-a revendicat cu mare bucurie o serie de alte titluri: avocat, blogger, organizator politic de bază, militant pentru drepturile acţionarilor, luptător anticorupţie, lider al unor proteste, candidat la funcţia de primar, şef de partid politic, strateg de campanie şi pentru alegeri, aspirant la funcţia de preşedine, duşman al escrocilor şi al hoţilor.

J 3

Există şi tot felul de denumiri cu care criticii săi au încercat să-i dea o palmă peste obraz, cum ar fi „trădător”, „agent străin”, „terorist” şi „extremist”. Aceste caracterizări sunt absurde, având în vedere devotamentul obsesiv şi patriotic faţă de Rusia de care Navalnîi a dat dovadă, şi ar fi putut stârni râsul, dacă nu ar fi avut chiar consecinţe penale. Apoi, mai

sunt şi alte etichete care i-au fost puse şi pe care Navalnîi a încercat să le rafineze sau de care a fost forţat să se dezică de-a lungul anilor – [se spunea că este] pro-arme, antiimigraţie, ultranaţionalist, imperialist rus –, care au fost adevărate sau doar parţial aşa până când opiniile sale au evoluat.

Totuşi, „disident" este una dintre etichetele pe care nici el, nici susţinătorii săi nu au acceptat-o, deşi recunosc că are o rezonanţă internaţională.

„În limba rusă, termenul «disident» are o cu totul altă conotaţie şi se referă la persoane precum cei opt cetăţeni curajoşi care au protestat în Piaţa Roşie în 1968, nu-i aşa?"[4], a afirmat Leonid Vblkov, fostul şef de cabinet al lui Navalnîi şi coordonatorul campaniei sale din 2013 pentru funcţia de primar al Moscovei. „în 1968, acele opt persoane au fost foarte curajoase. Le admirăm.
Dar a fost foarte limpede pentru toată lumea că erau de fapt o minoritate intr-o mulţime imensă şi tăcută."

„Aceşti mari eroi ai intelectualităţii sovietice, acei *Shestidesyatniki,* acei disidenţă, precum [Andrei] Saharov şi [Elena] Bonner, [Anatoli] Marcenko şi [Natalia] Gorbanevskaia, dar şi restul erau separaţi de popor", a continuat Vblkov. „Astfel, ei au avut un rol istoric crucial. îi admirăm foarte mult. Dar este o diferenţă enormă între ei şi mişcarea noastră, deoarece nu vrem să fim o minoritate şi nu suntem una."

J

Leonid Vblkov, care la rândul său a fost încarcerat de mai multe ori şi care în continuare se confruntă cu acuzaţii penale grave venite din partea Moscovei, stătea la masă într-o cafenea

---

4 Demonstraţia din 25 august 1968 a avut loc în Piaţa Roşie din Moscova. Aceasta a fost organizată de opt persoane care manifestau împotriva invadării Cehoslovaciei (din noaptea de 20 spre 21 august 1968) de către Uniunea Sovietică şi aliaţii săi din Pactul de la Varşovia. Protestul a avut loc la Lobnoe Mesto („Locul Proclamaţiei") — o platformă circulară unde se desfăşurau ceremoniile publice, aflată în Piaţa Roşie de lângă Kremlin —, pentru a se evita orice acuzaţie de încălcare a ordinii publice. A fost o demonstraţie paşnică. Cu toate acestea, protestatarii, cu excepţia unei singure persoane, au fost arestaţi rapid şi în mod brutal de poliţie şi de către oameni în civil care făceau parte din KGB. (n. *trad.)*

din capitala Lituaniei, Vilnius, unde trăieşte în exil autoimpus cel puţin din august 2019 şi de unde, până la retragerea sa din 2023, a condus Fundaţia Anticorupţie ce continuă munca lui Alexei Navalnîi.

În Lituania, Volkov şi restul echipei fostului principal oponent al preşedintelui rus Vladimir Puţin se aflau în afara razei legale a guvernului rus, care a luat măsuri dure împotriva tuturor disidenţilor politici. Dar nu scăpaseră şi de asasinii de la Kremlin, care şi-au asumat cu neruşinare de la început misiuni în străinătate, inclusiv în Germania şi în Marea Britanie.

La fel ca Alexei Navalnîi, Leonid Vblkov este cunoscut pentru stilul său oratoric lipsit de menajamente. Dar când a vorbit despre celebrii şi admirabilii *Shestidesyatniki* — „Şaizeciştii" – a fost politicos. Ceea ce a vrut să spună cu adevărat a fost că acei disidenţi curajoşi nu au fost altceva decât nişte *pierzători* (sau nişte *învinşi),* făcând referire la faptul că ei nu au câştigat lupta cu regimul sovietic.

Disidenţii norocoşi au supravieţuit gulagului rusesc. Unii au reuşit chiar să scape şi au trăit îndeajuns de mult încât să se întoarcă în Rusia şi să se bucure de primii ani de efervescenţă postsovietică. Dar, în mintea multor cetăţeni ruşi, disidenţii curajoşi nu au învins regimul comunist represiv, la fel cum nici Statele Unite nu au învins Uniunea Sovietică, ci doar şi-au asumat victoria atunci când URSS-ul s-a prăbuşit de la sine din cauza conducerii defectuoase şi a corupţiei de aici.

După unele criterii, se consideră că aceşti disidenţi, de obicei membri ai unei intelectualităţi care s-a constituit singură, au avut, de asemenea, mai puţin de suferit decât ruşii de rând ca urmare a faimei sau a notorietăţii lor. Unora dintre ei, cum este cazul Nataliei Gorbanevskaia, li s-a permis de către autorităţile sovietice să emigreze, în vreme ce alţii, ca Natan Şaranski, au fost eliberaţi în timpul schimburilor de prizonieri. Au fost mai apoi primiţi ca nişte persoane cu notorietate şi cu autoritate morală în Statele Unite, Israel şi Europa şi astfel au evitat să trăiască în Rusia o perioadă plină

de suferinţe, mai ales la începutul anilor 1990.

în context internaţional, lăsând deoparte sensibilitatea ruşilor faţă de acest cuvânt, Alexei Navalnîi a fost, fără îndoială, cel mai cunoscut disident din lume, fiind închis exclusiv pentru opiniile sale politice, pentru insistenţa înverşunată şi implacabilă cu care îl critica pe Puţin, dar şi corupţia şi infrac- ţionalitatea din imediata apropiere a ţarului modern.

Separat de draga lui soţie, lulia Navalnaia, de fiica lui studentă, de fiul adolescent şi de părinţii vârstnici, Navalnîi comunica cu lumea externă în principal prin intermediul scrisorilor, întocmite adesea pe hârtie milimetrică *(millimetrovka* în limba rusă), aduse în colonia penală şi luate de aici de avo- caţii săi.

în martie 2022, Alexei Navalnîi a fost acuzat de fraudă şi deturnare de fonduri, iar în august 2023, de extremism. Sentinţele pentru aceste infracţiuni au însumat 28 de ani de închisoare, condamnându-l să rămână în spatele gratiilor până în 2051 şi împiedicându-l să mai candideze la următoarele cinci alegeri prezidenţiale din Federaţia Rusă. Modificările operate în 2021 în Constituţia Rusiei i-au permis lui Vladimir Puţin să candideze, în 2024[5], pentru încă un mandat de şase ani, şi în 2030, pentru un altul, rămânând astfel la putere până în 2036, când acesta va avea vârsta de 83 de ani.

Astfel, Alexei Navalnîi se poate alătura lui Nelson Mandela, Lech Walşsa şi altor conducători, incluzând-o aici şi pe Aung San Suu Kyi din Myanmar, care s-au luptat cu regimuri autoritare şi care sunt consideraţi în mod incontestabil „disidenţi”. Unii dintre ei sunt priviţi şi ca „revoluţionari”, o etichetă care în Rusia este mult mai tulburătoare decât cea de „disident”, ţinând seama de evenimentele întâmplate acolo la începutul secolului XX.

---

5 Vladimir Puţin a câştigat, în martie 2024, cel de-al cincilea mandat de preşedinte. El a obţinut cel mai mare scor din istoria Rusiei postsovietice (peste 87% din voturile exprimate), asigurându-şi încă şase ani în fruntea ţării pe care o conduce de la sfârşitul anului 1999. (n. *red.)*

Pentru o mare parte dintre statele lumii, mai ales pentru cele occidentale, Navalnîi fusese cea mai mare speranţă în privinţa unei viitoare epoci post-Pu- tin, când Rusia ar fi putut pune capăt războiului din Ucraina şi s-ar fi alăturat din nou comunităţii naţiunilor civilizate. însă alte scenarii erau mult mai înspăimântătoare decât cel care îl includea pe Puţin: ascensiunea unui alt criminal, precum şeful grupării de mercenari Wagner, Evgheni Prigojin[6], sau fragmentarea haotică a Rusiei în diverse teritorii, unele conduse de persoane ca Ramzan Kadîrov din Cecenia. Din acest punct de vedere, ideal ar fi fost ca Alexei Navalnîi să fi ieşit din închisoare ca un succesor modern al lui Nelson Mandela, drept un disident ajuns preşedinte, care îşi conduce naţiunea către reconciliere şi reformă democratică.

Totuşi, în ciuda autorităţii sale morale, a demnităţii istorice şi a ceea ce însemna el la nivel mondial, Navalnîi, la fel ca cei mai devotaţi confidenţi, colaboratori şi apropiaţi ai săi, nu accepta eticheta de „disident". Acest lucru explică de ce ei au avut în mod categoric sentimente contradictorii atunci când Parlamentul European a anunţat, în octombrie 2021, că Navalnîi fusese distins cu Premiul Saharov pentru libertatea de gândire, o distincţie prestigioasă acordată anual, însă numită după Andrei Saharov, probabil cel mai cunoscut dintre disidenţii sovietici.

Premiul Saharov, recompensat cu 50.000 de euro, a fost decernat în decembrie 2021 la sediul Parlamentului European de la Strasbourg. Fiica lui Navalnîi, Daria Navalnaia, studentă la Universitatea Stanford, s-a deplasat în Franţa pentru a accepta distincţia în numele tatălui ei.

înaltă şi blondă asemenea mamei ei, Daria a rostit un discurs scurt, dar foarte emoţionant, în care i-a acuzat pe conducătorii occidentali şi europeni, inclusiv pe europarlamentari, de faptul că sunt prea reţinuţi în confruntarea cu Vladimir Puţin şi cu regimul său autoritar.

6 Şeful grupului de mercenari Wagner, care a luptat pentru Rusia în Ucraina, a murit după ce avionul în care se afla s-a prăbuşit, pe 23 august 2023, în regiunea Tver de lângă Moscova, *(n. red.)*

Aceasta i-a catalogat drept „pragmatişti”, ca şi cum ar fi o insultă, şi i-a învinuit că nu făceau destule eforturi pentru a-l elibera pe tatăl ei din închisoare şi pentru a pune capăt „coşmarului” prin care trecea atunci familia ei.

Daria Navalnaia s-a îndreptat către pupitrul de unde urma să-şi susţină discursul ţinând în mâini o fotografie cu tatăl ei făcută în timp ce era arestat la un protest, în poză putându-se vedea cum poliţiştii îl ţineau strâns de braţe şi de mijloc.

„Este [un moment] onest şi destul de stânjenitor”, i-a avertizat ea pe membrii Parlamentului European, asta după ce mai întâi i-a cucerit mărturisindu-le cât de „îngrozită” era să nu se facă de râs. Apoi, cu o voce caldă, i-a acuzat că au făcut declaraţii lipsite de substanţă, că s-au înclinat în faţa dictatorilor şi că au pus în mod stupid interesele economice meschine înaintea idealurilor democratice.

> „Ştiţi, am auzit acest lucru de multe ori şi sunt sigură că îl voi mai auzi, poate chiar pe holuri, după ceremonie: «Ştii, Daşa», o să-mi spună oamenii, «înţeleg de ce te simţi aşa, pentru că familia şi cei apropiaţi sunt implicaţi, dar în lumea reală trebuie să fim totuşi *mai pragmatici.*» Acolo, pe hol, voi da din cap afirmativ şi le voi răspunde: «Da, bineînţeles!» Ce altceva aş putea spune? Sunt o studentă care are 20 de ani şi nu mă simt deloc confortabil [când trebuie] să mă contrazic cu nişte pragmatişti experimentaţi şi responsabili.
>
> Cu toate acestea, astăzi, aflându-mă aici şi profitând de faptul că am un microfon în faţă—, vreau să mă opun pragmatismului. Acesta este Premiul Saharov, iar Andrei Saharov a fost probabil una dintre cele mai puţin pragmatice persoane din lume. Nu înţeleg din ce motiv cei care militează pentru relaţii pragmatice cu dictatorii nu deschid cărţile de istorie. Ar fi un lucru foarte pragmatic, iar după aceea ar înţelege cu uşurinţă inevitabilele legi politice: restabilirea păcii cu dictatorii şi cu tiranii nu funcţionează niciodată.”

Intr-adevăr, restabilirea păcii nu facea parte din ansamblul de strategii ale lui Navalnîi.

Politicile sale nu erau violente. Adunările şi protestele pe care le-a condus au avut întotdeauna ca scop transmiterea unui mesaj şi mobilizarea oamenilor, nicidecum destructurarea. Dar el a rămas în mod instinctiv un luptător. Retorica sa devenea adesea înflăcărată, fiind implicat în mai multe scandaluri şi încăierări decât avea nevoie. Era condus de furie şi de ceea ce el numea J >
„ură", o animozitate personală şi profundă faţă de adversarii săi. Detesta să fie minţit, înşelat şi luat de prost.

„Un lucru ştiu clar despre mine", i-a spus Alexei Navalnîi lui Iuri Dud în timpul interviului din Germania. „Unul dintre defectele mele este tendinţa de a utiliza anumite epitete pe care ar trebui să le folosesc mai rar sau chiar deloc. Vorbele mele devin cu siguranţă ceva personal. Face parte din strategia mea politică, dacă se poate spune aşa, deoarece am intrat în acest domeniu pentru a critica nişte persoane, printre altele... Nu mă lupt cu corupţia ca fenomen în sine, ci cu fiecare funcţionar corupt în parte, cu escrocii pe care îi detest, întotdeauna le rostesc numele, cu fiecare ocazie care mi se oferă. Este principiul meu. Bineînţeles, acest lucru presupune folosirea unui limbaj puternic emoţional şi personal. Poate că în general [asta] este un minus, dar face parte din cine sunt eu."

La Strasbourg, în acea zi, Daria Navalnaia a criticat Occidentul pentru încercarea de a-l împăca pe dictatorul belarus Alexander Lukaşenko, pentru că a permis serviciilor speciale ale lui Puţin să comită asasinate cu impunitate şi pentru că i-a abandonat pe disidenţii curajoşi, precum tatăl ei.

„Oricât de multe persoane încearcă să se amăgească, sperând că un alt nebun care se agaţă de putere va reacţiona în mod civilizat la concesii şi linguşeli, [trebuie să ştie că] acest lucru nu se va întâmpla niciodată", a spus ea.

„Esenţa puterii autoritare constă în creşterea constantă a mizelor, în intensificarea agresiunii şi în căutarea unor noi inamici", a continuat să susţină Daria Navalnaia, adăugând:

„Un alt lucru pe care pragmatiştii nu vor să-l facă dintr-un anumit motiv este să pună mână pe un calculator şi să vadă cât de mult îi costă pe cetăţeni pragmatismul lor, dar în special pe contribuabilii europeni.

Anii plini de linguşeli la adresa lui Puţin i-au transmis clar acestuia ideea că, pentru a-şi spori popularitatea, poate să înceapă un război. Cât de mult va trebui să plătească Europa pentru războiul din Ucraina?”

Discursul a devenit şi mai personal în momentul în care fiica lui Alexei Navalnîi a descris crimele şi tentativele de asasinare a reprezentanţilor opoziţiei din Rusia, inclusiv câteva încercări de otrăvire a propriului tată. O astfel de tentativă, ce a avut loc în iulie 2022, a afectat atât de puternic sănătatea mamei ei, încât aceasta a ajuns să nu se mai poată ridica în picioare.

„Unul dintre liderii opoziţiei, Boris Nemţov, este ucis cu focuri de armă [fiind împuşcat] în spate chiar lângă Kremlin”, a afirmat Daria Navalnaia în Parlamentul European. „Iar apoi apare un pragmatist şi spune: «Nu putem face prea multe în această privinţă. Să ne limităm la o declaraţie dură, iar apoi să continuăm tratativele.» Iar ei vor continua să-l ucidă şi pe al doilea, şi pe al treilea, al patrulea va fi omorât în centrul Berlinului, iar al cincilea, în Marea Britanie. De asemenea, vor arunca în aer câteva depozite din Europa şi apoi vor începe să ucidă folosindu-se de arme chimice.”

Daria Navalnaia şi-a continuat discursul susţinând: „în interiorul serviciilor speciale ale lui Vladimir Puţin s-a format o adevărată grupare teroristă, care îi omoară pe cetăţenii ţării mele fără a fi audiaţi sau judecaţi, iară [a se apela la] justiţie. Aproape că mi-au omorât mama, tatăl. Şi nimeni nu poate garanta că mâine politicienii europeni nu se vor simţi epuizaţi, după ce au pus pur şi simplu mâna pe mânerul uşii.”

Membrii Parlamentului European au aplaudat frenetic criticile care le-au fost aduse, această scenă neobişnuită amintind de piesa de teatru „Revizorul” de Gogol, o capodoperă satirică tranşantă despre corupţia publică din Rusia, ea fiind de altfel şi una dintre preferatele lui Alexei Navalnîi.

într-unul din punctele culminante ale piesei, protagonistul, un guvernator umilit, întrerupe o tiradă absurdă la adresa subalternilor săi, se întoarce către public şi i se adresează astfel: „De ce râdeţi?”, întreabă el. „Râdeţi de voi înşivă.”

* * *

Spre deosebire de disidenţii sovietici intelectuali – Andrei Saharov însuşi a fost fizician nuclear, fiind cunoscut ca părintele bombei cu hidrogen ruseşti –, Alexei Navalnîi şi echipa lui se considerau nişte ruşi obişnuiţi, sau cel puţin nişte cetăţeni de rând, din clasa de mijloc a Rusiei moderne, postsovietice.

„Suntem o forţă politică care se bucură de susţinerea populaţiei din oraşe mici şi mari, de cea a persoanelor cu venituri mici şi mari, cu şi fără studii”, a declarat Leonid Vblkov la Vilnius. „Avem 10 milioane de abonaţi pe reţelele sociale şi în jur de 15-20 de milioane de susţinători în ţară. Putem să organizăm strategii de protest pentru 180 de oraşe simultan. Deci, suntem cunoscuţi pe toate cărle.”

Faptul de a fi un tip obişnuit — şi dorinţa de a se face cunoscut – a fost întotdeauna o trăsătură esenţială a personalităţii lui Alexei Navalnîi, începând chiar din copilărie, de pe vremea când locuia la periferia Moscovei, fiind copil de

cadru militar şi având pe unul din pereţii dormitorului său un poster cu Arnold Schwarzenegger, culturistul, actorul şi viitorul guvernator al Californiei, care era de origine austriacă.

Eroii precum Schwarzenegger erau o parte importantă din viaţa lui Navalnîi, pentru că se potriveau foarte bine cu convingerea sa că pe lume există mulţi băieţi buni, dar şi ticăloşi. Odată, în 2010, cu mult înainte să ajungă să aibă un renume internaţional, Alexei Navalnîi s-a bucurat enorm gândindu-se că este posibil ca Arnold Schwarzenegger, pe atunci guvernator, să fi citit un articol în *Los Angeles Times* despre eforturile sale de a lupta împotriva corupţiei.

„Uraa! Am făcut-o şi pe asta”, a scris el entuziasmat pe blogul personal. „Acum sigur ştie despre mine... cel care m-a privit mulţi ani de pe peretele din dormitor. Arnold Schwarzenegger... Să citească oare guvernatorul Californiei ziarul de stat? Fără doar şi poate. Aşa că sigur a aflat despre mine.”

În articolul de pe blogul său, opozantul rus a citat o replică diferită din piesa „Revizorul” de Gogol, în care unul dintre personaje, Piotr Bobcinski, spune că singura sa dorinţă este ca nobilii din Sankt-Petersburg să afle de existenţa lui. Navalnîi a rescris fraza, tăindu-l pe Bobcinski şi adăugându-se pe sine. „[Schwarzenegger] probabil că stă şi se gândeşte că Piotr Ivanovici BobcmskrtrăicstcArttr^urrasemcne^oras Alexei Anatolievici Navalnîi trăieşte 3 3 3 la Moscova”, a scris el.

Dorinţa de a fi văzuţi, cunoscuţi şi apreciaţi îi motivează pe mulţi dintre politicieni, în special pe cei ca Navalnîi, aceştia tânjind să fie lăudaţi pentru că îi ajută pe ceilalţi oameni. Dar interesul pentru faimă şi atenţie nu a fost sursa principală de motivaţie a lui Alexei Navalnîi, aşa cum au afirmat unele voci critice.

În plus, pe el nu l-a interesat deloc să se îmbogăţească. A avut un instinct capitalist şi, ca mulţi alţii din generaţia lui, a căutat diverse posibilităţi de investiţii şi de afaceri. Când a fost vorba de bani, s-a concentrat mai mult pe denigrarea funcţionarilor lacomi şi corupţi care sunt obsedaţi să

acumuleze averi şi bunuri materiale — o obsesie pe care el nu a împărtăşit-o niciodată.

Pentru a-l înţelege pe Navalnîi e nevoie să recunoaştem că a fost un animal politic în mod instinctiv. De asemenea, este esenţial să reţinem că a fost profund patriot, poate chiar naţionalist, că le-a purtat o ură viscerală mincinoşilor şi escrocilor şi că a fost animat de un puternic sentiment al dreptăţii şi al indignării, care adesea se transformă în justiţiarism. Poate că cel mai important aspect este faptul că a privit viaţa ca pe o serie de confruntări între forţele binelui şi cele ale răului.

Această viziune asupra lumii l-a determinat să-l prezinte pe Vladimir Puţin ca fiind diavolul în persoană şi să-l asemuiască pe conducătorul Federaţiei Ruse cu personajul malefic Voldemort[7] din seria „Harry Potter”. Unii dintre colaboratorii lui Navalnîi au afirmat că acesta părea să se considere pe sine şi pe membrii echipei sale drept nişte supereroi care luptau împotriva corupţiei.

„Mi-a spus de multe ori... [că voia] să fie înconjurat de un grup de băieţi buni, visa la asta”, a declarat Ivan Jdanov, directorul executiv al Fundaţiei Anticorupţie înfiinţate de Alexei Navalnîi. „Visa, să spunem, la ceva de tipul eroilor din benzile desenate, la un astfel de grup.”

Ivan Jdanov a precizat că nimic nu-l supăra sau nu-l enerva mai mult pe Navalnîi decât lipsa de onestitate sau nedreptatea celor din propria echipă, deoarece credea că era o trădare a misiunii lor nobile. „Nu este vorba doar despre onestitate”, a spus Jdanov. „Este vorba despre un grup de persoane care împărtăşesc un fel de secret despre ceva... şi [care] vor salva lumea.”

Uneori, Alexei Navalnîi părea să creadă că el şi echipa sa erau personajele unuia dintre serialele de desenele animate

7 În seria „Harry Potter” de J.K. Rowling, Lordul Voldemort este considerat cel mai puternic şi cel mai periculos vrăjitor al întunericului din toate timpurile, *(n. trad.)*

care îi plăceau atât de mult – sitco- mul animat „Rick şi Morty” era probabil preferatul său –, trecând de la o aventură la alta, confruntându-se cu diverşi adversari malefici, unul după altul, în ciuda riscului uriaş de a ajunge să fie închişi sau chiar omorâţi.

Intr-o zi dezvăluiau ce avere imensă, obţinută în mod ilegal, are un politician ipocrit; în altă zi atrăgeau atenţia asupra construcţiei de proastă calitate a locuinţelor finanţate din bani publici; în alta îi identificau pe asasinii guvernamentali care încercaseră să-l ucidă chiar pe Navalnîi. Zi după zi, ei erau acolo – la aceeaşi oră şi pe acelaşi „canal” – pentru a o lua de la capăt.

În timpul unei alte zile cu proceduri juridice din februarie 2021, o încercare nereuşită de a face apel la condamnarea sa pentru încălcarea eliberării condiţionate şi o audiere separată cu privire la acuzaţiile absurde conform cărora ar fi calomniat un veteran militar, Alexei Navalnîi a dat două declaraţii lungi, uneori incoerente, dar emoţionante, în care a abordat tema eroismului şi pe cea a binelui contra răului, rostind totodată, în mod clar şi răspicat, mesajul lui fundamental împotriva lui Vladimir Puţin.

Declaraţiile au arătat un om care se lupta cu singurătatea în primele săptămâni ale ispăşirii pedepsei grele cu închisoare, pe care toată lumea se aştepta să o primească, dar care părea cumva să fi venit precum un şoc – ca şi cum Navalnîi se obişnuise atât de mult cu „joculeţele” sale de-a şoarecele şi pisica cu Kremlinul, în stilul celor din desenele animate, încât pur şi simplu nu-i venea să creadă că Puţin nu mai era dornic să se joace.

„Cu siguranţă că nu-mi place locul în care mă aflu acum, dar nu am niciun regret că m-am întors, că fac ceea ce fac”, a afirmat el. „Pentru că am procedat cum trebuie. Dimpotrivă, simt chiar un fel de satisfacţie.”

Alexei Navalnîi a subliniat faptul că el şi alţii asemenea lui

nu se vor da bătuţi în faţa tentativelor autorităţilor de a-i izola.

„La început, pentru ei este important să te intimideze şi apoi să demonstreze că eşti singur”, a spus el. „Iar aspectul acesta, de a fi singur, e foarte important, extrem de important ca obiectiv al puterii. Că veni vorba, Luna Lovegood este una dintre marile filozoafe. V-o amintiţi din seria «Harry Potter»? Când a vorbit cu Harry Potter, în timpul unei perioade dificile prin care trecea, i-a spus aşa: «Este important să nu te simţi singur, pentru că, dacă aş fi Voldemort, mi-aş dori foarte mult să te simţi singur.» Cu siguranţă că Voldemort care trăieşte la Palat vrea acelaşi lucru.”

Alexei Navalnîi[J] l-a ironizat pe Puţin[3], dar şi pe tovarăşii săi pentru că încercau să nege averile fabuloase pe care le aveau, în timp ce majoritatea cetăţenilor ruşi trăiau în sărăcie. „Deşi ţara noastră este acum clădită pe nedreptate, observăm cum, totuşi, milioane de persoane, zeci de milioane, vor să afle adevărul”, a spus Navalnîi. „Vor să ajungă la adevăr şi vor reuşi [acest lucru] mai devreme sau mai târziu.”

Opozantul rus i-a îndemnat pe oameni să nu se teamă de cei care voiau o schimbare în ţară. „Pentru că mul ţi sunt speriaţi: «Vai, Doamne, ce se va întâmpla? Se va ajunge la revoluţie! Va fi haos, un coşmar!» Dar gândiţi-vă cât de bună ar fi viaţa fără minciuni constante, fără toate ipocriziile”, a spus el.

Apoi s-a întors către judecătoare, întrebând-o dacă nu şi-ar fi dorit să lucreze într-un sistem cinstit. „Gândiţi-vă cât de bine ar fi... să fiţi un pilon respectat al societăţii şi nimeni să nu vă dea indicaţii despre ce hotărâre să luaţi într-un caz, să le spuneţi copiilor şi nepoţilor că sunteţi o judecătoare independentă.”

Adresându-se procuroarei, Alexei Navalnîi şi-a continuat discursul: „Ar fi grozav să fiţi o procuroare care lucrează într-un sistem acuzatorial, ia parte la un proces juridic interesant, apără pe cineva sau condamnă nişte răufăcători adevăraţi. Cred că este puţin probabil ca cineva să facă facultatea de drept şi să devină procuror, pentru ca mai apoi să ia parte la instrumentarea cauzelor penale şi la falsificarea semnăturilor

pentru cineva.”

Apoi, a revenit la criticile adresate presupuşilor săi asasini. „Nicio persoană de pe Pământ nu s-a gândit vreodată, în anii frumoşi din perioada adolescenţei:
«Voi merge la Serviciul Federal de Securitate (FSB), iar ei mă vor pune să spăl lenjeria intimă a vreunui opoziţionist pentru că cineva a pus otravă pe ea»” a spus Navalnîi imitând o persoană imaginară. „Nu există astfel de oameni! Nimeni nu vrea să facă aşa ceva! Toţi îşi doresc să fie nişte persoane normale, respectabile, să prindă terorişti, hoţi, spioni şi să-i confrunte.”

Navalnîi i-a încurajat pe cei din public să se alăture cauzei sale, citându-l pe eroul principal din serialul animat preferat, „Rick şi Morty”.

„Este foarte important să nu te temi de persoanele care cer cu insistenţă adevărul şi poate chiar [ar fi bine] să le susţii cumva”, a afirmat Navalnîi. „în mod direct, indirect, sau poate nu să le susţii, dar cel puţin să nu contribui şi tu la această minciună, să nu faci ca situaţia din jur să fie şi mai rea. Bineînţeles că există şi un mic risc, dar în primul rând el este redus, iar în al doilea rând, după cum spunea un alt remarcabil filozof contemporan pe nume Rick Sanchez[8]: «Viaţa este un risc. Iar dacă nu rişti, atunci eşti doar un amalgam de molecule aleatorii care se lasă purtat oriunde îl duce Universul»”

Exact în acel moment, când rostea „ultimele cuvinte” ca acuzat, adică pledoaria sa finală în faţa instanţei, Alexei Navalnîi — militant, blogger, luptător împotriva corupţiei, politician de opoziţie – a părut să se metamorfozeze, chiar sub ochii tuturor celor prezenţi, într-un disident al secolului XXI, în- demnându-i din captivitate pe ruşi să-i învingă pe asupritorii autoritari, dar şi secolele întregi de suferinţă.

„Un ultim lucru”, a mai spus el. „Zilele acestea am primit o mulţime de scrisori. Şi aproape toate se încheie cu propoziţia

8Personaj-cheie din sitcomul „Rick şi Morty”, bunicul lui Morty, care joacă rolul unui om de ştiinţă, (n. *red.)*

«Rusia va fi liberă» Este un slogan minunat pe care îl repet constant, cu care răspund şi eu la rândul meu şi pe care îl scandez la diverse adunări. Dar tot am impresia că lipseşte ceva. Este evident că vreau ca Rusia să fie liberă; este un lucru necesar, dar nu şi

J

suficient. Acesta nu poate fi un obiectiv în sine."

„Vreau ca Federaţia Rusă să fie bogată, ceea ce corespunde avuţiei sale naţionale", a continuat Navalnîi. „Vreau ca bogăţiile naţionale să fie distribuite mai echitabil, astfel încât toată lumea să-şi primească partea cuvenită. Nu vreau doar să fim liberi, ci să ne şi bucurăm de un sistem de sănătate eficient. Vreau ca bărbaţii să ajungă la vârsta de pensionare, deoarece în prezent jumătate dintre ei nu trăiesc atât de mult; cât despre femei, nici ele nu o duc mai bine. Vreau ca sistemul de educaţie să fie bun, iar lumea să poată studia în condiţii normale."

„îmi doresc şi ca multe alte lucruri să se întâmple în ţara noastră", a afirmat Navalnîi. „Nu trebuie să ne concentrăm atât de mult pe faptul că Federaţia Rusă nu este liberă, ci pe realitatea că, în ansamblu, situaţia *este deplorabilă în toate domeniile de activitate.* Avem de toate şi, cu toate acestea, suntem o ţară jalnică. Deschideţi capodoperele literaturii ruseşti şi vedeţi, Dumnezeule, că sunt numai descrieri ale sărăciei şi suferinţei. Suntem o ţară extrem de nefericită şi nu putem ieşi din acest cerc vicios al tristeţii. Dar ne dorim asta, bineînţeles. Aşadar, propun să schimbăm sloganul şi să strigăm că Rusia nu trebuie să fie doar liberă, ci şi fericită. Federaţia Rusă va fi fericită."

* * *

Fericirea nu a fost niciodată un sentiment sigur în Rusia, cu atât mai puţin unul esenţial. Dar susţinătorii lui Alexei Navalnîi erau convinşi că acesta putea genera o asemenea transformare

la nivel naţional dacă ar fi supravieţuit închisorii, dacă i s-ar fi permis vreodată să candideze la preşedinţie, dacă ar fi câştigat alegerile.

Evghenia Albaţ, jurnalistă de investigaţii şi redactor la săptămânalul *New Times,* cea care a fost un fel de naşă politică a lui Navalnîi şi a altor membri ai opoziţiei politice din generaţia sa, a afirmat că întemniţarea disidentului rus ar fi putut fi încă un pas esenţial spre destinul său de viitor conducător al Federaţiei Ruse.

„Cel puţin acolo unde trăiesc eu, ştiţi, este o ţară cu mulţi deţinuţi", a spus Albaţ. „Nu mi-aş dori ca el să treacă prin această experienţă, dar este una foarte importantă... în plus, este experienţa de a fi privat de toate drepturile tale. Şi, chiar şi aşa, el îşi menţine rezistenţa şi în penitenciar."

Evghenia Albaţ, care era o apropiată a familiei lui Navalnîi, corespondând în mod regulat cu opozantul rus, a spus că acesta a rămas sfidător în timpul apelurilor nominale zilnice, unde se aştepta ca el să-şi anunţe prezenţa spunând doar „deţinut Navalnîi". În schimb, potrivit jurnalistei de la *New Times,* el răspundea cu „Navalnîi, cel închis ilegal".

„în cultura politică din Rusia toţi revoluţionarii au trecut prin închisoare, fie că este vorba despre Stalin, fie despre altcineva mai bun. Din păcate, cei cu studii superioare, care au evitat să fie închişi, nu au obţinut niciodată nimic."

Pentru Evghenia Albaţ, Alexei Navalnîi s-a dovedit a fi pur şi simplu o adevărată revelaţie.

L-a cunoscut încă de la început, de pe vremea când era destul de stângaci, când nu vorbea prea elevat şi cu siguranţă nu beneficiase de o educaţie de elită, participând la saloanele politice ce aveau loc în serile de marţi, în apartamentul ei de la Moscova, la mijlocul anilor 2000. A fost martora evoluţiei lui într-un conducător carismatic al unei mişcări naţionale, capabil să capteze atenţia unor mulţimi uriaşe de oameni pe străzile din Moscova şi din alte oraşe, un politician în care cetăţenii de rând se regăseau şi care vorbea pe înţelesul tuturor.

„Este ca noi toţi, nu se plasează deasupra noastră, ceea ce este un aspect foarte important în cazul lui”, a precizat Albaţ. „Nu vine din exterior, ca de exemplu din Elveţia, să ne înveţe pe noi, ruşii, cum să fim fericiţi. Face parte din acest popor, din această naţiune şi trece printr-o experienţă foarte dureroasă. După cum am spus deja, era bine să nu fi avut parte de o astfel de încercare. Cred totuşi că ea este esenţială.”

Chiar şi în privinţa înfăţişării, Navalnîi pare a face parte din această naţiune.

El, soţia lui, lulia, şi cei doi copii, Daria şi Zahar, au arătat mereu de parcă ar fi fost nişte modele într-o reclamă ce prezenta stereotipul ideal al unei familii slave, ruseşti. Astfel, deşi Navalnîi s-a confruntat frecvent cu critici dure la adresa unora dintre opiniile şi afirmaţiile sale naţionaliste şi a retoricii sale antiimigranţi, adversarii lui nu l-au putut cataloga cu uşurinţă ca fiind un străin, aşa cum a fost cazul multora dintre disidenţii evrei (care erau desemnaţi prin termenul din limba engleză *refitsenik*[9]*)* din perioada sovietică.

Leonid Volkov, mâna dreaptă a lui Navalnîi şi strategul-şef al acestuia, care în prezent locuieşte în exil, la Vilnius, se potriveşte unui tipar vechi: este un evreu practicant care respectă regulile alimentaţiei cuşer. Succesoarea lui Volkov la funcţia de preşedinte al Fundaţiei Anticorupţie, Maria Pevcih, poate fi descrisă ca fiind „străină” dintr-un alt punct de vedere: şi-a petrecut o mare parte a vieţii în Marea Britanie.

În vreme ce Alexei Navalnîi era închis, iar Vladimir Puţin introducea măsuri brutale de represiune împotriva disidenţei politice în urma invaziei

---

9'■ Termen neoficial pentru un cetăţean sovietic, dar în special pentru un evreu, căruia i se refuza permisiunea de a părăsi fostul URSS sau orice stat din Blocul Estic pentru a putea emigra într-o altă ţară, mai ales în Israel. În engleză, *refusenik* este alcătuit din cuvântul *refmal* („refuz”) şi sufixul *-nîk.* (n. *red.)*

Rusiei asupra Ucrainei din februarie 2022, Leonid Vblkov, Maria Pevcih şi alţi camarazi ai lor au trecut la modul de supravieţuire. S-au folosit de ţara în care erau, Lituania, pentru a păstra vie atenţia asupra situaţiei critice în care se afla Navalnîi şi pentru a menţine în funcţiune rămăşiţele maşinăriei lor politice, pregătite pentru momentul în care acesta avea să fie eliberat.

Unul dintre obiectivele lor fusese atunci să adune din tară cât mai multi candidaţi cu putinţă, urmând o strategie numită „vot inteligent[10]", prin care intenţionau să se alieze cu oricine nu facea parte din partidul lui Vladimir Puţin, Rusia Unită, pe care Navalnîi l-a caracterizat, după cum se ştie, drept partidul escrocilor şi al hoţilor. Şi tocmai pentru faptul că sperau să atragă de partea lor alegătorii de rând, îşi doreau să fie cunoscuţi ca politicieni, nu ca disidenţi, a susţinut Volkov.

..Asta înseamnă că de fapt pretindem să fim majoritari şi, aşa cum am reuşit să demonstrăm în timpul campaniei electorale pentru primăria Moscovei şi mai apoi în timpul celei pentru preşedinţie, avem capacitatea de a aduce laolaltă straturi foarte diferite ale societăţii ruseşti", a afirmat Leonid Volkov. „Iar dacă ar avea loc o campanie electorală corectă şi competitivă, poate că nu am fi cea mai puternică forţă politică din ţară, dar cu siguranţă ne-am clasa pe poziţia a doua."

Evghenia Albaţ, care este cu o generaţie mai mare decât Volkov şi, la rândul ei, evreică practicantă, îşi aminteşte mai limpede perioada sovietică. îşi dorea să-l numească pe Navalnîi un revoluţionar, însă, conform spuselor sale, el se vedea doar un politician.

„Este politician", a precizat ea. ..Aşa este el. S-a născut... un animal politic şi îi place foarte mult acest lucru." „Se gândeşte

---

10 *Smart voiing,* în engleză, în original — acest sistem de vot, creat încă din 2018 de Alexei Navalnîi şi de colaboratorii săi, ar fi trebuit să-i ajute pe ruşi să aleagă, în fiecare dintre districte, candidatul cu cele mai mari şanse împotriva partidului Rusiei Unite, indiferent de formaţiunea politică din care facea parte acesta. Scopul „votului inteligent" era de a eroda puterea Rusiei Unite. (îi. *red.)*

la propria persoană ca la viitorul preşedinte al Federaţiei Ruse”, a mai declarat Albaţ. „Cu siguranţă că aşa este. El este viitorul preşedinte al Rusiei. întrebarea este: se va întâmpla oare? N-am niciun dubiu. Tipul — dacă supravieţuieşte, dacă nu reuşesc să-l ucidă din nou în închisoare – va ajunge conducătorul ţării.”

OTRĂVIREA

> „Pe măsură ce noaptea trecea, cei îmbrăcaţi în costume gri au ajuns să pună diagnosticul.”
>
> - Leonid Volkov, Berlin, 21 august 2020

Alexei Navalnîi transpira din abundenţă şi era complet dezorientat, nefiind sigur dacă poate ajunge pe picioarele lui de la toaleta din avion şi până la locul său. Totuşi, în acel moment, i-a fost tulburător de clar că avea să moară.

„Cea mai bună comparaţie care mi-a venit în minte a fost cea cu Demen- torii[11] din [seria] «Hany Potter»”, a afirmat el aproape şase săptămâni mai târziu, după ce a fost trezit din coma indusă medical. „Conform descrierii lui [J.K.] Rowling, sărutul unui Dementor nu doare, ci absoarbe toată viaţa din tine. Nu m-a durut deloc, dar ceea ce m-a copleşit a fost gândul că aveam să mor.”

Liderul opoziţiei ruse, pe atunci în vârstă de 44 de ani, se afla la bordul unui avion care efectua o cursă de dimineaţă cu destinaţia Moscova. Alexei Navalnîi se întorcea din oraşul siberian Tomsk, unde făcuse campanie electorală pentru candidaţii la alegerile regionale. După doar câteva minute de

---

11 Dementorul era o creatură întunecată, asemănătoare unei fantome, considerată a fi una dintre cele mai urâte (creaturi) din Lumea vrăjitorilor lui Harry Potter. (n. *trad.)*

la decolarea avionului, a început să se simtă foarte rău.

Pe măsură ce mintea i s-a înceţoşat şi sentimentul puternic de teamă i-a pus stăpânire pe corp, Navalnîi a rugat-o pe purtătoarea sa de cuvânt, Kira larmiş, aflată chiar lângă el, să-i vorbească. Când ea a început să facă lucrul acesta, Navalnîi i-a văzut buzele mişcându-se, cu toate că nu înţelegea niciun cuvânt din ce spunea.

Pe lângă ei a trecut atunci o stewardesă care avea câteva sticle cu apă. Iniţial, Navalnîi a vrut să ceară ceva de băut, dar s-a răzgândit şi s-a dus la toaletă să se spele pe faţă. A plecat purtând doar şosete în picioare, iar după ce s-a spălat a mai rămas câteva clipe în baie. Dintr-odată şi-a dat seama că era mai bine să iasă din încăperea aceea înghesuită pe care o încuiase cât încă mai putea face asta. Stătuse acolo vreme de aproape 20 de minute, iar la uşă se formase deja o coadă de pasageri.

.,Am ieşit şi am văzut o grămadă de feţe nemulţumite. Cred că am stat înăuntru vreo zece minute", i-a povestit Navalnîi jurnalistului online şi creatorului de conţinut pe YouTube, Iuri Dud. „Arunci mi-am dat seama că ar fi bine să cer ajutorul cuiva, pentru că nu ştiam dacă mă mai ţineau picioarele să mă întorc la locul meu [din avion]. Spre propria-mi surprindere, am privit-o pe însoţitoarea de zbor şi i-am spus: «Am fost otrăvit. O să mor.», apoi m-am întins pe jos în faţa ei."

Alexei Navalnîi descria aceste evenimente la aproximativ o lună după ce a fost scos din coma indusă medical, cea mai mare parte din timp fiind petrecută la Spitalul Charite din Berlin. Şi în ciuda recuperării sale dificile, care era departe de a fi completă, opozantul rus îşi recăpătase umorul lui caracteristic.

„însoţitoarea de zbor m-a privit afişând un rânjet mic în colţul gurii şi spunându-şi probabil în sinea ei: «Ce nebun de legat!» Poate că s-a gândit că am făcut intoxicaţie alimentară de la sucul de roşii sau de la macaroane",

a afirmat Navalnîi. „Cred că voia să-mi spună că nu ar fi avut cum să mă fi otrăvit [cu ceva] în avion, dar eu nu mai auzeam nimic. Mă întinsesem pe jos, gata să mor chiar acolo unde mă aflam."

într-un filmuleţ postat pe internet de unul dintre pasagerii din acea cursă se auzea cum Navalnîi urla în chinuri din cauza durerilor pe care le avea. însă opozantul rus nu-şi mai amintea lucrul acesta sau momentul în care avionul a aterizat de urgenţă, reuşind astfel să-i salveze viaţa.

Dar descrierea a ceea ce a simţit el în acele momente s-a potrivit cu relatările celorlalţi pasageri din avion, inclusiv cu cea a soţiei, lulia, despre care se crede că a fost otrăvită cu aceeaşi substanţă catalogată drept armă chimică: un inhibitor organofosforat al acetilcolinesterazei din familia Noviciokului.

„întregul corp îţi spune: <Alexei, este timpul să-ţi iei rămas-bun. Mi-ai făcut ceva ce este complet incompatibil cu viaţa.»”

* * *

Alexei Navalnîi şi colegii săi, Kira larmiş şi un manager de proiecte de la Fundaţia Anticorupţie, Ilia Pahomov, au ajuns la Aeroportul Bogaşevo din Tomsk suficient de devreme pentru a putea prinde zborul numărul 2616 al companiei S7 Airlines către Aeroportul Domodedovo din Moscova, aflat cel mai aproape de locuinţa lui din capitala rusă.

Alexei Navalnîi, care atunci purta un tricou gri cu flori, a stat să facă poze cu admiratorii săi la linia de securitate din aeroport.

Aflat în sala de aşteptare, liderul opoziţiei ruse s-a hotărât să meargă să cumpere nişte bomboane pentru cei doi copii ai săi. Apoi, grupul format din cei trei s-a oprit la cafeneaua vieneză din aeroport, unde mai multe ceasuri indicau ora în diverse locuri din Rusia precum Tomsk, Moscova, peninsula Crimeea (pe care Rusia a invadat-o şi a anexat-o în mod ilegal, în 2014, de la Ucraina) şi Surgut, oraş situat în nord-vestul Siberiei, un important centru al industriei energetice.

Navalnîi nu luase micul-dejun nici la hotel, nici la aeroport. Camerele de supraveghere din aeroport l-au surprins pe Pahomov când îi oferea lui Navalnîi o ceaşcă cu ceai negru.

În autobuzul care i-a transportat pe pasageri de la terminal până la avionul cu care urmau să zboare, un Boeing 737-800, cu detaliile sale de culoare ver- de-deschis aflate pe vârfurile de aripă şi specifice companiei S7, Alexei Navalnîi a făcut mai multe poze cu câţiva admiratori ai săr. Părea absolut în regulă. Avionul a decolat la ora 8:06.

Zburau deja de aproximativ zece minute când brusc i s-a făcut rău.

După ce Navalnîi s-a întins pe jos în zona de odihnă destinată însoţitorilor de zbor şi aflată la capătul aeronavei, o stewardesă a întrebat la microfon dacă printre pasageri există vreo persoană care are pregătire medicală. O femeie, de profesie asistentă medicală, şi-a oferit ajutorul. De asemenea, însoţitorii de zbor le-au cerut piloţilor să efectueze o aterizare de urgenţă. La scurt timp după aceea, s-a auzit anunţul că avionul fusese deviat către oraşul Omsk, unde a aterizat la 9:01, ora locală, după aproape două ore de la decolare.

În jumătatea de oră scursă între anunţul privind efectuarea unei manevre de urgenţă şi aterizarea la Omsk, pasagerii şi-l amintesc pe bărbatul din avion care suferea – majoritatea neştiind despre cine exact era vorba — cum ţipa, se plângea şi vomita. Conducerea companiei aeriene S7 a afirmat că echipajul de zbor a făcut eforturi pentru a-l menţine conştient pe Navalnîi.

La aeroport îi aştepta deja o ambulanţă, însă paramedicii care s-au urcat rapid în avion au ajuns la concluzia că situaţia era mult prea gravă pentru a putea fi rezolvată de ei şi de aceea au solicitat o unitate mobilă de terapie intensivă. în filmuleţele distribuite de site-urile locale de ştiri se vedea cum Pahomov stătea aproape de partea din spate a avionului în timp ce paramedicii îi administrau o perfuzie intravenoasă. Alte videoclipuri îl arătau pe Navalnîi inconştient, transportat în ambulanţă întins pe targă, iar pe Pahomov cum vorbea cu paramedicii, având în spate un rucsac.

Echipa lui Navalnîi a suspectat imediat că acesta fusese otrăvit. Nu era prima oară când i se făcea rău din senin. De asemenea, colaboratorii lui erau conştienţi de faptul că aveau să intre, cât de curând, într-un război informaţional cu Kremlinul şi că supravieţuirea lui Navalnîi depindea, într-o anumită măsură, de capacitatea lor de a aduce la cunoştinţă lumii starea în care se afla liderul opoziţiei ruse.

Evenimentele din acea dimineaţă aveau să arate că echipa sa îşi activase complet modul de criză, lucrând de-a lungul celor cinci fusuri orare pentru a-şi menţine în viaţă liderul.

Kira larmiş, purtătoarea de cuvânt a lui Navalnîi, a fost cea care a făcut prima declaraţie: „în această dimineaţă, Navalnîi se întorcea la Moscova [venind] de la Tomsk”, a fost textul publicat de ea pe platforma X (fostă Twitter). „în timpul zborului i s-a făcut rău. Avionul a aterizat de urgenţă la Omsk. Alexei a fost otrăvit. Acum suntem în ambulanţă şi ne îndreptăm spre spital.” într-un mesaj postat ulterior, ea şi-a exprimat suspiciunile la adresa guvernului rus. „Cu un an în urmă, când Alexei se afla într-un centru special de detenţie, a fost otrăvit”, a scris Kira larmiş. „Se pare că acum i-au făcut acelaşi lucru.”

Mai târziu[3], vorbind în direct la postul de radio Eho Moskvî („Ecoul Moscovei”), larmiş a făcut o legătură directă între viitoarele alegeri parlamentare regionale şi activitatea politică a lui Alexei Navalnîi în Siberia. „Acest eveniment are legătură şi cu campania electorală”, a afirmat ea. „Cred că autorităţile acţionează pornind de la unele dintre ideile lor despre când ar fi momentul în care este nevoie să-l neutralizeze pe Alexei.”

* * *

În acea dimineaţă de 20 august din anul 2020, Ivan Jdanov, directorul Fundaţiei Anticorupţie, doar ce ajunsese la Moscova după o noapte întreagă de condus de la Vilnius, unde îşi sărbătorise cea de-a 32-a aniversare, alături de prietenul şi şeful său, Leonid Volkov, consilierul principal al lui Navalnîi.

Drumul dinspre capitala Lituaniei fusese o călătorie fără probleme pentru el, soţia lui şi fetiţa lor de câţiva anişori care dormise liniştită pe bancheta din spate. Mai aveau de mers aproximativ zece minute până la locuinţa lor situată în nordul Moscovei, când Jdanov a început să primească mesaje urgente din Siberia.

,,Am primit un mesaj [în care mi se spunea] că se află în

comă şi că au oprit zborul spre Minsk”, şi-a amintit Jdanov. L-a contactat de îndată pe Volkov care se afla la Vilnius şi i-a spus că primise nişte mesaje că se întâmplase ceva, dar gravitatea situaţiei îi era neclară. Iniţial i-a transmis lui Volkov că „ar trebui să fim cu ochii pe situaţie şi să păstrăm legătura.” Totuşi, mesajele au continuat să curgă, iar Jdanov a sunat rapid la Vilnius pentru a-i spune lui Volkov: „Am nevoie de un bilet către Omsk.”

Singurul zbor din acea zi către acest oraş se efectua de pe Aeroportul Domodedovo, aflat la o distanţă de aproximativ două ore de condus, adică la capătul celălalt al oraşului. Jdanov s-a grăbit să ajungă cât mai repede acolo, trecând chiar pe culoarea roşie a semaforului. „Nu am mai oprit la niciun semafor”, a spus el. „Nu am mai avut nicio limită.”

Soţia lui Navalnîi, lulia, se grăbea şi ea să prindă aceeaşi cursă, deşi locuia mult mai aproape de aeroport, în sudul Moscovei. Kira larmiş o sunase şi îi spusese că zborul lor din Tomsk fusese deviat. Nu îi oferise mai multe detalii, dar menţiunea că aterizaseră de urgenţă fusese suficientă pentru Navalnaia încât să o facă să-şi dea seama că trebuia să ia imediat avionul către Omsk. Şi-a aruncat la nimereală câteva haine într-o valiză şi a ieşit rapid pe uşa locuinţei, fără ca măcar să-i mai trezească pe copii şi să-i anunţe că pleacă de acasă.

lulia Navalnaia l-a rugat pe şoferul taxiului în care s-a urcat să se grăbească, spunându-i că mai avea doar două ore până ce avionul decola. în realitate făcuse nişte calcule greşite, aşa că se pare că mai avea la dispoziţie o oră în plus. Alt aeroport, altă cafenea. larmiş i-a trimis un alt mesaj: Alexei era în comă, conectat la aparate. primit acest mesaj când mă aflam în aeroport”, i-a spus Navalnaia lui Iuri Dud. „Atunci mi-a fost clar că situaţia era gravă.”

Stând în cafeneaua din Aeroportul Domodedovo, lulia i-a trimis un mesaj unei prietene şi a început să plângă. Aceasta i-a răspuns rapid: „Ţi-ai luat ochelarii de soare?” „Ce? De ce?

Ochelari de soare la aeroport?”, îşi aminteşte Navalnaia că i-a replicat. Răspunsul primit apoi a fost: „Cumpără-ţi o pereche.” întâmplarea făcea să aibă unii în geantă. Şi i-a pus la ochi, a comandat un pahar de whisky şi a continuat să plângă. Era ora 8:00.

Ivan Jdanov a reuşit să ajungă la timp la aeroport. „Am prins zborul cu lulia care era foarte agitată”, îşi aminteşte acesta. „A fost foarte bine că am călătorit cu ea pentru că era complet distrusă.”

La îmbarcare, cei doi şi-au dat seama că nu vor mai putea primi veşti despre starea lui Navalnîi în timpul zborului către Siberia, ce dura aproximativ patru ore. Gândul de a pierde legătura cu ceilalţi atât de mult timp, soţul ei aflându-se în pragul morţii, era de nesuportat pentru lulia.

.,Am zburat cu Vania Jdanov”, a povestit Navalnaia. „Nu mă consider o persoană vorbăreaţă. Dar am aflat după ceva timp că, atunci când el a fost întrebat de călătorie, ar fi spus: «A fost bine. lulia a vorbit iară încetare timp de patru ore.» I-am povestit despre copii, despre unul, despre celălalt, despre familia noastră şi cu ce ne ocupăm timpul. Probabil că i-am destăinuit toate secretele mele. Nu l-am întrebat încă despre ce am vorbit mai exact în cele patru ore, dar cred că a auzit foarte multe.”

„îmi era frică să fiu lăsată cu propriile gânduri chiar şi pentru o secundă, aşa că trebuia să discut cu cineva”, a continuat ea. „în plus, mi-a fost teamă de momentul aterizării. I-am spus lui Vania: «Este în regulă dacă te rog pe tine să citeşti [mesajele], iar eu doar o să mă uit la reacţia ta?» Era evident că şi el era agitat. A luat telefonul în mână, a derulat mesajele primite şi apoi l-a lăsat jos. I-am remarcat expresia temătoare de pe chip în timp ce citea ce primise. Ba chiar [îmi amintesc că] i-am spus atunci: «Vania, dacă este foarte grav, spune-mi acum.» îmi doream să mă adun cât eram încă în avion şi să pot să cobor calmă, dar el nu voia să-mi spună nimic. Bănuiesc că se temea să-mi dea veştile în timpul zborului, intenţionând să vorbim când ajungeam în aeroport,

pentru că aşa ar fi putut să cheme un doctor, în cazul în care aş fi avut nevoie de ajutor. «Spune-mi adevărul! Spune-mi adevărul!»”

Ivan Jdanov îşi aminteşte în mod diferit momentele acestea. În primul rând, s-a tot chinuit să prindă semnal la telefon. Apoi, după ce a reuşit acest lucru, lulia Navalnaia nu l-a crezut când el i-a spus că în tot acest timp nimic nu se schimbase.

„A fost cu adevărat greu pentru noi”, a precizat Jdanov. „Nu m-a crezut deloc când i-am spus că totul era în regulă. în timp ce încercam să mă conectez la internet, lulia mi-a reproşat de câteva ori: «N-ai vrut să-mi spui adevărul!»”

în timp ce ambulanţa se îndrepta spre Spitalul Clinic Municipal de Urgenţă Nr. 1 din Omsk, cu Navalnîi aflat deja în comă, iar Navalnaia şi Jdanov se grăbeau la rândul lor să prindă zborul de la Moscova, echipa lui Alexei, aflată încă la Tomsk, s-a pus şi ea în mişcare.

La Hotelul Xander, Vladlen Los, un avocat al Fundaţiei Anticorupţie, s-a aşezat ca un gardian în faţa camerei 239, unde fusese cazat Navalnîi. Ştia că în interior se aflau încă dovezi esenţiale şi că autorităţile ruse nu aveau să facă vreo anchetă.

Vladlen Los luase micul-dejun la hotel împreună cu alţi doi colaboratori de lungă durată ai lui Navalnîi, Gheorgi Alburov şi Maria Pevcih. Aceştia rămăseseră acolo pentru a finaliza un videoclip de campanie pe care Alexei îl filmase pentru a-i susţine pe candidaţi! locali ai partidului său. La masă, Alburov şi-a dat seama că avionul în care se afla liderul opoziţiei fusese deviat către Omsk, iar la scurt timp a aflat de la larmiş despre tentativa de otrăvire.

Cei doi au insistat pe lângă personalul hotelului să fie lăsaţi să intre în camera 239, în care deocamdată nu se făcuse curăţenie. însă recepţionerul i-a refuzat iniţial. De asemenea, conducerea hotelului nu a fost de acord să le dea filmarea

înregistrată cu numeroasele camere de supraveghere montate în incinta clădirii, inclusiv pe holul cu camera lui Navalnîi, unde probabil că se vedea cine intrase şi îi pusese otrava. Acele filmări au dispărut după ceva timp, fiind confiscate de poliţie, deşi camerele de supraveghere se pare că au fost dezactivate.

Celor trei (Los, Alburov şi Pevcih) li s-a alăturat Anton Timofeiev, un fost detectiv din Tomsk care devenise avocat şi lucra acum pentru sediul local al reţelei politice a lui Navalnîi.

în cele din urmă, conducerea hotelului a fost de acord să-i lase pe apro- piaţii lui Alexei Navalnîi să intre în camera 239, pe care aceştia au percheziţionat-o folosind mănuşi de cauciuc, în timp ce filmau tot ce se întâmpla – imagini pe care le-au montat şi apoi le-au încărcat pe platformele sociale şi

care au apărut în documentarul[12] premiat cu Oscar despre otrăvirea opozantului rus.

Printre obiectele pe care le-au găsit şi le-au înlăturat cu grijă s-au numărat nişte sticle cu apă „Izvorul Sfânt” — pe cel puţin una aveau să fie găsite urme de Noviciok, un agent chimic neurotoxic militar, dezvoltat în laboratoarele din Federaţia Rusă. Privind retrospectiv, percheziţia a fost periculoasă, deoarece mănuşile îi protejau prea puţin de neurotoxina letală.

Cu toate acestea, s-a dovedit că cea mai mare parte a otrăvii se afla pe lenjeria intimă a lui Navalnîi.

* * *

Intre timp, la Vilnius, consilierul principal al lui Alexei Navalnîi, Leonid Volkov, a început să caute posibile opţiuni de

12 Documentarul „Navalnîi” (despre otrăvirea celui mai proeminent lider al opoziţiei din Rusia şi despre detenţia acestuia la întoarcerea sa la Moscova, în 2021), în regia lui Daniel Roher, a câştigat în anul 2023 premiul Oscar pentru cel mai bun film documentar, (n. *red.)*

evacuare medicală cu ajutorul cărora să-l poată duce pe prietenul său bolnav în Europa şi cât mai departe de Rusia, unde acesta încă se afla sub controlul potenţialilor săi asasini.

Echipa de „băieţi buni” la care visase mereu Navalnîi se angajase într-o campanie multinaţională pentru a-i salva acestuia viaţa.

Chiar dacă medicii ruşi ar fi putut să-l ajute să-şi revină, lucru care deocamdată era incert, ei nu făceau niciun efort să afle ce — sau, mai important decât atât, *cine* — încercase să-l omoare pe Navalnîi.

Posibilitatea unei evacuări medicale a fost îngreunată şi mai mult de restricţiile de călătorie impuse de pandemia de COVID-19. Cu toate acestea, Volkov a găsit câteva spitale care ar fi putut să-l trateze pe Navalnîi. Unul era la Strasbourg. Alte trei se aflau în Germania, inclusiv Spitalul Charite din Berlin, unde cu doi ani în urmă fusese internat Piotr Verzilov, unul dintre membrii fondatori ai formaţiei Pussy Riot[13], un grup de artişti şi de activişti anti-Putin, acesta fiind la rândul său victima unei otrăviri.

Verzilov l-a contactat în numele lui Navalnîi pe Jaka Bizilj, preşedintele Fundaţiei „Cinema pentru Pace”, care îl ajutase la evacuarea sa medicală în anul 2018. în plus, Volkov a luat legătura cu Boris Zimin, om de afaceri, filantrop şi pilot de curse născut în Rusia, care mult timp a fost finanţatorul lui Navalnîi, angajându-l pe acesta şi oferindu-i un salariu pentru activitatea sa juridică. Zimin, al cărui tată, Dmitri, a fondat compania de telefonie mobilă VimpelCom, s-a numărat la rândul său printre cei care au înfiinţat Fundaţia Anticorupţie.

În lipsa unui zbor disponibil spre capitala Germaniei, Volkov a pornit cu maşina proprie pe ruta de aproape douăsprezece ore către Berlin, sperând că Navalnîi avea să fie transportat în

13 Pussy Riot este o formaţie feministă de punk-rock din Moscova. înfiinţată în august 2011, trupa organizează spectacole provocatoare despre viaţa politică din Rusia, în locuri neobişnuite, cum ar fi acoperişul unui troleibuz sau o schelă aflată la metroul moscovit, (n. *trad.)*

curând acolo cu avionul.

în Rusia, medicii personali ai lui Alexei au cerut rapid transferul acestuia într-un spital din Europa.

„Doctorii nu fac tot ce le stă în putinţă”, a afirmat pentru publicaţia *Meduza* medicul generalist şi cardiologul laroslav Aşihmin, care îl tratase pe Navalnîi. „Bineînţeles că trebuie să fie transportat în Europa... Sunt foarte puţine unităţi medicale care primesc un pacient posibil otrăvit cu un fel de toxină.”

Aşihmin a subliniat faptul câ tratamentul nu era singurul motiv pentru care Alexei Navalnîi trebuia trimis la un spital din străinătate.

„Există şi o a doua sarcină dificilă: căutarea substanţei cu care ar fi putut fi otrăvit”, a spus el. „Se prea poate ca într-o astfel de situaţie clinicile occidentale să aibă mai multă experienţă.”

La Omsk, doctorii nu au fost de acord cu transferul lui Navalnîi în strămă- tate. De asemenea, au refuzat să o lase pe lulia Navalnaia să-şi vadă soţul, spu- nându-i iniţial că prezentarea paşaportului său nu era o dovadă suficientă pentru a demonstra că erau căsătoriţi.

în seara aceea, Navalnaia şi Jdanov au ajuns la Spitalul Clinic Municipal de Urgenţă Nr. 1 din Omsk. Ea purta o rochie neagră, o mască de protecţie având aceeaşi culoare şi nişte ochelari mari de soare. Ivan Jdanov, îmbrăcat cu o cămaşă albă şi un sacou gri în carouri, părea epuizat.

Cei doi au fost trataţi cu ostilitate de personalul spitalului, de forţele de ordine şi de ofiţerii de securitate, care se adunaseră în număr surprinzător de mare, printre ei numărându-se inclusiv agenţi ai poliţiei locale, ai poliţiei rutiere, reprezentanţi ai Serviciului Federal de Securitate (FSB) şi ai Gărzii Naţionale a Rusiei.

[3]

DISIDENTUL

Anastasia Vasilieva, unul dintre medicii personali ai lui Navalnîi, s-a deplasat de urgenţă la Omsk, însă, în ciuda legitimaţiei pe care o avea, i-a fost refuzat categoric accesul la pacientul său.

„Este o adevărată nebunie, pur şi simplu [ceva] inuman şi lipsit de colegialitate”, a fost *tweet-ul* acesteia. „Intr-o astfel de situaţie, toţi medicii ar trebui să uite de politică şi să facă tot ce le stă în putinţă pentru sănătatea pacientului. Este îngrozitor că nu-mi dau voie să-l examinez pe Alexei, nici măcar să-i aud povestea.”

„Nu cer prea multe: să i se facă un examen de fund de ochi, să i se verifice reflexele, să fie prezentată anamneza otrăvirilor din trecut, să mi se arate documentaţia medicală [a pacientului] pentru a mă putea consulta cu colegii din străinătate şi a discuta cu ei”, a menţionat ea. „Nu, ei nu fac asta. De ce? Pentru că nu au voie. Deşi dreptul la viaţă este mai presus de orice.”

Seara târziu, Ivan Jdanov a anunţat pe reţelele sociale că lulia Navalnaia a obţinut o audienţă la medicul-şef al spitalului, dar că oficialii se împotriveau cu înverşunare transferului lui Alexei în străinătate. „Poate că în calitate de soţie ea va primi mai multe informaţii”, a scris el. „Insă nu vor să ne dea niciun document. Spun că transferul nu este posibil.”

După ce piloţii companiei aeriene S7 au luat decizia salvatoare de a ateriza de urgenţă, echipajul ambulanţei care îi aştepta pe aeroportul din Omsk i-a asigurat lui Navalnîi şansele de supravieţuire prin administrarea atropinei, tratamentul standard în caz de otrăvire.

La spital însă, a început aproape imediat agitaţia, încercându-se muşamalizarea cazului. Doctorii au afirmat câ în corpul lui Alexei nu exista nicio urmă de vreo toxină şi imediat au ajuns să-şi pună întrebări referitoare la starea anterioară de sănătate a lui Navalnîi şi la ceea ce acesta mâncase înainte de J a se urca în avion.

„Până acum nu există nicio confirmare a faptului că

otrăvirea a fost motivul spitalizării lui Navalnîi”, le-a transmis reporterilor Anatoli Kalinicenko, medicul-şef adjunct al unităţii medicale din Omsk. „Este luată în calcul ca o posibilă variantă, dar mai sunt şi altele.”

Pentru a tulbura şi mai mult apele, medicul-şef al spitalului, Alexander Murahovski, a declarat că Navalnîi nu era victima unei otrăviri; în schimb, fusese diagnosticat cu o tulburare metabolică cauzată de nivelul scăzut al glicemiei.

Agenţiile de presă aflate în slujba Kremlinului au început rapid să publice materiale despre suspiciunile potrivit cărora Navalnîi ar fi băut şi astfel ar fi intrat în comă alcoolică, deşi toţi cei apropiaţi opozantului rus ştiau că acesta obişnuia să bea foarte rar.

J

În doar câteva zile a fost lansată o teorie şi mai sinistră, potrivit căreia Maria Pevcih, şefa Departamentului de Investigaţii al Fundaţiei Anticorupţie, l-ar fi otrăvit de fapt pe Alexei şi că aceasta chiar dormise în camera lui de hotel. A fost o teorie mai aberantă decât acuzaţia de alcoolism.

Alexei Navalnîi nu era un idiot. Cu mult timp înainte, acesta îşi luase măsurile de precauţie necesare, astfel încât să nu fie prins în capcanele pe care forţele pro-Putin le întindeau mai multor reprezentanţi ai opoziţiei ruse. Într-o serie de incidente care au avut loc în 2010 a fost implicată aceeaşi femeie, Ecaterina Gherasimova, poreclită Mumu, care a încercat să le întindă o cursă victimelor sale folosind nişte înregistrări video ce prezentau aventurile sexuale ale acestora şi imagini cu ei consumând droguri.

Când a fost întrebat de situaţia lui Navalnîi, purtătorul de cuvânt al Kremlinului, Dmitri Peskov, a afirmat că preşedintele rus aflase că acesta se îmbolnăvise. Peskov a mai precizat că în acele momente Kremlinul era chiar dispus să-i faciliteze lui Alexei transferul în străinătate, o declaraţie aparent generoasă fâcută la Moscova, dar care la Omsk nu a produs nicio schimbare. (La fel ca şeful său, Dmitri Peskov făcea mari eforturi să nu pronunţe numele lui Navalnîi.)

„În prezent, deşi graniţele ţării sunt închise, mulţi cetăţeni ruşi merg în străinătate la tratament”, a menţionat Peskov. „Şi, bineînţeles, vom fi pregătiţi să luăm în considerare cu promptitudine astfel de solicitări, dacă va fi cazul.”

De asemenea, mizele internationale ale cazului Navalnîi au devenit evi- dente în acea primă după-amiază. Preşedintele francez Emmanuel Macron şi cancelarul german Angela

Merkel[14] au reacţionat imediat, exprimându-şi îngrijorarea faţă de starea în care se afla opozantul rus, oferindu-sc să îi asigure tratamentul medical de care acesta avea nevoie şi cerând realizarea unei anchete

3

cu privire la cazul sau*

„În ceea ce-l priveşte pe domnul Navalnîi, suntem foarte îngrijoraţi şi regretam profund situaţia în care se afla”, a declarat Emmanuel Macron în timpul unei conferinţe de presă susţinute alături de Angela Merkel la Fort de Breganşon, reşedinţa de vară oficială a preşedinţilor francezi. „Le suntem pe deplin alături lui, familiei şi apropiaţilor săi— Suntem pregătiţi, bineînţeles, să le oferim lui Alexei şi familiei sale orice sprijin au nevoie. Acest lucru este valabil în termeni de îngrijire medicală, azil şi protecţie.”

„Trebuie analizate faptele care au dus la această situaţie”, a continuat Macron. „Trebuie aflate cauzele şi [de aceea] este nevoie de o anchetă. Cred că domnul Navalnîi poate fi salvat. Ii vom oferi, de asemenea, sprijinul nostru, dacă ni-l va solicita.”

Angela Merkel, ca de obicei, a fost mult mai succintă, dar declaraţia sa a fost la fel de convingătoare. „în ceea ce-l priveşte pe domnul Navalnîi, şi noi în Germania am fost foarte întristaţi de vestea că a fost internat în spital şi că, aşa cum am auzit, starea lui de sănătate este foarte îngrijorătoare. Sper şi îmi doresc să se refacă cât mai repede cu putinţă— Ceea ce a declarat preşedintele Franţei se aplică şi în cazul Germaniei, şi anume că îi vom acorda tot sprijinul medical în instituţiile de specialitate din ţara noastră”, a precizat atunci cancelarul german. „Bineînţeles, acest lucru trebuie acceptat şi de cealaltă parte, în acest moment este extrem de important să fie clarificat modul în care s-a ajuns într-o astfel de situaţie. Facem demersuri insistente în acest sens, pentru că ceea ce am auzit până acum reprezintă nişte împrejurări nefavorabile.

---

14 A fost prima femeie-cancelar din istoria Republicii Federale Germania, deţinând această funcţie începând cu data de 22 noiembrie 2005 şi până pe 8 decembrie 2021. (n. *red.)*

Totul trebuie să se desfăşoare cât mai transparent posibil.”

* * *

Evident că în Rusia autorităţile nu au deschis nicio anchetă privind situaţia în care ajunsese opozantul rus. Dar lulia Navalnaia i-a adresat o scrisoare preşedintelui Vladimir Puţin prin care îi cerea direct conducătorului statului să-i permită să-l transporte pe soţul ei în străinătate pentru a beneficia de tratamentul potrivit.

„Nu este într-o stare bună şi nu avem încredere în acest spital”, le-a declarat ea a doua zi dimineaţa reporterilor aflaţi în faţa unităţii medicale unde era internat soţul ei. „Cerem să fie externat pentru a-l putea duce la tratament într-un spital independent, cu medici în care să ne punem baza.”

Ivan Jdanov le-a povestit jurnaliştilor că un poliţist rutier fusese auzit cum îi spunea lui Murahovski, medicul-şef al spitalului din Omsk, că o „substanţă foarte periculoasă” fusese găsită pe corpul lui Navalnîi şi că toţi cei implicaţi **în** acest caz ar fi trebuit să poarte un echipament de protecţie. Dar directorul Fundaţiei Anticorupţie înfiinţate de Navalnîi a susţinut că poliţistul şi medicul în cauză au refuzat să spună numele substanţei respective, în timp ce Murahovski a precizat că informaţia nu era confirmată.

între timp, medicul Anastasia Vasilieva a continuat să-i critice dur pe reprezentanţii spitalului local pentru refuzul de a-l externa pe Navalnîi, chiar şi după ce ambulanţa aeriană fusese trimisă din Germania şi îl aştepta deja pe pistă pe opozantul rus, în condiţiile în care medicii (germani) îl declaraseră apt pentru a fi transportat.

„Dacă suferă doar de o «tulburare metabolică», atunci de ce nu-l lasă pe Alexei să fie dus la Berlin?”, a scris ea cu sarcasm pe platforma X (fostă Twitter), înainte de a răspunde singură. „Pentru că aşteaptă [să treacă] trei zile, astfel încât să dispară orice urmă de otravă din corp, iar [atunci] în Europa ar fi

imposibil de stabilit despre ce substanţă toxică a fost vorba.”

Leonid Volkov, aflat la Berlin, a spus fără menajamente că la mijloc erau chestiuni de ordin politic.

„Să vă expun situaţia altfel: a fost vorba despre un factor extern care i-a afectat foarte brusc starea de sănătate”, a declarat el pentru cotidianul german *Der Spiegel.* „Iniţial, doctorii au afirmat, fără echivoc, că [Navalnîi] a fost otrăvit. Au făcut tot ce au putut pentru a-l stabiliza, l-au băgat în comă indusă şi l-au ventilat mecanic. Totuşi, dintr-odată, cei în halate albe nu au mai fost lăsaţi să vorbească. Pe măsură ce noaptea trecea, cei îmbrăcaţi în costume gri au ajuns să pună diagnosticul.”

în cele din urmă, vineri, la o oră târzie, după intervenţia preşedintelui Vladimir Puţin, doctorii au cedat şi l-au dat pe Navalnîi pe mâna echipei germane. „Uraaa!”, a scris Vasilieva pe internet. „Echipajul a pornit la drum! Nu pot să cred că în aproximativ două ore Alexei va ajunge în Germania, iar acolo este foarte posibil să fie vindecat... Mă bucur tare mult.”

Navalnîi fusese lăsat să părăsească Siberia. Boris Zimin a confirmat ulterior că plătise 72.000 de euro pentru transportarea lui în Germania cu ambulanţa aeriană. Alţi trei oameni de afaceri ruşi care trăiau în afara ţării, Evgheni Cicvarkin, Serghei Aleksaşenko, fost vicepreşedinte al Băncii Centrale a Rusiei, şi Roman Ivanov, director la compania de internet Yandex, au confirmat agenţiei de ştiri Reuters că se oferiseră să doneze mii de dolari pentru îngrijirea medicală a opozantului rus.

Dar, cu toate că Alexei Navalnîi a primit undă verde pentru evacuarea medicală, îmbrăcămintea pe care o purtase în ziua în care fusese otrăvit nu i-a mai fost înapoiată niciodată. Iar familia, prietenii apropiaţi şi colegii nu ştiau încă dacă acesta avea să-şi mai revină vreodată.

J

* * *

La Berlin, Alexei Navalnîi a mai stat în comă cincisprezece zile.

În timp ce era inconştient şi conectat la un ventilator mecanic, toxicologii de la un laborator militar german au confirmat că acesta fusese otrăvit cu un agent neurotoxic interzis. Astfel, a fost încălcată Convenţia privind Interzicerea Armelor Chimice, pe care Federaţia Rusă o semnase.

Angela Merkel a anunţat personal aceste concluzii, în timpul unei conferinţe de presă, subliniind gravitatea acuzaţiei. Doar guvernul rus avea acces la o astfel de armă.

„Laboratorul special al Forţelor Armate Germane a furnizat un rezultat clar", a declarat Merkel. „Alexei Navalnîi a fost victima unui atac cu un agent neurotoxic din categoria Noviciok. Otrava a fost detectată fără niciun echivoc în probele recoltate."

„Astfel, este clar că Alexei Navalnîi a fost victima unei tentative de asasinat", a continuat cancelarul german. „S-a dorit ca el să fie redus la tăcere, iar eu condamn vehement acest atac... Acum ne punem nişte semne de întrebare foarte serioase, la care doar guvernul Federaţiei Ruse poate şi trebuie să răspundă."

Cu toate acestea, din partea Rusiei nu a venit niciun răspuns şi nici nu s-a efectuat vreo anchetă. Tot ce au făcut rusii a fost să musamalizeze cazul, să nege faptele şi să acuze Occidentul de conspiraţii împotriva ţării lor.

Când în sfârşit Navalnîi a fost scos din coma indusă de medicii de la spitalul din Berlin, nu putea să vorbească sau să meargă. Mâinile îi tremurau incontrolabil şi avea nişte halucinaţii cumplite. Unele dintre acestea implicau trupa rusească de muzică rap numită Krovostok, a susţinut el. în altele, soţia lui şi Leonid Volkov îi spuneau că fusese implicat într-un accident grav şi că un profesor japonez urma să-i înlocuiască spatele şi picioarele cu unele noi.

în anumite momente, lulia Navalnaia şi Volkov au început să-şi dea seama că Alexei îşi revenea la forma de dinainte. în

cazul lui Volkov, acest lucru s-a întâmplat când Navalnîi, care altfel părea să fie într-o stare aproape inertă, şi-a
ridicat privirea la un moment dat şi a întrebat: „Ce naiba se întâmplă aici?” Volkov i-a mărturisit după ceva timp: „în acel moment mi-am dat seama că vei fi bine.”

în cazul luliei, s-a întâmplat atunci când soţul ei nu putea încă să vorbească prea bine. Acesta a râs după ce ea i-a arătat un articol despre Alexander Lukaşenko, preşedintele Belarusului. Lukaşenko susţinea că serviciile sale de securitate interceptaseră o convorbire telefonică între un agent de informaţii german, pe nume Nick, şi un agent polonez, Mike, în care afirmau că otrăvirea lui Navalnîi a fost o minciună.

La spital, opozantul rus a fost vizitat şi de Angela Merkel, ceea ce a fost probabil punctul culminant al perioadei petrecute de el la Berlin, deşi Alexei a încercat să rămână discret în privinţa acestui eveniment.

La început, cancelarul german i s-a adresat lui Navalnîi în rusă, limbă pe care o vorbeşte fluent. „A fost o discuţie privată”, i-a povestit Navalnîi lui Iuri Dud, la doar câteva zile distanţă. „Fără a intra în detalii, nu s-a vorbit despre nimic important.”

„M-a surprins cât de bine înţelegea evenimentele actuale din Rusia”, a afirmat el. „De obicei te întâlneşti cu un politician străin şi îi spui: «Să-ţi descriu ce se întâmplă *cu adevărat* în Federaţia Rusă.» Pentru că ei trăiesc într-un turn de fildeş. Dar ea cunoştea evenimentele actuale din ţară mai bine decât oricine, până la cel mai mic detaliu. Ştia despre ce se întâmplase la Habarovsk, despre Belarus... Până la cele mai mici amănunte, cu context cu tot, aflase cum funcţionau lucrurile şi îmi spunea asta chiar în limba rusă!”

întrebat fiind dacă întâlnirea cu Angela Merkel l-ar putea dezavantaja politic, deoarece va fi prezentat de unii drept marioneta Occidentului, Alexei Navalnîi a scos la iveală puţin din egoul pe care şi l-a creat şi care a crescut de-a lungul anilor, odată cu reputaţia dobândită. Navalnîi a menţionat că şi preşedintele Vladimir Puţin, şi ministrul rus de Externe,

Serghei Lavrov, precum şi al ţi oficiali din Federaţia Rusă se întâlnesc adesea cu Angela Merkel.

„Nu vreau să insinuez că aş fi al doilea politician ca importanţă din ţară, dar probabil că sunt una dintre personalităţile importante ale opoziţiei politice din Federaţia Rusă”, a afirmat el. „Aşadar, nu cred că am greşit cu nimic când m-am întâlnit cu un conducător străin pentru a discuta despre problemele societăţii ruseşti sau despre cele de la nivel internaţional. Pot să vorbesc despre ele la fel de bine ca Puţin. Nu văd care ar fi problema.”

NAVALNII VERSUS PUTIN

„(Partidul) Rusia Unită este partidul corupţiei. Este partidul escrocilor şi al hoţilor.”

- Alexei Navalnîi, la (postul de radio) Finam FM, 2 februarie 2011

Este posibil ca Alexei Navalnîi să nu fi observat că atenţia pe care o primea era deja o problemă – iar aici nu mă refer doar la cea venită din partea Angelei Merkel, ci şi la cea din partea altor lideri ai lumii, a presei internaţionale şi, mai ales, a votauţilor de rând.

Cu toate acestea, Vladimir Puţin şi mulţi dintre cei care aveau de câştigat de pe urma regimului său autoritar au văzut în mod clar în acest lucru o problemă, una suficient de mare încât Navalnîi să devină ţinta unei tentative de otrăvire cu un agent neurotoxic letal.

Potrivit unei anchete conduse de grupul de investigaţii *BeUingcat,* Alexei Navalnîi a fost urmărit până în Siberia de un grup de asasini ai Serviciului Federal de Securitate din Rusia. Mulţi ani la rând, FSB-ul fusese pe urmele lui, iar de data aceasta plănuise să scape de el odată pentru totdeauna.

încercarea de asasinare a opozantului rus prin otrăvire a marcat punctul de cotitură în confruntarea dintre Alexei Navalnîi şi Vladimir Puţin, care se tot intensifica de aproape 20 de ani şi în care fiecare dintre cei doi îl subestima pe celălalt.

Puţin a eşuat în mod repetat să înţeleagă perseverenţa fermă de care a dat dovadă opozantul său când a venit vorba despre propriile aspiraţii politice pe care le avea de decenii. Statutul de disident al lui Navalnîi – ca prizonier politic închis

în cea mai mare parte a timpului într-o celulă de „pedeapsă”, în regim de izolare — a fost un rezultat implicit din mai multe puncte de vedere,

deoarece Puţin nu i-a lăsat nicio altă opţiune convenabilă în ceea ce rămâne „o naţiune de prizonieri”, după cum a descris-o Evghenia Albaţ.

Alexei Navalnîi îşi dorea să trăiască într-o Rusie liberă şi democrată. Voia să devină preşedintele unei ţări libere şi democrate. De nenumărate ori a demonstrat că era dispus să-şi rişte viaţa şi să-şi sacrifice libertatea pentru a-şi atinge obiectivele. Din punctul lui de vedere, statul lui Puţin era o temniţă pentru toate persoanele care locuiau în Rusia, nu doar pentru cele care erau încarcerate acolo.

La rândul său, liderul opoziţiei ruse nu a reuşit niciodată să înţeleagă cât de departe era dispus să meargă Vladimir Puţin, nu doar pentru a-şi elimina adversarii politici, ci şi pentru a-şi îndeplini fanteziile revanşarde în ceea ce priveşte Imperiul Rusesc. Navalnîi şi susţinătorii lui scandau adesea la proteste „Puţin este un hoţ!” Însă preşedintele rus era pregătit să rişte să fie acuzat de crime de război.

Colaboratorii apropiaţi ai lui Navalnîi au susţinut că agenţii Kremlinului ar fi încercat să-l ucidă pe Alexei de cel puţin trei ori. în multe privinţe, faptul că aproape au reuşit să facă acest lucru la Tomsk, în inima rece şi îngheţată a Federaţiei Ruse — unde Navalnîi demonstra că putea fi o ameninţare cât se poate de reală la adresa preşedintelui rus, ajungând la alegătorii din afara cercurilor intelectuale de elită de la Moscova –, a fost justificat.

Pe 13 august 2020, Navalnîi a călătorit spre Siberia pentru a le face campanie candidaţilor la alegerile legislative locale stabilite să aibă loc exact o lună mai târziu.

Prima oprire a fost la Novosibirsk, al treilea oraş ca mărime din Rusia, cu o populaţie de puţin peste 1,5 milioane de locuitori, situat la aproximativ 2.800 de kilometri depărtare de Moscova. Considerat a fi capitala Siberiei, Novosibirsk îl fascina în mod deosebit pe opozantul politic, deoarece întruchipa una dintre principalele sale frustrări faţă de sistemul politic din ţară şi, mai ales, faţă de indiferenţa politică

omniprezentă de care dădeau dovadă mulţi cetăţeni ruşi.

Intr-o filmare înregistrată în timpul călătoriei spre acest loc şi care a fost făcută publică după otrăvirea lui, Navalnîi a prezentat viitoarele alegeri drept cea mai recentă confruntare din lupta de două decenii împotriva forţelor politice ale lui Puţin.

„Ne-au înfrânt de fiecare dată, timp de 20 de ani la rând", a afirmat Navalnîi. „Şi, chiar dacă ar pierde, ar proclama victoria folosindu-se de înşelătorii şi de uneltiri. Dar trebuie să ne ridicăm şi să mergem din nou la luptă pentru că, până nu câştigăm, ţara noastră este sortită unei degradări lente."

Alexei Navalnîi a înţeles că pactul faustic dintre Vladimir Putin şi elita rusească era o afacere încheiată la Moscova şi la Sankt-Petersburg, centrele cosmopolite ale Rusiei europene. Calitatea vieţii a fost întotdeauna mult mai bună în marile oraşe decât oriunde altundeva – mai ales prin comparaţie cu micile localităţi şi sate, dar chiar şi cu cele mai mari, împrăştiate peste tot prin uriaşa Federaţie, oraşe cu universităţi de prestigiu şi cu locuitori educaţi, dar unde clasa de mijloc în plină ascensiune nu a cerut niciodată mai mult sau mai bine.

„Mă aflu acum în locul unde se va desfăşura cea mai importantă luptă politică-aici, unde vara este foarte cald, iar iarna, foarte frig", spunea Navalnîi în acel videoclip. „Numărul persoanelor cu studii superioare este neobişnuit de mare aici. Ar fi putut fi unul dintre cele mai prospere oraşe din lume, în schimb a devenit un ghetou rusesc. Folosindu-ne de exemplul celui de-al treilea oraş din ţară, vom analiza cum poate fi înfrântă această broască lacomă: partidul Rusia Unită."

Navalnîi privea oraşe precum Novosibirsk şi Habarovsk din Orientul îndepărtat rus – unde cu doar o lună în urmă începuseră o serie de proteste în urma arestării de către autorităţile de la Moscova a unui guvernator popular – drept o bună ocazie de a le trezi interesul ruşilor indiferenţi şi de a întoarce Rusia „de rând" împotriva lui Vladimir Putin.

în 2018, când a început să-şi pregătească potenţiala campanie pentru preşedinţie, alegeri la care practic i s-a interzis să participe din cauza unei condamnări penale false, primul sediu regional pe care el şi echipa sa l-au deschis în afara Moscovei a fost la Sankt-Petersburg. Al doilea s-a aflat la Novosibirsk.

La ceremonia oficială de inaugurare a sediului său de campanie, pe 18 februarie 2017, Alexei Navalnîi a descris motivul pentru care avea speranţe aşa de mari pentru acel oraş:

> „Ne dorim ca regiunile şi oraşele să se implice mai activ în campania electorală, deoarece timp de 20 de ani niciun oraş, cu excepţia Moscovei, nu a hotărât singur absolut nimic. Totul se decide la Moscova. Vom lupta împotriva acestei situaţii. Nu suntem de acord cu ce se întâmplă. Vom schimba situaţia în care doar Moscova şi elita de acolo hotărăsc cum să se desfăşoare alegerile. Deschidem un sediu la Novosibirsk pentru a le demonstra că nici cei de aici nu sunt de acord cu asta.
>
> Poate că Novosibirskul este cel mai bun exemplu de cum sistemul de putere din ţară este împărţit în mod greşit. El este dovada perfectă a felului în care un oraş minunat, foarte bogat, cu un potenţial uriaş şi cu o populaţie extrem de educată, are un nivel de trai mult mai scăzut decât ar trebui. Vom vorbi despre toate aceste lucruri în campania electorală, încheind cu problemele legate de locuinţe şi de serviciile comunale-
>
> Am văzut că la Novosibirsk au avut loc manifestaţii pe tema locuinţelor şi a serviciilor comunale — pe o vreme mult mai rece decât la Moscova, din câte am auzit însă problema aceasta nu poate fi rezolvată într-un alt mod decât cu ajutorul alegerilor prezidenţiale, schimbând partidul aflat la putere.”

Până în august 2020, reţeaua lui Navalnîi avea peste 30 de candidaţi care participau la alegerile locale din Novosibirsk, incluzându-l aici şi pe preşedintele biroului din oraş, Serghei Boiko.

„Planul nostru a fost să trecem prin oraşele ruseşti şi să le arătăm cetăţenilor un model de politică adevărată”, a declarat ulterior Kira larmiş, purtătoarea de cuvânt a lui Alexei Navalnîi. „Să le arătăm că politica nu implică doar Kiemlinul, pe Vladimir Puţin, Duma de Stat[15] şi pe miniştrii cunoscuţi, ci şi parlamentele regionale [din Rusia] de care vieţile a milioane de ruşi, ale noastre, ale tuturor, depind în fiecare zi.”

„Deputăţii partidului Rusia Unită care ocupă locuri în aceste parlamente sunt de fapt stâlpii susţinători ai întregului regim al lui Puţin”, a spus ea. „Nu sunt nişte simpli pioni, ci fundaţia pe care s-a construit partidul aflat la putere şi care ne-a împiedicat să ducem un trai normal timp de 20 de ani.”

Descrierea politicienilor regionali a fost exagerată, dar în concordanţă cu tendinţa lui Navalnîi de a considera că orice lucru la care lucrează – o misiune, un proiect politic, o dezvăluire – la un moment dat este cel de care depinde întregul viitor al Federaţiei Ruse.

Alexei Navalnîi a ajuns la Novosibirsk pe 17 august, seara, şi a petrecut următoarele două zile înregistrând un material video în care făcea o dezvăluire despre corupţia locală şi rolul acesteia în ridicarea de clădiri prost construite. De acolo s-a îndreptat spre Tomsk.

În descrierea unei fotografii cu el şi susţinătorii săr pe care a încărcat-o pe reţeaua socială Instagram, a scris următoarele: „Persoanele cu braţe lungi nu au nevoie de beţe telescopice pentru selfie-uri. Tomsk este un oraş minunat, unul dintre cele mai frumoase din tară.”

3

„Este nevoie de mai mulţi voluntari pentru a învinge candidaţii Rusiei Unite”, a continuat el. „Partidul aflat la

15 Camera inferioară a Parlamentului rus. *(n. trad.)*

putere are multe fonduri, dar noi ne bazăm pe ajutorul oamenilor buni şi oneşti. Dacă locuiţi la Tomsk, atunci accesaţi pagina de internet tomsk2020.ru şi înregistraţi-vă ca voluntari. Escrocii nu se vor da singuri afară din Duma regională!”

Pe 13 septembrie, în timp ce Alexei se recupera în Germania, Serghei Boiko, preşedintele sediului de campanie din Novosibirsk al organizaţiei lui Navalnîi, şi Xenia Fadeieva, coordonatoarea regională a biroului din Tomsk, au câştigat fiecare câte un loc la alegerile legislative locale. În mod surprinzător, partidul Rusia Unită al lui Puţin şi-a pierdut majoritatea în ambele oraşe pe măsură ce candidaţi ai opoziţiei din alte partide au câştigat de asemenea locuri în consiliul municipal.

Au fost nişte victorii mici şi, având în vedere toate măsurile de represiune impuse în urma invaziei din Ucraina, s-au dovedit a fi dureros de scurte. Boiko a fugit din ţară, iar Fadeieva a fost arestată şi acuzată de extremism. Insă, la momentul respectiv, a fost exact tipul de victorie la care Navalnîi râvnise timp de două decenii.

* * *

Cu şapte ani în urmă, în 2013, lulia Navalnaia a fost întrebată, în timpul unui interviu, dacă şi-l putea imagina pe soţul ei în funcţia de preşedinte al Federaţiei Ruse. „Mi-l imaginez preşedinte, deoarece îmi doresc ca funcţia să fie ocupată de cineva care a trecut prin multe”, a afirmat ea atunci. „Cred că merită. Ii împărtăşesc convingerile şi mi-l imaginez preşedinte.”

„Nu mă văd însă pe mine ca fiind prima-doamnă”, a continuat ea. „Mă văd ca fiindu-i soţie, indiferent de ce va ajunge el să fie.”

A fost tipul de răspuns perfect din punct de vedere politic, care a facut-o chiar şi pe soacra ei să o aplaude. Iar Navalnaia, bineînţeles, nu era singura care şi-l imagina pe soţul său drept

preşedinte al ţării.

Pe 2 februarie 2011, la ora 21:00, Navalnîi a fost invitat la postul de radio Finam FM, la o emisiune numită *Dry Residue* — un program de seară care îşi propunea să abordeze teme de politică, economie şi finanţe din perspectiva pieţei bursiere. Staţia respectivă de radio îşi schimbase recent strategia pentru a se concentra pe un public format mai ales din bărbaţii cu vârsta cuprinsă între 25 şi 45 de ani, cu venituri discreţionare ridicate.

Cu alte cuvinte, aceasta a fost o rampă perfectă de lansare pentru cariera politică a lui Navalnîi, care astfel s-a folosit de educaţia lui şi de interesul său pentru domeniul financiar şi bursier.

Planul era ca aici să discute despre lupta lui împotriva corupţiei din domeniul achiziţiilor publice, care a declanşat unde de şoc în toată ţara. însă gazda emisiunii, Iuri Pronko, a vrut să abordeze mai întâi o temă politică, remarcând că numeroase site-uri de media şi ziare scriau: „Este timpul ca Navalnîi să candideze la alegerile prezidenţiale."

în plus, Pronko l-a tachinat pe Navalnîi spunându-i că ar fi ceva de neiertat dacă nu ar veni cu câteva comentarii „senzaţionale" specifice lui:

— Ştii deja ce vor jurnaliştii.

Navalnîi i-a răspuns râzând:

— Da. Câteva declaraţii senzaţionale.

3 3

Se afla în studio îmbrăcat cu un tricou alb şi un pulover negru pe corp, arătând puţin asemenea unui tocilar cu căştile pe cap.

Pronko şi-a început treaba menţionând că 97% dintre ascultătorii postului de radio afirmaseră că ar fi votat cu Navalnîi la alegerile prezidenţiale.

— Pune-ţi mâna la inimă şi răspunde sincer, i-a cerut Pronko. Ai asemenea legături cu politica? Ţî-ai făcut planuri măreţe?

Alexei Navalnîi a început prin a le mulţumi tuturor pentru sprijin şi a mărturisit că simţea că are o „mare responsabilitate”, fiindcă oamenii îi puneau tot felul de întrebări la care trebuia să dea un răspuns. Dar a afirmat că şi el la rândul lui avea de pus o întrebare.

— Vreau să adresez o întrebare, inclusiv acelora care m-au votat. Ce sunt mai exact aceste alegeri prezidenţiale? în ţara noastră există o procedură ciudată în care [preşedintele Comisiei Electorale Centrale, Vladimir] Ciurov[1]" îşi mângâie barba şi completează spaţiile goale de unul singur sau cu ajutorul lui

[16] A deţinut această funcţie între 27 martie 2007 şi 27 martie 2016. *(n. red)* Vladislav Surkov[16], ori al lui Puţin, şi apoi transmite rezultatele tuturor. Aşa sunt alegerile. Dacă există cel puţin o persoană care chiar crede că rezultatul scrutinului prezidenţial este şi ceea ce au votat oamenii... Cred că sunt foarte puţine astfel de persoane. Aşadar, se pune întrebarea dacă mai este nevoie să candidez sau doar [trebuie] să iau parte la această procedură ciudată numită în Federaţia Rusă alegeri.

Indignarea sa era una justificată. În Rusia, voturile se fraudau cel puţin de pe vremea când Boris Elţîn a candidat, în 1996, pentru a fi reales în fruntea statului. Vladimir Puţin a fost numit în funcţia de preşedinte, apoi a câştigat alegerile în anul 2000, la primul scrutin la care a participat în calitate de candidat, în faţa aceloraşi adversari sistemici, Ghennadi Ziuganov, din partea Partidului Comunist, şi Vladimir Jirinovski, din partea Partidului Liberal Democrat de extremă dreapta.

În 2004, Vladimir Puţin a candidat neconfruntând u-se cu niciun fel de opoziţie. Apoi, în 2008, după ce s-a lovit de limitele constituţionale ale mandatului său, a făcut pur şi simplu schimb de funcţii cu prim-ministrul Dmitri Medvedev,

16 A fost prim-adjunct al şefului administraţiei prezidenţiale ruse din 1999 până în 2011, perioadă în timpul căreia a fost adesea considerat drept principalul ideolog al Kremlinului, care a propus şi a pus în aplicare conceptul de democraţie suverană în Rusia, *(n. red.)*

păstrându-şi controlul asupra frâielor puterii. Iar patru ani mai târziu, Puţin avea să pună la cale o altă mişcare, revendicând funcţia de preşedinte şi confirmând faptul că Navalnîi şi milioane de alţi ruşi aveau tot dreptul să fie obosiţi şi sarcastici.

Navalnîi le-a mai spus lui Pronko şi radioascultătorilor că era mulţumit de faptul că lupta împotriva corupţiei:

— Fiecare trebuie să facă ce-i place, a afirmat el. Eu sunt mulţumit cu ceea ce fac acum şi se pare că nu sunt singurul care este încântat [de acest lucru], care crede că e destul de eficient şi de util. Asa că am ales să mă duc într-o direcţie în care să pot fi de folos, în loc să mă joc de-a hamsterul care aleargă fără rost printr-un labirint, iar Ciurov priveşte de deasupra şi se distrează copios pe seama tuturor.

— Cât de frumos ai evitat să răspunzi, a zis Pronko, tachinându-l pe Navalnîi fiindcă nu a spus direct dacă intenţiona ca într-o zi să candideze pentru funcţia de preşedinte.

— Nu am evitat [să răspund], a replicat el jucăuş.

— Aşadar, nu aspiri la preşedinţie, l-a presat Pronko, încercând să obţină o informaţie preţioasă de la el.

Era evident că Navalnîi nu voia să-i răspundă, dar nici să nege acest lucru.

— Nu există nicio îndoială că activitatea mea este politică, a precizat el. Nu am de gând să mă agit şi să spun că nu există nimic politic în ceea ce fac. Cazurile de corupţie pe care le analizez în general sunt, iară niciun dubiu, cea mai mare problemă politică cu care se confruntă ţara.

La fel ca mulţi alţii, Pronko a remarcat că Navalnîi îndeplinea în mare parte sarcinile preşedintelui de la acea vreme, Dmitri Medvedev, care pretin- sese că va porni o campanie împotriva corupţiei, dar de fapt nu făcuse mare lucru pentru a impune vreun control asupra uriaşei cleptocraţii din ţară.

— îndeplinesc sarcinile populaţiei multinaţionale din

Federaţia Rusă, care s-a săturat de mult timp de toate aceste lucruri, a mai spus Navalnîi. Astfel, activitatea politică în care sunt implicat este importantă, mult mai importantă, afirm asta din nou, decât joaca într-un labirint construit de Comisia Electorală Centrală şi de impostorii care o conduc.

însă Iuri Pronko nu şi-a dat seama că, fără absolut nicio intenţie, invitatul său era pe cale să facă acea declaraţie senzaţională pe care gazda emisiunii o aşteptase încă de la început, una care avea să schimbe pe vecie discursul politic din Rusia. Iar totul a pornit de la o întrebare cât se poate de simplă:

— Ai propriile simpatii politice? l-a întrebat Pronko pe Navalnîi. Eu nu ştiu ce părere ai tu despre partidul Rusia Unită.

Rusia Unită, formaţiunea politică a lui Puţin şi a lui Medvedev, năruia deja de zece ani aspiraţiile democratice ale lui Alexei pentru ţara sa, precum şi propriile ambiţii politice. Iar investigaţiile conduse de el, mai întâi despre companiile deţinute de stat, în calitate de acţionar activist, iar mai apoi despre achiziţiile publice, conturaseră imaginea partidului aflat la putere, prezentându-l drept o reţea uriaşă de escrocherie răspândită de-a lungul a unsprezece fusuri orare.

Navalnîi nu a ezitat să răspundă la întrebare şi a vorbit atât de calm, de parcă prezenta starea vremii de dinainte să intre în studio.

— Am o părere foarte proastă despre acest partid, a început el. Rusia Unită este partidul corupţiei. Este partidul escrocilor şi al hoţilor. Şi este datoria fiecărui patriot şi cetăţean al acestei ţări să facă tot ce-i stă în putinţă pentru a…

Fără să înţeleagă importanţa momentului, Iuri Pronko l-a întrerupt:

— Te consideri patriot?

— Absolut. Sunt patriot, i-a răspuns el şi a revenit la ceea ce spunea despre datoria fiecăruia. […] să facă tot ce-i stă în putinţă pentru a se asigura că acest partid este distrus, nu la

propriu, pentru că nu îndemn cetăţenii la extremism, ci mă refer la metodele juridice. Propun să ne asigurăm că Rusia Unită şi orice alt bloc politic asemănător, pentru că înainte a fost Casa Noastră – Rusia şi tot aşa, să nu mai existe. Fiindcă ele reprezintă stâlpul principal al corupţiei, al tuturor nedreptăţilor care se întâmplă acum în ţară.

Iuri Pronko a glumit pe seama faptului că Navalnîi a ţinut să facă menţiunea despre extremism.

— Da, pentru că după emisiunea de astăzi în presă vor apărea articole cu titlul: ,,Alexei Navalnîi propune ca Rusia Unită să fie distrusă."

De fapt, după un alt deceniu de confruntări cu Puţin şi partidul său, după ce a supravieţuit tentativei de otrăvire, Navalnîi avea să fie pus sub urmărire penală şi închis, fiind acuzat de conducerea unei organizaţii extremiste. Gaşca sa de eroi cu ţeluri asemănătoare, care între timp se extinsese în toată ţara, urma să fie distrusă, grupul în sine şi persoanele care îl conduceau fiind etichetate în mod asemănător, drept extremiste.

Dar în acel moment, în februarie 2011, Alexei Navalnîi tocmai ce crease sloganul „partidul escrocilor şi al hoţilor", care avea să devină mantra însufleţi toare a opoziţiei politice din Federaţia Rusă. Ceva din această sintagmă a atins o coardă sensibilă, generând o memă care urma să se răspândească de la graniţa cu Europa până la ţărmul Pacificului, pătrunzând adânc în conştiinţa publică. Era de parcă ruşii aşteptau de mulţi ani cuvintele potrivite ca să-i descrie pe vinovăţii responsabili pentru sentimentul naţional de frustrare şi de exasperare şi pentru zidul de care ţara s-a izbit în procesul de dezvoltare politică şi economică. Dintr-odată toată lumea ştia. Sau aşa cum a spus-o Pronko, gazda emisiunii: „Alexei a rostit nişte vorbe care au pătruns în sufletul multora."

Membrii indignaţi ai partidului Rusia Unită s-au declarat profund jigniţi. Unii dintre ei au intentat rapid procese în care îl acuzau pe Navalnîi de calomnie. Alţii au mers la diverse posturi de radio şi de televiziune pentru a-şi exprima în mod

public indignarea, ceea ce nu a făcut decăt ca mesajul opozantului rus să ajungă din ce în ce mai departe.

Navalnîi nu putea fi mai fericit de modul în care afirmaţia sa, „partidul escrocilor şi al hoţilor”, se răspândise peste tot. La două zile după interviul acordat postului Finam FM, a făcut publice, pe blogul personal, materialele audio, video şi transcrierea emisiunii la care participase, precizând cu bucurie: „Pasajul care începe de la minutul 4:10 a fost distribuit masiv pe Twitter, ajungând în tendinţele principale. Se referă la Rusia Unită.”

La o săptămână şi jumătate distanţă a scris din nou pe reţeaua socială Livejournal: „Rusia Unită mă dă în judecată.”

Şota Gorgadze, care a devenit un fel de avocat celebru la Moscova, a anunţat că îl dă în judecată pe „cunoscutul blogger” Alexei Navalnîi, susţinând că „la mine au apelat cetăţeni obişnuiţi, nu persoane publice şi nici oficiali renumiţi, ci membri ai partidului Rusia Unită, cerându-mi să le protejez numele cinstit. Ei sunt persoane de rând, cu salariu mediu, care au copii de crescut şi care-şi duc traiul în statul pe care îl iubesc. Şi este neplăcut ca ei să fie numiţi peste tot prin ţară hoţi şi escroci în urma unei emisiuni radiofonice, pentru simplul fapt că s-au alăturat partidului Rusia Unită.”

Navalnîi, ca de obicei, s-a arătat încântat de ideea de confruntare şi, în loc J să aştepte ca procesul să înceapă, a continuat să scrie pe blogul său: .,Am hotărât să fac un sondaj ca să aflu părerea internauţilor (care, apropo, sunt la rândul lor *cetăţeni de rând)",* a scris el. „Pentru o bună reprezentare, ne-arn dori ca cel puţin 10.000 de persoane să participe la acest sondaj.”

întrebarea era simplă: „Consideri că Rusia Unită este partidul escrocilor şi al hoţilor?”

în cele din urmă, au răspuns 39-467 de persoane. Dintre acestea, 96,6% (adică 37-670 de oameni) au oferit un răspuns afirmativ, în timp ce 3,4% (1.313 persoane), unul negativ.

Verdictul fusese dat, dar oficialii credincioşi lui Puţin au continuat să riposteze, de cele mai multe ori facându-se de răs.

Unul dintre cei care a încercat să riposteze a fost Evgheni Fiodorov, deputat al Dumei de Stat din partea Rusiei Unite şi preşedinte al Comisiei pentru politică economică şi antreprenoriat. Navalnîi publicase declaraţia de avere a lui Fiodorov, disponibilă pe pagina de internet a Dumei de Stat, scoţând în evidenţă faptul că acesta deţinea cinci apartamente şi alte bunuri pe care ar fi fost greu să şi le permită cu salariul mediu pe care îl avea.

Evgheni Fiodorov a fost de acord să meargă la emisiunea lui Pronko şi să dezbată împreună cu Navalnîi dacă era corect şi justificat ca acesta să numească partidul aşa cum o făcuse deja.

Alexei Navalnîi a expus rapid un argument nimicitor:

— Părerea mea, că Rusia Unită este partidul escrocilor şi al hoţilor, a avut ca temei observaţiile făcute în legătură cu activităţile acestei formaţiuni politice, pe care le-am adunat de-a lungul anilor, a afirmat opozantul rus. îi studiez activitatea.

El a menţionat şi rezultatele sondajului efectuat, în urma căruia 96% dintre respondenţi au fost de acord cu afirmaţia sa:

— Toate aceste persoane sunt de aceeaşi părere cu mine, a spus Navalnîi. în fiecare zi ei observă situaţii în care fiecare funcţionar corupt din ţară încearcă să găsească cea mai bună soluţie pentru a se proteja. în momentul de faţă, Rusia Unită este cel mai bun refugiu, dându-le tuturor funcţionarilor corupţi un „acoperiş” politic şi ocazia de a scăpa de pedepse. Vedem asta zilnic.

Navalnîi a întrebat de ce primarul Moscovei, Iuri Lujkov[17], nu fusese urmărit penal, acesta fiind un membru de rang înalt al partidului, a cărui soţie, Elena Baturina, devenise miliardară, lucrând în domeniul dezvoltării construcţiilor.

— Bărbatul acesta a fost membru al înaltului Consiliu

17[13] luri Lujkov (1936-2019), primar al Moscovei din 1992 până în 2010, vicepreşedinte şi cofondator al partidului Rusia Unită. (n. *red.)*

pentru partidul Rusia Unită şi nu a primit nicio pedeapsă. Soţia lui a câştigat miliarde, a declarat Navalnîi. De asemenea, le-a reamintit ascultătorilor că Vladimir Resin, adjunctul loial al lui Lujkov responsabil cu construcţiile, fusese fotografiat purtând la mână un ceas în valoare de un milion de dolari, pe care nu şi l-ar fi putut permite din salariul său de funcţionar — un membru al Rusiei Unite, cu un ceas de un milion de dolari, un bărbat care nu a lucrat nicio zi din viata lui în comerţ şi tot aşa.

Apoi, Navalnîi a scos o listă cu toţi membrii de la acea vreme ai înaltului Consiliu pentru partidul Rusia Unită.

— Să rostim câteva nume, a spus el înainte de a începe să-i enumere pe presupuşii funcţionari corupţi, primul de pe listă fiind Boris Grizlov, preşedintele partidului de guvernământ şi al Dumei de Stat.

Grîzlov a promovat un plan în urma căruia Rusia să cheltuiască miliarde de dolari pentru filtrarea apei, insistând că acesta era un proces necesar pentru creşterea speranţei de viaţă. în acelaşi timp, era coproprietarul unui brevet pentru un sistem de filtrare a apei.

— Este vorba despre minunatul program Clean Water („Apă curată"), pe care nu eu, ci cercetătorii de la Academia Rusă de Stiinte îl consideră o escro-

cherie, a menţionat Alexei Navalnîi. Iată un exemplu pentru care Rusia Unită este partidul escrocilor şi al hoţilor, iar savanţii confirmă termenul „escroc".

Următorul pe care l-a menţionat a fost Murtaza Rahimov, conducătorul de lungă durată al republicii autonome ruse Başkortostan. în timp ce Rahimov, membru al Rusiei Unite, era în funcţie, o cotă uriaşă din compania petrolieră Bashneft i-a fost „vândută" de către administraţie, la preţuri modice, fiului lui Rahimov, care a obţinut din întreaga afacere o avere frumuşică.

— Preşedintele Curţii de Conturi a descris situaţia în care

domnul Rahimov a trecut pe numele fiului său întregul complex de combustibil şi energie Bashkir, compania Bashneft, drept „cel mai mare jaf din istoria Federaţiei Ruse”, a precizat Navalnîi. Pot să ştiu de ce acest bărbat, care şi-a păstrat funcţia de preşedinte al Republicii Başkortostan până în ultimul moment, nu a fost pedepsit până acum?

Apoi au urmat Alexander Tkachev, guvernator al Ţinutului Krasnodar, a cărui tânără nepoată, în vârstă de puţin peste 20 de ani, deţinea fabrici de ţevi şi o fermă avicolă, precum şi Alexander Mişarin, guvernatorul regiunii Sverdlovsk, a cărui fiică de optsprezece ani avea acţiuni la mai multe companii profitabile.

— îmi puteţi spune de ce minunatele pasiuni antreprenoriale ale tinerilor se manifestă doar la copiii membrilor partidului Rusia Unită? a întrebat Navalnîi. Cum funcţionează acest fenomen? La ce şcoală de afaceri merg ei?

Alexei Navalnîi a menţionat faptul că acum el descria doar vârful aisbergului.

— Aceasta este doar lista cu membrii înaltului Consiliu al Rusiei Unite, a spus el. Ei se alătură partidului şi unor astfel de consilii superioare ca să nu fie traşi la răspundere pentru acţiunile lor. Vor să fure, iar aceasta este singura motivaţie pentru care în prezent funcţionarii aderă la un astfel de partid. Vor să ne distrugă ţara fără să fie pedepsiţi.

Asemenea acuzaţii venite din partea lui Navalnîi şi a altora se izbeau, după cum era de aşteptat, de un val masiv de negări. Elena Baturina şi Iuri Lujkov au negat mult timp făptui că ea s-ar fi bucurat de tratament favorabil în calitate de soţie a primarului. Dar după ce Lujkov a fost îndepărtat din funcţie, în 2010, afacerile ei în construcţii nu au mai mers atât de bine, iar cei doi au

părăsit ţara pentru a locui[1] la Viena. Iuri Lujkov a decedat în anul 2019-

Boris Grîzlov, preşedintele Dumei de Stat, a susţinut vehement că programul Clean Water nu avea nicio legătură cu brevetul pe care îl deţinea împreună cu un investitor pe nume

Viktor Petrik şi i-a criticat aspru pe experţii care îl acuzau că voia doar să se îmbogăţească. „Nu au dreptul câţiva savanţi să pretindă că sunt autorităţi în materie de adevăr”, a declarat el pentru *Gazetii.ru.*

Participaţia lui Rahimov în compania Bashneft a fost o chestiune de interes public.

Evgheni Fiodorov a încercat să nege totul, spunând că Navalnîi nu făcea nimic altceva decât să insulte.

— Este clar că sintagma de la care a pornit toată discuţia este doar o jignire, a spus el. Nici nu poate fi descrisă altfel. Iar acele vorbe care au fost aruncate bineînţeles că nu sunt fapte, ci doar pălăvrăgeli. Nu are rost să vorbim despre nimic din ce s-a afirmat.

În schimb, Fiodorov a expus o serie de teorii ale conspiraţiei, descriind în mare parte Rusia ca fiind o victimă a Statelor Unite şi a puterilor occidentale.

Potrivit lui, SUA au format oligarhii din Rusia, aproape că au distrus ţara în anii 1990 şi conduc o campanie internaţională menită să afecteze statul.

— Are loc un atac deschis, vizibil şi de mare amploare asupra Federaţiei Ruse, a afirmat el. Este o campanie nemiloasă care are ca scop, bineînţeles, destabilizarea situaţiei din ţară. Totul se petrece în concordanţă cu atacurile teroriste. Este vorba despre o campanie al cărei obiectiv este distrugerea ţârii.

Iuri Pronko a părut surprins de comparaţia cu terorişti, cu toate că astfel de acuzaţii neobişnuite aveau să devină comune pe măsură ce, de-a lungul anilor, Puţin devenea tot mai închis, mai izolat şi mai paranoic.

— Evgheni, te întrerup puţin. Dacă am înţeles bine, l-ai comparat pe omologul tău, domnul Navalnîi, cu terorişti, a spus gazda emisiunii radio.

— Desigur, a răspuns Fiodorov. Nu uita că atunci când a fost înfiinţată Rusia Unită, în linii generale, după prăbuşirea

URSS-ului, Rusia aproape că a fost destrămată. Nu uita că atunci când a venit Puţin la putere, lucru care s-a întâmplat acum zece ani, ţara noastră era în război cu Cecenia.

Pronko l-a îndemnat pe Fiodorov să răspundă la faptele expuse de Navalnîi, dar acesta a refuzat.

— Faptele nu există, a afirmat Fiodorov. Este o absurditate!

Acesta a subliniat, în mod neconvingător, că, dacă vreun membru al Rusiei Unite a făcut ceva greşit, atunci va fi urmărit în justiţie.

Alexei Navalnîi a atras atenţia asupra oligarhului Roman Abramovici care trăia la Londra în timp ce era şi guvernatorul districtului autonom Ciukotka situat în Orientul îndepărtat al Rusiei. L-a menţionat şi pe Semion Vainştok, fostul director al companiei Transneft şi un apropiat al lui Puţin, care în acea perioadă locuia în Israel şi pe care Navalnîi îl acuzase de o presupusă fraudă în valoare de patru miliarde de dolari, asociată cu construcţia unei conducte de petrol.

— A plecat la Londra, acum locuieşte în Israel şi investeşte în imobiliare în Statele Unite, a afirmat Alexei. Precis este implicată şi Rusia Unită, care îi protejează pe cei care fură tot din ţară.

La mijlocul anilor 2000, Alexei Navalnîi a început la Moscova şi apoi a moderat o serie foarte populară de dezbateri politice, ca parte a grupului numit Alternativa Democratică (sau DAI, care înseamnă acelaşi lucru ca în limba română). Era clar că învăţase câte ceva despre duelurile retorice. L-a denigrat pe Fiodorov, folosindu-se de cuvintele lui pentru a scoate în evidenţă faptul că el, alţi membri ai Dumei de Stat şi politicieni din Rusia Unită aveau mult mai multe legături şi afaceri cu Occidentul decât Navalnîi.

— Trebuie să recunosc că părerea mea despre Rusia Unită s-a schimbat puţin, a declarat el plin de sarcasm. Dacă nu demult susţineam că partidul Rusia Unită este alcătuit din escroci şi hoţi, acum îmi este clar că este format, din câte se pare, nu doar din escroci şi hoţi, ci şi din agenţi CIA. Fiindcă acest partid este responsabil pentru toate lucrurile de care ne spune Evgheni.

Alexei Navalnîi a continuat astfel:

— Pentru că toţi şarlatanii cunoscuţi de pe vremea lui Elţîn, care au ruinat ţara, mă scuzaţi, dar absolut toţi au aderat la Rusia Unită. Cine sunt guvernatorii care au declarat independenţa republicilor lor în timp ce erau în ţară? Toată gaşca lui Elţîn. Nu există nicio îndoială că în timpul conducerii

lui Elţîn a existat o gaşcă, iar acum ea se găseşte în totalitate în Rusia Unită. îl avem pe marele lider al vostru, domnul Puţin, care ce a fost? A fost asistentul lui [Anatoli] Sobciak [primarul oraşului Sankt-Petersburg]! El a fost membru în partidul fostului prim-ministru, Viktor Cernomîrdin.

Anatoli Sobciak, mentorul lui Puţin, şi Viktor Cernomîrdin, aliatul lui Elţîn, au fost membrii principali ai partidului care a precedat Rusia Unită, Casa Noastră – Rusia.

Alexei Navalnîi era revoltat, o stare în care de fapt se afla mai tot timpul.

— îmi vorbiţi despre un fel de geopolitică, despre atacuri teroriste, resurse financiare şi tot aşa. Dar totul a fost susţinut prin intermediul unor persoane care au rămas la putere, a mai precizat el. De zece ani aveţi o majoritate calificată[18] în Duma de Stat. Rusia Unită poate să forţeze absolut orice chestiune! Iar dintr-un anumit motiv îmi vorbiţi despre nişte antreprenori de jurisdicţie străină. Deci, care este problema? Schimbaţi legile! Timp de zece ani aţi făcut tot ce aţi vrut în ţară: voi controlaţi instanţele, controlaţi procuratura, controlaţi comisiile electorale centrale, absolut tot. Televiziunea, posturile de radio, tot, tot, mai puţin internetul.

La un moment dat, Alexei Navalnîi a profitat de ocazie pentru a-l critica pe Fiodorov în legătură cu bunurile sale materiale, dar nu mai avea niciun rost. Dezbaterea se încheiase deja. Iuri Pronko şi-a rugat ascultătorii să sune şi să voteze: 99% dintre ei au spus că Navalnîi a câştigat.

* * *

La scurt timp după acest moment, opozantul rus nu mai avea să fie nevoit să scrie în postările de pe blogul său cuvintele „Rusia Unită”. Sintagma ajunsese să fie recunoscută instantaneu doar folosindu-se Zh-V, iniţialele rusesti pentru „escroci şi hoţi”.

18 *Majoritate calificată* — număr de voturi egal cu două treimi din numărul total al voturilor exprimate, (n. *red.)*

Aceasta a avut un impact răsunător. Nouă luni mai târziu, Navalnîi apărea pe coperta ediţiei în limba rusă a revistei *Esquire,* unde titlul principal era: „Despre escroci şi hoţi”.

În interviul acordat revistei, Navalnîi a explicat cum sloganul i-a venit din senin în minte. „A fost o întâmplare”, a menţionat el. „Nu a fost vorba despre niciun pic de creativitate. Dacă mă veţi pune să mă gândesc la un alt slogan, nu voi mai reuşi niciodată să vin cu ceva atât de bun.”

J

Ceea ce însă nu a fost un accident sau vreo vorbă spusă la nimereală, sub impulsul momentului, a fost consternarea sa în privinţa sistemului condus de Vladimir Puţin.

„Când s-a lansat, a fost încă din prima clipă împotriva lui Puţin, îmi aduc foarte bine aminte”, a declarat Maria Gaidar, fiica fostului prim-ministru interimar, Egor Gaidar. Ea era prietenă cu Navalnîi şi la rândul său frecventa, în anii 2000, cercurile politice prodemocraţie din Federaţia Rusă.

La vremea respectivă, Alexei Navalnîi facea parte din partidul liberal-pro- gresist labloko* Maria Gaidar era o membră influentă a Uniunii Forţelor de Dreapta din Rusia, un mic partid liberal asociat cu reformele pieţei libere şi care fusese înfiinţat de tatăl ei, alături de Boris Nemtov şi de Anatoli Ciubais, un expert al privatizării în Rusia, printre alţii.

„Navalnîi a început să se facă cunoscut prin anii 2010-2011”, a povestit Maria Gaidar. „Dar înainte de asta a avut o lungă istorie politică. începuse să se schimbe şi să se maturizeze ca politician sau să-şi găsească calea, de asemenea, ca reacţie la ceea ce se întâmpla, la regimul de atunci.”

„în 1999 s-a înscris în labloko pentru că era singurul partid politic care i se opunea lui Vladimir Puţin”, a afirmat Maria Gaidar. „De exemplu, în ceea ce mă priveşte, nu mi-a fost clar că Puţin este atât de rău. Nu am făcut parte din generaţia persoanelor inteligente ca Evghenia Albaţ şi mulţi alţii, care au spus: «OK, face parte din KGB. Nu este de încredere. Va fi rău.»”

în interviul pentru *Esquire,* Navalnîi a stăruit asupra faptului că stagnarea politică din ţară era cauzată de corupţie. „Problema principală a Federaţiei Ruse este că statul s-a transformat într-un grup mafiot, la modul cel mai serios. Toţi sunt asociaţi între ei”, a spus el. „Singura diferenţă este că la Moscova nu există niciun loc unde să se strângă toţi.”

S-a plâns că aparatul de conducere al ţării a irosit posibilităţile create de creşterea preţurilor materiilor prime care au îmbunătăţit calitatea vieţii, în special prin extinderea clasei de mijloc la Moscova şi Sankt-Petersburg.

„La momentul actual, Rusia este la cel mai bogat şi mai liber nivel la care a fost vreodată”, a precizat el. „Sumele enorme care ajung în ţară reprezintă ocazia de a face nişte schimbări grandioase, dar se pare că această oportunitate nu va fi fructificată.”

Alexei Navalnîi a prezis şi că schimbarea va veni. „Revoluţia

este inevitabilă", a spus el. „Datorită simplului fapt că majoritatea cetăţenilor înţeleg că sistemul este unul greşit. Când eşti într-un partid plin de demnitari, majoritatea discuţiilor se referă la cine a furat tot, de ce nu funcţionează nimic şi cât de groaznic este totul."

Liderul opoziţiei ruse a subliniat şi faptul că „toată lumea este pregătită să trăiască cinstit. Priviţi Georgia. Dacă 20 de persoane, cele care se află în vârful statului, încep să respecte regulile şi legile, îi vor obliga pe toţi ceilalţi oameni să facă la fel."

Menţionarea Georgiei a fost surprinzătoare, având în vedere că, în urmă cu mai puţin de trei ani, Navalnîi aclamase războiul rusesc împotriva acestei republici şi chiar sugerase expulzarea tuturor georgienilor din Federaţia Rusă, catalogându-i drept „rozătoare". Ulterior, şi-a cerut scuze pentru acest lucru. Ceea ce conştientizase era faptul că Republica Georgia, cel puţin la acel moment din 2011, părea să se fi eliberat de trecutul sovietic datorită reformelor agresive conduse de preşedintele Mihail Saakaşvili, care venise la putere în urma Revoluţiei Trandafirilor din 2003.

* * *

Desigur, a spune că revoluţia este inevitabilă şi a ameninţa că porneşti una sunt două lucruri total diferite. Dar Puţin, în calitatea sa de fost agent KGB, nu a avut niciodată răbdare să remarce nuanţele în privinţa acestui subiect.

Descrierile şi biografiile dedicate conducătorului suprem al Rusiei s-au concentrat adesea pe noaptea de la Dresda, în Germania de Est, din decembrie 1989, când mulţimea de oameni a luat cu asalt biroul central al Stasi[19], poliţia secretă, şi a ameninţat că va asedia biroul local al KGB-ului aflat peste drum. Vladimir Puţin, care la vremea aceea se afla acolo, a

19 Prescurtare în limba germană de la *Das Ministerium fur Staatssicherheit* („Ministerul pentru Securitatea Statului"), serviciul secret şi poliţia politică a fostei Republici Democrate Germane, (n. *trad.)*

cerut ajutor militar, dar i s-a spus că nu se putea face nimic în lipsa unui ordin de la Moscova. „Iar Moscova rămâne tăcută”, i s-a transmis.

Puţin a lăsat de mult timp să se înţeleagă că Moscova nu va rămâne tăcută în faţa unei ameninţări cu revoluţia, dacă el are ceva de spus în această privinţă.

Insă Navalnîi avea propria teorie, conform căreia teama lui Puţin de opinia publică se intensificase după una dintre primele sale crize semnificative ca preşedinte, când pe 12 august 2000, în urma unui accident, submarinul nuclear rusesc *Kursk* fusese distrus, ducând la moartea tuturor celor 118 persoane aflate la bordul său. Atunci, Vladimir Puţin şi-a dat seama cât de multe lucruri nu putea controla.

„Primele schimbări de caracter au apărut în urma tragediei cu submarinul *Kursk”,* i-a spus Navalnîi istoricului polonez Adam Michnik. „Atunci a văzut care este puterea opiniei publice şi asta l-a înspăimântat. Totul pare să fie în regulă, totul este sub control, dar apoi se întâmplă un accident, are loc un eveniment neplăcut şi <1 intr-odată nu mai ai control asupra situaţiei. Cetăţenii nu te mai plac şi îţi adresează întrebări la care te străduieşti să găseşti un răspuns.”

Alexei Navalnîi credea că eforturile lui Puţin de a controla mass-media din Rusia, mai ales televiziunea, au început atunci, culminând cu preluarea în anul 2001, de către Gazprom, a postului independent NTV. Preşedintele a fost zdruncinat din nou de Revoluţia Portocalie din Ucraina din 2003-2004, în timpul căreia mulţimi uriaşe s-au adunat în Maidan Nezalezbnosti („Piaţa Independenţei”) din Kiev. Cetăţenii au ieşit în stradă tot acolo şi în timpul Revoluţiei Demnităţii din 2013-2014, făcând ca numele pieţei să fie sinonim cu revoltele populare.

„Cel mai mare coşmar al lui Puţin este ca în Piaţa Roşie să se strângă oamenii ca pe Maidan”, i-a spus Adam Michnik lui Navalnîi în timpul discuţiei pe care au purtat-o în 2015 şi care a fost transformată într-o carte. Michnik a remarcat, de asemenea, mânia lui Puţin faţă de trimiterea în judecată a fos-

tului preşedinte egiptean Hosni Mubarak, dar mai ales faţă de uciderea lui Muammar al-Gaddafi, conducătorul Libiei. Vladimir Puţin a confirmat furia resimţită în acele momente prin intermediul declaraţiilor făcute de el.

Primele semne publice care au confirmat că Alexei Navalnîi îi atrăsese atenţia liderului de la Kiemlin ca fiind o ameninţare politică au apărut în 2007, în acelaşi an în care opozantul rus a fost exclus din partidul liberal-progresist labloko şi a devenit cofondatorul unei grupări politice naţionaliste, Mişcarea Naţională de Eliberare a Rusiei. Acronimul în limba rusă era NAROD, care înseamnă „oameni ’.

înainte de acest moment, Kremlinul părea preocupat în mare parte de o potenţială ameninţare din partea oligarhilor ruşi, care a fost combătută eficient în momentul în care Mihail Hodorkovski, preşedintele grupului petrolier lukos, a fost arestat în 2003- Stanislav Belkovski, analist politic şi agent secret, a fost lăudat la scară largă ca fiind cel care a făcut cunoscută perspectiva preluării guvernului de către oligarhi, cu Hodorkovski în frunte.

Scopul grupării NAROD a fost ca ea să fie un suprapartid, o reţea care să reunească politicieni din întregul spectru ideologic, persoane care împărtăşeau aceeaşi tendinţă naţionalistă rusă ce în mintea principalilor organizatori şi fondatori ai săi nu s-ar fi îndreptat spre extremism.

în anul respectiv, Navalnîi candidase pentru postul de moderator al unei emisiuni noi de dezbateri la canalul TV Centre, controlat de guvern, şi în final fusese selectat. Prezenţa sa la televiziune ar fi însemnat o publicitate imensă pentru opozantul rus, iar realizatorilor li s-a dat rapid ordinul de a nu-l lăsa pe Navalnîi să intre în emisie. Având în vedere că rolul său era esenţial în acest proiect, a fost numit în funcţia de redactor-şef al programului respectiv, un post ce presupunea prezenţa sa în spatele camerelor de luat vederi.

însă după două ediţii, în ciuda faptului că emisiunea reprezentase un succes de audientă, ea a fost anulată.

Navalnîi şi apropiaţii săr erau de părere că Vladislav

Surkov, consilierul de presă al preşedintelui Vladimir Puţin, ceruse personal ca emisiunea să fie oprită imediat. în orice caz, acest moment a reprezentat doar începutul unei campanii îndelungate conduse de Puţin, de manipulatorii săi din presă şi de specialiştii în domeniul tehnologiei politice, ce avea ca scop scoaterea lui Alexei Navalnîi de la orice emisiune difuzată de canalele federale de televiziune.

Mai târziu, în toamna anului 2007, Serghei Markov, un politolog care avea legături cu partidul Rusia Unită şi care era, de asemenea, consilierul lui Puţin, a refuzat în mod neaşteptat să mai vină la o dezbatere publică la care participa şi Maria Gaidar şi care era moderată de Navalnîi. în schimb, la faţa locului au fost trimişi nişte huligani care să perturbe evenimentul – un semn care a scos la iveală intenţia Kremlinului de a închide gura vocilor din opoziţie înainte de alegerile pentru Duma de Stat din decembrie.

Maria Gaidar candida la aceste alegeri pe lista partidului Uniunea Forţelor de Dreapta. Ca parte din campanie, ea şi Navalnîi au colaborat la realizarea unui videoclip anti-Putin, pe care l-au numit „Diavolul”. Cei doi au folosit în filmuleţul ironic o naraţiune de film de groază, o muzică sinistră, nişte imagini cu Puţin înconjurat de flăcări şi nişte cifre suspecte pentru a sugera că preşedintele este malefic. Se menţiona că acesta devenise şeful KGB în 1998, ceea ce însemna 666 x 3, şi că fusese numit în funcţia de prim-ministru interimar pe 9 august 1999 – moment în care pe ecran apărea de trei ori cifra 9, care inversată însemna din nou 666. în videoclip, Vladimir Puţin era acuzat, printre altele, de ruinarea ultimului post independent de televiziune. La final, votanţii erau îndemnaţi să meargă la urne pe 2 decembrie pentru alegerile parlamentare. „Să fie oare acest bărbat Antihristul? Voi hotărâţi. Nu deveniri idoli. Luaţi decizia corectă pe 2 decembrie 2007”, aşa se încheia filmuleţul.

Sfera politică din Federaţia Rusă nu se mai confruntase niciodată până atunci cu o asemenea formă de atac, iar materialul video a produs o mare vâlvă.

De-a lungul anilor, în timp ce încercau să-l ignore complet pe Navalnîi, forţele lui Puţin din interiorul şi din afara guvernului ar fi iniţiat numeroase anchete şi urmăriri penale împotriva lui, arestări, procese intentate de agenţi şi, în cele din urmă, tentativa de otrăvire; de asemenea, i-ar fi percheziţionat de mai multe ori apartamentul. Dacă Navalnîi a beneficiat de puţină atenţie din partea celor mai urmărite canale federale de televiziune, acest lucru s-a întâmplat în timpul campaniilor de denigrare în care era acuzat de aplicarea unor scheme de corupţie sau de spionaj pentru inamicii Rusiei din Occident.

Vladimir Puţin s-a obişnuit să nu-i rostească numele opozantului său, refe- rindu-se la el prin apelative precum „cetăţeanul”, „inculpatul”, „acest domn”, „această persoană”, „pacientul de la clinica din Berlin”.

Purtătorul de cuvânt al preşedintelui Puţin, Dmitri Peskov, a afirmat că era uşor să găsească diverse etichete pentru Navalnîi; „puşcăriaşul din centrul de detenţie”, „deţinutul”, „[bărbatul] condamnat pentru defăimarea unui veteran”. întrebat fiind de ce Puţin se ferea să-i rostească numele celui mai vehement critic al său, Peskov a spus că era evident: „Se pare că acest lucru se datorează atitudinii sale faţă de această persoană şi pe care preşedintele nu o ascunde”, a declarat Peskov pentru site-ul (de ştiri) Life News.

Se ştie că Vladimir Puţin ar fi rostit în public numele lui Navalnîi doar o singură dată, atunci când jurnalistul american Alee Luhn l-a întrebat pe preşedintele rus, la o recepţie care a avut loc în 2013, dacă refuza în mod intenţionat să-i spună pe nume opozantului său. „Nu, de ce?”, a întrebat Puţin. „Alexei Navalnîi este unul dintre liderii mişcării de opoziţie.”

Numele lui a apărut, de asemenea, de foarte puţine ori în declaraţiile oficiale de la Kremlin. O excepţie notabilă a reprezentat-o raportul întâlnirii dintre Vladimir Puţin şi Angela Merkel, din august 2021, de la Moscova, aceasta fiind ultima vizită în Rusia a cancelarului german înainte de a se retrage din viaţa politică. În timpul întrevederii, ea a insistat ca

Navalnîi să fie eliberat din închisoare.

Atunci şi în aproape toate celelalte ocazii, preşedintele rus a evitat să rostească numele opozantului său, chiar şi când răspundea la întrebări directe referitoare la el în cadrul conferinţelor de presă sau al altor evenimente.

Probabil că cea mai revelatoare dintre toate a fost conferinţa de presă anuală susţinută pe 17 decembrie 2017, unde Vladimir Puţin a răspuns unei întrebări (despre Navalnîi) puse de Xenia Sobciak, fiica mentorului său de odinioară, defunctul primar al oraşului Sankt-Petersburg, Anatoli Sobciak.

Cu două luni în urmă, Xenia Sobciak, prezentatoare TV, considerată la un moment dat una dintre cele mai atrăgătoare rusoaice, îşi anunţase planurile de a candida la alegerile prezidenţiale din 2018, iniţiind o provocare despre care unii, inclusiv Navalnîi, au crezut că era un complot sprijinit de Kremlin pentru a diviza opoziţia. în orice caz, Sobciak s-a folosit de acest prilej punând o întrebare care să-l constrângă pe Puţin să vorbească despre restricţiile impuse asupra opoziţiei politice, inclusiv asupra lui Navalnîi.

Ea a început prin a-şi expune propriile planuri de a candida împotriva lui Puţin, făcându-l pe acesta să sugereze că ea păcălise pe toată lumea şi participa la acea conferinţă de presă în calitate de candidat.

— Nu am păcălit pe nimeni, a răspuns Sobciak. Am venit aici în calitate de jurnalistă din partea postului rus de televiziune Rain pentru că, din păcate, în momentul de faţă este singura posibilitate de a vă adresa o întrebare, de vreme ce nu participaţi la nicio dezbatere.

— Va rog! a invitat-o el să-şi continue discursul.

Sobciak s-a plâns că purtătorul lui de cuvânt, Dmitri Peskov, care se afla acolo pe podium, afirmase că opoziţia politică din Federaţia Rusă mai avea mult până să se maturizeze. Jurnalista a contestat acest lucru, spunând că erau candidaţi care se pregăteau de mult timp.

— Spre exemplu, există un candidat pe nume Alexei

Navalnîi, a spus ea, care făcea deja campanie, dar fusese împiedicat să participe [la alegeri] din cauza „unor dosare penale fictive deschise împotriva sa”.

Conform afirmaţiilor ei, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a considerat acuzaţiile la adresa lui Navalnîi ca fiind motivate politic şi nefondate.

— După cum ştiţi, Federaţia Rusă recunoaşte Curtea Europeană, i-a spus Xenia Sobciak lui Puţin.

Ea s-a plâns şi de faptul că nimeni nu şi-a dorit să o sprijine în propria campanie, aşa că a ajuns să îi fie greu chiar să închirieze o sală de şedinţe:

— Totul are legătură cu teama, a spus ea. Cetăţenii înţeleg că a fi de partea opoziţiei în Rusia înseamnă fie că vei fi ucis, fie că vei fi închis sau că ţi se va întâmpla altceva. în acest context, întrebarea mea este următoarea: de ce se întâmplă acest lucru? Se teme oare guvernul de o concurenţă cinstită?

Vladimir Puţin a precizat că voia să răspundă separat la întrebările despre opoziţie şi concurenţă şi a început prin a sublinia faptul că adversarii politici aveau obligaţia de a prezenta un program pozitiv. Liderul de la Kremlin a criticat-o direct pe Sobciak pentru sloganul pe care şi l-a ales.

— Aţi optat pentru sloganul „împotriva tuturor!”, i s-a adresat el. Spu- neţi-mi, este acesta un program pozitiv?

Apoi şi-a concentrat atenţia asupra lui Navalnîi, al cărui nume bineînţeles că nu l-a rostit, şi şi-a expus clar punctul de vedere conform căruia acesta nu avea niciun drept să se exprime la nivel politic sau să practice activismul, deoarece era un revoluţionar potenţial periculos.

— în ceea ce priveşte numele menţionate, am discutat deja despre Ucraina. Vreţi ca şi aici să avem zeci de para-, mă scuzaţi, adepţi ai lui Saakaşvili care să ia cu asalt pieţele? Lumea prezentă a râs când a auzit că aproape i-a numit paraziţi.

Puţin a continuat:

— Cel pe care l-aţi menţionat, acesta este Saakaşvili, dar varianta rusească. Vreţi ca un astfel de individ să destabilizeze

situaţia din ţară? Vreţi să ne facem griji pentru proteste, să ne confruntăm cu tentative de lovituri de stat? Am trecut deja prin toate astea. Vreţi să se întâmple din nou? Sunt sigur că majoritatea locuitorilor Rusiei nu-şi doresc acest lucru şi nu vom permite să se ajungă acolo.

Minţind Iară ruşine, Vladimir Puţin a insistat spunând:

— Desigur că ar trebui să existe concurenţă şi va fi, Iară niciun dubiu. însă problema este radicalismul, a declarat el.

Conducătorul rus a revenit apoi la activitatea sa preferată, aceea de a răspunde unei acuzaţii cu alta, comparând anihilarea lui Navalnîi cu desfiinţarea mişcării Occupy Wall Street[20] din Statele Unite.

— Unde sunt acum? Au dispărut, a afirmat el. Este aceasta o democraţie sau nu? Să ne gândim puţin. Vă asigur că autorităţile nu se tem şi nu se vor teme de nimic, a mai spus Puţin. Dar autorităţile nu ar trebui să semene cu un bărbat care îşi adună alene resturile de mâncare din barbă şi priveşte cum statul se transformă într-o băltoacă tulbure din care oligarhii prind peştişori de aur pentru ei ca în anii 1990. Şi nu ne dorim să devenim versiunea a doua a Ucrainei de astăzi, a susţinut preşedintele rus. Nu vom permite acest lucru.

* * *

Trei ani mai târziu, la o conferinţă de presă asemănătoare, lui Puţin i-a fost adresată o întrebare diferită despre Navalnîi: de ce guvernul rus nu a deschis o anchetă în privinţa cazului său de otrăvire?

Vladimir Puţin a evitat să răspundă la această întrebare şi a expus o teorie a conspiraţiei dând vina pe SUA. El a respins investigaţia efectuată de *Bellingcat* şi de diverse agenţii de presă care identificaseră echipa FSB ce fusese implicată în tentativa de otrăvire a lui Navalnîi. Jurnalista Clarissa Ward de

20 *Occupy Wall Street* (OWS) — mişcare populistă de stânga împotriva inegalităţii economice, a lăcomiei corporatiste, a marilor companii bancare şi a influenţei banilor în politică. A început la New York şi a durat 59 de zile (17 septembrie —15 noiembrie 2011). (n. *trad.)*

la CNN mersese acasă la unul dintre presupuşii lideri ai echipei, pe nume Oleg Taiakin, care însă i-a trântit usa în nas.

J

Numindu-l pe Alexei Navalnîi „pacientul de la clinica din Berlin”, preşedintele rus a susţinut că raportul celor de la *Bellingcat* se baza pe „materiale de la serviciile speciale americane”. El a insistat asupra faptului că agenţii Federaţiei Ruse erau conştienţi că nu trebuie să se lase urmăriţi prin intermediul telefoanelor mobile.

„înseamnă că acest pacient de la clinica din Berlin este susţinut de serviciile speciale ale Statelor Unite”, a declarat Puţin. Iar dacă acest lucru este adevărat, atunci e interesant, pentru că serviciile speciale ar trebui să-l aibă în grijă. Dar asta nu sugerează deloc faptul că ar trebui să fie otrăvit.

Vladimir Puţin a menţionat că el personal a dat „ordinul” care i-a permis lui Navalnîi să fie transportat în Germania pentru tratament şi s-a arătat deranjat de toată agitaţia legată de cineva pe care îl considera un rival nedemn, membru al unui grup de opozanţi care nu-şi dovediseră niciodată capacitatea de a conduce ceva.

„Şmecheria este să ataci funcţionarii de la vârful puterii, iar astfel să te ridici la un anumit nivel şi să spui: «Sunt de acelaşi calibru.»”, a declarat preşedintele rus. „Din punctul meu de vedere, acestea nu sunt trucuri care să trebuiască să fie folosite pentru a obţine respect şi recunoaştere din partea populaţiei. Este nevoie să-ţi dovedeşti valoarea.”

În general, Vladimir Puţin a încercat să transmită ideea că Navalnîi nu era demn de toată agitaţia din jurul său, chiar dacă de-a lungul anilor guvernul rus adoptase măsuri excepţionale pentru a pune piedici aspiraţiilor politice ale opozantului şi pentru a-l chinui. în mod înfiorător, liderul de la Kremlin a insistat asupra faptului că, dacă serviciile speciale ruseşti l-ar fi vrut mort pe Navalnîi, atunci el ar fi fost mort.

„Cine are nevoie de el?”, i-a întrebat Puţin pe toţi jurnaliştii prezenţi, chicotind zgomotos. „Dacă [serviciile speciale] ar fi vrut cu adevărat [acest lucru], probabil că ar fi terminat cu el.”

RĂZBUNAREA

„Cred că a hotărât în mod voit să fie arestat. A făcut exact ce a vrut. Aşa că ce mai este de discutat?”

— Preşedintele rus Vladimir Puţin, Geneva, 16 iunie 2021

„Bună, sunt Navalnîi. Ştiu cine a vrut să mă omoare”, se aude el voios în timp ce se uită direct în cameră. „Ştiu unde locuiesc aceştia. Ştiu unde lucrează. Le ştiu numele adevărate şi pe cele false. Am fotografiile lor.”

De fapt, Alexei ţinea pozele în mâna dreaptă în timp cc-şi începea primul dintre acele câteva filmuleţe de succes despre anchetele efectuate de *Bellingcat,* site-ul de investigaţii criminalistice, şi de organizaţiile partenere, inclusiv de publicaţia independentă rusească *The Insider.*

Anchetele respective au făcut publice atât identitatea asasinilor care au pus agentul neurotoxic pe lenjeria intimă a lui Navalnîi, atunci când acesta se afla în Siberia, cât şi pe cea a şefilor lor. De asemenea, au demascat un grup de asasini angajaţi de guvernul rus şi au furnizat dovezi care implicau Serviciul Federal de Securitate (FSB) în mai multe crime şi tentative de crimă.

„Este o relatare despre un grup secret de criminali ai FSB, printre care se numără doctori şi chimişti, despre cum au încercat să mă omoare de mai multe ori şi aproape că mi-au ucis soţia”, a spus Alexei Navalnîi. „Cu siguranţă nu vă vor spune aşa ceva la televizor, având în vedere că grupul primeşte ordine direct de la Vladimir Puţin.”

Mulţi ani la rând, Navalnîi fusese întrebat, în timpul interviurilor acordate, de ce nu era deja mort. După ce

întărâtase atât de multe dintre cele mai mari animale politice din Rusia – „cu un băţ ascuţit”, aşa cum îi plăcea chiar lui să spună —, cum era posibil ca nimeni să nu fi încercat să-l lichideze?

Opozantul rus s-a plâns de mai multe ori că era sătul să i se tot pună această întrebare:

— De ce eşti încă în viaţă?

— Nu ştiu, a afirmat el la emisiunea americană de televiziune *60 Minutes* („60 de minute”) într-un episod care a fost difuzat în decembrie 2017-

Pe atunci, Navalnîi organiza o campanie simbolică pentru funcţia de preşedinte al Federaţiei Ruse, chiar dacă îi fusese interzis să apară pe buletinele de vot din cauza condamnărilor în dosare penale fabricate.

— Poate că au ratat ocazia, când nu eram atât de cunoscut — De fapt încerc să nu mă gândesc prea mult la acest aspect pentru că, dacă iau în considerare riscurile la care mă supun, atunci nu voi mai face nimic, a spus el atunci.

Alexei Navalnîi a încercat de mai multe ori să sugereze că existau nişte reguli nescrise, că asasinările erau rezervate foştilor spioni precum Alexander Litvinenko, care a fost omorât în 2006 cu poloniu turnat în ceai, sau Serghei Skripal, care în 2018 a fost otrăvit cu Noviciok.

De fapt, afirmaţia lui Navalnîi nu avea nicio bază logică. Boris Nemţov, unul dintre conducătorii de lungă durată ai opoziţiei politice din Rusia, a fost împuşcat mortal, în 2015, pe un pod din apropierea Kremlinului. Piotr Vcrzilov, membru al formaţiei Pussy Riot, a fost otrăvit. La fel şi Vladimir Kara-Murza, un militant al opoziţiei ruse care, înţelegând pericolul la care s-a expus, şi-a trimis soţia şi copiii să trăiască în SUA.

Au existat şi alte cazuri de violenţă politică de a căror existenţă Navalnîi ştia cu siguranţă. în 1994, fiul lui Grigori lavlinski, preşedintele Partidului labloko – prima formaţiune politică din care a făcut parte Alexei Navalnîi — a fost atacat la Universitatea de Stat din Moscova. Băiatul, pe nume Mihail, cânta la pian. Atacatorii i-au mutilat mâinile, iar în buzunar i-au îndesat un bileţel în care îl avertizau pe tatăl lui că ar fi cazul să se lase de politică. lavlinski a vorbit rareori despre acest incident. O purtătoare de cuvânt a partidului, confirmând

ceea ce s-a întâmplat, a declarat pentru publicaţia *Moscow limes:* „Din fericire, au reuşit să-i coasă degetele la loc.” Mihail lavlinski şi fratele lui adolescent, Alexei, au fost trimişi să locuiască la Berlin.

J

Iar în 2004, Ivan Rîbkin, fost preşedinte al Dumei de Stat care candida la preşedinţie împotriva lui Vladimir Puţin, a dispărut în mod subit timp de patru zile. Ulterior, a afirmat că fusese răpit şi drogat, iar atacatorii lui făcuseră un filmuleţ compromiţător cu el pe care ameninţau să-l difuzeze dacă îşi continua campania.

Rîbkin era candidatul Partidului Liberal la preşedinţia rusă, fiind susţinut de oligarhul Boris Berezovski, un rival al lui Puţin. În timpul campaniei electorale, Ivan Rîbkin a lansat multe dintre acuzaţiile pe care le-a făcut şi Navalnîi, inclusiv faptul că Vladimir Puţin era implicat în diverse afaceri suspecte, într-un anunţ lung de o pagină publicat în cotidianul *Kommersant,* deţinut de Berezovski, Rîbkin l-a acuzat pe liderul de la Kremlin că era „principalul oli- garh din Federaţia Rusă”.

„Puterea şi banii merg mână în mână cu regimurile dictatoriale”, se putea citi în acest articol. „[Vladimir] Puţin nu face excepţie.” înainte să moară otrăvit, Alexander Litvinenko a precizat că, pe vremea când era angajat al FSB-ului, el şi alţi agenţi primiseră ordin să-l asasineze pe Boris Berezovski.

Faptul că Navalnîi se credea mult prea cunoscut pentru a fi vizat era o mândrie pură. Asasinii FSB au fost adesea neglijenţi, după cum s-a văzut în cursul investigaţiilor, dar au acţionat la cerere, iar celor care dădeau ordinele nu le mai păsa de mult de ceea ce credea restul lumii.

în împrejurări obscure, publicul rus ar fi acceptat probabil moartea lui Navalnîi ca fiind soarta inevitabilă a unui om care a depăşit limitele mult prea mult timp într-o ţară în care toleranţa pentru disidenţă a fost dintotdeauna la cote minime. Iar restul lumii, cel puţin partea occidentală, are deja o părere

cât se poate de rea despre Rusia.

* * *

Contrar ipotezei lui Navalnîi, criminalii FSB nu rataseră până atunci ocazia. Ei aşteptau de fapt ordinul, iar cândva, în prima jumătate a anului 2020, pe măsură ce alegerile regionale din toamnă se apropiau, se pare că ordinul a şi venit.
J

într-adevăr, în o mare parte din acel an Alexei Navalnîi a fost urmărit de un grup de agenţi experţi în gestionarea substanţelor periculoase, potrivit investigaţiei conduse de portalul *Bellingcat.*

Echipa era alcătuită din doi medici, Alexei Alexandrov şi Ivan Osipov, şi din un al treilea bărbat, Vladimir Paniaev. Se crede că ei sunt presupuşii asasini care l-au urmărit pe Navalnîi laTomsk, s-au furişat în camera lui de hotel, în timp ce acesta era la piscină, şi i-au pulverizat agentul neurotoxic pe lenjeria intimă.

Hristo Grozev, principalul investigator pentru Rusia al grupului *Bellingcat,* care îi descoperise anterior pe agenţii FSB ce l-au atacat pe Skripal, s-a hotărât să afle cine a încercat să-l ucidă pe Navalnîi. în trecut îl contactase pe opozantul lui Puţin pentru a-i spune că era aproape sigur că îi identificase pe asasinii lui. Pe măsură ce investigaţia sa se apropia de final, Grozev s-a deplasat spre satul Ibach, aflat în Pădurea Neagră, în sud-estul Germaniei, aproape de graniţa cu Franţa şi Elveţia, locul unde se recupera Alexei, ca să lucreze direct cu el şi cu Maria Pevcih, şefa Departamentului de Investigaţii al Fundaţiei Anticorupţie.

La fel ca în cazul lui Skripal, Grozev a folosit stocuri imense de metadate obţinute de pe telefoanele mobile, precum şi informaţii despre pasagerii companiilor aeriene, cumpărate de pe piaţa neagră din Rusia, apoi le-a verificat cu sediile mai multor birouri ale FSB, inclusiv cu unitatea de criminalistică,

precum şi cu toate călătoriile efectuate de Navalnîi în ultimii ani. După ce au găsit mai multe cazuri în care datele s-au potrivit în mod remarcabil, Grozev şi colaboratorii săr au afirmat că au identificat grupul ucigaş.

Principalii şapte membri care proveneau din FSB erau toţi născu ţi între anii 1976 şi 1981, făcând parte din aceeaşi generaţie cu Navalnîi, care a ajuns la vârsta maturităţii în momentul în care Uniunea Sovietică se destrăma. Aceştia erau pe urmele opozantului rus cel puţin din 2017, supraveghindu-l în aproape toate călătoriile lui în afara Moscovei.

Una dintre cele mai înfiorătoare concluzii la care s-a ajuns în urma investigaţiei a fost că otrăvirea de la Omsk nu a fost prima tentativă de eliminare a lui Alexei Navalnîi. Cu mai mult de o lună înainte de călătoria spre Siberia, în iulie 2020, Navalnîi şi soţia lui plecaseră timp de câteva zile în concediu la Kaliningrad, enclava rusească de la malul mării, la nord de Polonia.

Pe 6 iulie, în a patra dimineaţă a călătoriei, după o plimbare pe plajă, Navalnaia a început dintr-odată să se simtă foarte rău. Ea şi soţul ei au mers la o cafenea cu gândul să mănânce de prânz. Dar ei i-a fost atât de rău încât nu a comandat nimic (de mâncare). A ajuns cu greu înapoi în camera de hotel, oprindu-se de mai multe ori să se odihnească pe o bancă, cu toate că distanţa era scurtă. Nu reuşea să descrie ce anume era în neregulă cu ea. După o vreme a adormit până a doua zi, când brusc, la fel de ciudat cum i se făcuse rău, şi-a revenit.

Doi dintre cei trei agenţi care au mers mai apoi în Siberia îi urmăriseră pe cei doi soţi la Kaliningrad — Alexandrov, călătorind sub numele de cod Frolov, şi Paniaev împreună cu un al treilea agent, Mihail Şveţ. „Ce mai coincidenţă”, a spus Navalnîi, descriind în videoclipül său călătoriile suprapuse. „Ce înseamnă acest lucru? Să fie oare aceşti bărbaţi nu doar agenţi sub acoperire, ci şi membri secreti ai familiei mele?”

J 3

Materialul video intitulat „Cine l-a otrăvit pe Alexei Navalnîi?”, pe care el însuşi l-a catalogat drept un „thriller

hollywoodian” cu evenimente din viaţa reală, a fost postat pe internet, pentru prima oară, la jumătatea lunii decembrie 2020. A strâns în scurt timp peste 20 de milioane de vizualizări.

Fără să rateze vreodată ocazia de a ataca Rusia Unită, Navalnîi şi-a început prezentarea videoclip ului mulţumindu-le lui Grozev şi grupului *BeUingcat.* Apoi i-a adresat mulţumiri Irinei larovaia, vicepreşedinta Dumei de Stat, în anul 2016, ea a promovat o lege care sporea considerabil capacităţile de supraveghere ale guvernului rus. Legea impunea companiilor de telefonie mobilă să salveze conţinutul apelurilor vocale şi al mesajelor timp de şase luni, iar metadatele telefoanelor mobile, timp de trei ani. în plus, le obliga ca la cerere să pună astfel de informaţii la dispoziţia autorităţilor.

Navalnîi a subliniat că legea doamnei larovaia a creat o piaţă neagră de date imensă, de care agenţii ruşi corupţi au profitat, vânzând astfel de informaţii oricui era dornic să plătească pentru ele. El a afirmat că acest lucru i-a permis să-i identifice pe atacatorii săi.

lulia Navalnaia îşi aducea aminte în videoclip de felul în care nu putuse să-şi dea seama ce anume îi provocase la Kaliningrad acea stare de rău, iar soţul ei a declarat că, după ce a fost la un pas de moarte, a înţeles perfect ce se întâmplase atunci.

„încercaţi doar să vă închipuiţi”, a afirmat el. „Cineva vă spune că se simte foarte rău şi că nu mai rezistă. îl întrebaţi: «Unde te doare? Este un infarct? Să chem o ambulanţă?» Dar persoana respectivă vă răspunde că nu simte nicio durere. Acum, că am trecut şi eu prin aşa ceva, înţeleg cât de rău este şi că ţi se pare imposibil să explici ce se petrece exact.”

în ancheta iniţială s-au folosit date extrase din telefoanele mobile pentru a se descoperi faptul că bărbaţii care îl urmăriseră pe liderul opoziţiei ruse faceau parte dintr-o unitate a Institutului de Criminalistică al FSB, aflată în subordinea colonelului Stanislav Makşakov, şi că din 2017 până în

2020 Navalnîi întreprinsese cel puţin 36 de călătorii pe parcursul cărora membrii acelui grup îl urmăriseră. El şi-a amintit, de asemenea, că a avut pentru scurt timp nişte simptome asemănătoare cu cele cauzate de otrăvirea sa în timpul unui zbor din 2019, sugerând că agenţii FSB încercaseră să-l omoare aşa de cel puţin trei ori.

Mai multe dezvăluiri tulburătoare au fost făcute în filmuletele realizate ulterior. Cunoscând identitatea potenţialilor ucigaşi, Navalnîi şi Grozev au lansat o operaţiune de prindere în flagrant, sunându-i pe agenţii FSB cu scopul de a-i determina să vorbească despre acest caz. Majoritatea au refuzat să coopereze şi au încheiat repede apelul, dar unul dintre agenţi, pe nume Konstantin Kudriavţev, specialist în arme chimice, a muşcat momeala.

Echipa a ascuns identitatea apelantului de pe aparatul folosit de Navalnîi pentru a face să pară că telefonul era dat folosindu-se o linie principală a FSB. Când Kudriavţev a răspuns, Alexei s-a prezentat ca fiind mâna dreaptă a lui Nikolai Patruşev, şeful Consiliului Naţional de Securitate al Rusiei. Kudriavţev a mărturisit că se afla acasă în carantină din cauza virusului COVID-19, dar nu spusese clar dacă era bolnav.

în timpul convorbirii telefonice care a durat 49 de minute, Kudriavţev a descris tentativa de asasinare. A spus că tratase articolele de vestimentaţie ale lui Navalnîi, în special lenjeria intimă, pentru a elimina urmele de substanţă otrăvitoare.

Apelul a avut loc dimineaţa devreme, pe data de 14 decembrie 2020, în aceeaşi zi în care cei de la *Bellingcat* şi Navalnîi plănuiau să facă publice rezultatele anchetei iniţiale.

Dar afirmaţiile lui Kudriavţev au fost atât de şocante, încât au decis să-şi amâne planurile pentru a verifica toate detaliile aflate şi legăturile cu tot ce ştiau deja. Mai mult decât atât, au tot discutat despre moralitatea faptului că Alexei Navalnîi minţise şi se dăduse drept un funcţionar de rang înalt al serviciilor de securitate, însă în cele din urmă s-au pus de acord că

acţiunea era justificată.

„Navalnîi nu a lucrat în numele poliţiei sau al serviciilor de securitate şi nici nu a efectuat o anchetă jurnalistică obişnuită, ci mai degrabă s-a aflat în poziţia unică de a investiga tentativa de asasinat asupra propriei persoane, într-o perioadă în care niciun organ de aplicare a legii nu era dornic să o facă", au susţinut reprezentanţii *Bellingcat,* o săptămână mai târziu, odată cu publicarea materialului incriminatoriu. „Din câte ştim, nu s-a mai întâmplat până acum ca o ţintă a unui asasinat politic să poată să discute aproape o oră cu unul dintre bărbaţii care au încercat s-o omoare şi care mai apoi au acoperit dovezile."

în timpul apelului, Kudriavţev a precizat că asasinarea eşuase din cauza aterizării rapide de urgenţă efectuate de piloţii companiei S7:

— Au aterizat [repede], iar situaţia nu a decurs în favoarea noastră, cred eu, a spus Kudriavţev. Dacă mai dura puţin, cred că lucrurile ar fi evoluat diferit.

Navalnîi a insistat asupra subiectului pentru a se asigura că înţelegea corect.

— Ce anume să mai dureze, domnule Konstantin Borisovici?

— Zborul, i-a răspuns agentul FSB.

— Dacă ar mai fi rămas în aer?

— Posibil, da, dacă ar mai fi zburat puţin şi dacă nu ar fi aterizat atât de repede, totul ar fi decurs altfel. La fel, dacă medicii şi paramedicii nu ar fi acţionat atât de prompt pe pistă şi aşa mai departe.

Navalnîi a sugerat în timpul discuţiei că era posibil ca agenţii să nu fi reuşit să nimerească doza optimă de otravă:

— Nu se poate spune că avionul a aterizat instantaneu. Poate că aţi calculat greşit doza sau probabilităţile. De ce?

Kudriavţev a replicat începând să se apere.

— Nu ştiu de ce. De unde să ştiu? Din câte am înţeles, am pus chiar mai mult decât trebuia.

înregistrarea video a apelului, care a apărut mai apoi în

documentarul „Navalnîi” recompensat cu un premiu Oscar, îl arată pe Grozev cum loveşte cu pumnul în aer plin de entuziasm şi cum îi arată lui Alexei semnul „OK” în momentul în care agentul recunoaşte că a călătorit la Omsk pentru a elimina dovezile.

— Am aplicat o soluţie în aşa fel încât să nu fie găsită nicio urmă.

Maria Pevcih, uimită de ce auzea, şi-a dus mâinile la gură.

Alexei Navalnîi l-a rugat pe Kudriavţev să-şi rezume părerea spunând:

— Din punctul dumneavoastră de vedere, ţinta a supravieţuit ca urmare a faptului că avionul a aterizat prea rapid?

— Da, eu aşa cred. Totul ar fi putut decurge diferit.

Al doilea factor, a spus agentul FSB, a fost intervenţia rapidă a parame- dicilor.

— I-au acordat primul ajutor, i-au analizat starea şi i-au administrat un fel de antidot.

De asemenea, a detaliat procesul de eliminare a dovezilor, menţionând culoarea albastră a lenjeriei de corp a lui Navalnîi şi cum se axase pe cusăturile din zona „organelor genitale”.

Evaluarea făcută de opozantul rus cu privire la propria supravieţuire era asemănătoare cu relatarea făcută de Kudriavţev.

„Frumuseţea situaţiei constă în faptul că toată lumea şi-a făcut treaba în concordanţă perfectă cu protocolul”, i-a spus Navalnîi lui Iuri Dud. „Piloţilor li s-a spus că un pasager era pe cale să-şi piardă viaţa, aşa că au efectuat imediat manevrele de aterizare. Paramedicilor li s-a comunicat că persoana în cauză nu mai era conştientă, ei au confirmat asta şi i-au injectat atropină. Au făcut exact ce le cerea protocolul. Dar ştii şi tu cum e în Rusia. Când totul se întâmplă ca la carte, atunci au loc o serie de accidente norocoase, din păcate.”

La finalul înregistrării video incredibile a apelului cu agentul FSB, Navalnîi şi-a descris propria experienţă soră cu moartea

ca o dovadă în plus a caracterului criminal al regimului rusesc.

„După cum observaţi, tot ce am spus despre degradarea totală a sistemului de aplicare a legii este adevărat”, a spus el. „Se comportă precum bandiţii, nu ca nişte agenţi ai guvernului. Vedeţi câte persoane au fost implicate: de la medici şi ofiţeri de poliţie, până la agenţi locali ai FSB-ului.”

în mod surprinzător, pentru cineva care avea adesea accese de furie din cauza duşmanilor săr, Navalnîi s-a arătat foarte puţin enervat de grupul de asasini ai FSB-ului, ca şi cum nu înţelesese încă pe deplin realitatea şi gravitatea situaţiei. Sau ca şi cum era doar un alt episod al desenului animat în care se confrunta cu forţele malefice ale lui Vladimir Puţin.

în timpul unui interviu acordat postului de radio Eho Moskvî, după ce atacatorii săi fuseseră demascaţi, Alexei Navalnîi a fost întrebat cum s-a simţit când le-a văzut fetele.

„Este o întrebare foarte bună. Toată lumea m-a întrebat [acest lucru]. Nu am simţit nimic”, a afirmat el. „Eu însumi am încercat să înţeleg [ce simt]. Priveşti chipul persoanei care a încercat să te omoare — simţi sau nu ceva? Nu am simtit nimic.”

Cu toate acestea, era clar că reflectase asupra întrebării şi se gândise la ceea ce s-a întâmplat, chiar dacă până la urmă nu vor avea loc nicio anchetă oficială, nicio urmărire penală sau vreun proces.

„Alexanclrov, tipul cu mustaţă, poate fi considerat un ucigaş direct împreună cu Osipov, acesta de aici”, a spus Navalnîi. „Este clar că toţi din grup sunt nişte criminali, dar individul cu mustaţă şi ochelari, el este de fapt cel la care trebuie să te holbezi... şi eu nu simt nimic.”

* * *

După ce Navalnîi a fost arestat, echipa sa şi cei din grupul *Bellingcat* au continuat să investigheze tentativa de otrăvire a opozantului rus, gruparea FSB şi operaţiunea de muşamalizare

a dovezilor condusă de guvern. Şase luni mai târziu, echipa lui Navalnîi a publicat un material video prezentat de Maria Pevcih, în care aceasta descria cum fisele medicale ale lui Alexei fuseseră falşi- ficate, încercându-se ascunderea rezultatelor analizelor de sânge ce reprezentau o dovadă aproape sigură că fusese otrăvit cu o substanţă organofosforică.

Vreme de câteva luni, avocaţii lui Navalnîi au cerut înapoierea articolelor de îmbrăcăminte pe care acesta le purtase în ziua în care i s-a făcut rău, precum şi dosarul medical complet de la spitalul din Omsk. Solicitările lor însă au fost respinse.

în cele din urmă, în noiembrie, Ivan Jdanov, directorul executiv al Fundaţiei Anticorupţie, şi un alt avocat al lui Navalnîi, Viaceslav Gimadi, au mers la spitalul din Omsk pentru a cere în persoană dosarul medical al acestuia. Şi-au făcut un selfie în faţa instituţiei medicale şi au discutat cu conducerea acesteia care încerca să tragă de timp, spunând că trebuiau să aştepte o săptămână pentru a putea scoate dosarul din arhivă.

„Efectul surprizei a fost completat de celebrul efect al stângăciei şi al neglijenţei", a explicat Pevcih în materialul video.

Cei doi avocaţi s-au dus apoi pur şi simplu în locul în care se afla arhiva spitalului şi au cerut dosarul lui Navalnîi, spunând că discutaseră cu conducerea şi primiseră acordul. „Datorită acelor cuvinte magice", a spus Pevcih, „în ziua respectivă le-a fost permis să fotocopieze tot ce era în arhivă".

O lună mai târziu, au primit răspuns la solicitarea oficială pe care o făcuseră pentru accesul la dosar, dar cele două seturi de documente prezentau diferenţe semnificative. Cel mai important aspect, conform Măriei Pevcih, era faptul că lipsea un raport esenţial, şi anume analiza biochimică a sângelui recoltat, făcută la Moscova, la Institutul de Cercetare pentru Medicină de Urgenţă „N.V Sklifosovsky".

„Escrocii au aruncat-o, au ascuns-o de noi, ca şi cum nici nu

ar fi existat vreodată", a afirmat Pevcih. „Dar ea a existat. Şi arăta o scădere alarmantă a nivelului de colinesterază. Asta, împreună cu alte simptome descrise în fişa medicală, confirmă [în general] diagnosticul de otrăvire cu inhibitori de colinesterază în 100% dintre cazuri. Iată documentul. Data recoltării este 25 august 2020. Adică după ce Alexei a fost externat şi a doua zi după ce clinica Charite [din Germania] a anunţat că fusese otrăvit, experţii ruşi au efectuat exact acelaşi studiu şi au constatat aceleaşi informaţii."

în filmuleţ, Maria Pevcih a mărturisit că Grozev descoperise un alt suspect important, un agent care îl urmărise pe Navalnîi mai mult decăt oricine altcineva, şi anume Valeri Sukharev. În săptămânile premergătoare tentativei de otrăvire, Sukharev a vorbit în mod constant la telefon cu membri ai presupusei echipe de asasini. Hristo Grozev a aflat că Sukharev, cunoscut sub pseudonimul de Gorokhov, a mers pe urmele liderului opoziţiei de cincisprezece ori în cursul anului 2007- El a remarcat, de asemenea, că investigaţia originală condusă de *Bellingcat* nu desluşise complet modul în care erau organizate operaţiunile FSB.

S-a dovedit că o parte din grup provenea de la Institutul de Criminalistică, inclusiv oamenii de ştiinţă şi medicii, „persoane care au capacitatea de a otrăvi şi de a ascunde urmele", a afirmat Grozev. Ceilalţi, printre care şi Sukharev, a explicat el, erau de la Al Doilea Serviciu al FSB-ului, ce dispunea de un Departament pentru Protecţia Structurii Constituţionale. Acest departament este responsabil cu combaterea teroriştilor, a extremiştilor şi a radicalilor care reprezintă o ameninţare la adresa Federaţiei Ruse. Cu toate acestea, Maria Pevcih a susţinut că „[departamentul] se luptă cu ameninţări nu la adresa Rusiei, ci a lui Puţin şi a regimului său".

Hristo Grozev a declarat în materialul video: ..Acestea sunt nişte persoane care îi urmăresc pe cei pe care preşedintele nu-i agreează şi nu există nicio altă logică care să facă o legătură între un astfel de lucru şi ideologia sau ameninţarea teroristă.

Ele doar întocmesc liste cu cetăţeni cărora nu le este permis să trăiască.”

Al Doilea Serviciu al FSB-ului, a explicat Grozev, era alcătuit din şefii care urmăreau diverse ţinte politice şi hotărau când şi cum să le atace. „Persoanele din Al Doilea Serviciu sunt prezente întotdeauna, la fiecare călătorie, monitorizând ţinta viitoarei otrăviri, iar uneori li se alătură «contractori» de la Institutul de Criminalistică”, a precizat el. Dar a continuat spunând că: „Trebuie să înţelegem faptul că acesta nu este singurul instrument din arsenalul lor... Călătoresc tot timpul şi uneori nu-i implică deloc pe agenţii care otrăvesc. îi cooptează în schimb pe alţii. Spre exemplu, pe asasinii care nu sunt dotaţi cu nimic mai mult decât un pistol. Se mai întâmplă şi aşa.”

Grozev a declarat că reuşise să asocieze aceiaşi asasini din FSB cu alte cazuri, inclusiv cu cel al lui Vladimir Kara-Murza, care se pare că a fost otrăvit de două ori, în 2015 şi 2017, ajungând de fiecare dată să intre în comă. Kara-Murza a supravieţuit atacurilor, dar după invadarea Ucrainei de către ruşi a fost arestat şi condamnat la 25 de ani de închisoare, fiind acuzat de trădare. Potrivit anchetei realizate de echipa de la *Bellingcat,* aceiaşi agenţi ai FSB, inclusiv Alexandrov, Osipov şi Kudriavţev, au fost implicaţi în ambele atacuri asupra lui Kara-Murza.

Mai mult decât atât, Grozev a asociat acest grup de criminali şi cu un alt caz, cel al lui Nikita Isaev, un politician din opoziţie care a murit în 2019 din cauza unui infarct, acest lucru petrecându-se la doar câteva zile după ce a împlinit 41 de ani. „Prietenii din Al Doilea Serviciu l-au urmărit de şapte ori”, a menţionat el.

Ancheta a ajuns la concluzia că specialiştii în arme chimice din grupul FSB avuseseră legătură şi cu poetul rus Dmitri Bîkov, căruia i s-a făcut rău în mod subit, în aprilie 2019, în timpul unui zbor către oraşul rusesc Ufa.

În videoclip, Maria Pevcih a revenit la întrebarea primordială: „Cine a încercat să-l lichideze pe Navalnîi?”

Grozev a susţinut că nu exista nicio urmă de îndoială. „Este vorba despre o instituţie a guvernului care trebuie să ceară acordul sau să primească instrucţiuni de la un şef pentru orice astfel de încercare.” Chiar şi Alexander Bortnikov, directorul Serviciului Federal de Securitate, nu ar putea lua de unul singur o astfel de decizie, a spus Grozev. „în calitate de analist, sunt absolut convins că toate hotărârile au fost luate de Puţin”, a continuat el.

* * *

Vladimir Puţin a ignorat complet situaţia, iar în timpul unui

interviu acordat postului de televiziune NBC, înaintea unei întâlniri la nivel înalt cu preşedintele american Joe Biden, la Geneva, în iunie 2021, a negat categoric acuzaţiile.

— Ati cerut ca Alexei Navalnîi să fie asasinat? l-a întrebat Keir Simmons, corespondentul internaţional principal al NBC.

— Bineînţeles ca nu, a răspuns liderul de la Kremlin. În primul rând, nu obişnuim să omorâm pe nimeni.

Vladimir Puţin a încercat apoi să întoarcă discuţia în favoarea sa, cerând explicaţii pentru reacţia autorităţilor americane în faţa atacului din 6 ianuarie asupra clădirii Capitoliului.

— Vreau să vă întreb şi eu ceva: aţi cerut să fie omorâtă acea femeie care a intrat în Congres şi care până la urmă a fost împuşcată mortal de un ofiţer de poliţie? i-a replicat preşedintele rus reporterului. Ştiţi că 450 de persoane au fost arestate pentru că au pătruns în clădire, dar ele nu au venit să fure nimic, nici măcar un laptop. Au intrat [în Capitoliu] având nişte cereri politice.

Keir Simmons este cetăţean britanic, nu american, dar nu mai contează.

De-a lungul anilor, preşedintele Puţin a demonstrat foarte clar că el este cel care dictează deciziile importante din ţară, chiar dacâ purtătorul său de cuvânt, Dmitri Peskov, a negat adesea acest lucru, afirmând că unele chestiuni nu-l privesc direct pe liderul de la Kremlin. Verdictele din dosarele deschise împotriva lui Navalnîi erau de competenţa procurorilor şi a instanţelor, conform lui Peskov, deşi se ştie foarte bine câ sistemul de justiţie din Federaţia Rusă este unul foarte politizat. Modul în care Navalnîi a fost tratat în închisoare a ţinut de competenţa Serviciului Federal al Penitenciarelor din Rusia.

Şi totuşi, când oligarhul Mihail Hodorkovski a fost eliberat din închisoare, în anul 2013, Vladimir Puţin a anunţat mulţimea de jurnalişti aflată la conferinţa de presă anuală că îl graţiase. Tot el şi-a asumat meritele pentru „ordinul” prin care i-a permis lui Navalnîi să părăsească Rusia ca să poată fi transportat la Berlin pentru tratament.

întâlnirea dintre Puţin şi Biden din iunie 2021 a avut loc într-un moment tensionat. Federaţia Rusă mobilizase aproximativ 100.000 de trupe la graniţa cu Ucraina, creând în Occident un val de temeri. Relaţia dintre Moscova şi Washington era una foarte deteriorată. în ciuda reuşitei lui Puţin de a-l manipula pe Donald Trump – în special la

conferinţa de presă comună de la Helsinki, unde liderul de la Casa Albă a afirmat că are mai multă încredere în conducătorul rus decât în serviciile de informaţii americane –, mandatul său nu a contribuit la îmbunătăţirea relaţiilor cu statul rus. Dimpotrivă, acuzaţiile privind implicarea Rusiei în alegerile din SUA şi consecinţele persistente ale scandalului de dopaj olimpic în care a fost implicată Federaţia Rusă nu au făcut decât să înrăutăţească percepţia asupra acestei ţări în Statele Unite.

între timp, cazul de otrăvire a lui Serghei Skripal la Salisbury, în Marea Britanie, în 2018, precum şi asasinarea nemiloasă a lui Zelimkhan Khangoşvili, fost comandant cecen de pluton, împuşcat mortal de către un agent FSB în parcul Kleiner Tiergarten din capitala Germaniei, i-au înfuriat pe liderii politici de la Londra şi Berlin.

întâlnirea de la Geneva nu a generat practic niciun rezultat concret, dar la o conferinţă de presă ulterioară preşedintele rus a fost întrebat despre Navalnîi. A afirmat că, din punctul lui de vedere, opozantul său alesese de bunăvoie să fie închis. Şi, în mod evident, nu La rostit numele.

„în ceea ce priveşte opoziţia nesistemică şi pe cetăţeanul pe care l-aţi numit”, a declarat Putin, „în primul rând, el a fost conştient de faptul că încălca legile din Rusia. Trebuia să se prezinte în faţa autorităţilor în calitate de persoană care a fost condamnată de două ori la închisoare cu suspendare.”

„Era perfect conştient de acţiunile sale, vreau să subliniez acest lucru, şi, neţinând seama de obligaţiile sale legale, acest domn a călătorit în străinătate pentru a urma un tratament, iar autorităţile nu i-au cerut să se prezinte cât timp se recupera”, a continuat preşedintele rus. „De îndată ce a ieşit din spital şi a încărcat pe internet filmuleţele pe care le-a realizat, obligaţiile au revenit. Nu s-a prezentat [în faţa autorităţilor]. A ignorat legea şi a fost pus pe lista cu persoane căutate. Ştia asta când s-a întors în Rusia. Cred că a hotărât în mod voit să fie arestat. A făcut exact ce a vrut. Asa că ce mai este de discutat?”

De asemenea, Putin s-a folosit de această întrebare pentru a

denunţa amestecul SUA în afacerile interne ale Federaţiei Ruse, plângându-se că „Statele Unite au declarat Rusia un duşman şi un adversar”.

„Să vă întreb ceva”, a continuat liderul de la Kremlin. „Dacă Rusia este un duşman, atunci ce fel de organizaţii vor sprijini SUA la noi în ţară? Cred că nu pe cele care ne fac mai puternici, ci pe cele care ne trag înapoi, din moment ce acesta este scopul americanilor.”

„Cum ar trebui să ne simţim în privinţa acestui lucru?”, a adăugat el. „Cred câ ar trebui să fim vigilenţi.”

Timp de mai bine de zece ani, Putin şi subalternii săi au încercat să-l prezinte în mod negativ pe Navalnîi ca fiind un agent al Statelor Unite, dar era o acuzaţie forţată. Ruşilor le era clar că liderul opoziţiei din ţara lor nu era doar un patriot, ci avea şi tendinţe naţionaliste ruse. El însuşi a afirmat la o emisiune radio din 2011: „Sunt patriot până în măduva oaselor.”

Ceea ce Navalnîi a refuzat în mod vehement să facă a fost să se conformeze şi să accepte corupţia din statul rus. A început să susţină activismul acţionarilor în anul 2007, cam în aceeaşi perioadă în care politologul rus Stanislav Belkovski a declarat pentru publicaţia germană *Die Welt* şi pentru multe altele că Vladimir Putin deţinea o avere colosală, fiind acţionar majoritar la companii precum Surgutneftegas, Gazprom şi gigantul în domeniul transportului petrolier, Gunvor. Navalnîi a luat imediat în vizor companiile respective, încercând să dezvăluie informaţii despre conducerea şi operaţiunile lor. La acea vreme, Belkovski a sugerat, într-un interviu acordat lui Luke Harding, corespondentul la Moscova al cotidianului *The Guardian,* că Putin ar deţine o avere de cel puţin 40 de miliarde de dolari. Ulterior, Harding avea să fie expulzat din Federaţia Rusă, fiind primul caz de acest gen de la încheierea Războiul Rece încoace.

* * *

De-a lungul anilor, liderul opoziţiei ruse a evitat în general să efectueze investigaţii care îl vizau direct pe Vladimir Putin. În schimb, s-a concentrat pe corupţia uluitoare practicată de cei care se îmbogăţeau datorită mandatului deţinut de acesta, mesajul limpede fiind că preşedintele rus era de fapt beneficiarul suprem. Oricât furau ei, Iară nicio urmă de îndoială că Putin fura mai mult — probabil mult mai mult.

Dar la două zile după ce Navalnîi a fost arestat, echipa sa a răspuns prin- tr-un atac direct la scară largă asupra conducătorului Federaţiei Ruse: un documentar de aproape două ore în care se prezenta corupţia răspândită a lui Putin, începând cu primele sale zile ca agent KGB în Germania de Est, care l-au transformat în cele din urmă, potrivit opozantului rus, în „posibil cel mai bogat om din lume”.

Intitulat „Palatul lui Putin: Povestea celei mai mari mite din istorie”, filmul punea cap la cap o serie de informaţii ştiute de multă vreme despre cum Vladimir Putin, familia, prietenii şi acoliţii săi s-au îmbogăţit, în primul rând pe seama cetăţenilor ruşi, oferind detalii noi şi interesante despre reşedinţa enormă care, din câte se pare, ar fi fost construită pentru el la Marea Neagră.

„Bună, sunt [Alexei] Navalnîi”, a început el să vorbească în stilul său caracteristic, voios. „Ideea pentru această investigaţie ne-a venit în momentul în care eu mă aflam la terapie intensivă, dar ne-am pus de acord să o facem publică după întoarcerea mea acasă, la Moscova, pentru că nu ne dorim ca personajul principal din film să aibă impresia că ne temem de el şi că voi dezvălui cel mai mare secret al său atunci când sunt plecat în străinătate.”

„Nu este doar o investigaţie”, a continuat el, „ci şi un portret psihologic dintr-un anumit punct de vedere. Chiar îmi doresc să înţeleg cum un ofiţer sovietic obişnuit s-a transformat într-un nebun obsedat de bani şi de lux, care

este realmente dispus să-şi distrugă ţara şi să ucidă de dragul unor cufere pline cu aur.”

De asemenea, documentarul reprezenta o răzbunare cât se poate de mare faţă de Vladimir Puţin. Răzbunare pentru că încercase să-l ucidă folosind o armă chimică; răzbunare pentru că în trecut aproape că îi omorâse soţia într-o tentativă eşuată de otrăvire; răzbunare pentru că îi anihilase ambiţiile politice; răzbunare pentru mai bine de un deceniu de hărţuire, arestări şi urmăriri în instanţă, inclusiv pentru condamnarea la trei ani de închisoare a fratelui său mai mic, Oleg.

Mai presus de toate, era o răzbunare în numele populaţiei ruse — generaţia părinţilor lui Navalnîi, propria generaţie şi cea a copiilor săi —, care fusese privată de libertate democratică şi de prosperitate într-o ţară cu numeroase resurse naturale şi bogăţii energetice.

Kremlinul a negat faptul că Vladimir Puţin este proprietarul extravagantei vile din Ghelendjik, o frumoasă staţiune aflată la malul Mării Negre, cu un cunoscut parc safari. Dar Navalnîi şi-a asigurat urmăritorii că investigaţia sa a contrazis această dezminţire.

„Singurul proprietar adevărat [al vilei] a fost Vladimir Vladimirovici Puţin, de la bun început şi până în ziua de astăzi, iar dacă vă uitaţi la imaginile dinăuntru veţi înţelege că preşedintele Rusiei este bolnav mintal”, a declarat Navalnîi, aşezat la o masă din lemn, cu degetele împreunate şi cu un pahar de apă lângă el. „Este obsedat de bogăţie şi de lux.”

Existenţa palatului, dar şi a unei scheme de corupţie prin care această construcţie era finanţată au fost de fapt dezvăluite cu mai bine de un deceniu în urmă de Serghei Kolesnikov, un partener de afaceri şi un apropiat al lui Puţin şi asociatul lui Nikolai Şamalov, unul dintre cei mai buni prieteni ai preşedintelui.

În decembrie 2010, într-o scrisoare deschisă adresată preşedintelui rus de la acea vreme, Dmitri Medvedev, Kolesnikov a scris următoarele: „Stimate domnule preşedinte,

la Marea Neagră se ridică un palat pentru uzul personal al prim-ministrului ţării. Până în momentul de faţă, construcţia a costat peste un miliard de dolari americani, obţinuţi în cea mai mare parte printr-un amestec de corupţie, mită şi furt. Această poveste neplăcută despre plăţi ilegale, cu ameninţări şi corupţie iară margini, prevesteşte vremuri grele pentru iubita noastră naţiune, în timp ce noi ne luptăm pentru a îmbunătăţi nivelul de trai al tuturor ruşilor şi pentru a fi un partener deplin al comunităţii internaţionale a naţiunilor care se supun statului de drept."

La vremea respectivă, Alexei Navalnîi scria despre „Palatul lui Putin" pe blogul său de pe reţeaua socială LiveJournal, sub titlul „Mihail Ivanovici", şi amintea de un articol scris de Evghenia Albaţ, mentorul său politic, pentru revista *New Times,* În material, Kolesnikov descria cum el, Şamalov şi alţii care administrau în secret banii personali ai lui Putin începuseră să-l numească „Mihail Ivanovici".

Părea să facă referire în mod ironic la un dialog dintr-un film sovietic, „Mâna cu briliante", în care unul dintre personaje spune: „Trebuie să vorbesc cu patronul, cu şeful... cu Mihail Ivanovici."

În articolul său de pe blog, Navalnîi a făcut doar un scurt comentariu. „Şi aşa este, se ştie că cei care au ajuns la putere în ţara noastră, din întâmplare, s-au dovedit a fi nişte escroci obişnui ţi, mediocri din Sankt-Petersburg", a scris el. „Dar dovezile din documentar sunt surprinzătoare de fiecare dată. Citiţi şi povestiţi-le şi altora."

În scrisoarea deschisă, Kolesnikov şi-a exprimat speranţa că Medvedev era implicat în mod sincer în lupta împotriva corupţiei, aşa cum declarase în timpul campaniei pentru preşedinţie: „Mă adresez dumneavoastră în mod deschis, şi nu în particular, pentru că am fost inspirat de discursurile publice prin care aţi accentuat faptul că motivul principal pentru criza din ţară este corupţia."

* * *

Evident că speranţele lui Kolesnikov au fost zadarnice – la fel ca cele ale liderului de la Casa Albă de atunci, Barack Obama, ale secretarei de stat Hillary Clinton şi ale altor politicieni din SUA care îşi făcuseră nişte planuri extrem de greşite, de „refacere” a relaţiilor cu Rusia în timpul preşedinţiei lui Medvedev.

Doar că el nu a făcut nimic ca să oprească vastele scheme de corupţie ale lui Puţin, ba chiar a urmat acelaşi model. Conform lui Navalnîi, fostul preşedinte rus ar fi pus bazele propriei afaceri frauduloase, prin intermediul unor organizaţii caritabile false, pentru **a** deţine un portofoliu extravagant de imobiliare şi alte active atât în Federaţia Rusă, cât şi în străinătate.

Şi, în loc ca preşedintele să ia măsuri împotriva corupţiei din ţară, lupta a fost purtată în schimb de Navalnîi.

În martie 2017, opozantul rus şi echipa sa au făcut publice informaţiile descoperite în urma unei investigaţii care l-a vizat pe Medvedev. După ce între 2008 şi 2012 au făcut schimb de posturi pentru a-l menţine pe Vladimir Puţin în rolul de şef suprem al statului, o înţelegere cunoscută drept „tandemul (conducător al)” Rusiei, Medvedev şi-a recăpătat vechea funcţie de prim-ministru al Federaţiei Ruse.

De-a lungul anilor, Alexei Navalnîi a oscilat între a-l ridiculiza pe Medvedev pentru lipsa sa de eficienţă şi a-l aclama ori de câte ori a introdus o schimbare în legislaţie care, cel puţin în teorie, ar fi ajutat la combaterea corupţiei. Dar în cele din urmă a fost clar că el nu era decât o marionetă a lui Puţin, însă nici măcar una folositoare.

S-a întâmplat adesea ca Medvedev să fie portretizat de presa rusească drept un tip puţin ciudat. într-o ţară în care oamenii sunt pasionaţi mai ales de hochei şi de fotbal, a apărut un videoclip cu el jucând badminton. Exista un contrast

puternic între Medvedev şi Puţin, acesta din urmă înfaţişându-se cu bustul gol, călare pe un cal, şi în alte contexte dominate de natură şi masculinitate. Totuşi, de la începutul invaziei în Ucraina, Medvedev a început să se facă mai bine cunoscut ca urmare a ameninţărilor cu bomba nucleară făcute la adresa duşmanilor Rusiei, fiind vorba despre o transformare din câine de companie în câine de atac, dar care îşi păstrează în continuare caracterul supus faţă de Vladimir Puţin.

Investigaţia din 2017 ce l-a avut în centru pe Medvedev şi care a fost condusă de Fundaţia Anticorupţie a reprezentat, de fapt, o continuare a unei analize anterioare referitoare la una dintre proprietăţile de lux pe care el le-ar fi folosit. Era vorba despre o casă de vacanţă imensă, construită pe o suprafaţă de aproximativ 80 de hectare, împrejmuită cu un gard înalt de şase metri, care se afla în oraşul Plyos, la circa patru ore de mers cu maşina din nordul Moscovei.

Legătura lui Medvedev cu proprietatea respectivă era destul de cunoscută, în 2011, după dezvăluirea lui Kolesnikov referitoare la palatul lui Puţin de la Marea Neagră, Roman Anin, un jurnalist de investigaţii care la vremea aceea lucra pentru ziarul *Novaya Gazeta,* a relatat despre proprietăţile de lux deţinute de preşedintele de pe atunci.

Dar echipa lui Navalnîi a stârnit din nou indignarea în urma prezentării unui material video ingenios, care conţinea imagini filmate din aer, ceea ce le-a permis urmăritorilor să vadă ce se afla în spatele gardului uriaş. Printre ceea ce au surprins imaginile era un iaz cu o construcţie mică în mijloc, pe care opozantul rus a identificat-o ca fiind o „casă pentru raţe”. La scurt timp, răţuştele de cauciuc au devenit o memă foarte răspândită pe internet printre susţinătorii opoziţiei.

Navalnîi a estimat valoarea proprietăţii din Plyos la undeva între 300 şi 400 de milioane de dolari. „Reşedinţa modernă a liderului partidului Rusia Unită a fost plătită de magnaţii gazului de la compania Novatek, transferând aceşti bani sub pretextul că sunt «în scop caritabil»”, a spus el.

Noul film intitulat „Nu-l numiţi Dimon[21]” a fost o dovadă a intuiţiei echipei lui Navalnîi de a se concentra pe detaliile umane, uşor de urmărit – în cazul acesta fiind vorba despre pasiunea lui Medvedev pentru tenişii de firmă. Un astfel de amănunt a fost folosit ca să se confirme faptul că o serie de e-mai- luri piratate, publicate de grupul Anonymous Internaţional[22], conţineau chiar mesaje de pe contul personal al lui Dmitri Medvedev.

Echipa lui Navalnîi a potrivit comenzile făcute pe internet pentru diferite perechi de adidaşi coloraţi de la Nike şi pentru câteva cămăşi cu o serie de fotografii în care apărea prim-ministrul. Apoi au analizat şi mai atent comenzile, precum şi numele şi adresa de pe colete.

Informaţiile au condus către o reţea de corporaţii şi de organizaţii caritabile, una dintre ele fiind Sotsgosproekt, care înseamnă „Fondul pentru sprijinirea proiectelor de stat importante din punct de vedere social”, iar alta, Dar Foundation, fundaţie condusă de un prieten şi coleg de facultate al lui Medvedev pe nume Ilia Eliseev. Aceste organizaţii deţineau averi uriaşe şi alte active care, conform liderului opoziţiei ruse, îi aparţineau de fapt lui Dmitri Medvedev. „Nu ai crede niciodată că acest bărbat este vreun ticălos sau vreun miliardar clandestin”, se aude spunând Navalnîi la începutul filmului care durează 50 de minute. „Este pasionat de smartphone-uri şi de gadgeturi, un tâmpit caraghios care adoarme în timpul evenimentelor importante. Inter- nautii îl cheamă Dimon.”

Dintr-odată, pe ecran apare o secvenţă cu purtătoarea de

---

21 Este o formă colocvială a numelui „Dmitri”, folosită adesea în cercurile de mafioţi sau de răufăcători, *(n. trad.)*

22.Anonymous Internaţional” este un grup de hackeri foarte cunoscut în Rusia pentru atacurile lor cibernetice, pentru scurgeri de informaţii guvernamentale ruseşti şi pentru obţinerea unor documente personale aparţinând unor funcţionari guvernamentali. Ei vizează membri de rang înalt ai executivului, marile corporaţii şi instituţiile de presă şi vând datele furate, *(n. trad.)*

cuvânt a lui Med- vedev care îl critică pe un jurnalist rus pentru că s-a referit la el prin intermediul poreclei Dimon: „Pentru tine el nu este Dimon.”

„Dmitri Medvedev, prim-ministru şi fost preşedinte al Rusiei, este nebun după bani şi bunuri imobiliare de lux”, a fost comentariul lui Navalnîi.

Filmat cu drona – unul dintre dispozitivele preferate ale echipei lui Alexei Navalnîi, folosite pentru urmărirea averilor acumulate în mod fraudulos de unii funcţionari ruşi —, materialul video prezintă o vilă de 30.000 de metri pătraţi, cu piscină, un iaz enorm şi multe alte anexe, inclusiv o casă pentru oaspeţi şi un pavilion. Proprietatea este situată aproape de Moscova, într-o zonă preferată de membrii de rang înalt ai guvernului şi de directorii bogaţi ai unor companii.

Alexei Navalnîi a estimat valoarea proprietăţii la circa 85,5 milioane de dolari, iar în filmare se aude cum liderul opoziţiei se întreabă de unde a avut organizaţia Sotsgosproekt atâţia bani încât să poată cumpăra un asemenea imobil. „Iată răspunsul”, spune el. „Nu l-a cumpărat, ci l-a primit cadou. Iar aici ajungem la prezentarea infracţiunii. Pentru că ştiţi cine i l-a făcut cadou? Cel mai bogat oligarh din Rusia: Alişer Usmanov, bărbatul care deţine o avere uriaşă, construită pe ce a mai rămas din industria minieră sovietică, şi care este rezident fiscal în Elveţia. Pur şi simplu a oferit în dar o proprietate în valoare de 85,5 milioane de dolari fundaţiei care are legături strânse cu prim-minis- trul rus.”

„Cum se cheamă acest lucru?”, întreabă Navalnîi. „Corect: mită. Mită în adevăratul sens al cuvântului. Una clasică. Iar Usmanov şi Medvedev ştiu asta, motiv pentru care darul a fost înregistrat pe numele fundaţiei, ea fiind administrată de unul dintre foştii colegi ai lui Medvedev şi condusă de un altul”. Amândoi au negat vehement acuzaţiile lui Navalnîi, la fel şi reprezentanţii fundaţiilor, şi prietenii lui Medvedev care le gestionau.

În ziua de duminică, 26 martie 2017, la trei săptămâni după prezentarea materialului video, mii de persoane din toată ţara

au răspuns apelului făcut de opozantul rus de a participa la o zi de proteste împotriva corupţiei. În ciuda ameninţărilor serioase făcute de poliţie, că manifestanţii vor fi arestaţi, totuşi au avut loc demonstraţii de mare amploare de la Sankt-Petersburg, în vest, până la Vladivostok, în Orientul îndepărtat rus. Sute de cetăţeni din întreaga Rusie au fost arestaţi, inclusiv Navalnîi, care a fost reţinut la Moscova. A primit o condamnare de cincisprezece zile de închisoare şi o amendă în valoare de 350 de dolari.

La câteva zile după apariţia materialului video, Usmanov l-a dat în judecată pe Navalnîi pentru defăimare, iar în luna următoare oligarhul a încercat să-şi ia revanşa folosind chiar metodele opozantului. Astfel, el a făcut publice două filmuleţe în care l-a atacat verbal pe acesta. Primul se încheia cu replica: „Te scuip!”

„Dintre noi doi, tu eşti infractorul”, a mai spus Usmanov, făcând referire la condamnarea lui Navalnîi într-un caz de delapidare, în care acuzaţiile au fost considerate în general ca fiind fabricate pentru răzbunare politică.

în mai 2017, Usmanov a câştigat procesul de defăimare, iar instanţa i-a cerut lui Navalnîi să şteargă secvenţele video în care îl acuza pe oligarh că l-ar fi mituit pe Medvedcv. în luna septembrie a aceluiaşi an, Sotsgosproekt a câştigat un proces de defăimare asemănător intentat Fundaţiei Anticorupţie. Navalnîi a refuzat să respecte ordinele judecătoreşti care îi solicitau să editeze materialele video postate şi să-şi retragă în mod public acuzaţiile de mită.

Alişer Usmanov nu a fost singurul afacerist rus care l-a dat în judecată pe disident, acesta fiind ţinta mai multor procese. Printre cei care i-au intentat o acţiune în justiţie se numără Roman Abramovici, Oleg Deripaska, Viktor Vekselberg, Chirii Şamalov, Ghennadi Timcenko, Arkadi Rotenberg, Iuri Kovalciuk şi Evgheni Prigojin.

La un moment dat în 2013, Alexei Navalnîi l-a luat în vizor pe Vladimir lakunin (care era de mult timp preşedintele Cărlor

Ferate Ruse), creând o pagină de internet pe care a numit-o „Aventurile porceluşului lakunin”. Fiind conceput asemenea unei cărţi ilustrate, site-ul prezenta numeroasele proprietăţi imobiliare din străinătate ale acestuia şi un lanţ de hoteluri conectate la gări, despre care se presupunea că l-ar fi ajutat să obţină o avere imensă. „În decursul a zece ani, Vladimir lakunin, preşedintele Căilor Ferate Ruse şi un vechi prieten al lui Puţin, a ridicat constant preţul biletelor de tren, a acumulat sute de milioane de dolari şi şi-a trimis copiii să trăiască în străinătate”, se menţiona pe site.

în 2018, într-un material despre corupţia de la nivelul Gărzii Naţionale a Rusiei, Navalnîi a dezvăluit faptul că guvernul rus cheltuia mult prea mulţi bani pentru mesele trupelor. Insă şeful Gărzii Naţionale, Viktor Zolotov, care înainte a condus garda personală a lui Vladimir Puţin, a negat acuzaţiile şi l-a provocat pe opozant la duel.

„M-ai transformat în ţinta insultelor şi a remarcilor denigratoare. Ofiţerii nu prea obişnuiesc să ierte atât de uşor”, a afirmat Zolotov. „De când e lumea, ticăloşii au fost bătuţi şi chemaţi la duel. Te provoc la duel – în ring, pe covorul pentru judo, oriunde – şi promit să te bat măr.”

în urma unei investigaţii realizate în 2019, Medvedev a fost acuzat că şi-a însuşit un avion privat aparţinând unei filiale a VTB, banca rusă controlată de guvern, care a ajuns să fie folosit pentru uzul personal al soţiei lui. În acelaşi material, Navalnîi l-a învinuit pe Andrei Kostin, preşedinte al VTB, că în mod asemănător i-a pus la dispoziţie iubitei sale, jurnalista de televiziune Nailia Asker-Zade, un avion al companiei. VTB a negat acuzaţiile şi a susţinut că aparatele de zbor fuseseră deja vândute.

Dar ancheta condusă de site-ul rusesc de ştiri *The Bell* a confirmat că avioanele fuseseră deţinute de filiale ale VTB înainte de a fi transferate unei alte companii, Skyline Aviation SRL, înregistrată în San Marino, şi că un alt aparat de zbor al

Skyline a fost folosit de Patriarhul Chirii, capul Bisericii Ortodoxe Ruse. Investigaţia lui Navalnîi a demonstrat că şeful de personal al lui Kostin de la VTB avea legături cu acele companii care au operat zboruri cu avioanele acestea înainte şi după vânzare. „Fură, ascund şi mint", a spus disidentul rus în filmuleţ, expunând mai multe detalii. „Ne mint în faţă fără încetare." Una dintre cele mai ciudate analize ale lui Navalnîi a fost făcută după ce câteva femei îmbrăcate sumar au dat buzna în sediul Fundaţiei Anticorupţie, fiind urmate de o echipă a postului de televiziune Life News, afiliat Kremlinului, care le filma. S-a constatat că femeile respective organizaseră un protest în faţa ambasadei SUA la Moscova, în sprijinul producătorului de film american Harvey Weinstein.

O altă femeie care avea legătură cu grupul acesta a postat pe internet o înregistrare în care îl amenința personal pe Navalnîi, promiţând că una dintre ele va întreţine relaţii sexuale cu el şi apoi va face public videoclipül. în mod neaşteptat ea a mai adăugat: „Din cauza ta şi a celor ca tine se poartă acum războaie."

Acea amenințare a condus la o serie de investigaţii suplimentare. Echipa lui Navalnîi a descoperit că femeia se chema Nastia Rîbka, dar numele său real era Anastasia Vaşukevici. Era o escortă de origine belarusă, care călătorise cu oii- garhul Deripaska pe un iaht şi scrisese o carte cu sfaturi despre cum să-i cucereşti pe miliardari.

în filmuleţul cu Rîbka şi Deripaska (care se aflau la bordul ambarcaţiunii), postat chiar de ea pe contul său de Instagram, era prezent şi un alt bărbat: viceprim-ministrul Federaţiei Ruse, Serghei Prihodko, fost consilier de rang înalt al lui Puţin, acesta fiind înconjurat cel mai probabil de nişte prostituate. La un moment dat se aude cum Deripaska abordează relaţiile dintre Rusia şi SUA, făcând referire, probabil că în mod sarcastic, la Victoria Nuland, oficial de rang înalt din Departamentul de Stat american, ca fiind „prietenă" cu Prihodko.

Navalnîi a pus cap la cap toate descoperirile lui într-un videoclip, făcut public în februarie 2018, în care şi-a exprimat uimirea faţă de modul în care Rîbka a expus atât de multe detalii pe care echipa sa le-a confirmat cu uşurinţă prin urmărirea manevrelor făcute de iahtul deţinut de oligarh şi numit Elden. Disidentul a susţinut că plimbarea lui Prihodko cu ambarcaţiunea respectivă, precum şi serviciile oferite de femeile aflate la bord au constituit o mită plătită politicianului de către Deripaska.

„Nu am crezut niciodată în viaţa mea că voi rosti astfel de cuvinte, darămite în faţa a milioane de privitori, însă nu am de ales”, a spus Navalnîi. „Viceprim-ministrul, şeful cabinetului lui Dmitri Medvedcv, îşi petrece vacanţele pe iahtul unui oligarh, în compania lui şi, vă rog să mă scuzaţi, a prostituatelor. Da, au fost mai multe la număr.”

Dar investigaţia nu s-a încheiat cu aceste detalii scandaloase. Liderul opoziţiei a continuat, menţionând legăturile de afaceri foarte mediatizate dintre Deripaska şi Paul Manafort, fostul director (compromis) de campanie al lui Donald Trump, pentru a sublinia faptul că Fundaţia Anticorupţie practic descifrase cazul presupusului amestec al statului rus în alegerile prezidenţiale americane din 2020.

Alexei Navalnîi, care susţinea că pusese cap la cap toate piesele puzzle-ului, l-a acuzat pe Manafort că încerca să-şi achite datoriile financiare pe care le avea la Deripaska prin furnizarea unor informaţii despre scena politică americană oligarhului care, la rândul lui, le dădea mai departe lui Prihodko, în beneficiul lui Puţin şi al guvernului rus. Videoclipül nu a conţinut nici pe departe o dovadă concludentă a intervenţiei ruse în alegerile din SUA, pe care Federaţia Rusă a negat-o în nenumerate rânduri, chiar dacă nu într-un mod foarte convingător.

Nastia Rîbka a ajuns să fie arestată (sub acuzaţia de racolare) în Thailanda, unde ea şi alte câteva colege organizau „cursuri de formare sexuală”. În închisoare fiind, a încercat, fără succes, să obţină azil politic, oferindu-i consulului

american informaţii despre Donald Trump şi Federaţia Rusă.

Deripaska a emis o declaraţie publică prin care a negat acuzaţiile şi a dat-o în judecată pe Rîbka pentru încălcarea vieţii private, în cele din urmă câştigând procesul. Şi Prihodko a respins afirmaţiile legate de persoana sa. într-o declaraţie făcută pentru ziarul rusesc RBC, el l-a numit pe Navalnîi un „ratat politic” care „a încercat din nou să instige, amestecând în mod haotic toate lucrurile posibile şi imposibile”.

Serghei Prihodko a recunoscut că Deripaska îi era prieten, dar că nu-l cunoştea pe Manafort. însă, atunci când cabinetul a fost reorganizat ca urmare a alegerilor prezidenţiale ce au avut loc la finalul aceluiaşi an, politicianul nu a mai primit nicio funcţie. în 2021 a decedat.

în urma unei anchete uimitoare care a avut loc în 2015, Navalnîi a descoperit că există conexiuni între fiii procurorului general al Rusiei, Iuti Chaika, şi un imperiu de afaceri enorm, incluzând un hotel de lux din Grecia, deţinut de unul dintre fii, Artem Chaika, împreună cu Olga Lopatina, fosta soţie a lui Ghennadi Lopatin, procurorul general adjunct al ţării. în investigaţie se prezentau legăturile de afaceri cu una dintre cele mai notorii grupări infracţionale ruse şi erau descrise o serie de razii efectuate la companii din toată ţara cu ajutorul unor procurori care au abuzat de puterea funcţiei lor. întreprinderile vizate au ajuns să fie controlate de familia Chaika, potrivit documentelor de înregistrare.

în orice alt stat, acuzaţiile ar fi fost uluitoare. Alexei Navalnîi şi echipa sa au descris sistemul de justiţie din Rusia ca fiind o reţea de crimă organizată, iar pe procurorul-şef, drept capul mafiei.

Chaika a respins ferm toate acuzaţiile şi a susţinut că cineva îl plătise pe Navalnîi să facă astfel de declaraţii false. „Informaţiile prezentate sunt eronate în mod intenţionat şi nu au niciun temei”, a afirmat Chaika pentru agenţia de presă Interfax.

Olga Lopatina, fosta soţie a adjunctului lui Chaika, a negat

la rândul ei acuzaţiile aduse de opozantul rus şi l-a ameninţat pe acesta cu intentarea unui proces, subliniind faptul că nu avea nicio legătură cu gruparea infracţională Ţapkov. Cu toate acestea, *Vedomosti,* principalul cotidian economic din ţară, a confirmat faptul că actele de proprietate ale afacerilor arătau că aceste legături există.

Astfel, nu este de mirare că ani la rând Navalnîi a fost întrebat cum de mai era în viaţă, l-a provocat pe cei mai puternici oameni din ţară, pe aceia care se considerau de neatins. Chaika nu avea nevoie să se simtă deasupra legii; el *era* legea. Conform lui Alexei Navalnîi, sistemul de justiţie penală din Federaţia Rusă nu era un instrument pentru a face dreptate, ci unul care contribuia la îmbogăţirea politicianului şi a familiei sale.

Aceasta era doar o parte din ceea ce credea Navalnîi. El considera că Rusia era condusă de o adunătură de mafioţi lacomi şi criminali. Nu se diferenţiau deloc de şefii corupţi şi avizi din Partidul Comunist care au exploatat sistemul sovietic şi l-au ruinat.

Cu[3] ajutorul investigaţiilor sale, disidentul şi-a consolidat amplul dosar întocmit împotriva lui Puţin şi a întregului său sistem de guvernare. Era cert că acest caz nu va ajunge niciodată în sala de judecată, însă Navalnîi şi-a păstrat nădejdea că ar fi putut câştiga în faţa tribunalului opiniei publice, că ar fi reuşit să-i convingă pe alegători că Vladimir Puţin trebuia să dispară dacă îşi doreau ca Rusia să se dezvolte. Nu doar procuratura, ci întregul sistem era putred.

Când a început să investigheze mai îndeaproape situaţia companiei Gazprom în calitatea sa de militant pentru drepturile acţionarilor, Navalnîi a fost avertizat că cei care sapă adânc după astfel de informaţii ajung să fie omorâţi. Dar el bănuia că infractorii care îi privau pe acţionarii Gazpromului de dividende şi de valoarea activelor erau aceiaşi cu cei care îi jefuiau pe cetăţenii ruşi de banii lor pentru impozite şi care ţineau departe Rusia de viitorul său ca ţară europeană

obişnuită.

Alexei Navalnîi a privit situaţia ca pe un afront personal. 11 jefuiau pe el, dar şi pe părinţii săi. Se gândea că cineva trebuia să-i aducă în faţa justiţiei pe aceşti escroci şi hoţi. Iar din motive pe care nici el, nici familia lui nu le-au putut explica, Navalnîi, copilul unui cadru militar care a crescut având pe peretele din camera sa un poster cu Arnold Schwarzenegger, s-a hotărât să fie el cel care va face dreptate şi se va răzbuna.

Mai mult decât atât, nu s-a lăsat deloc intimidat. Ori din fire, ori prin prisma educaţiei primite, el nu s-a retras niciodată din luptă, îndemnându-i adesea şi pe susţinătorii şi urmăritorii lui să dea dovadă de acelaşi curaj. „Noi suntem puterea”, le spunea el de pe scenă când lua parte la diverse proteste în masă, o afirmaţie pe care Puţin şi forţele sale anti-revoltă au dovedit-o a fi falsă din nou şi din nou, aruncându-l în mod repetat pe Alexei Navalnîi în spatele gratiilor.

Totuşi, el a refuzat să se supună regimului, provocând fascinaţie şi stupoare în Rusia. Cine era acest bărbat care voia să provoace Kremlinul şi să schimbe soarta ţării? De unde venea el? Cine sau ce îl făcuse să acţioneze aşa?

ANII COPILĂRIEI

„Eroul meu principal a fost, şi încă este, Arnold Schwarzenegger.”

- Alexei Navalnîi, *Esquire,* decembrie 2011

încă din copilărie, Navalnîi era revoltat, cinstit, contestatar al autorităţii şi neclintit în principiile sale.

„Caracterul lui s-a manifestat de timpuriu”, îi spunea mama sa, Ludmila Navalnaia, unui jurnalist. „Era imposibil să-l struneşti; era imposibil să-i spui *nu.* îmi amintesc că, odată, un profesor l-a certat din nu ştiu ce motiv, iar el a refuzat să meargă la şcoală a doua zi [spunând]: «Nu vreau să învăţ din obligaţie.» Nimic nu-i putea înfrânge voinţa.”

Dar dacă revolta justificată şi încăpăţânarea intransigentă se numărau printre trăsăturile de caracter definitorii ale lui Navalnîi, ceea ce i-a derutat cu precădere pe adversarii săi şi l-a făcut pe Puţin să se înfurie şi să se simtă ameninţat a fost tipica sa „rusitate” slavă.

Istoric vorbind, Rusia este foarte sensibilă la distincţiile etnice. Termenul folosit pentru un cetăţean rus — *rossiianin* – este diferit de cel folosit pentru un rus de origine slavă – *russkii.* A fi evreu sau georgian, sau tătar, sau oricare dintre cele peste o sută de alte etnii din Rusia te plasează pe o poziţia minoritară. Şi, în ciuda aspiraţiei comunismului de a menţine o societate egalitară, s-au înregistrat deopotrivă distincţii clare

între cei din *nomenklatura*[23], cekiştii din serviciile de securitate, intelectualitate şi clasa muncitoare.

Nimic din biografia lui Navalnîi — cu strămoşii săi ruşi şi ucraineni, o familie de militari falnici – nu ar fi putut fi considerat subversiv sau periculos

23 Elita membrilor partidului comunist din Uniunea Sovietică, *(n. trad.)*

pentru Rusia şi rusitate. Istoria familiei sale, anii de formare ai copilăriei, educaţia, viaţa sa amoroasă şi primii ani de carieră sunt intr-atât de obişnuiţi, de banali şi normali – la început atât de sovietici, apoi atât de ruşi şi, deopotrivă, atât de slavi — încât fac ridicolă, dacă nu imposibilă, încercarea de a-l prezenta ca fiind dintre „ceilalţi”. Este un tip care a petrecut o jumătate de an cu o bursă la Universitatea Yale şi care, mai tărziu, spunea că şi-a dat seama că nu poate trăi în America, pentru că îi era dor de pâinea neagră de acasă.

Desigur, aceste afirmaţii, într-o ţară cu o lungă tradiţie de teorii ale conspiraţiei, reale sau inventate, de bănuieli şi trădări, nu i-au împiedicat deloc pe criticii şi adversarii lui să încerce să-l prezinte ca pe un străin, ca pe o ameninţare, să-l catalogheze drept „extremist” şi „agent străin”. Cu toate acestea, biografia lui Navalnîi este, în profunzime, una slavo-rusă.

„Se consideră un rus simplu, obişnuit, chiar banal”, scria Konstantin Voronkov, prieten, coleg şi susţinător al lui Navalnîi, într-o biografie autorizată din 2011, *Threat to Crooks and Thieves* („O ameninţare pentru escroci şi hoţi”).

Pentru unii dintre susţinătorii lui Navalnîi, aspectul cel mai important şi mai hotărâtor era reprezentat de ceea ce nu era acesta — nu era evreu, nu era oligarh, nu provenea din inteligheţia sau nomenclatura sovietică. De fapt, el provenea dintr-o familie de militari creştin-ortodocşi, iar strămoşii lui au luptat în Armata Roşie în Al Doilea Război Mondial, numit de ruşi Marele Război Patriotic.

„În sfârşit”, spunea unul dintre cei mai apropiaţi susţinători ai lui Navalnîi, aproape şoptind. „În sfârşit, avem un rus sadea.”

Totuşi, a spune despre el că era „rus” nu corespunde întru totul realităţii, cel puţin nu în modul rusesc de a gândi despre etnie. Mama lui Navalnîi este rusoaică. Tatăl său s-a născut în Ucraina, într-un sat, Zalissia, la doar douăzeci şi cinci de

kilometri de viitorul amplasament al centralei nucleare de la Cernobîl. Localitatea a fost abandonată după catastrofa nucleară din 1986 şi toti locuitorii acesteia, inclusiv bunicii, unchii şi alte rude ale lui Navalnîi, au

3 J

fost, în cele din urmă, forţaţi să evacueze zona şi să se mute.

După cum îi spunea cândva Navalnîi romancierului Boris Akunin, ripostând la acuza că ar avea prejudecăţi etnice: „Eu însumi sunt jumătate rus, jumătate ucrainean. Şi nu vreau să mă simt nici măcar un pic ca o persoană de mâna a doua."

De fapt, trecutul ucrainean al lui Navalnîi nu a făcut decât să-i consolideze imaginea unui reprezentant al Rusiei moderne în ochii oamenilor obişnuiţi. Istoria propriei familii este legată nu doar de catastrofa de la Cernobîl, ci şi de agresiunile mai recente ale Rusiei împotriva Ucrainei, în Crimeea şi Donbas în 2014 şi, în ultimă instanţă, de războiul pe scară largă declanşat în februarie 2022.

Naţionalismul rusesc al lui Navalnîi şi declaraţiile sale publice, iniţial ambigue, cu privire la anexarea Crimeei în 2014, l-au făcut să fie suspect, sau chiar detestat, de mulţi ucraineni, dintre care unii nu-i cunoşteau rădăcinile ucrainene şi îl considerau un imperialist rus.

Dar, în Rusia, istoria personală a lui Navalnîi era într-atât de tipică încât părea profund patriotică. înfăţişarea sa, la fel ca aceea a soţiei şi a copiilor săi blonzi şi cu ochi albaştri, este atât de clasic rusească, încât părea adesea să submineze, dacă nu să neutralizeze, eforturile lui Puţin şi ale altor critici de a-l J prezenta ca pe un perfid agent occidental.

în 2018, de Ziua Victoriei, pe care ruşii o sărbătoresc pe 9 mai cu mult mai mult respect decât marchează americanii *Memorial Day* sau Ziua Veteranilor, Navalnîi a postat pe Facebook fotografii cu medaliile militare ale bunicilor săi, adăugând că, deşi nu şi-a întâlnit niciodată bunicul, a crescut întrebând-o pe bunica sa: „Câţi fascişti ai ucis?" Aşa cum făceau mulţi dintre cei care au luptat, a adăugat el, bunica lui prefera să nu vorbească despre război.

Şi, la un moment dat, pe când se duela cu un oponent pe

Twitter, Navalnîi a comparat serviciul militar al familiei sale cu cel efectuat de liderii politici de rang înalt ai ţării şi cu cel al unora dintre cei mai cunoscuţi comentatori-pro- pagandişti ai televiziunii ruse. El i-a nominalizat pe Puţin, pe Serghei Şoigu, ministru al Apărării de atâta vreme, pe fostul preşedinte al Federaţiei Ruse, Dmitri Medvedev, pe redactorul-şef al canalului de propagandă RT, Maria Simonian, şi pe Vladimir Soloviov, gălăgiosul realizator de talk-show-uri.

„Sunt în viaţă datorită părinţilor mei”, scria Navalnîi pe Twitter. „Şi ei sunt în viaţă datorită bunicilor mei. Bunicul a luptat pe front şi a fost rănit. Bunica a încheiat războiul la Berlin. Dar nici Puţin, nici Şoigu, nici Medvedev, nici Simonian şi Soloviov, nici propagandiştii zănatici cu pampoane nu au nimic de-a face cu asta.”

Adevărul este că ofiţerii de poliţie şi agenţii de securitate trimişi să percheziţioneze locuinţa şi biroul lui Navalnîi, să-l urmărească sau să-l păzească pe când se afla în arest la domiciliu, au recunoscut adesea, între patru ochi, că se simt cel puţin într-o oarecare măsură solidari cu Navalnîi şi cu apropiaţii săi, uneori chiar avertizându-i în prealabil de raiduri, alteori spunându-le discret: „Ştim că sunteţi băieţi buni.”

* * *

S-a afirmat nu odată că Butin, o mică garnizoană militară din sud-vestul regiunii Moscova, unde Navalnîi a trăit până la vârsta de şase ani, ar fi locul de naştere al lui Navalnîi. Dar, de fapt, Alexei Anatolievici Navalnîi a venit pe lume la 4 iunie 1976, într-un spital din Solnecinogorsk, o localitate de la marginea nord-vestică a zone metropolitane.

Solnecinogorsk este situat pe drumul dintre Moscova şi Sankt-Petersburg, puţin în afara faimosului Inel de Aur, format din unele dintre cele mai pitoreşti şi pline de istorie oraşe ale Rusiei, şi la puţin peste o jumătate de oră de mers cu maşina spre nord-vest de Zelenograd, unde Ludmila Navalnaia, însărcinată, locuia cu mama ei.

Soţul ei, Anatoli Ivanovici Navalnîi, era ofiţer în cadrul forţelor de rachete staţionate într-o garnizoană din Butin. Deşi se căsătoriseră cu un an înainte, în 1975, cuplul locuia separat în timpul săptămânii. Ludmila Navalnaia lucra ziua într-un laborator la Centrul Sovietic pentru Microelectronică, iar seara urma cursuri de economie la Institutul de Management din Moscova, care este astăzi cea mai importantă şcoală de afaceri din Rusia, Universitatea de Stat. Ca o ironie însă, în 1975 institutul purta numele lui Sergo Ordjonikidze, un revoluţionar bolşevic, înalt funcţionar al Politbüro[24] şi apropiat al lui Stalin, pe care acesta l-a cunoscut când au împărţit o celulă de închisoare în Baku, în 1907.

În dimineaţa în care Ludmila Navalnaia a intrat în travaliu, spitalul din Zelenograd era închis pentru renovări.

Navalnaia şi mama ei au făcut autostopul şi au luat un camion care se îndrepta spre nord, iar Navalnîi s-a născut la Solnecinogorsk în prima parte a după-amiezii. Potrivit mamei sale, el cântărea aproximativ 3,7 kilograme şi măsura 61 de centimetri. Asta îl situa ca înălţime peste 99,9% dintre ceilalţi copii, ceea ce se va dovedi o anticipare exactă a înălţimii de 1,85 metri şi a carurii slabe pe care o va avea ca adult.

Anul naşterii lui Navalnîi, 1976, a fost un an fără evenimente în Uniunea Sovietică. În alte regiuni, se întâmplau lucruri interesante. În Polonia, în aceeaşi lună, un plan de majorare a preţurilor la multe produse de bază declanşa proteste violente care au dus, în cele din urmă, la demiterea prim-mi nistrului Piotr Jaroszewicz.

Luna următoare, la Montreal, o gimnastă din România în vârstă de 14 ani, Nadia Comăneci, obţinea prima notă de 10 la gimnastică, din istoria Jocurilor Olimpice de Vară; ea avea să câştige trei medalii de aur. Iar în Statele Unite, preşedintele Gerald Ford gafa în timpul unei dezbateri electorale susţinând

24 Biroul politic, cel mai înalt organ politic al comitetului central din partidele comuniste. *(n. trad.)*

că nu exista o dominaţie sovietică în Europa de Est, unul dintre numeroşii paşi împiedicaţi care au dus la înfrângerea sa de către guvernatorul democrat al Georgiei, Jimmy Carter.

Cu toate acestea, în Uniunea Sovietică, toate erau literalmente neschimbate, elita îmbătrânită a Partidului Comunist căutând să menţină stabilitatea şi propriul control al puterii.

Leonid Brejnev, care era liderul de doisprezece ani al Uniunii Sovietice, a fost reales în martie 1976 în funcţia de secretar general al Partidului Comunist, ceea ce asigura continuarea politicii sale de destindere faţă de Occident. Singura surpriză de la Congresul Partidului a fost înlăturarea ministrului agriculturii, Dmitri Polianski, ca pedeapsă pentru eşecul recoltei de cereale din 1975, o prevestire a unor crize alimentare mult mai grave şi a unor disfoncţii logistice care vor contribui la prăbuşirea Uniunii Sovietice.

Navalnîi s-a născut într-o perioadă de stagnare relativ banală, în care unele aspecte ale proiectului sovietic se osificaseră, în vreme ce altele începuseră să putrezească. Era practic la mijlocul perioadei dintre apogeul gloriei sovietice – Iuri Gagarin a fost primul om care a ajuns în spaţiu în 1961 — şi disoluţia şi dispariţia superputerii comuniste, în 1991.

Acest fapt a dus la unele contradicţii inerente. în copilărie, era cuprins de un patriotism sincer.

„Sunt un tip din Uniunea Sovietică”, îi spunea el unui jurnalist american. „Eram foarte mândru că tatăl meu apără Mama Rusie de americanii răi, cu bombele şi rachetele lor.”

Dar printre cele mai timpurii amintiri ale lui Navalnîi se numără şi acelea ale unei Uniuni Sovietice intrând într-o perioadă de declin, iar pe vremea adolescenţei sale, au început să aibă loc evenimente importante.

în copilăria sa sovietică, Navalnîi a căpătat, de asemenea, un dispreţ timpuriu şi durabil faţă de disfuncţionalitatea, stupiditatea şi corupţia guvernamentală, pe scară mică sau pe scară mare, dominante în viaţa ruşilor.

Când vorbea despre educaţia sa, Navalnîi spunea că una dintre amintirile sale definitorii din copilărie este aceea că stătea la coadă să ia lapte pentru fratele său, Oleg – o coadă parcă interminabilă, în fiecare zi, după şcoală.

„Cea mai pregnantă amintire din copilărie: eu stând la coadă să cumpăr lapte”, i-a spus el prietenului său, Voronkov. „Stăteam tot timpul la coadă pentru lapte. Aveam şapte ani, când s-a născut fratele meu care, pentru că era mic, avea nevoie de mult lapte. Şi, pentru el, stăteam tot timpul **la** coadă. Trebuia să ajung la ora 14:00, când se aducea laptele şi, de fiecare dată când veneam de la şcoală, mă aşezam la coadă.”

O altă corvoadă a lui Navalnîi din copilărie era returnarea sticlelor pentru care consumatorii sovietici plăteau 20 de copeici, o garanţie relativ piperată. Dar atunci când tânărul Navalnîi ajungea la punctul de colectare, el şi alţii erau invariabil anunţaţi că sticlele nu pot fi acceptate deoarece nu mai erau lăzi de depozitare disponibile – un tertip exasperant şi absurd conceput pentru a-i determina pe cei frustraţi să arunce sticlele sau să accepte achiziţionarea lor la preţuri mai mici.

„Această prostie era o problemă cu adevărat naţională”, îi spunea Navalnîi lui Voronkov. „Este modul în care mi-am dat seama de lipsa de sens a ordinii economice, inutilitatea şi haosul la care s-a ajuns apoi.”

* * *

Absurditatea procesului de răscumpărare a sticlelor şi nefericita amintire a cozilor pentru lapte şi a părinţilor săi care stăteau la coadă înainte să se crape de ziuă pentru a cumpăra carne au fost doar doi dintre factorii care au modelat opinia lucidă, necruţătoare şi tăioasă a lui Navalnîi despre Rusia Sovietică.

Şi el, ca mulţi alţii din generaţia sa, îl considera pe Gagarin erou naţional, dar nu a acceptat niciodată miturile sovietice şi

a considerat că inepţia oficialilor sovietici este o ruşine naţională.

„Unii oameni, în special tineri care nu au trăit în timpul Uniunii Sovietice, încep să-mi spună poveşti despre cât de minunat era pe-atunci, dar nu am nevoie ca ei să-mi povestească toate acestea”, spunea Navalnîi. „Stăteam la coadă la lapte. Mama şi tatăl meu încă îşi mai amintesc cum erau nevoiţi să se ducă la cinci dimineaţa să stea la coadă la carne. Şi asta se întâmpla înrr-un oraş militar, care era bine aprovizionat. Nu cred că Uniunea Sovietică trebuie înjurată la grămadă, iară discernământ, dar acum trăim cu siguranţă mai bine decât atunci şi nu am nicio nostalgie după ea. Şi nu era nimic de mâncare în Uniunea Sovietică. Duceam hrişcă de la Moscova în Ucraina, unde se cultiva această hrişcă.”

J

Să duci pungi cu hrişcă, unul dintre alimentele de bază ale bucătăriei ruseşti, când te duci în vizită în satul bunicilor, este genul de amănunt care se întipăreşte în mintea unui copil. Şi nu era vorba doar de hrişcă. Mătuşa şi unchiul lui Navalnîi îsi aminteau că rudele lor de la Moscova aduceau, de asemenea, zahăr, portocale şi alte produse de bază în perioadele de lipsuri. În schimb, îi trimiteau acasă cu peşte şi ciuperci din acele locuri.

Călătoriile din copilărie ale lui Navalnîi în Ucraina, unde şi-a petrecut practic fiecare vară la bunica din partea tatălui până la vârsta de opt ani, erau într-adevăr într-un paradis natural.

În acele luni, locuia pe Strada Octombrie, în casa de ciment alb a bunicilor săi, cu obloane de lemn vopsite în alb şi verde – înconjurat de alţi copii, înotând în râul Uj, pescuind, culegând cireşe, mâncând plăcinte cu seminţe de mac şi colţunaşii ucraineni în formă de semilună numiţi *vareniki.*

„Cea mai vie amintire a copilăriei mele este râul Uj, care se varsă în Pripeat, o prăpastie adâncă şi cuiburile de rândunici, povestea cândva Navalnîi pentru ediţia rusă a revistei *Esquire.* Mă străduiam să prind rândunica, cotrobăiam cu mâna în cuib, dar nu reuşeam s-o prind.

Tot în Ucraina bunica l-a dus în secret pe Navalnîi, pe atunci în vârstă de trei ani, într-o biserica ortodoxă, ca să fie botezat.

„Când aveam trei ani, bunica m-a dus să fiu botezat alături de alte rude din Ucraina, păstrând secretul faţă de tatăl meu, pentru că era comunist. Le era teamă că va fi exclus din Partidul Comunist”, îi povestea Navalnîi istoricului şi intelectualului polonez Adam Michnik.

Rudele şi-l amintesc pe tânărul Alexei ca pe un copil prietenos, bine crescut, sociabil, care nu se plângea şi, mai ales, nu plângea şi nu se văicărea, care se integra uşor şi, la sfârşitul fiecărei veri, sporovăia fără probleme în dialectul ucrainean local, în care se amesteca şi un pic de belarusă.

Tatăl lui Navalnîi, Anatoli, era al doilea dintre cei trei fii ai lui Ivan Tarasovici Navalnîi şi ai Tatianei Danilovna Navalnaia, ambii lucrând la colhozul local, adică la colectiv. Ivan Tarasovici mai era şi tâmplar. Pe un monument dedicat soldaţilor câzuţi la datorie sunt trecuţi mai mulţi soldaţi cu numele de familie Navalnîi, morţi în Al Doilea Război Mondial»

Astăzi, Zalissia este un oras-fantomă, cu case abandonate şi alte clădiri J 3 degradându-se acoperite de vegetaţie, aşa cum se întâmplă în toată zona de excludere de la Cernobîl. Un panou la intrarea în sat menţionează că Zalissia avea *2849 de locuitori înainte de dezastrul de la Cernobîl* şi consemnează data evacuării: 4 mai 1986 — la opt zile după explozia şi topirea reactorului nr. 4 al centralei.

Pentru Navalnîi şi familia sa, dezastrul a fost profund personal. Navalnîi spunea adesea că, dacă explozia reactorului s-ar fi produs doar câteva săptămâni mai târziu, în iunie, după începerea vacanţei şcolare, el ar fi fost acolo. Iar în anii care au trecut de atunci, a vizitat zona de excludere de nenumărate ori.

Cel mai important, însă, este că tragedia de la Cernobîl i-a dovedit lui Navalnîi, încă de la acea vârstă fragedă, ce consecinţe de viaţă şi de moarte au minciunile, dezinformarea

şi incompetenţa guvernului. Cuprins de furie, el vorbea despre faptul că guvernul sovietic a întârziat evacuarea familiilor, încercând să ascundă amploarea dezastrului.

„Pentru a nu se stârni panica, ţăranii de la cooperativă — şi rudele noastre de asemenea – au fost trimişi să planteze cartofi, săpând în praful radioactiv", a spus el. ‚A fost o adevărată catastrofa universală, în care eu şi familia mea am fost victime."

După ce HBO a lansat extrem de populara miniserie *Cernobîl* în 2019, Navalnîi i-a denunţat cu vehemenţă pe YouTube pe comentatorii ruşi de televiziune care au criticat serialul, pe motiv că este incorect şi că realizatorii occidentali au denaturat intenţionat istoria.

„Ceea ce s-a întâmplat la Cernobîl a fost cu adevărat o catastrofa monstruoasă, în care vina a aparţinut tocmai minciunii constante, dezgustătoarea, hidoasa minciună spusă de aceşti oameni, de toţi aceşti şefi sovietici de la Moscova şi Kiev", spunea Navalnîi. „Sunt puţin emoţionat când vorbesc despre acest subiect, pentru că, într-un fel, aceasta este povestea familiei mele. Toate rudele din partea tatălui meu sunt din Cernobîl. Cunosc prea bine toată această poveste de minciuni interminabile de la rudele mele, a adăugat el. Centrala a sărit în aer, cu toate acestea nu au suflat o vorbă şi i-au trimis să cultive cartofi pentru cooperativa agricolă. Acolo au lucrat pământul cu
propriile mâini, în vreme ce praful radioactiv plutea în aer şi cădea pe pământ, oamenii fiind astfel supuşi unei doze uriaşe de radiaţii."

Ca adult, Navalnîi s-a întors în zonă de nenumărate ori, în general în luna mai, când se eliberează permisele pentru vizitele de familie cu ocazia Zilei Victoriei şi cu ocazia comemorării dezastrului de la Cernobîl, în a doua parte a lunii mai. El spunea că a văzut pe podeaua casei abandonate a bunicii sale o haină pe care o purta vara în timpul vizitelor sale acolo.

Legăturile lui Navalnîi cu Ucraina şi cu dezastrul de la Cernobîl nu aparţin doar amintirilor din copilărie şi vechilor legături de familie. În egală măsură acestea i-au consolidat unele dintre convingerile personale şi politice definitorii. Una dintre aceste convingeri era că Uniunea Sovietică a fost un dezastru. Liderii şi autorităţile sovietice au fost deopotrivă cruzi şi inepţi şi – ceea ce îl scotea şi mai tare din sărite pe Navalnîi – o adunătură de mincinoşi lacomi şi ipocriţi.

O altă convingere de bază era una inerent rasistă, deşi Navalnîi însuşi susţinea că este realistă, nu rasistă: convingerea că ruşii, ucrainenii şi belaruşii formau naţiuni „surori", legate între ele prin etnia lor albă şi slavă şi prin cultura rusă. Această perspectivă făcea parte dintr-o ecuaţie mai amplă în care Navalnîi insista asupra faptului că existau diferenţe culturale fundamentale între aceşti „ruşi" şi populaţiile din Caucazul de Nord sau de Sud (chiar şi cei din Rusia), sau din Asia Centrală.

„Desigur, ar fi minunat dacă acum am trăi într-o singură ţară cu Ucraina şi Belarus, dar cred că mai devreme sau mai târziu asta se va întâmpla oricum", îi spunea Navalnîi lui Voronkov. „Spaţiul cultural şi lingvistic comun s-a conservat şi se va păstra şi în viitorul previzibil. Cultura rusă este singurul lucru care a unit cu adevărat această ţară şi continuă să unească Federaţia Rusă. De ce este discuţia despre posibilitatea secesiunii Caucazului atât de actuală? Pentru că nu există ruşi acolo."

Viziunea lui Navalnîi[3] despre naţiunile înfrăţite va fi spulberată, cel puţin din punctul de vedere al milioanelor de ucraineni, de invazia pe scară largă ordonată de Puţin în Ucraina, în februarie 2022. Dar, pe parcursul celor două decenii de activism public şi de politică, această viziune ruso-centrică, pe care criticii o vor cataloga drept şovinism sau mai rău, va alimenta flirtul cu ideologiile şi forţele politice naţionaliste. Este motivul pentru care s-a certat cu unii dintre aliaţii săi din cercurile politice liberale şi care, în cele din

urmă, îi va şifona reputaţia în ţară şi în străinătate. De asemenea, va produce o chinuitoare tensiune între aspiraţia lui Navalnîi de a fi un „băiat bun” şi dorinţa sa de a fi suficient de populist pentru a avea o şansă de a câştiga alegerile.

Cu toate acestea, la sfârşitul anilor 1980 şi începutul anilor 1990, pe măsură ce Uniunea Sovietică se îndrepta spre inevitabila sa prăbuşire, iar Rusia trecea prin schimbări politice şi culturale seismice, viziunea adolescentului Navalnîi era definită de experienţele sale din copilărie, de vizitele la bunicii şi rudele sale din Ucraina, de conversaţiile despre politică purtate la masă, în bucătărie, cu părinţii săi, şi de observaţiile sale directe asupra altor familii de militari cu care locuia la periferia Moscovei.

Pentru Navalnîi a creşte alături de copii de militari a însemnat mai mult decât câteva încăierări. Copiii din acele oraşe militare strângeau, de asemenea, cartuşe rămase în poligoanele de tragere şi confecţionau artificii din ele, uneori cu rezultate dezastruoase şi desfigurante.

În 1988, anul în care Navalnîi a împlinit 12 ani, culturistul şi actorul american de origine austriacă Arnold Schwarzenegger a vizitat Moscova pentru patru zile de filmare la pelicula *Red Heat* („Febra roşie”), în care Schwarzenegger joacă rolul unui poliţist sovietic, Ivan Danko. Schwarzenegger, campion la culturism şi star al filmului de succes *Terminator* din 1984, era deja o celebritate uriaşă în Rusia. Călătoria la Moscova nu va face decât să alimenteze această adoraţie. Pe lângă faptul că a filmat câteva secvenţe în Piaţa Roşie pentru film (care a fost turnat, în mare parte, în Ungaria), Schwarzenegger a insistat să se întâlnească cu propriul idol din copilărie, campionul sovietic de culturism Iuri Vlasov.

Nu este aşadar surprinzător că un poster al lui Schwarzenegger a ajuns pe peretele camerei din copilărie a lui Navalnîi. Dar, în vreme ce Navalnîi nu era un tip musculos, s-a dovedit că idolul său şi idolul idolului său au fost, ca şi el, captivaţi de politică. Vlasov a fost ales în Congresul

Deputaţilor Poporului în 1989, în ultimele zile ale Uniunii Sovietice, şi în Duma de Stat a Federaţiei Ruse, în 1993- Iniţial, a susţinut reformele democratice şi a fâcut parte din grupul interregional de deputaţi în care se aflau Andrei Saharov, Anatoli Sobciak, viitorul primar al Sankt-Petersburgului, şi Boris Elţîn. Vlasov chiar va candida la preşedinţie ca independent, în 1996.

Schwarzenegger va fi ales şi el, mai tărziu, guvernator al Californiei. Navalnîi îi va urmări cariera cu o admiraţie copilărească, declarând în 2011 pentru ediţia rusească a revistei *Esquirez* „Eroul meu principal a fost, şi încă este, Arnold Scliwarzenegger."

în adolescenţă, pasiunile lui Navalnîi erau politica şi muzica, reunite în cadrul unei emisiuni de televiziune *Vzgliad* (sau *Punct de vedere),* un talk-show despre evenimente la zi în care erau prezentate şi videoclipuri muzicale străine. Alexei urmărea emisiunea alături de mama lui.

„La început totul era despre politică, apoi despre muzică", îşi amintea Ludmila Navalnaia într-un interviu pentru *Novoe Vremia.* „Alioşa se uita împreună cu mine, a adăugat ea, folosind diminutivul lui Alexei. Şi aştepta muzica."

Navalnîi a fost, de asemenea, un mare cititor de ziare în adolescentă. într-o zi, pe când era în clasa a opta, răsfoind cotidianul de mare tiraj *Moskovski Komsomoleţ,* a aflat despre un liceu care pregătea tineri economişti, numit Institutul Plehanov. A trecut examenul de admitere care a durat sase ore şi,

3 J

timp de doi ani, a făcut naveta în centrul Moscovei pentru a studia acolo.

* * *

Navalnîi a vorbit adesea despre natura specială a generaţiei sale — cei năs- cuţi între 1976 şi 1982. Acel interval de şase

ani nu este invenţia lui Navalnîi, ci era de fapt o comunitate online a Livejournal, platforma de blogging extrem de populară unde Navalnîi însuşi a devenit celebru pe internet.

„Pentru Moscova, aceasta este o perioadă de explozie demografică ajunsă azi la maturitate”, spunea Navalnîi într-un interviu acordat revistei *Time,* în ianuarie 2012. „Denumirea de 76-82 provine de la o comunitate extrem de populară de pe Livejournal, unde oamenii scriu scurte amintiri pe care le împărtăşesc cu persoane din această generaţie. Despre lucruri precum, nu ştiu, guma de mestecat, filme, despre taberele de tineret comunist de la sfârşitul Uniunii Sovietice, de la sfârşitul anilor 1970 şi în anii 1980.”

Ca şi alte generaţii definite de un moment unic în istorie, ruşii din perioada 76-82 au în comun experienţe şi glume care rezonează profund doar în cadrul grupului lor. în copilărie au fost pionieri comunişti, purtând cravate roşii, forţaţi să mărşăluiască şi să cânte imnuri patriotice cărora ei le modificau versurile pentru a introduce vulgarităţi grosolane. Ascultau un amestec de muzică rock sovietică şi occidentală.

3

Voronkov a rezumat astfel opinia lui Navalnîi despre generaţia sa de tranziţie: „Am primit o doză completă de radiaţii din Uniunea Sovietică, dar am început maturizarea în altă ţară... noua lume era construită de unii puţin mai în vârstă ca noi, iar cei care erau ceva mai tineri se potriveau perfect acestei lumi pentru că altceva nu ştiau. Noi, pe de altă parte, am fost generaţia de sacrificiu, martori ai unor vremuri interesante, dar fără să câştigăm nimic şi fără să ştim cum să ne adaptăm.”

Navalnîi s-a exprimat în termeni mai duri. Descriindu-se mai târziu, spunea că era dezgustat de minciunile şi ipocrizia statului sovietic şi că voia să se definească drept antiteza unui *sovok* — eticheta peiorativă aplicată unei persoane cu o mentalitate conformistă, sovietică.

„Era clar că tot acest sistem de rahat era construit pe

minciună, iar toţi aceşti agitatori şi propagandişti, care trăiau aici şi povesteau despre partidul lor, nu visau decât aprobarea pentru o excursie în Bulgaria, să cumpere un ceas aici şi să-l schimbe acolo cu nişte parfum şi două casetofoane", îi spunea Navalnîi lui Voronkov. „Toată lumea voia să plece în străinătate. Şi singurii care plecau în străinătate erau cei care ne spuneau cât de minunat era sistemul sovietic, cât de minunată era Uniunea Sovietică. înţelegerea acestor fapte, plus programul *Vzgliad* şi muzica rock au făcut din mine un democrat şi un liberal feroce şi diabolic. Trebuia să fii copil ca să simţi cât de anormală era realitatea din jurul nostru – domnea ipocrizia sovietică, pe care adulţii abia dacă o mai observau. Este greu de spus dacă am reuşit să ne eliberăm de ea", a continuat el. „Dar, cu certitudine, manifestările exterioare ale sovietismului sunt încă vii."

Navalnîi recunoaşte că, odată cu prăbuşirea Uniunii Sovietice, s-a alăturat corului naţional de denigratori ai lui Mihail Gorbaciov, fiind un mare susţinător al lui Boris Elţîn şi al echipei sale de reformatori, inclusiv al principalului promotor al privatizării, Anatoli Ciubais. Navalnîi avea să spună, mai târziu, că această poziţie a fost naivă şi greşită.

„Trebuie să recunosc că, în ultimii ani, am reevaluat evenimentele de la sfârşitul anilor 1980 şi începutul anilor 1990", i-a spus Navalnîi lui Michnik, istoricul polonez, în 2015. „Pe atunci eram un mare fan al lui Elţîn, dar Gorbaciov mi se pare o figură mult mai atrăgătoare acum. înţeleg ce scenarii ar fi putut pune în aplicare — putea să declanşeze o baie de sânge sau să devină putred de bogat. Ar fi putut face tot ce face Puţin acum, dar nu a facut-o. Atunci era detestat de întreaga ţară, atât de comunişti, cât şi de liberali."

Dar Navalnîi, în tinereţea sa exuberantă, era un democrat zgomotos, influenţat în mare măsură de părinţii săi anticomunişti şi motivat, de asemenea, de revolta sa extraordinară.

în 1993, s-a înscris la Facultatea de Drept a Universităţii

Prietenia dintre Popoare din Moscova, o şcoală de mâna a doua, după ce a ratat cu un singur punct admiterea la mai prestigioasa Universitate de Stat din Moscova. în acelaşi an, şi-a ajutat părinţii să deschidă o afacere de împletituri din răchită şi coşuri în oraşul Kobiakovo, la sud-vest de Moscova, unde tatăl său fusese J 3
ultima dată în armată. Navalnîi, fratele său, Oleg, şi părinţii lor deţineau fiecare câte 25% din întreprindere.

Navalnîi a început să lucreze încă de când era la facultate, ocupând iniţial un post la Banca Aeroflot. Dar, în ianuarie 1997, Banca Centrală i-a revocat licenţa. La scurt timp după aceea, Navalnîi a acceptat un loc de muncă în departamentul juridic al ST Group, o companie de dezvoltare imobiliară din Moscova deţinută de doi fraţi, Salva şi Alexander Cighirinski.

Ani mai târziu, apărând într-un talk-show cu Xenia Sobciak la canalul de televiziune Dojd (Raid), Alexander Cighirinski va recunoaşte că nici prin cap nu i-a trecut că Navalnîi ar fi fost angajatul lui.

— Pur şi simplu habar n-aveam că a lucrat pentru noi, a spus Cighirinski, râzând.

Sobciak, fiica fostului guvernator din Sankt-Petersburg, l-a presat pentru detalii:

— Cum era? Era un muncitor bun?

Cighirinski nu a putut spune nimic.

— Iar când presa a scris despre asta, a spus el, cel mai interesant lucru este că mi s-a părut că presa minte, că nu era adevărat.

El a spus că l-a sunat pe unul dintre managerii săi, pentru a confirma:

— Este adevărat, Navalnîi a lucrat pentru noi? a întrebat el.

— Navalnîi s-a angajat în 1998 în urma unui anunţ, a spus pentru publicaţia *Vedomosti,* Ghennadi Melkumian, care a condus departamentul juridic al companiei. Am avut în vedere mai mulţi candidaţi şi ne-am decis să-l angajăm pe el: era inteligent, prindea repede.

în timp ce lucra la ST Group, Navalnîi a învăţat cum să

proceseze aprobările de tranzacţii imobiliare prin intermediul Serviciului Federal Antimonopol şi şi-a dat seama că ar putea face bani buni pe cont propriu în acest fel. în acei ani, Navalnîi a înregistrat mai multe afaceri. Una dintre ele, creată în 1997, se numea Allekt, şi va încerca să o folosească mai târziu ca vehicul pentru activităţi de consultanţă politică, printre alte obiective.

O altă afacere, Nesna, urma să fie o firmă de servicii de *hair styling,* potrivit documentelor corporative. Mai târziu, a înfiinţat N.N. Securities împreună cu un coleg de şcoală, Ivan Nesterenko, ca mijloc de tranzacţionare pe piaţa bursieră. O altă firmă s-a numit Eurasian Transport Systems. Această avalanşă de iniţiative antreprenoriale reflecta efortul lui Navalnîi, comun multora din generaţia sa, de a prinde o parte din valul capitalist, după ce au ratat frenezia privatizărilor de după prăbuşirea Uniunii Sovietice.

* * *

În vara lui 1998, pe când era în vacanţă în Turcia, Navalnîi şi-a întâlnit jumătatea. lulia Abrosimova, înaltă şi blondă, nu era doar membră a clubului 76-82, ea se născuse tot la Moscova la doar şapte săptămâni după el, pe 24 iulie 1976.

Soartă? Destin? Inevitabilitate? Navalnîi nu şi-a ascuns niciodată dispreţul pentru oamenii proşti sau, şi mai rău, dezinteresaţi şi indiferenţi.

„Când cineva îmi zice că nu este interesat de politică, îl cred pur şi simplu prost", i-a spus el lui Voronkov. „Sau că este o scuză pentru a se lăsa dus de val, pentru a-şi explica lenea sau meschinăria."

lulia, izbitor de drăguţă, i-ar fi atras oricum privirea lui Navalnîi. Dar el a căzut imediat în mrejele ei din alte motive. lulia avea o diplomă în economie. Era democrată şi, ca şi Navalnîi, membră a labloko, partidul politic de centru-stânga, de orientare liberală, fondat de Grigori lavlinski, economist

susţinător al pieţei libere. Era la curent cu tot şi îi putea numi, de pildă, pe toţi miniştrii din guvernul Federaţiei Ruse.

Pentru ruşii generaţiei şi profilului lor demografic, o poveste de dragoste într-o staţiune din Turcia era aproape comic de banală. De fapt, presa rusă, care avea să devină obsedată de cel mai cunoscut blogger al ţării şi de „prima doamnă a opoziţiei ruse", observa mai târziu că ceea ce era atipic era că au reuşit să aducă de pe litoral povestea lor de dragoste estivală acasă, la Moscova.

Dar privind orice fotografie în care apar cei doi — în vacanţă, cu copiii lor, în nesfârşitele şedinţe de judecată — nu încape nicio îndoială că ne aflăm în faţa unei frumoase perechi de ruşi, Iară doar şi poate moderni, moscoviţi din clasa de mijloc. Navalnîi — înalt, adesea glumind şi zâmbind, postând fără probleme informaţii şi fotografii cu familia sa pe reţelele sociale – se deosebea cu totul de Puţin, care, suferind de paranoia fostului spion, a refuzat să vorbească vreodată despre familia (sau familiile) lui, determinându-şi chiar cele două fiice recunoscute ale sale să folosească nume diferite de familie. Acesta a fost un punct central al atracţiei politice exercitate de Navalnîi şi ne ajută să înţelegem de ce a reprezentat el mereu un tip foarte diferit de ameninţare pentru Puţin decât aşa-numita opoziţie sistemică.

În vreme ce lavlinski, născut din părinţi evrei în Liov, în vestul Ucrainei, reprezenta intelighenţia informală care, din punct de vedere istoric, nu a avut vreodată tracţiune politică în Rusia, iar Ghennadi Ziuganov, secretar general al Partidului Comunist din Rusia din 1993, i-a reprezentat pe aparatcicii[25] eşuaţi de odinioară, Navalnîi a oferit ceva nou şi diferit – tipul familist modern, telegenic.

A convinge curentele principale de opinie publică din Rusia să susţină noul şi diferitul tip de politician avea să devină provocarea personală şi profesională a lui Navalnîi pentru următoarele decenii. Moscova nu este Rusia, la fel cum New

25 Funcţionari comunişti care se supuneau orbeşte partidului, *(n. trad.)*

York nu este Statele Unite. Cea mai mare parte a Rusiei nu este reprezentată de clasa de mijloc, ci de cea extrem de săracă, iar majoritatea copleşitoare a alegătorilor ruşi nu se numără printre funcţionarii stilaţi, hips- teri sau artişti din capitală sau din Sankt-Petersburg, al doilea oraş al ţării.

Alexei şi lulia s-au căsătorit în august 2000 şi, în conformitate cu profilul tipic, au călcat pe urmele altor ruşi căsătoriţi de tineri: au început să facă copii. O fiică, Daria – Dasa – s-a născut în 2001. Un fiu, Zahar, s-a născut în 2008, adică la o distanţă de şapte ani, ca aceea dintre Navalnîi şi fratele său, Oleg. Navalnaia a menţinut mereu o carapace protectoare în jurul ei şi al copiilor, subliniind că Navalnîi este politicianul. Cu toate acestea, a fost fără îndoială o forţă motrice în spatele lui şi a tot ceea ce făcea. în primul ei interviu TV, în 2013, lulia Navalnaia i-a spus lui Leonid Parfionov la televiziunea Dojd:

— Nu m-am căsătorit cu un avocat promiţător şi nici cu un lider al opoziţiei. M-am căsătorit cu un tânăr pe nume Alexei. M-am căsătorit cu un bărbat cu care a fost clar de la bun început că virajele strânse erau posibile, aşa că nu mi s-a întâmplat nimic neaşteptat.

Parfionov, intrigat, a insistat asupra virajelor strânse.

— El a fost întotdeauna foarte activ, a spus Navalnaia despre soţul ei, şi are foarte mult simt civic.

Evghenia Albaţ, naşa politică a lui Navalnîi, spunea adesea că ea consideră că Navalnîi îşi va petrece viaţa străduindu-se să demonstreze că este demn de o parteneră atât de inteligentă şi frumoasă.

Albaţ a intervievat-o pe mama lui Navalnîi, Ludmila, pentru revista *Novoe Vremia,* şi a întrebat-o ce părere au soţii Navalnîi despre nora lor.

— Ne-a plăcut întotdeauna foarte mult de ea – o combinaţie rară de inteligenţă şi frumuseţe, a răspuns Ludmila Navalnaia.

— Nu ţi-a fost teamă că lulia este atât de frumoasă încât Alioşa va trebui să o cucerească toată viaţa, pentru a dovedi că

o merită? a insistat Albaţ.

— Dar ce? Fiul meu este urât? i-a ripostat Ludmila.

CUM SE FACE UN POLITICIAN

„Era un om totalmente politic; totalmente, dupa cum se spune, un animal politic.”

— Maria Gaidar, august 2021

C>ând Navalnîi era adolescent, tatăl său obişnuia să-i înjure pe comunişti atât de înverşunat încât mama lui, Ludmila, spunea că trebuia să închidă ferestrele de teamă să nu-l audă vecinii din apropiere şi să-i creeze soţului ei, care era militar de carieră, probleme la locul de munca.

începând cu alegerile legislative ruseşti din 1993, părinţii lui Navalnîi au susţinut întotdeauna alianţa democratică a lui Grigori lavlinski, Iuri Boldîrev şi Vladimir Lukin, alianţă care, mai târziu, avea să devină partidul politic de centru-stânga labloko (adică *Mărul).*

De asemenea, din punct de vedere ideologic, Navalnîi a fost un susţinător al social-democraţilor. Dar în 1996, Boris Elţîn, atunci în vârstă de şaizeci şi cinci de ani şi cu sănătatea zdruncinată după o serie de atacuri de cord, s-a pomenit peste noapte într-o cursă strânsă împotriva unui comunist, Ghennadi Ziuganov.

Ca mulţi din generaţia sa, Navalnîi fusese prins de euforia colapsului sovietic. De teamă că Rusia va aluneca înapoi în mlaştina comunistă, Navalnîi — cu exuberanta încredere de sine a unuia care împlinise douăzeci de ani cu doar două

săptămâni înainte de alegeri — le-a spus părinţilor lui să voteze pentru Eltîn.

„în 1996, tatăl lui şi cu mine i-am spus, prudenţi, că Elţîn nu era prea bun pentru noi”, şi-a amintit Ludmila Navalnaia într-un interviu acordat revistei

Novoe Vremia. „Dar Alioşa ne-a spus să mergem să votăm pentru Elţîn. Aveam de ales — fie votam cu Elţîn, fie cu Ziuganov.”

Elţîn a câştigat alegerile după un tur de scrutin despre care s-a spus că a fost afectat în mare măsură de fraude. Dar va ajunge să demisioneze cu puţin înainte de sfârşitul mandatului, alegându-şi cu mâna lui succesorul: Vladimir Puţin, prim-ministrul de atunci şi fost şef al KGB. Alegerea lui Puţin a fâcut parte dintr-un acord care avea să-i protejeze pe Elţîn şi pe ai lui de răzbunări judiciare.

Navalnîi a ajuns în cele din urmă la concluzia că s-a înşelat în privinţa lui Elţîn şi că nu a reuşit să recunoască ameninţările la adresa democraţiei reprezentate de dispreţul faţă de statul de drept şi de eludarea reglementărilor constituţionale care, în cele din urmă, l-au adus pe Puţin la putere.

Un prim semn care confirma aceste presimţiri a apărut când au început discuţiile în cercurile guvernamentale ruse despre planurile de ridicare a aşa-numitului „plafon electoral” — pragul peste care trebuie să treacă partidele pentru a intra ca facţiune în Camera inferioară a Parlamentului Federaţiei Ruse, Duma de Stat.

Susţinătorii democraţiei recomandă adesea un prag de 3,5%. în Rusia, la alegerile parlamentare din 1993, 1995 şi 1999 s-a stabilit un prag de 5%. Dar curând a început să se vorbească despre ridicarea pragului la 7% sau chiar 12,5%. Acest lucru ar fi anihilat şansele partidelor mai mici, care încă se dezvoltau în tânăra şi turbulenta democraţie rusă, partide care se luptau, de fapt, să câştige ceva teren împotriva coaliţiei guvernamentale, având în vedere puternicul sistem prezidenţial al ţării.

labloko a format o coaliţie cu Elţîn, în principal pentru a-i contracara pe comunişti, iar lavlinski, preşedintele partidului, chiar a votat în Duma de Stat pentru învestirea lui Puţin atunci când Elţîn l-a numit prim-ministru în 1999. Dar lavlinski era în

minoritate şi chiar a cerut consiliului de conducere al partidului permisiunea de a vota pentru Puţin, ştiind că este un subiect controversat. Majoritatea membrilor partidului din Dumă au votat împotriva lui Puţin.[3]

Navalnîi fâcea parte dintr-o nouă generaţie atrasă de labloko pentru că era singurul partid hotărât anti-Kremlin. Un alt membru labloko din generaţia lui era Ilia laşin, care şi-a dat adeziunea la scurt timp după Navalnîi şi a devenit un aliat de lungă durată.

„Când nc-am înscris în labloko, aveam cu toţii aceleaşi motive", declara laşin pentru revista *Afişa.* „Simţeam că structura democratică a ţării era în pericol."

Navalnîi spunea că este determinat de dorinţa de a împiedica ridicarea pragului electoral pentru a da posibilitatea mişcărilor de opoziţie în Rusia să câştige locuri la guvernare. Dar când a intrat prima dată în birourile labloko de pe Bulevardul Noul Arbat din Moscova, nu părea un tip care să atragă prea mult atenţia.

Navalnîi, la început de carieră şi cu o iubită sobră care îi împărtăşea tendinţele politice, era atras de partidul progresist, dornic să se implice, dar era, de asemenea, şi puţin reticent, ba chiar părea, în acele zile, cumva timid.

S-a hotărât, brav, să ocupe un loc în spatele celor care îşi asumaseră un rol proactiv în labloko. Printre aceştia, Daniel Meşceriakov, un activist veteran pentru drepturile omului, fost director al Grupului Helsinki din Moscova, şi Timofei Nijegorodţev, care a condus o firmă numită Agenţia de Consultanţă Economică şi Politică „Opinia Poporului". Nijegorodţev, originar din oraşul siberian Irkuţ, era cu doar trei ani mai în vârstă decât Navalnîi, dar Alexei îl considera un mentor politic.

„înainte de toate, nu era cunoscut", spune Maria Gaidar. „în al doilea rând, nu conducea nimic. în al treilea rând, activa, entuziast şi eficient, din rândul doi sau trei al partidului. El îl

ajuta, de exemplu, pe [Serghei] Mitrohin, care era în labloko. Mă ajuta pe mine. L-a ajutat pe Ilia laşin. Cam aşa: îi ajuta pe alţii.”

* * *

Activitatea lui Navalnîi în labloko, iniţial ca avocat neremunerat, n-a fost prea strălucitoare. Iar ce a descoperit atunci când a aruncat o privire din interior la operaţiunile partidului nu prea l-a impresionat.

„Am ajuns acolo, am făcut un tur de orizont şi mi-am dat seama că nimeni nu facea nimic”, spunea el într-un interviu pentru revista *Novoe Vremia* în 2010. „A fost o mizerie infernală şi era clar că labloko nu va primi nici măcar 5%.”

De fapt, nu era clar sau nu era suficient de clar. Şi ce nu a înţeles Navalnîi pe deplin atunci, în 2000, era că labloko şi, de fapt, democraţia în Federaţia Rusă, ajunseseră deja la apogeu, cel puţin în ceea ce priveşte partidele politice şi reprezentarea în Duma de Stat.

În 1993, la primele alegeri pentru Dumă după prăbuşirea Uniunii Sovietice, alianţa lavlinski-Boldîrev-Iukin, care avea să devină labloko, a câştigat mai mult de 4,2 milioane de voturi, adică 7,86%, ocupând 20 din cele 225 de locuri alocate pe lista de partid. A câştigat încă şapte locuri la votul pentru circumscripţiile individuale, obţinând 27 din cele 450 de locuri ale Camerei inferioare.

În 1995, labloko a câştigat aproape 4,8 milioane de voturi, sau 7,92%, obţinând 31 din cele 225 de locuri acordate proporţional, şi alte 14 mandate pentru districtele individuale, adică 45 de locuri, mai mult cu 18 fotolii parlamentare faţă de alegerile anterioare. Partidul a ajuns astfel că deţină 10% din mandatele totale ale Dumei.

Dar în 1999, partidul a câştigat 3,9 milioane de voturi, sau 6,05%, şi chiar dacâ a atins pragul pentru a avea o facţiune

parlamentară, a pierdut mai mult de jumătate din locuri, obţinând 16 pe lista de partid şi 4 în circumscripţiile individuale. Iar în 2003, primele alegeri la care Navalnîi a ajutat partidul în campanie, labloko a câştigat doar 2,6 milioane de voturi pe listele de partid. Cu 4,37%, nu a reuşit să depăşească pragul de 5%, fiind partidul cu cele mai multe voturi de sub pragul electoral.

Pentru acele alegeri, forţele lui Puţin au fuzionat în partidul Rusia Unită, care a ieşit primul, cu peste 38% din voturi de pe lista partidului şi un total de 223 de locuri în Dumă, cu trei locuri mai puţin decât cele 226 necesare pentru a avea majoritatea. Acel an a marcat sfârşitul politicii parlamentare libere şi democratice în Rusia. La labloko, Navalnîi se alăturase unei organizaţii muribunde.

În 2010, la un deceniu după ce s-a alăturat oficial partidului şi la trei ani după ce a fost expulzat din rândurile acestuia, el va susţine că a ştiut asta tot timpul. Dar, de fapt, când şi-a început cariera la labloko, Navalnîi nu ştia aproape nimic despre politică.

Din instinct, nu i-a plăcut Puţin şi l-a atras perspectiva de a activa şi de a se implica, dar opiniile sale ideologice erau încă embrionare. Prietenii şi susţinătorii săi vor spune mai târziu că a fost întotdeauna un „animal politic”, dar dacâ aşa stau lucrurile era mai degrabă un neofit politic.

Anii lui Navalnîi în labloko ar putea fi descrişi ca o lungă călătorie de autoeducare privind organizarea politică, campania electorală şi activismul comunitar.

„Când l-am întâlnit pentru prima dată în 2004, ştii, era unul dintre acei tineri care făceau politică fără să ştie prea multe despre politica făcută la firul ierbii”, spunea Albaţ. „La acea vreme, ea se întorsese recent la Moscova după ce absolvise Universitatea Harvard şi găzduia în apartamentul ei, în fiecare marţi seara, un grup de tineri implicaţi în politică.”

„Ideea generală era să încerc nu să predau, ci să învăţ

alături de aceşti tineri cum se face politica la firul ierbii fără prea mulţi bani”, a adăugat ea. „Hai să încercăm şi să învăţăm să batem la uşă, să vorbim cu oamenii, să facem totul cu banii din propriul buzunar — fără oligarhi, fără mitinguri de amploare şi costisitoare.”

Timpul petrecut la labloko a fost pentru Navalnîi o lecţie deprimantă şi frustrantă unde a învăţat să piardă. Dar, după cum spun toţi, inclusiv el, s-a distrat copios.

Cea mai mare satisfacţie a lui în acei ani de început a provenit din fondarea unei organizaţii numite Comitetul pentru Protecţia Moscoviţilor, care era, tehnic vorbind, un proiect în afara programelor labloko, dar unul pe care partidul l-a ajutat să-l coordoneze.

Capitala Rusiei trecea printr-un extraordinar şi plin de abuzuri boom al dezvoltării imobiliare. Locuitorii erau adesea furioşi şi sporadic izbucneau proteste. Elena Baturina, al cărei soţ, Iuri Lujkov, a fost primarul Moscovei din 1992 până în 2010, a devenit prima miliardară din Rusia care şi-a fâcut banii din afaceri imobiliare.

Astfel că, în iunie 2004, în vreme ce Puţin îşi consolida controlul asupra politicii naţionale, forţele de opoziţie democratică s-au concentrat pe plan local. Scopul noului Comitet pentru Protecţia Moscoviţilor, potrivit unui comunicat de presă al labloko, era „să unească diverse grupări dispersate, în prezent peste 200..., într-o singură şi puternică organizaţie care să apere interesele moscoviţilor în domeniul urbanismului.”

Serghei Mitrohin, şeful filialei din Moscova a Partidului labloko şi şeful de partid al lui Navalnîi, a fost numit preşedinte al grupului. Navalnîi a devenit secretar executiv şi a întreprins cea mai mare parte a muncii. „Să nu credeţi că suntem neajutoraţi! Avem diferite modalităţi de a pune presiune asupra guvernului”, spunea Mitrohin.

Obiectivele declarate ale noii organizaţii purtau semnul distinctiv al lui Navalnîi: un acut simţ al dreptăţii, care a atras

întotdeauna o dorinţă aprinsă de a stabili vinovăţia şi de a aplica pedeapsa corespunzătoare. „Comitetul intenţionează să solicite demisia funcţionarilor care iau decizii ilegale în domeniul urbanismului şi a celor vinovaţi de birocraţie când analizează plângerile cetăţenilor”, se afirmă în comunicatul de presă.

În cadrul comitetului, organizatorii au creat o „Comisie de mediere a conflictelor” care-şi propunea să rezolve orice dispute între rezidenţi, dezvoltatori şi oficialităţile oraşului. Navalnîi a fost numit coordonatorul acelei comisii. „Toate şedinţele Comisiei de mediere vor fi, pe cât se poate, publice, în prezenţa reprezentanţilor publicului şi ai mass-media,” scria Navalnîi în comunicatul de presă.

Intr-un interviu pentru ziarul *Izvestia,* Navalnîi spunea că obiectivul său era să faciliteze dialogul dintre locuitori, oficialii oraşului şi dezvoltatori, înainte ca cineva să scoată prima lopată de pământ. „Vom rezerva un loc în ziare şi pe paginile de internet unde vom publica proiecte şi discuţii despre aceste proiecte – ba chiar din stadiul studiului de pre-proiect”, afirma el. „Când un buldozer ajunge pe şantier, este prea târziu să mai vorbeşti cu oamenii.”

Comitetul pentru Protecţia Moscoviţilor a intrat în luptă opunându-se unora dintre cele mai importante construcţii şi proiecte de dezvoltare în derulare la Moscova.

Printre acestea, proiectul lui Vladimir Pozner, o vedetă de televiziune, care voia să construiască o şcoală de studii media pe locul unei clădiri de patrimoniu de pe strada Malaia Dmitrovka, o propunere de înlocuire după demolare a hotelului istoric Moskva aflat în apropierea Kremlinului şi un plan pentru o şosea şi un tunel de mari proporţii în districtul Krilaţkoie din capitală, care să lege centura ocolitoare a oraşului cu centrul Moscovei.

O altă ţintă importantă a fost compania de dezvoltare Don-Story, ale cărei proiecte din cartierele rezidenţiale provocaseră nenumărate proteste publice în oraş. Locuitorii s-

au plâns în mod repetat că această companie construia clădiri cu mai multe etaje sau cu suprafaţe totale mai mari decât fuseseră aprobate.

Iniţial, comitetul s-a lăudat cu câteva succese rapide. Serviciul Federal Antimonopol a blocat temporar proiectul de autostradă, iar Don-Story a acceptat în cadrul unei reuniuni de mediere să ajute la finanţarea unui centru de informare a cetăţenilor şi să organizeze informări pentru rezidenţi în legătură cu proiectele sale.

în 2006, Navalnîi s-a declarat indignat de un proiect care a implicat extinderea unui furnizor auto, prin preluarea unei părţi a unui spaţiu public şi a unui loc de joacă. „M-am obişnuit să tot aud despre «glumele proaste urba- niste» făcute de autorităţi", scria Navalnîi pe Livejournal, „cu toate acestea, am stat, am ascultat şi m-am enervat peste măsură."

După ce dealerul de maşini a încercat de două ori să obţină permisiunea şi i-a fost refuzată preluarea spaţiului public, dintr-odată au apărut nişte „băieţi buni" dintr-o agenţie controlată de guvern şi au declarat că zona este contaminată radioactiv. Locul a fost împrejmuit, iar copacii au început să fie tăiaţi. Conform lui Navalnîi, Ministerul rus pentru Situaţii de Urgenţă a afirmat că nu au fost detectate radiaţii, iar gardul a fost considerat ilegal. Localnicii au vrut să-l dea jos, dar au fost împiedicaţi de agenţii unei firme private de securitate trimişi acolo de dezvoltator.

Acestea[3] erau luptele în care se angaja Navalnîi, înarmându-se cu detalii referitoare la reglementările de construcţie, de mediu şi la regulile privind ofertele şi licitaţiile competitive. A fost începutul a ceea ce va deveni cruciada lui aparent fără sfârşit împotriva corupţiei ruseşti în toate formele.

în acest moment, cruciada era ancorată în activitatea sa politică, în încercarea de a transforma furia cetăţenilor în susţinere la urne, dar rezultatele,

[11] dacă vor fi existat, erau greu de cuantificat.

Navalnîi, însă, i se lăuda mai târziu lui Vbronkov că a înregistrat un succes important pentru că a atras atenţia presei asupra grupării labloko, chiar dacă oficialilor partidului le era interzis accesul la canalele TV controlate de stat.

.,Am simţit că suntem temuţi; chiar îi creasem probleme guvernului corupt al lui Lujkov", susţinea Navalnîi. „Era o adevărată acţiune politică. Dar, din nou, a fost foarte greu, atât fizic, cât şi organizatoric."

Criticii, însă, i-au acuzat pe Navalnîi şi labloko de oportunism, susţinând că nu au reuşit să ducă mai departe eforturile iniţiale de a bloca proiectele. Scopul real, spuneau contestatarii, fusese să folosească Comitetul pentru Protecţia Moscoviţilor ca vehicul publicitar şi maşină de produs voturi pentru labloko, în special în încercarea de a determina realegerea lui Mitrohin în Duma de Stat, într-un district din Moscova, unde au avut loc alegeri speciale pentru a ocupa un post vacant.

însă dacă acesta fusese scopul, nu a avut niciun efect. Rusia Unită a lui Puţin s-a folosit de trucuri murdare mai eficiente decât să-i ajute pe alegători cu reclamaţiile lor. Propunând un candidat cu acelaşi nume cu al membrului Dumei care demisionase, s-au asigurat că niciun candidat nu atinge pragul necesar pentru a câştiga, astfel că alegerile speciale au fost declarate invalide, permiţând numirea unui înlocuitor.

Navalnîi, în orice caz, a apărat abordarea de ansamblu spunând că, dacă activismul labloko a beneficiat politic, atunci aceste acţiuni au fost eficiente.

— Nu am obţinut aceste voturi pe nimic, le-a spus el reporterilor de la *Izvestia.* Chiar i-am ajutat pe oameni. Da, am avut şi beneficii politice, dar ce este greşit în asta? Să facă şi alte partide la fel. Nu putem să pretindem exclusivitate pe acest subiect. Recent, Partidul Patriei a organizat o acţiune de protest pentru a bloca construcţia unei fabrici de beton în Novoperedelkino. Şi este minunat!

* * *

Comitetul pentru Protecţia Moscoviţilor nu a fost singurul proiect colateral al lui Navalnîi.

în 2005, Navalnîi a făcut echipă cu Maria Gaidar pentru a crea Mişcarea Alternativa Democrată, prescurtată DA! (care în limba rusă înseamnă „da"). Ceilalţi cofondatori ai mişcării DA! erau Natalia Morar, jurnalistă de investigaţii la publicaţia *Novoe Vremia,* şi Oleg Kozîrev, blogger, activist şi literat. Scopul era acela de a reuni tineri activişti politici care aveau idei similare, inclusiv din partide diferite, sub o singură umbrelă. „Mişcarea Alternativa Democrată este parte a societăţii civile. Nu avem inamici cu care să ne luptăm. Vrem să rezolvăm probleme specifice care ne preocupă în ţara noastră," era scris pe pagina de internet a grupării. „Sarcina noastră este să le arătăm cetăţenilor că au suficiente mijloace la îndemână pentru a participa la determinarea căii de dezvoltare a tării lor."

Mişcarea DA! era descrisă pe aceeaşi pagină de internet ca fiind „o organizaţie de tineret nepartizană", la care se adăuga: „Ne concentrăm asupra tinerilor care-şi pun probleme, pe cei care cred în posibilitatea de a schimba ceva în Rusia."

„Credem că cetăţenii activi pot schimba cu adevărat vieţi în bine prin mijloace legale şi nonviolente", se mai spunea pe site. „Nimeni nu o va face pentru ei. Aceasta este alternativa noastră la extremism, inacţiune, văicăreli şi

> J

plângeri/'

DAI a fost proiectat ca o structură orizontală care nu avea, prin urmare, lider. „Fiecare este responsabil de partea lui din proiect, parte a cărei realizare şi-o asumase de bună voie. Oricine poate deveni coordonator al propriului proiect, care este în concordanţă cu principiile fundamentale ale DA!"

Grupul mai spunea: „Membrii DA! sunt nişte oameni eficienţi, activi şi consecvenţi. Nu suntem fanatici şi nici orăşeni alienaţi, studiem şi muncim. Nu formăm un grup revoluţionar şi nu vrem să răsturnăm pe nimeni. Vrem doar să

trăim într-o ţară liberă şi democratică şi să determinăm guvernul să facă ceea ce i se cere să facă.”

Era un semn al climatului politic din Moscova din acele zile că grupul aflat la început de drum s-a simţit, de asemenea, obligat să nege – în mod repetat – orice tendinţă revoluţionară. Pe pagina de prezentare de pe internet, fondatorii mişcării au inclus o întrebare care li se adresase la postul de radio Eho Moskvî: „Veţi importa revoluţia ucraineană? Este adevărat că sunteţi ajutaţi de tehnologii politici[26] care au făcut Revoluţia Portocalie?” La care ei au răspuns:

> Revoluţia ucraineană a fost „făcută” de ucrainenii de rând, nu de tehnologi politici. Oricine a fost la Kiev în acele zile şi care nu a urmărit ce se transmitea pe canalele de televiziune ruseşti, a înţeles perfect că fără cetăţeni conştienţi, ingineriile politice s-ar fi transformat într-o farsă (cum au făcut-o propagandiştii Kremlinului).
>
> Guvernul înţelege că principala ameninţare la adresa sa sunt cetăţenii activi care nu tac atunci când observă corupţia, incompetenţa, arbitrarul şi căluşul băgat în gura jurnaliştilor independenţi. Prin urmare, el este interesat de pasivitatea noastră şi îi face pe ruşi să adopte o atitudine cinică faţă de manifestările activismului civic.
>
> Nu, nu suntem revoluţionari şi nu vom răsturna pe nimeni. Organizăm, şi vom continua s-o facem, acţiuni civice paşnice. Siguranţa susţinătorilor noştri este foarte importantă pentru noi, aşa că vom face totul să evităm ciocnirile cu poliţia. Vrem doar ca autorităţile să ne respecte drepturile. Tot ce solicităm este aplicarea Constituţiei, care a fost adoptată chiar de ruşi.

De-a lungul timpului, DA! a materializat în practică patru proiecte de bază: o iniţiativă de voluntariat axată pe ajutorarea celor nevoiaşi, condusă de Kozîrev; un program pentru

---

26 Termen care desemnează ingineria profesională a politicii, caracterizată prin demagogie, propagandă şi fake news. *(n. trad.)*

libertatea presei condus de Gaidar; o componentă de supraveghere a poliţiei condusă de Navalnîi; şi o campanie antico- rupţie în universităţi condusă de Morar.

Mişcarea a ajuns să aibă filiale în cel puţin opt oraşe, inclusiv în Sankt-Petersburg, Novosibirsk şi Perm. Dar mişcarea DA! a devenit faimoasă mai cu seamă datorită unei serii de dezbateri politice în direct, Navalnîi fiind moderatorul acestora. Prima a avut loc pe 28 februarie 2006, într-un club ticsit de oameni. Au fost prezenţi Nikita Belih, liderul partidului politic Uniunea Forţelor de Dreapta, şi Maxim Kononenko, un cunoscut jurnalist online, care au discutat pe tema fascismului.

în rândul unei anumite părţi a tinerei şi sofisticatei elite politice moscovite, dezbaterile au provocat senzaţie şi păreau să umple un vid lăsat de absenţa angajării politice şi a unui discurs public autentic. în Uniunea Sovietică, astfel de dezbateri deschise nu erau permise. Prin anii 2000 aveau loc dezbateri, dar toate se petreceau în realitatea virtuală a internetului.

La acea vreme, platforma de blogging LiveJournal era centrul discuţiilor politice în Moscova, iar membrii audienţei care se înghesuiau în Apşu Klub în acea noapte trăiau parcă o experienţă extracorporală să-i vadă pe toţi în carne şi oase.

„LiveJournal a intrat în lumea reală”, scria Rimma Poliak pe pagina *Nopţile ruseşti,* secţiunea de viaţă nocturnă a revistei online *Jurnalul rus.* „O parte impresionantă a utilizatorilor LiveJournal din Moscova s-au adunat la Apşu Klub pentru o dezbatere pe marginea uneia dintre problemele-cheie din zilele noastre: Unde sunt fasciştii? Sala, plină de chipuri cunoscute din fotografiile utilizatorilor, părea ca o familie, urări de bun-venit se auzeau la tot pasul şi pe chipuri străluceau zâmbetele de recunoaştere”, scria Poliak. „Toată lumea se simţea bine, aproape ca acasă, în faţa computerului preferat, cu fluxul de utilizator pe monitor.”

Ea a mai adăugat: „Cei mai descurcăreţi utilizatori au reuşit să prindă din mers o chelneriță şi să-şi comande o bere sau vreun ceai de mentă mai de soi.

Băuturi mai tari nu au prea avut succes.”

Navalnîi era o prezenţă pe LiveJournal la acea vreme, dar încă nu o celebritate.

Un grup de judecători care evalua dezbaterea a votat la limită în favoarea lui Belih, cei prezenţi însă optând pentru Kononenko. Privind retrospectiv, controversa era mai puţin importantă decât simplul fapt că un dialog public era în desfăşurare. A doua dezbatere a propus o confruntare între liderii Mişcării de tineret pro-Putin „Naşi” („Al nostru”) şi aripa de tineret a Partidului labloko. La a treia întâlnire, scriitorul Viktor Şenderovici şi jurnalistul Oleg Kaşin au purtat un dialog pornind de la întrebarea: „Unde sunt jurnaliştii cinstiţi?”

Cu fiecare apariţie, Navalnîi se simţea tot mai confortabil în rolul său de maestru de ceremonii, arbitru şi comentator sportiv. Intr-un măgulitor comentariu după a treia dezbatere, Poliak scria: „Navalnîi este, cu siguranţă, un showman talentat (dacă, Doamne fereşte, se întâmplă ceva cu labloko, cu siguranţă nu va rămâne fără job).”

„Respect pentru Navalnîi”, posta un alt spectator pe LiveJournal după al treilea eveniment. „Moderează dezbaterile din ce în ce mai bine.”

Intr-o altă dezbatere s-au confruntat politicianul de opoziţie Boris Nemţov, care, ani mai târziu, a fost împuşcat în faţa Kremlinului, cu Dmitri Rogozin, politician pro-Putin de dreapta, membru al parlamentului, care ulterior va deveni ambasadorul Rusiei la NATO şi viceprim-ministru cunoscut pentru ameninţările violente împotriva Occidentului.

Dar în acele zile, după cum îşi aminteşte Gaidar, nici ea, nici Navalnîi, nici alţii din mişcarea DA! sau din cercurile de opoziţie nu renunţaseră cu totul la confruntarea cu guvernul.

Navalnîi, a spus ea, îşi făcea propria politică şi căuta ocazii

să împingă Rusia într-o direcţie diferită, democratică. „încerca să-şi găsească locul de tânăr... era activ, avea multe idei şi multă energie”, îşi amintea ea. „încerca să găsească modalităţi diferite... să-şi pună pasiunea politică la treabă.”

Prima dezbatere a sezonului politic 2007, care a avut loc pe 30 octombrie, la Gogol, un bar din centrul Moscovei, propunea cel mai provocator subiect de până acum: *Planul lui Putin sau clanul lui Puţin?* Urma s-o prezinte pe Gaidar încrucişând săbiile retorice cu Serghei Markov, politolog şi consilier al lui Putin, care era şi candidat al partidului Rusia Unită la viitoarele alegeri pentru Duma, programate pentru începutul lunii decembrie.

în acea seară, însă, lucrurile au luat-o repede razna. Cu abia o oră înainte să înceapă dezbaterea, asistentul lui Markov a sunat şi a spus că acesta trebuie să plece într-o călătorie de afaceri urgentă. Organizatorii s-au străduit din răsputeri şi l-au convins pe Eduard Baghirov, un scriitor care a publicat un roman popular, *Gastarbaiter,* să participe. Baghirov nu era membru al partidului Rusia Unită, dar susţinea, în general, politicile lui Puţin şi a fost de acord să discute pe această temă.

înlocuirea lui Markov a fost însă doar începutul problemelor din acea noapte. Un grup de huligani gălăgioşi au venit devreme şi s-au aşezat în primele rânduri şi, încă din start, au început să perturbe dezbaterea.

Un tip s-a apropiat de scenă cu flori, pe care le-a înmânat lui Gaidar, cu complimente zgomotoase şi galante. „Vreau să-i felicit pe toţi cei de faţă pentru apropiatul An Nou, 2008, spunea el, iar pe tine, Maria Gaidar, pentru victoria la alegerile prezidenţiale sau la cele la care ţi-ai propus să participi. Nu-mi amintesc.”

Navalnîi a încercat să-l înlăture, dar bărbatul era insistent. „îţi stă super părul! La fel şi bluza!”, îi spunea scandalagiul lui Gaidar. „Rămas-bun tuturor! Votati Rusia Unită!”

Baghirov, care susţinea că „Nu sunt pentru Puţin, sunt

pentru direcţia lui Puţin”, a câştigat dezbaterea, potrivit juriului, deşi doi din cinci judecători s-au abţinut. Dar imediat după aceea a izbucnit scandalul. Cineva a aruncat o sticlă şi a spart capul cuiva din audienţă.

laşin a povestit evenimentele pe Livejournal, calificându-i pe agitatorii din acea seară ca *gopniki,* un termen insultător pentru bătăuşii de la periferia societăţii. „Tipii ăştia îi insultau pe rând pe Navalnîi şi Gaidar şi au încercat să pună mâna pe microfon”, scria laşin. „De fapt, întreaga discuţie a avut ca fundal ţipetele de beţie ale acestor *gopniki.* în cele din urmă, s-au luat la harţă cu cei prezenţi, iar în timpul scandalului au spart o sticlă în capul cuiva. în plus, bodyguardul însărcinat cu paza clubului a fost rănit. în cele din urmă, gardienii i-au condus pe provocatori afară în stradă.”

Navalnîi îsi iesise din sărite.

„Stăteam lângă scenă”, îşi aminteşte laşin. „Navalnîi a coborât cu ochi fulgerând de furie şi i-a urmat pe scandalgii în stradă. laşin a mers şi el după Navalnîi, încercând să adune şi alţi susţinători în cazul unei încărerări.”

Ajunşi în faţa clubului, laşin a văzut dintr-odată mânerul unui revolver ieşind din buzunarul lui Navalnîi. Huliganii au văzut şi ei, s-au dat înapoi şi au luat-o la fugă. Totuşi, un scandalagiu rămăsese înăuntru. Bărbatul, Timur Teziev, un mecanic de douăzeci şi trei de ani, a ieşit din club şi l-a atacat pe Navalnîi. S-au luat la bătaie. Navalnîi, facănd un pas înapoi, a scos pistolul, o armă cu aer comprimat, şi a tras mai multe focuri. Poliţia a ajuns imediat, iar Navalnîi a fost arestat.

La secţia de poliţie, Teziev a depus o plângere împotriva lui Navalnîi, acu- zându-l de vătămare corporală. Ulterior a renunţat la acuzaţie, notează *Nezavisimaia Gazeta,* „pentru că a conştientizat caracterul provocator al comportamentului său”.

laşin şi alţii, inclusiv Nikita Belih, şeful partidului Uniunea Forţelor de Dreapta, au dat declaraţii ca martori şi erau suficiente dovezi video. Dosarul, totuşi, a fost o ocazie

convenabilă pentru a-l hărţui pe Navalnîi şi a trenat şase luni înainte de a fi închis în sfârşit iară nicio acuzaţie împotriva lui.

Mulţi ani după aceea, instituţiile de propagandă ale Kremlinului vor reveni, iar şi iar, la acest incident. În 2013, reţeaua de televiziune RT relata: „O luptă în afara unui club de noapte din centrul Moscovei, împuşcături de aproape şi chipul însângerat al unei victime atacate din cauza naţionalităţii sale: RT publică materiale unice despre modul în care Alexei Navalnîi a reuşit să evite un proces de huliganism armat în 2007.”

Acesta a fost sfârşitul seriei de dezbateri organizate de DA!, pentru că devenise evident că vor trebui să facă faţă unei hărţuieli continue.

„Ne-am dat seama că nu puteam garanta protecţia celor prezenţi”, mărturisea mai târziu Navalnîi. „Nu aveam bani pentru securitate şi ce-am fi făcut dacă data următoare trimiteau pe cineva să înjunghie sau să rupă gâtul cuiva?”

laşin spunea că era evident că huliganii erau parte dintr-un atac premeditat asupra opoziţiei politice.

„Ceea ce ştim cu siguranţă este că aceşti ţipi au legături cu una dintre organizaţiile de tineret pro-Kremlin şi sunt susţinuţi de administraţia prezidenţială”, scria el pe pagina Livejournal. „Nu există nicio îndoială că provocarea a fost pusă la cale de specialiştii Kremlinului pentru lupta împotriva «infecţiei portocalii»... În plus, avem toate motivele să credem că Serghei Markov de la Rusia Unită ştia dinainte despre iminenta provocare şi de aceea a refuzat, în ultima clipă, să participe.”

Ce-şi aminteşte Gaidar mai pregnant din acea perioadă este pasiunea lui Navalnîi pentru politică.

„Pur şi simplu iubea politica. A vrut să facă politică, nu conta cum, nu conta de pe ce poziţie”, spunea ea. „Deci, era un om totalmente politic; totalmente, după cum se spune, un animal politic.” Mai târziu, după ce a început să fie cunoscut, Navalnîi a căpătat reputaţia unuia care vrea să fie în miezul

faptelor. Dar, în acele zile, Gaidar a spus că nu a simţit niciodată acest lucru. „Ştiu doar atât despre el că şi-a dorit mereu să facă politică şi să fie implicat în politică. Şi îmi amintesc de momentele în care nu avea succes în politică, iar aceasta nu-i aducea nicio satisfacţie.”

3

* * *

În toamna anului 2006, Navalnîi a aflat cu indignare că autorităţile de la Moscova au pregătit un plan de demolare a şapte clădiri din centrul oraşului, unde cândva funcţionau şcoli profesionale şi să atribuie loturile unui dezvoltator privat, o firmă numită Staliţa-Zapad, care, desigur, câştigase aprobarea fără concurentă.

3

Şcolile urmau să fie înlocuite cu un nou campus vocaţional de mari proporţii la periferia sud-vestică a capitalei – mult dincolo de limitele unei navete rezonabile pentru cele mai multe familii.

Comitetul pentru Protecţia Moscoviţilor a preluat rapid cauza şi a început să organizeze proteste. „Din ordinul administraţiei Moscovei... şapte şcoli profesionale din Moscova situate în cele mai râvnite zone pentru investitorii din oraş... vor fi culcate la pământ,” scria Navalnîi pe pagina LiveJournal. „Şi, în locul lor (ce lipsit de originalitate!), vor fi ridicate clădiri de birouri. Drept «compensaţie» va fi construită o ditamai şcoala profesională. Dar tocmai în lujnoie Butovo[27]— unde, ca să ajungi, după cum ştiţi, trebuie să faci două ore de oriunde din Moscova, cu excepţia periferiei sud-vestice.”

Explodând de indignare, Navalnîi scria în continuare: „Este clar că mulţi îi consideră pe elevii şcolilor tehnice şi profesionale nişte vite de nimic.”

Dar mai era un aspect al reacţiei lui Navalnîi care sugera o dimensiune foarte diferită a evoluţiei sale politice: instinctivul

---

27[23] Cartierul lujnoie Butovo (Butovo de Sud), cel mai mare cartier din districtul administrativ din sud-vestul Moscovei, (n. *trad.)*

său naţionalism rus şi modul în care flirta cu mişcările politice de extremă dreaptă şi xenofobe pentru a testa dacă există vreun temei pe baza căruia acestea ar putea contribui la cauza comună.

„Este nevoie de şcoli profesionale; nu toată lumea poate merge la facultate. Ţara are nevoie urgentă de muncitori calificaţi", scria Navalnîi pe blogul lui, adăugând cu caractere în bold pentru a scoate în evidenţă: „Apropo, imigranţii sunt aduşi tocmai din acest motiv."

3 3

Navalnîi, după cum se pare, a avut întotdeauna o poziţie antiimigraţie. Părea să considere că xenofobia sau rasismul sunt, într-o oarecare măsură, normale şi acceptate. Şi, după cum el însuşi recunoaştea, considera că unii oameni – cei care proveneau din Caucaz, de exemplu — sunt diferiţi de ruşii slavi ca el. La fel ca mulţi xenofobi, Navalnîi a încercat nu o dată să-şi prezinte poziţia ca fiind, în principal, economică. Susţinând un regim al vizelor care limita imigraţia în Rusia, Navalnîi pretindea că este îngrijorat de bunăstarea lucrătorilor imigranţi, care se confruntă inevitabil cu discriminarea şi abuzurile atunci când emigrează fără documente fiind, prin urmare, vulnerabili la şantaje.

în orice caz, Navalnîi a recunoscut potenţialul politic al sentimentelor antiimigraţie şi, în căutarea unei formule politice care să ofere o alternativă viabilă lui Putin, a început să analizeze posibilitatea de a coopera cu forţele naţionaliste şi de dreapta, în ciuda elementelor dubioase din acele organizaţii. Avea, pentru aceasta, încurajarea Evgheniei Albaţ, mentorul său, care este evreică şi în casa căreia totul este cuser.

împreună cu Albaţ, Navalnîi a început să participe la Marşul Rusesc, o adunare anuală a grupărilor naţionaliste şi de dreapta care includea şi elementele cele mai extremiste ale naţionalismului rus, inclusiv pe neonazişti şi fascişti. Evghenia Albaţ ţinea mereu să sublinieze că a mers cu Navalnîi la aceste marşuri purtând o stea mare a lui David.

în 2007, Navalnîi a devenit cofondatorul unui nou proiect

politic, numit Mişcarea de Eliberare Naţională a Rusiei. Acronimul său în rusă era NAROD, care înseamnă „popor”.

În vreme ce organizaţia DA! era concepută ca o mişcare civică, independentă faţă de partidele politice, proiectul NAROD îşi propunea să fie o coaliţie suprapartinică, o mişcare a unor oameni care gândesc la fel, putând aduce laolaltă grupuri cu diferite orientări ideologice, dar care aveau ca obiectiv comun revigorarea naţiunii ruse.

Printre susţinătorii financiari ai NAROD s-a numărat şi comentatorul şi „tehnologul” politic Stanislav Belkovski, un asociat apropiat al oligarhului anti-Putin Boris Berezovski. Belkovski spune că a donat câteva zeci de mii de dolari pentru a ajuta la lansarea NAROD.

În manifestul mişcării semnat de Navalnîi se spunea:

> Rusia se confruntă cu o catastrofa naţională. Pe timp de pace, având o situaţie economică favorabilă, în cea mai bogată ţară în resurse naturale şi în teritoriu, populaţia se degradează şi se stinge rapid.
>
> Lipsa unei reacţii adecvate a societăţii faţă de nivelul de corupţie fără precedent, faţă de minciunile oficiale, de mită şi furt pe scară largă, faţă de fărădelegile birocratice şi de atitudinea cinică a autorităţilor faţă de oameni îi permite unui grup care a uzurpat puterea în stat să prelungească zilele de bătaie de joc şi indiferenţă faţă de societate.
>
> Principalele atribute ale democraţiei – principiul separării puterilor, instituţia alegerilor libere, structura federală, autoguvernarea locală, independenţa instanţelor şi multe altele – au fost practic eliminate. Au fost înlocuite de puterea verticală – nişte clici comerciale care au uzurpat funcţiile şi puterile statului…
>
> Dacă Rusia nu are în vedere un program naţional pentru viitor, atunci ţara se va dezintegra şi va dispărea de pe harta politică a lumii.

Pentru lansarea NAROD, Navalnîi a realizat şi a postat pe

YouTube două videoclipuri, dovezi cu tentă rasistă şi chiar violentă ale virulentelor sale poziţii antiimigraţie.

În primul videoclip, Navalnîi, prezentându-se drept un „naţionalist autentic”, promova susţinerea legalizării deţinerii de arme. „Bună ziua, astăzi vom vorbi despre controlul dăunătorilor”, spunea Navalnîi cu acelaşi ton de bună dispoziţie care-l va face celebru mai târziu în expunerile sale anticorupţie. El stă în spatele unei mese şi în faţa lui sunt un papuc, un plici de muşte şi un pistol. „Nimeni nu poate avea garanţia că nu i se strecoară vreun gândac în casă sau că nu-i intră vreo muscă pe fereastră,” spunea Navalnîi, în vreme ce imaginile animate ale unui gândac şi ale unei muşte mişună pe ecran lângă el.

„Toată lumea ştie că un plici de muşte este de mare ajutor împotriva unei muşte şi un papuc împotriva unui gândac. Dar ce se întâmplă atunci când gândacul este prea mare sau musca prea agresivă?” Pe ecran apare o fotografie cu trei bărbaţi care par a fi minorităţi etnice, sub titlul „Homo sapiens fără graniţe.” Brusc, un intrus fioros intră în cameră acoperit cu totul de o mantie neagră, părând să strige: „Allahu Akbar!”

„Insă, în acest caz”, psalmodia Navalnîi, luând pistolul de pe masa din faţa lui şi împuşcându-l pe intrus, „recomand un pistol”. Videoclipül se termina cu mesajul „Armele de foc ar trebui permise” scris pe ecran.

În al doilea videoclip, Navalnîi, îmbrăcat în stomatolog, spunea că fascismul poate fi prevenit prin deportarea imigranţilor din Rusia. „Societatea noastră se erodează”, spunea Navalnîi, în vreme ce imagini cu neonazişti şi imigranţi fulgeră pe ecran.

„Tabloul clinic este limpede chiar şi pentru un nespecialist”, spunea în continuare Navalnîi. „Nu este nevoie să baţi pe nimeni. Tot ceea ce ni se opune ar trebui îndepărtat cu grijă, dar ferm prin deportare.”

„Doar cineva cu depuneri de calciu pe lobii cerebrali poate crede că naţionalismul înseamnă violenţă”, proclama Navalnîi.

„Se spune că un dinte fără rădăcină este mort. Un naţionalist este cineva care nu vrea ca alţii să scoată rădăcina *rus-* din cuvântul *Rusia.* Avem dreptul să fim ruşi în Rusia şi vom proteja acest drept.” Videoclipül se termină cu concluzia: „Gândiţi-vă la viitor! Deveniţi naţionalişti!” Videoclipurile erau amatoristice şi bizare. De-a lungul anilor, Navalnîi s-a luptat să se apere împotriva acuzaţiilor de etnona- ţionalism, în parte din cauza declaraţiilor sale antiimigraţie şi a poziţiilor politice, dar şi pentru că făcuse comentarii indubitabil rasiste. Şi-a cerut scuze pentru unele dintre acestea; pe altele a încercat pur şi simplu să le nege.

O colegă din labloko, Saadat Kadîrova, care este de descendenţă azeră, a depus odată o plângere împotriva lui Navalnîi pentru că folosise un limbaj grosolan şi rasist în faţa ei, în timp ce lucra într-unul dintre birourile partidului, iar apoi a insultat-o în faţă când ea l-a apostrofat.

Potrivit lui Kadîrova, care a povestit această altercaţie de multe ori, incidentul a început când Navalnîi a întrebat de ce avea atât de multe probleme să invite un deputat cecen din Dumă, Aslambek Aslahanov, să vorbească la un eveniment. Navalnîi, spunea ea, s-a referit la Aslahanov folosind expresia „măgar tuciuriu”, un termen insultător prin care sunt desemnaţi locuitorii din Caucaz sau din Asia Centrală. Ea i-a sugerat să sune la biroul lui Aslahanov şi l-a provocat pe Navalnîi să i-o spună direct.

În acel moment, susţinea ea, el i-a întors insulta, numind-o „măgăriţă tuciurie venită de la munte”. Când Kadîrova a ripostat spunând „Dar tu ce eşti?”, conform relatării sale, Navalnîi i-a răspuns: „Eu sunt reprezentantul devotat al naţiunii alese de Dumnezeu.”

Navalnîi a negat că incidentul ar fi avut loc, dar Kadîrova nu şi-a modificat declaraţiile de-a lungul anilor, susţinându-le cu documente care arată că a pus o plângere pe masa conducerii labloko, deşi aceasta nu a avut niciun rezultat.

În timpul scurtului război declanşat de Rusia împotriva Georgiei în 2008, reacţia lui Navalnîi a fost aproape

paroxistică. El a cerut „o blocadă completă a Georgiei” şi „expulzarea tuturor cetăţenilor georgieni de pe teritoriul Federaţiei Ruse.” Mai rău chiar, i-a numit pe georgieni „rozătoare”. Ulterior şi-a cerut scuze pentru asocierea cu rozătoarele.

Suspiciunile cu privire la înclinaţiile naţionaliste ale lui Navalnîi nu s-au risipit niciodată şi vor fi amplificate ulterior de furia ucrainenilor faţă de declaraţiile lui Navalnîi despre Crimeea anexată.

În 2012, într-un dialog cu romancierul rus Boris Akunin, scriitorul a afirmat că mulţi dintre cunoscuţii săi aveau sentimente amestecate cu privire la Navalnîi şi l-a întrebat pe acesta dacă poate începe cu o întrebare „copilărească”.

„Dacă înţeleg bine, eşti un susţinător al ideii unui *stat naţional rus,”* scria Akunin. „Ce înseamnă asta într-o federaţie în care trăiesc sute de naţionalităţi diferite, iar în oraşele mari predomină o populaţie *metisă?* Ar trebui toţi ca ne-ruşii sau semi-ruşii din punct de vedere etnic să se simtă persoane de mâna a doua în Rusia?”

Navalnîi a replicat extrem de ofensat sau cel puţin aşa păi ea.

„Să fiu sincer, nu mă aşteptam la astfel de întrebări de la tine sau de la inteligheţia democrată din cercul tău”, a răspuns el. „Inteligheţia democratică ar trebui, în teorie, să citească ziarul şi, dacă este cât de cât interesată de activităţile mele,[3] ar trebui să aibă măcar o înţelegere elementară a viziunii mele politice. Să aibă informaţii despre Partidul labloko, despre Mişcare Alternativă Democrată, despre activităţile curente. întrebarea ta nu este copilăiească, ci jignitoare. Lucrezi, munceşti, şi apoi „inteligheţia democratică” se interesează dacă tu consideri pe cineva de mâna a doua, a ripostat Navalnîi. Nu sunt oameni de clasa a doua, iar dacă cineva crede aşa, atunci este un zănatic periculos care trebuie reeducat, tratat sau izolat de societate. în

principiu, nu poate fi vorba de vreo restrângere a drepturilor cetăţenilor pe baza etniei. Apropo, eu însumi sunt jumătate rus, jumătate ucrainean şi nu vreau să mă simt ca o persoană de mâna a doua."

Navalnîi a făcut eforturi susţinute pentru a arăta că se opune discriminării sau agresiunilor pe teme rasiale de orice fel. Dar evidentele sale preferinţe subliminale şi disponibilitatea lui de a trece peste manifestările mai virulente ale naţionalismului în căutarea sprijinului electoral au stârnit întrebăii care l-au urmărit tot timpul, de vreme ce era o persoană publică cu ambiţii politice.

Intr-o altă conversaţie cu Adam Michnik, istoricul polonez, Navalnîi a căutat din nou să se explice:

„Consider că trebuie să comunicăm cu naţionaliştii şi să ducem o muncă de lămurire cu ei. în niciun caz nu putem spune că toţi naţionaliştii din Rusia sunt călăuziţi de o doctrină limpede", spunea el. „Ei identifică doar o nedreptate sau alta şi reacţionează la ea, îndreptându-şi furia împotriva persoanelor de culoare diferită şi/sau cu altă formă a ochilor. Cred că este esenţial să li se

3 3

explice că problema migraţiei ilegale va fi rezolvată nu prin violenţe împotriva emigranţilor, ci prin alte mijloace în întregime democratice."

Navalnîi a recunoscut că modelul de naţionalism neoimperialist al lui Puţin câştigase teren, fără a lăsa loc naţionalismului civic pe care îl profesa el.

„Până acum, desigur, nu am realizat nimic decât să-mi şifonez propria imagine", i-a spus Navalnîi lui Michnik. „Sunt stigmatizat ca naţionalist de liberali şi ca liberal de naţionalişti. Şi toată lumea consideră că sunt agent străin din coloana a cincea."

Dar chiar şi lădoi ani după conversaţia cu Michnik, în iulie 2017, Navalnîi era dispus să-şi rişte reputaţia pentru a se asocia cu naţionaliştii. în acea vară, el a acceptat să participe

la o dezbatere publică cu Igor Ghirkin, fost ofiţer de securitate rus, implicat în anexarea militară din Crimeea şi condamnat mai târziu pentru crimă de un tribunal olandez în legătură cu doborârea zborului 17 al avionului Malaysia Airlines[28], în estul Ucrainei.

Ghirkin l-a provocat public pe Navalnîi în timpul dezbaterii, iar Navalnîi, care nu a dat niciodată înapoi de la o confruntare, a fost de acord. Dialogul a fost transmis în direct pe pagina de internet a lui Navalnîi, care a fost criticat că i-a furnizat o platformă unui criminal de război.

Ghirkin, al cărui *nom de guerre* este „Strelkov”, era considerat de asemenea responsabil pentru cel puţin trei crime extrajudiciare în zonele controlate de ruşi din Donbas. Când Navalnîi a fost întrebat, în timpul dezbaterii, dacă crede că Ghirkin este criminal de război, a spus că instanţa de judecată este cea care va stabili acest lucru.

Tribunalul olandez nu a făcut altceva, cinci ani mai târziu, când l-a condamnat pe Ghirkin *in absentia* la închisoare pe viaţă pentru morţii de la bordul avionului MH-17.

Evgheni Feldman, fotograf care a călătorit mult împreună cu Navalnîi pentru a înregistra scene din campania prezidenţială din 2017, a fost printre cei care l-au criticat că a stat de vorbă cu Strelkov.

„Pot să înţeleg o discuţie cu politicieni, chiar şi cu cei care susţin cele mai nebuneşti opinii”, scria Feldman pe Twitter. „Nu pot să-i înţeleg însă pe cei care execută oameni neînarmati.”

Oricum, Navalnîi nu renunţase absolut deloc la ideea că ar putea dialoga chiar şi cu cel mai militant dintre naţionaliştii ruşi»

Vladimir Tor, un organizator al Marşului Rus, a descris

---

28 Un avion Boeing 777 aparţinând companiei Malaysia Airlines s-a prăbuşit pe 17 iulie 2014, în regiunea Doneţk, doborât de rachetele antiaeriene Buk lansate de trupele paramilitare din aşa-numita Republică Populară Doneţk, controlată de Rusia. Toţi cei 283 de pasageri şi cei 15 membri ai echipajului an murit. (n. *trad.)*

întâlnirea pe care a avut-o cu Navalnîi în 2006, când autorităţile ameninţau că vor interzice eve-

nimentul anual.

„Alexei şi cu mine am petrecut sute de ore discutându-ne problemele”, a declarat Tor pentru revista *Afişa.* „Pot fi naţionalişti liberali, naţionalişti de- mocraţi, naţionalişti conservatori, naţionalişti tradiţionalişti. Navalnîi, probabil, poate fi clasat ca fiind un naţional-democrat moderat.”

Tor spunea că vederile lui naţionaliste erau pragmatice şi inteligente pentru un politician.

„Un politician care caută simpatia majorităţii din Rusia, de fapt, ar trebui să ia problemele naţionale în serios. Pentru că ruşii sunt cei care-l aleg”, mai spunea Tor.

Intervievat pentru acelaşi articol, Ivan Bolşakov, un alt membru labloko, spunea:

— Navalnîi credea că nu există nicio contradicţie între democraţi şi naţionalişti, el spunea că mulţi naţionalişti, care criticau regimul lui Vladimir Puţin, sunt, de asemenea, în favoarea structurii democratice a statului. Aceasta înseamnă că trebuie să li te alături. Desigur, nu este un fascist. Dar este un naţionalist etnic şi poziţia oficială a labloko a fost că această atitudine reprezintă un pericol.

Oleg Kozîrev, colaboratorul lui Navalnîi la DA! şi unul dintre colegii lui care participau la întâlnirile de marţi seara din casa Evgheniei Albaţ spunea câ nu avea probleme să-i liniştească pe cei care aveau îndoieli în privinţa lui Navalnîi, iar când aceştia se întrebau „Dacă cumva devine dictator?” el le amintea pur şi simplu că lui Navalnîi îi plăceau desenele animate.

— Mereu le spuneam: Băieţi, are un simţ al umorului debordant. Cum ar putea cineva căruia-i place *Futurama*[29] să devină dictator?

Kozîrev spunea că-l leagă de Navalnîi dorinţa de a se folosi de activismul civic pentru a face o lume mai bună.

— A fost o vreme când încercam cu toţii să creăm un mediu sănătos, bazat nu doar pe proteste sau critică, ci pe apărarea

29 Sitcom ştiinţifico-fantastic animat american creat de Matt Groening (1954-).

unor idei echitabile.

Kozîrev a mai spus pentru publicaţia *Afişa:*

— Am vrut să dăm o mână de ajutor acolo unde guvernul nu ajută, să oferim protecţie acolo unde acesta nu protejează.

în cele din urmă, în problema şcolilor profesionale au reuşit s-o facă.

— Am lansat o acţiune în forţă de proteste, pliante, solicitări la primărie. Şi, în cele din urmă, instanţa ne-a susţinut, a spus Kozîrev.

Navalnîi a anunţat victoria pe pagina Livejournal: „Mâinile răzbunătoare ale Comitetului pentru Protecţia Moscoviţilor şi mişcarea DA au ajuns în cele din urmă la guvernul Moscovei!!!”

* * *

Conflictul dintre Navalnîi şi labloko a atins punctul culminant decisiv în decembrie 2007, când conducerea partidului a convocat o şedinţă în care s-a luat în discuţie excluderea lui Navalnîi. Decizia, desigur, fusese deja luată şi Navalnîi ştia despre ea. Dar nu avea de gând să plece în linişte şi s-a folosit de acea întrunire pentru a da frâu liber celor şapte ani de frustrări şi furie acumulate fată de falimentul liberalilor ruşi.

Discursul lui Navalnîi din acea după-amiază a fost, probabil, cea mai importantă declaraţie publică a lui ca aspirant politician şi a fost o probă de virtuozitate oratorică, debordând de dispreţul şi sarcasmul care-l caracterizau. De la bun început, a remarcat că statutul său personal era pus în discuţie „la prima întâlnire după eşecul foarte dramatic al alegerilor pentru Dumă”.

„Acest lucru sugerează”, a spus Navalnîi cu maliţiozitate, „că problema expulzării mele este considerata o problemă politică cheie şi cea mai importantă etapă a ieşirii Partidului labloko din criză. Sunt puţin stânjenit de această atentie, dar oricum mulţumesc.”

în discursul său, Navalnîi a spus că este mândru de activitatea sa începând cu 2002, mai ales pentru ajutorul dat organizării acţiunilor de stradă şi pentru mobilizarea aripii de tineret a partidului. Apoi a spus că este deosebit de mulţumit de crearea Comitetului pentru Protecţia Moscoviţilor, considerat de el „cea mai de succes organizaţie pentru drepturi ale omului din Moscova”.

Navalnîi a afirmat că aripa de tineret şi filiala labloko de la Moscova, al cărei preşedinte adjunct fusese, au ţinut partidul în viaţă din 2003 până în 2005, în cei mai duri ani ai organizaţiei.

„Noi, membrii labloko din Moscova, am fost primii care au organizat un sistem de colectare a donaţiilor, adoptat după aceea de labloko la nivel federal’ ’, se lăuda Navalnîi. Jubila pe seama succesului operaţiunii în presa locală şi i-a transmis lui Serghei Mitrohin, şeful filialei din Moscova, întreaga sa admiraţie.

„Ştiu aşadar ce valoare a avut munca mea, iar camarazii mei ştiu, la rândul lor, cât a valorat munca mea”, şi-a continuat Navalnîi discursul pe care l-a postat integral pe blogul lui.

Dar apoi, Navalnîi l-a desfiinţat pe lavlinski, cofondatorul şi patriarhul partidului, care a candidat fără succes la funcţia de preşedinte al Rusiei în 2000 şi 2004. Navalnîi s-a plâns că i s-a spus odată:

— Problema ta este că nu-l iubeşti sincer pe Grigori Alexeievici [lavlinski].

— Da, a exclamat Navalnîi, îl respect pentru o parte din activitatea din trecut, dar nu-l plac deloc.

Navalnîi s-a plâns în repetate rânduri că labloko a creat un adevărat cult al personalităţii în jurul lui lavlinski, fără ca acesta să-i fi adus vreun succes electoral serios partidului. în discursul său, Navalnîi a criticat dur conducerea labloko, fiindcă nu şi-a dat seama de necesitatea de a-şi extinde baza de

sim- patizanţi şi fiindcă i-a condamnat presupusele opinii naţionaliste, în loc să-i susţină chemarea la coaliţie multipartinică.

„Motivul sugerat pentru expulzarea mea: propaganda publică a unor idei naţionaliste”, a afirmat Navalnîi. „Da, într-adevăr, afirm că doar abandonând ideologia de stânga liberală îngustă şi îndreptându-se spre crearea unei mişcări naţional-democratice ar putea fi readusă la viaţă mişcarea democrată. Experienţa multor ţări vecine demonstrează acest lucru.”

El a dat ca exemplu Serbia, subliniind că belicosul lider comunist, Slobodan Milosevic, a fost în cele din urmă învins de Vojislav Kostunica, un naţionalist care a condus o largă coaliţie de forţe democrate.

„Naţionalismul sălbatic, nebunesc şi totalitar al lui Milosevic a fost zdrobit nu de patetica opoziţie liberală, ci de mişcarea naţional-democrată a lui Kostunica, care a câştigat un sprijin larg din partea alegătorilor”, a spus Navalnîi. „Eu susţin că stereotipa egalizare dintre naţionalism şi fascism vine pur şi simplu dintr-o gândire primitivă, dintr-un rudimentar analfabetism politic.”

Comparaţia lui Navalnîi era prea simplificatoare. Dar ilustra cum, în 2007, la mai bine de un deceniu şi jumătate după prăbuşirea Uniunii Sovietice, ruşii angajaţi politic încă se luptau să găsească un cadru pentru democraţie, care nu a prins nicicând rădăcini pe deplin.

Obiectivul principal al lui Navalnîi nu era, cu toate acestea, să-l atace pe lavlinski şi nici principala lui preocupare. Principala lui plângere era că lavlinski şi labloko pierduseră alegerile şi că liderii de partid continuau să caute scuze pentru eşecurile electorale, dar refuzau să facă vreo schimbare.

Alegerile legislative din 2007 au fost dezastruoase. labloko a obţinut doar 1,61 % din voturi, adică aproximativ 1,1 milioane de voturi dintre cele aproape 69 de milioane exprimate. Partidul a pierdut cele patru locuri din Duma de Stat.

Navalnîi a spus că a fost vizat, pentru că a refuzat să-şi urmeze colegii de partid în delirul scuzelor şi explicaţiilor.

„Motivul real al excluderii mele este că afirm fără ascunzişuri: labloko a eşuat complet la aceste alegeri. Şi nu sunt mulţumit de pălăvrăgelile siropoase despre cum ne-au furat victoria. A răspândi acest neadevăr este umilitor pentru partid şi pentru noi toţi", a continuat Navalnîi. „Am trecut deja prin asta în 2003... A fost o minciună."

Navalnîi l-a acuzat pe lavlinski că şi-a pus interesele şi narcisismul înaintea intereselor partidului.

„Principalul motiv al acestui eşec este că labloko a devenit o sectă închisă, secătuită", a adăugat el. „Noi le pretindem celorlalţi să fie democraţi, dar noi nu vrem să fim... Şi cu cât sunt mai proaste rezultatele, cu atât mai rigidă este poziţia conducerii. Cu atât mai mult trebuie să strângem rândurile în jurul ei." Critica lui Navalnîi a fost brutală, usturătoare şi precisă. laşin, care va ajunge să fie expulzat şi el din labloko un an mai târziu, spunea că lavlinski şi partidul pur şi simplu nu au vrut să încurajeze talentul şi succesul.

„Sunt mulţi vorbăreţi în politică, dar puţini oameni capabili să pună pe picioare ceva", le declara laşin jurnaliştilor de la publicaţia *Afişa.* „De asemenea, o persoană care poate lega două vorbe este, în general, o raritate. În acest sens, Navalnîi era un foarte valoros activist pentru labloko. Dar de îndată ce vrei să exerciţi o influenţă reală asupra politicii partidului, poţi să-ţi iei adio. Fie eşti dat afară, fie îţi piezi funcţia."

în remarcile sale de adio, Navalnîi a sfătuit labloko să renunţe la stindardul eşecului şi autoamăgirii.

„S-ar putea să fie ultimul meu discurs ca membru labloko, aşa că fac un apel la voi să nu vă mai autoamăgiţi referitor la bunele noastre rezultate electorale şi la posibilul furt de voturi. Gata cu minciuna!" Apoi i-a cerut demisia lui lavlinski şi a întregii conduceri a partidului.

„Vreau să le spun membrilor Biroului care urmează să voteze că puterea stă în adevăr, iar adevărul tot va învinge", a

mai spus Navalnîi. Apoi, înfigând în ei pentru ultima oară pumnalul sarcasmului şi-a aruncat braţul într-un salut nazist, strigând „Glorie Rusiei!” şi a părăsit sala de şedinţă.

Votul pentru excluderea lui Navalnîi din labloko a fost aproape unanim. Numai laşin a fost de partea lui. Valeri Borşcev, un vechi activist pentru drepturile omului, s-a abtinut.

Experienţa de la labloko a fost o lecţie amară şi, mulţi ani mai târziu, după ce şi-a revenit din comă, Navalnîi spunea că a fost una dintre cele mai mari greşeli ale sale.

— Am făcut un milion de greşeli. Fac treizeci de greşeli pe zi ca oricare altă fiinţă umană. Nu mi-e greu să-mi recunosc greşelile, i-a spus Navalnîi lui Iuri Dud, în primul său interviu important, imediat după ce a supravieţuit tentativei de otrăvire. Dar gândim temeinic toate deciziile pe care le luăm.

— Care au fost cele mai recente trei greşeli? l-a întrebat Dud.

— Că am stat prea mult în labloko, a răspuns Navalnîi.

CRUCIATUL ANTICORUPTIE

„Există o singură modalitate eficientă de a învinge corupţia şi aceasta este de a construi o democraţie.”

-Alexei Navalnîi, 2015

La sfârşitul lunii aprilie, primăvara pluteşte, de obicei, în aer la Moscova, iar primele zile ale lunii mai sunt dedicate sărbătorilor – Ziua Muncii pe 1 mai şi Ziua Victoriei pe 9 mai, care celebrează triumful asupra Germaniei în Marele Război Patriotic. Mulţi ruşi pleacă în vacanţă.

Dar, în 2008, în loc să meargă la plajă, Navalnîi a organizat un alt tip de excursie exploratorie – în oraşul Surgut din vestul Siberiei, mohorâtul şi vastul cartier general al Surgutneftegas, una dintre marile companii energetice ale Rusiei, acolo unde managementul cu conexiuni la Kremlin organiza adunarea anuală a acţionarilor.

„Unii merg la grătare în mai, alţii în excursii în străinătate (sunt şi din aceştia), iar eu am fost în oraşul Surgut”, scria Navalnîi pe blogul său de pe platforma LiveJournal. S-a plâns de asemenea de vremea rece — temperaturi sub zero grade şi zăpadă. „Când vor repara situaţia meteo în ţara asta?” se întreba el. „Ar cam fi timpul.”

Navalnîi nu a vizitat obiective turistice. în fapt, a făcut primul mare pas public într-un nou rol – cel de acţionar activist – care-l va transforma într-o celebritate şi-l va propulsa de la statutul de obscur şi pisălog susţinător al democraţiei la acela

de lider incontestabil al opoziţiei politice ruse şi principal duşman al lui Putin.

[3] Freneticele privatizări postsovietice au creat în Rusia o abundenţă de companii cotate la bursă, dar cu capital majoritar de stat, multe sub

conducerea — sau administrarea defectuoasă – a foştilor oficiali guvernamentali sau prieteni apropiaţi ai actualilor oficiali. Kremlinul a păstrat o mare parte din acţiunile la aceste corporaţii, în special în sectoarele energetice şi bancare, fără a le supraveghea îndeaproape, în vreme ce managerii acestora făceau averi.

Corupţia era în floare. În acelaşi timp, despre guvernanţa corporativă aproape că nu se vorbea.

..Avem acţionari, dar ei nu-şi cunosc drepturile", afirma Ghennadi Gherasimov, fost purtător de cuvânt al lui Mihail Gorbaciov, ultimul lider sovietic, pentru *Washington Post* în 2003. Gherasimov, care a fost, de asemenea, jurnalist, se împrietenise cu unul dintre principalii susţinători ai drepturilor acţionarilor din Statele Unite, Evelyn Y. Davis, şi chiar scrisese un articol despre ea. „Am crezut că este important ca ruşii să ştie că, chiar dacă eşti proprietarul a doar două sau trei acţiuni, poţi dezlănţui iadul pe pământ", spunea el.

Navalnîi nu a fost prima persoană din Rusia care s-a dedicat apărării drepturilor acţionarilor. Bill Browder, fondatorul Hermitage Capital Management, la un moment dat cel mai mare investitor străin din Rusia, a făcut din activis- mul în sprijinul acţionarilor o componentă de bază a unei strategii de investiţii care l-a ajutat să câştige miliarde.

Browder, care fusese la început un puternic susţinător al lui Puţin, era pus pe făcut bani. Atacurile sale asupra unor companii precum Gazprom, compania gigant controlată de stat, pe tema devalizării activelor şi a altor fraude, au avut ca scop creşterea preţurilor acţiunilor şi a profitului. Browder a devenit avocat de frunte pentru drepturile omului doar ani mai târziu, după ce a fost expulzat din ţară, iar consilierul său pe probleme fiscale, Serghei Magniţki, a murit într-o închisoare din Rusia, după ce a încercat să dezvăluie o masivă fraudă fiscală a guvernului.

Navalnîi, pe de altă parte, s-a zbenguit scurt timp pe bursă, după ce a obţinut o diplomă de licenţă în finanţe şi şi-a pierdut majoritatea banilor la începutul anilor 2000, după ce a

explodat bula dotcom[30]. Când a revenit la acţiuni, în 2007, nu a fost pentru a face bani, ci pentru a face dreptate şi a scoate la iveală corupţia.

Pentru Navalnîi, implicarea pe piaţa bursieră era propria sa abordare a „investiţiei de impact", achiziţionând acţiunile care-i dădeau dreptul legal să participe la întâlnirile anuale, să solicite informaţii de la preşedinţii şi directorii de corporaţie şi, dacă era necesar, să deschidă procese sau să depună plângeri penale.

Până în 2007, el a adunat un portofoliu de acţiuni care ar fi năucit orice consilier financiar de bun-simţ – o colecţie curioasă de minuscule participaţii la unele dintre cele mai mari companii energetice şi financiare din Rusia, cu şanse mici de a obţine profituri rapide.

Pe lângă Surgutneftegas, avea acţiuni şi la alte mari companii petroliere ruseşti — Transneft, Rosneft, Lukoil şi Gazprom Neft – de asemenea, la două mari bănci controlate de stat, Sberbank şi VTB, la giganţii din domeniul producţiei energetice, RusHydro şi Inter RAO UES, precum şi la Gazprom, gigantul controlat de stat din domeniul extracţiei gazelor naturale.

Navalnîi a spus adesea că, pur şi simplu, nu-i place să fie furat. Dar simţea, de asemenea, că lupta cu corupţia corporativă va dezvălui, iară doar şi poate, că în miezul sistemului politic cleptocratic al Rusiei se afla abuzul.

După cum s-a dovedit, rolul de cruciat pentru apărarea drepturilor acţionarilor îi venea mănuşă. Format ca avocat, era dispus să examineze cu mare atenţie hărţogăraia veniturilor trimestriale, rapoartele anuale şi alte dosare de reglementare. Dar cel mai util se va dovedi instinctul lui de a-l susţine pe micul acţionar şi dispreţul lui total faţă de mită.

În sala unde avea loc întâlnirea anuală Surgutneftegas se

---

30 „Bula dotcom" se referă la bula speculativă care a explodat în martie 2000 şi care a afectat, în special, aşa-numitele companii dotcom ale noii economii, ducând la pierderi de active pentru micii investitori, în special în ţările industrializate, *(n. red.)*

aflau aproximativ 350 de oameni, mulţi dintre ei pensionari ai Surgutneftegas care nu aveau altceva de făcut decât să-i asculte pe ştabii corporaţiei vorbind despre performanţele anuale ale companiei. Navalnîi era, în mod clar, din alt film. Cine era necunoscutul acesta înalt şi tânăr? De ce era acolo?

J

Vladimir Leonidovici Bogdanov, directorul general al companiei, a citit din raportul său, bătând câmpii despre venituri şi cheltuieli şi mitraliind statistici: o creştere cu 29% a investiţiilor de capital pentru producţie; planuri pentru punerea în funcţiune a paisprezece mici câmpuri de extracţie în Siberia de Vest. Venit total pentru 2007: 23,3 miliarde de dolari, cu un profit net de 3,46 miliarde de dolari.

Bogdanov conducea Surgutneftegas de la mijlocul anilor 1980, din perioada sovietică, şi a continuat ca şef după privatizarea companiei în 1993- Dar, spre deosebire de adunările anterioare ale acţionarilor, unde şi-a recitat raportul iară întrebări sau dezbateri, de data aceasta, cineva din audienţă a ridicat mâna.

— Am ceva de spus! anunţă Navalnîi.

Sala a îngheţat.

Mergând la tribună, Navalnîi s-a lansat într-un discurs. Ca întotdeauna, a făcut pe placul publicului mulţumindu-le cu efuziune muncitorilor locali. Apoi, a început un atac pe trei direcţii. în primul rând, a criticat Surgutneftegas pentru plata unor dividende infime — doar 31% din profitul net, în timp ce companiile petroliere din afara Rusiei comparabile cu aceasta plăteau de obicei 35% sau mai mult.

Ca parte a acestei plângeri, Navalnîi şi-a exprimat bănuiala că profiturile erau sifonate de firme plătite pentru transportul şi comercializarea petrolului companiei, în special Gunvor — o firmă înregistrată în Elveţia, la care Ghennadi Timcenko, considerat un apropiat al lui Putin, era coproprietar. Navalnîi a sugerat că era posibil ca acţionarii, inclusiv contribuabilii ruşi, să fie traşi pe sfoară.

A doua linie de atac se referea la secretul care îl învăluia pe proprietarul Surgutneftegas. „Surgutneftegas este una dintre cele mai mari companii comerciale din Rusia şi nimeni nu ştie de cine este deţinută," declara Navalnîi pentru site-ul rusesc de ştiri online *Izbrannoe,* În replică, Bogdanov a afirmat, forţând absurdul, că nici măcar el nu ştia cine este proprietarul companiei, pentru că el deţinea mai puţin de 2,5% din acţiuni – insuficient, conform legii, pentru a cere dezvăluirea proprietarului.

A treia problemă a lui Navalnîi era, pur şi simplu, o cerere pentru transparenţă. El a atras atenţia că este mult prea dificil să accesezi informaţiile companiei, inclusiv raportul anual, care putea fi obţinut doar dacă mergeai să depui cererea personal. Navalnîi a propus o soluţie care nu era neapărat nouă: toate materialele corporative, inclusiv cele despre întâlnirea anuală, să fie publicate online.

— Am insistat ca situaţia financiară a companiei să fie publicată pe interner, spunea el.

Intervenţia lui Navalnîi a primit câteva aplauze răzleţe. Apariţia lui la adunarea acţionarilor a fost ştirea zilei la *Vedomosti,* principala publicaţie de afaceri a Rusiei. Şi, în cele din urmă, deşi nu i s-a răspuns la solicitări, Navalnîi şi-a exprimat satisfacţia că i s-a permis să-şi spună oful. „Trebuie să-i aducem un omagiu lui Vladimir Bogdanov", a declarat Navalnîi pentru *Izbrannoe.* „Nu a intervenit."

* * *

Acea blândă indulgenţă nu va ţine la nesfârşit.

Prezenţa sa la Surgutneftegas în calitate de avocat al acţionarilor, era prima sa apariţie publică, dar Navalnîi pregătea în linişte altă campanie concentrată pe o ţintă şi mai mare: Gazprom, bijuteria coroanei companiilor energetice controlate de stat.

Acel caz, devenit public la sfârşitul lui decembrie 2008, a

fost prima ocazie în care siguranţa personală a lui Navalnîi avea să fie periclitată. Din acel moment, problema a fost, tot timpul, *când* — şi nu *dacă* — asasinii vor veni după el.

Ameninţarea a venit odată cu prima „victorie” notabilă a lui Navalnîi în postura de cruciat anticorupţie, în care a reuşit să fie nominalizat ca „victimă” într-un dosar penal împotriva Gazprom, compania de stat din domeniul gazelor naturale. Cazul este un exemplu clasic al fraudelor răspândite în sectorul gazelor ruseşti, cu bani sifonaţi de un intermediar inutil.

Ca în multe dintre viitoarele investigaţii anticorupţie ale lui Navalnîi, ancheta în cazul Gazprom nu începea cu el, ci fusese iniţiată încă din 2005. Navalnîi a intervenit aducând atenţie, publicitate şi, cel mai important, tenacitate, refuzând să renunţe la cercetări, chiar dacă sistemul, în întregime – poliţia, procurorii, tribunalele şi Gazprom însuşi —, a încercat să muşamalizeze totul.

Frauda a fost atât de evidentă încât Ministerul rus de Interne s-a simţit obligat să investigheze, începând o „luptă cu odgonul” care a durat ani, autorităţile închizând şi deschizând în mod repetat ancheta. Unul dintre cele mai neaşteptate obstacole s-a ivit atunci când însăşi compania Gazprom nu a vrut să admită că a suferit vreun prejudiciu, refuzând de mai multe ori să fie considerată victimă. Atunci a intervenit Navalnîi care a cerut, în vara lui 2008, să fie considerat acţionar prejudiciat, salvând astfel cazul, cel puţin pentru câteva luni în plus.

În plângere se afirma că o filială Gazprom numită Mejreghiongaz a fraudat acţionarii cumpărând gaz de la un furnizor, Novatek. în loc să cumpere gazul direct, Mejreghiongaz a folosit un intermediar inutil, Trastinvestgaz, care a perceput adaosuri de până la 70%, escrocându-i pe investitorii Gazprom cu peste 1,5 miliarde de ruble sau 53 de milioane de dolari.

Dar chiar dacă Navalnîi a obţinut o mică victorie, fiind

recunoscut ca victimă şi reclamant în plângerea penală, a fost avertizat că se pune astfel în pericol.

El a descris cazul – şi ameninţarea care a urmat – pe blogul său, sub titlul „Cum se taie cu fierăstrăul la Gazprom”. în rusă, verbul „a taia cu fierăstrăul” – când tai, de pildă, un buştean sau o creangă de copac — înseamnă în argou „a jumuli”, „a da cu jula” sau „a delapida”, ca de pildă „cum au jumulit bugetul”.

Textul publicat de Navalnîi pe blog va deveni primul dintr-o serie de atacuri spectaculoase asupra schemelor de megacorupţie publicate cu titluri similare: „Cum au tăiat cu fierăstrăul la VTB.” „Cum au tăiat cu fierăstrăul la Transneft.” „Cum au tăiat cu fierăstrăul la Căile Ferate Ruse.”

Chiar şi în 2008, Navalnîi avea talentul de a explica tranzacţii şi fraude financiare complexe într-un limbaj simplu şi uşor de urmărit. Stilul folosit pe blogul lui era tăios şi sarcastic şi adesea plin de glume sau observaţii mucalite. Uneori strecura remarci corozive şi nepotrivite, chiar ameninţări, dar tăiate în text, un semn că era conştient că a mers, poate, prea departe.

Navalnîi şi-a deschis textul despre Gazprom cu o explicaţie rapidă a monopolului de bază al pieţei de gaze din Rusia. Orice afacere care are nevoie de gaz, spunea el, trebuie să cumpere de la Mejreghiongaz, o divizie a Gazprom. „Nu poţi cumpăra de la altcineva. Pentru că conducta aparţine Gazprom”, scria el. „Şi iară o conductă, nu poţi transporta gazul. Fără conductă, poţi folosi gazul doar pentru a aprinde un frumos rug învăpăiat peste nesfârşitele câmpii troienite de zăpadă.”

Navalnîi a explicat în continuare frauda care era stridentă, chiar dacă ingenioasă, prin care intermediarul, Trastinvestgaz, a intervenit pe neaşteptate şi a achiziţionat gazul pe care Gazprom refuza să-l cumpere, de la un relativ mic producător numit Novatelc

Două zile mai târziu, Trastinvestgaz a vândut exact acelaşi gaz, transferat prin exact aceeaşi conductă, către Gazprom la un preţ aproape dublu. Când oficialii de la Gazprom au fost presaţi să explice de ce nu cumpăraseră gazul de la început

pentru preţul mai mic, ei au insistat iniţial că Gazprom nu avea numerar pentru finalizarea tranzacţiei. Dar, potrivit lui Navalnîi, Trastinvestgaz cumpărase gazul folosind un împrumut de la... Gazprom.

„într-un mod atât de simplu", scria Navalnîi, „eficienţii manageri de la Gazprom au câştigat mutând nişte hârtii în jurul mesei, 1,5 miliarde de ruble [aproximativ 53 de milioane de dolari]. Doar de data aceasta. Este clar că acesta este doar micul vârf al marelui aisberg."

Chiar dacă se bucura că a fost numit victimă prejudiciată în acest caz, Navalnîi a pomenit şi despre sinistrul avertisment care i-a însoţit mica lui victorie.

„Cel care investiga dosarul, un locotenent-colonel foarte bine dispus, mi-a spus la prima noastră întâlnire: «Alexei Anatolievici, voi emite acum o decizie prin care te recunosc drept victimă»", scria Navalnîi. „«Dar cred că e de datoria mea să te avertizez – un bărbat din conducerea lui Novatek, care era la curent cu schema şi a semnat totul, a murit tragic în circumstanţe stranii după declanşarea anchetei. Se pare că a avut un accident cu snowrnobilul.»"

în postarea de pe blogul de pe Livejournal din acea zi, 28 decembrie 2008, Navalnîi dă primele mostre de umor negru în legătură cu riscurile la care se expunea în lupta împotriva corupţiei şi a puternicelor interese corporatiste, dar şi împotriva celor mai puternici şi necinstiţi politicieni ai Rusiei.

„Pentru orice eventualitate, declar oficial: nu merg cu snowrnobilul. Nu plănuiesc să merg la schi anul acesta şi nici anul viitor. Nu sunt pasionat de căţărări şi nici de deltaplanorism. Conduc prudent maşina. Nu spăl ferestre, mai ales când sunt deschise. Nu-mi place să mănânc peşte-balon sau ceva asemănător la micul dejun. Nu traversez pe roşu. înot foarte bine. Nu merg, de obicei, pe străzi unde cad cărămizi, ţigle sau piane de la etaj etc. Asta nu înseamnă că îmi este foarte frică de «contramăsuri», ci doar aşa, să se ştie", scria

Navalnîi.

* * *

Bătălia cu Gazprom avea să se prelungească ani de zile.

Intre timp, Navalnîi îşi făcea mâna folosind pachetele mici de acţiuni pentru a stârni mari necazuri. Printre aceste participării erau două acţiuni la Transneft, gigantica companie controlată de stat care gestiona sistemul de conducte petroliere. Iar pe 6 august 2008, Navalnîi a declanşat o altă cruciadă pe blogul său Livejournal: efortul de a descoperi cum a devenit Transneft, dintr-odată, unul dintre cei mai mari donatori de caritate — dând aproape 7,2 miliarde de ruble, sau aproximativ 300 de milioane de dolari, în 2007 – şi să descopere unde s-au dus banii.

Navalnîi a aflat despre donaţie dintr-un articol din publicaţia *Vedomosti* din 24 martie 2008, despre rezultatele din trimestrul trei ale Transneft, care făcea publică şi extraordinara dezvăluire. Articolul descrie cum, în 2007, Transneft a bătut toate recordurile la contribuţii caritabile din istoria Rusiei, oferind mult mai mulţi bani decât a plătit ca dividende acţionarilor — principalul acţionar fiind, desigur, guvernul rus.

Uriaşa sumă de bani sifonată din companie a fost suficientă pentru a-i stârni interesul lui Navalnîi. Dar explicaţia companiei a fost de un nonsens absolut care l-a făcut să turbeze de furie. „Anual descoperim petrol în exces în sistemul Transneft din cauza impreciziei instrumentelor de măsură şi a evaporării petrolului”, citau jurnaliştii de la *Vedomosti* explicaţia managerilor Transneft. „Cum să cheltuieşti banii din vânzarea surplusului de petrol se decide în consiliul de conducere al companiei.” Compania le-a spus jurnaliştilor că, în ultimii ani, „toate veniturile rezultate din vânzarea

petrolului în surplus” au fost donate în scopuri caritabile.

Mihail Barkov, unul dintre vicepreşedinţii Transneft, spunea că banii au fost donaţi pentru susţinerea orfelinatelor, spitalelor de oncologie, organizaţiilor sportive şi grupurilor religioase. În mod curios, Barkov părea să se străduiască din răsputeri să sublinieze că Semion Vainştok, recent demisionat din funcţia de preşedinte al Transneft, „nu avea nimic de-a face cu asta”, deoarece compania nu vânduse excesul de petrol decât din octombrie 2007, adică după ce Vainştok a părăsit compania.

„Cel mai mare filantrop din Rusia este Transneft”, anunţa Navalnîi prefa- căndu-se mirat. „Anul trecut, compania a cheltuit 7-193-000.000 de ruble pentru caritate”, a scris el. îngrijorat, pare-se, că oamenii nu percep enormitatea sumei, a adăugat: „În cuvinte: *şapte miliarde o sută nouăzeci şi trei de milioane de ruble.* Este o donaţie foarte generoasă, ţinând cont că, în acelaşi an, Transneft a cheltuit doar 6 miliarde de ruble pentru repararea şi întreţinerea tuturor conductelor de petrol”, scria Navalnîi. „Cu alte cuvinte, caritatea este mai importantă pentru Transneft decât întreţinerea conductelor de petrol, deşi aceasta este singura şi fundamentala sarcină a Transneft.”

Navalnîi nota că comunitatea de bloggcri din Rusia ar trebui să fie interesată în mod special, având în vedere popularitatea în creştere a *crowdfunding-ului*[31] online. În fiecare zi, cineva posta o nouă poveste zguduitoare care ar fi meritat donaţii. întrebarea lui Navalnîi era simplă: „în ce scopuri lăudabile dă Transneft astfel de sume colosale?”

„Am întrebat multe persoane din organizaţiile caritabile despre Transneft”, a scris Navalnîi. Apoi, folosind majusculele, pentru a-şi întări spusele: „DAR N-AM ÎNTÂLNIT PE NIMENI

31 Practica de finanţare a unui proiect sau a unei afaceri prin strângerea de bani de la un număr mare de oameni, de obicei prin internet. *(n. trad.)*

CARE SĂ FI AUZIT DE SOARTA FIE ŞI A UNEI MICI PĂRŢI DIN BANII DE CARITATE DE LA TRANSNEFT.”

J

Pe cei de la Transneft, Navalnîi i-a întrebat foarte politicos: „Va rog să ne spuneţi ce organizaţii au beneficiat de asistenţa caritabilă a companiei.” La început, spunea el, a primit răspunsuri vagi, dar politicoase despre faptul că compania oferă „asistenţă caritabilă deschisă şi transparentă multor organizaţii. Mai apoi, le-a sărit ţandăra, dându-mi de înţeles că «Nu e treaba ta pe cine ajutăm noi.» Acum, după ce le-am intentat proces, Transneft susţine că acestea sunt informaţii confidenţiale.”

„Poate o companie de stat să doneze în regim confidenţial 300 de milioane de dolari pentru caritate? După părerea mea, nu”, scria Navalnîi, răspunzând propriei întrebări. „Celor de la Transneft, guvernului Federaţiei Ruse, Ministerului Energiei şi tuturor celorlalţi către care am îndreptat cereri, li se pare că da.”

În mod reflex, Navalnîi împarte fiinţele umane în bune sau rele. De multe ori instinctele lui sunt corecte. Uneori greşeşte. Dar, de obicei, le rezervă o doză specială de venin oamenilor pe care îi percepe ca fiind răi şi sunt puşi în poziţii din care ar trebui să facă bine. Identificarea unor ticăloşi anume în marea groapă a cleptocraţiei ruse a fost întotdeauna unul dintre talentele extraordinare ale lui Navalnîi. În cazul Transneft, cel puţin iniţial, Navalnîi a decis că principalul răufăcător ar fi Oleg Viacheslavovici Viughin, ales ca membru independent al Consiliului de administraţie al Transneft.

Navalnîi şi-a deschis campania publică împotriva lui Viughin printr-o postare pe blog pe 8 septembrie 2008, sub titlul: „Managerul generaţiei următoare”.

El a început prin a face legătura cu biografia oficială a lui Viughin în calitate de şef al Serviciului Federal pentru Pieţele Financiare din Federaţia Rusă. CV-ul lui Viughin era

impresionant: diplome de licenţă şi studii superioare în domeniul fizicii şi ştiinţelor matematice, activitate de predare şi cercetare concentrată pe cererea consumatorilor, comerţ şi prognoză economică, urmate de o serie de poziţii importante în guvern şi în sectorul privat, începând din 1993, cu numirea sa ca şef al Departamentului de Politici Macroeconomice din cadrul Ministerul rus al Finanţelor. Din 2002 până în 2004, a fost prim-vi- cepreşedinte al Băncii Centrale Ruse. „Ufff", scria Navalnîi pe blogul său de pe Livejournal. „Sunt deja obosit enumerându-i meritele."

Navalnîi a remarcat că, pe-atunci, Viughin era preşedintele Consiliului directorilor MDM Bank — „şi nu numai", adăuga el. „Pentru că Oleg Viughin este o persoană foarte respectată, este numit director independent în diverse locuri. Pentru că este o mare onoare să-l ai pe Oleg Viughin ca director independent. Are întotdeauna un efect pozitiv asupra comunităţii naţionale şi internaţionale. Ei ştiu prea bine că Oleg Viughin este un tip care susţine transparenţa şi eficienţa", continua Navalnîi, cu un sarcasm care dădea pe dinafara ecranului. „Prezenţa lui Oleg Viughin în consiliul de administraţie este ca un semnal, vrea să transmită că: «Totul este OK cu noi. Totul este transparent şi eficient, pentru că Oleg Viughin însuşi a garantat pentru noi. Reputaţia lui este în joc şi, pentru el, este nepreţuită» Acum", reluă Navalnîi, „Viughin este în consiliul de la Transneft. Şi uite aşa, O.V Viughin va primi (sau a primit deja) o scrisoare oficială. în care nu va fi praf de antrax, ci o cerere din partea unuia dintre acţionarii OAO AK Transneft să ofere asistenţă în obţinerea unor informaţii fie şi sumare despre cele 12 miliarde de ruble care au fost retrase de la Transneft în ultimii doi ani sub formă de donaţii caritabile."

Răutăcioasa aluzie la antrax făcută de Navalnîi oferă o oarecare perspectivă asupra unei persoane care-şi asumă tot mai mult rolul de personalitate publică deosebit de importantă. Arma biologică revenise în fruntea ştirilor din acea vară în

Statele Unite şi în media internaţională, după ce FBI a numit un suspect într-un şir de atacuri cu antrax care îngroziseră SUA în 2001, după atacurile teroriste din 11 septembrie. Suspectul, Bruce E. Ivins, facea cercetări de multă vreme în domeniul armelor biologice lucrând într-un laborator al armatei. Devenise interesat de antrax după declanşarea unei epidemii în 1979 la Sverdlovsk, oraşul rus cunoscut acum ca Ekaterinburg. Cel puţin şaizeci şi patru de oameni au murit din cauza antraxului eliberat accidental de o unitate militară sovietică.

Navalnîi era dependent de ştiri. În acele vremuri, când nu vitupera împotriva corupţiei, îşi folosea adesea blogul pentru a comenta evenimentele actuale şi cultura pop, în principal, din Rusia, dar şi din Statele Unite şi de pe tot mapamondul. Gluma cu antrax era, de asemenea, genul de remarcă accidentală, muşcătoare care-l va face pe Navalnîi vulnerabil la procese şi urmăriri penale. Glumea sau îl amenința pe Viughin cu moartea? Pe măsură ce facea tot mai mult scandal şi scotea din sărite oameni din ce în ce mai puternici, adversarii lui Navalnîi îi vor intenta procese sau vor cere începerea urmării penale împotriva lui pentru mult mai puţin.

Acţiunea penală iniţiată de Navalnîi îl viza în mod special pe Viughin, acestuia cerându-i-se să-şi îndeplinească obligaţiile în calitate de membru independent al consiliului de directori. În noiembrie 2008, Navalnîi a publicat o „declaraţie” asupra acestui caz, ca urmare a unei audieri de la Moscova. El a remarcat că Viughin nu a participat la audiere, dar a trimis trei avocaţi, care au susţinut că, în calitate de director independent, Viughin avea dreptul de a ignora cererile acţionarilor minoritari.

„Poziţia lui Oleg Viughin este uluitoare”, a scris Navalnîi în declaraţia sa. „El este o persoană celebră cu o reputaţie bună. A fost ales ca director independent al companiei şi, evident, ar trebui să pledeze pentru transparenţă în activitatea companiei şi, deopotrivă, pentru lupta împotriva fraudelor.” Apoi a

adăugat: „L-am abordat aşteptându-mă la susţinere pentru cererile mele legitime. Cu toate acestea, Viughin preferă să-şi sacrifice reputaţia pentru a acoperi tranzacţiile dubioase care au loc la Transneft.”

Navalnîi îl măgulea, contând, pare-se, pe faptul că Viughin era de partea lui. „Avem motive serioase să credem că, sub acoperirea activităţilor caritabile, s-a furat şi continuă să se fure la o scară deosebit de mare”, a scris el. „Este păcat că Viughin a ajuns de partea cealaltă a baricadei. Nu putem decât să sperăm că nu este el însuşi implicat în aceste fraude.”

Navalnîi a încheiat cu o altă împunsătură caracteristică. „Nu voi mai adăuga decât că nu cu mult timp în urmă, Oleg Viughin a primit Diploma de Aur pentru contribuţia sa personală la creşterea transparenţei bursei interne de valori. În ce măsură se leagă această diplomă de susţinerea acordată de Viughin actelor filantropice secrete ale Transneft este neclar”, scria Navalnîi. „Dar mi-am propus de acum înainte ca toate scrisorile către Viughin (şi evident că vor fi multe) îi vor fi adresate lui Oleg Viaceslavovici Viughin, membru independent al Consiliul de Administraţie al AK Transneft OJSC, câştigător al Premiului «pentru contribuţia personală la creşterea transparenţei pieţei de valori», deţinător al Diplomei de Aur.”

Au fost postate peste treizeci de comentarii ca răspuns şi Navalnîi era încântat de implicarea cititorilor săi. Unul dintre ei a comentat: „Există vreo şansă ca Viughin să fie avansat? îmi doresc ca toţi oamenii buni de la Transneft să devină nu numai deţinători de diplome de aur, ci şi de zăbrele de aur, să stea permanent după ele.”

Navalnîi a răspuns: „Viughin este doar atât – o problemă secundară. Adevăratul răufăcător este Vainştok and Co. Treptat, îi vom identifica pe toţi.”

O lună mai târziu, Navalnîi a apelat din nou la Viughin, consemnând comentariile pe care le-a făcut Viughin după asasinarea lui Andrei Kozlov, vicepreşedintele Băncii Centrale a Rusiei, care fusese vizat pentru acţiunile sale de combatere a spălării de bani pe scară largă. Vorbind cu jurnaliştii din

Singapore la o reuniune a miniştrilor de finanţe G-7 din 2006, Viughin afirma că lupta Italiei împotriva mafiei şi a corupţiei a început „când au apărut oameni care şi-au spus: «Sunt ameninţat, munca mea este periculoasă, dar voi face ceea ce îmi spune conştiinţa».”

Navalnîi scria: „Sunt complet de acord cu tine şi cred că acum este timpul să faci ceea ce îţi spune conştiinţa.”

„Acum” era un termen prea ambiţios şi optimist. Transneft nu a vrut să divulge nicio informaţie. Dar presiunile lui Navalnîi aveau efect. Exemplul lui a fost urmat de jurnalişti şi de alţi activişti. În mai 2009, *Vedomosti* relata că în documentele de informare ale unei broşuri de obligaţiuni, o filială Transneft dezvăluia că a făcut mari donaţii caritabile către două organizaţii, „Fondul de asistenţă” şi „Kremlin-9”. Sumele implicate nu se apropie nici pe departe de totalul pe care Transneft spunea că l-a donat pentru acte de caritate, dar măcar erau unele indicii despre direcţia în care dispăruseră uriaşele sume de bani. Asociaţia Kremlin-9 era cu deosebire interesantă, având în vedere că fusese înfiinţată ca organizaţie de caritate în sprijinul actualilor şi foştilor angajaţi ai serviciilor de securitate ruse – cu alte cuvinte, în sprijinul unora ca Puţin.

La mai puţin de un an, pe 3 septembrie 2009, Viughin a publicat un articol de opinie în *Vedomosti,* prin care cerea o reformă generală a economiei Rusiei după criza financiară din 2008. Navalnîi nu a citit de prima dată articolul, dar a descoperit mai târziu laudele lui Konstantin Sonin, un strălucitor economist rus de orientare occidentală. Când a citit editorialul, Navalnîi a fost uluit şi înfuriat.

În articol, Viughin cerea reforme majore, inclusiv o mai mare eficienţă în administraţia publică şi noi mecanisme pentru evaluarea publică a calităţii şi eficienţei instituţiilor statului. El sublinia, de asemenea, importanţa mass- media în informarea publicului şi pentru a facilita descoperirea celor responsabili.

Dezlănţuindu-se pe blog sub titlul „Ipocrizie de primă

mână”, Navalnîi a lăudat articolul, spunând: „După ce-l citeşti, îţi vine parcă... să dai cu pumnul în masă şi să exclami: «De ce mai zăbovim? E clar ce avem de făcut!» înţeleptul Oleg Viughin spune o grămadă de lucruri corecte.”

Apoi însă Navalnîi spune că Viughin este ipocrit şi mincinos, adăugând: „Transneft este acum, în esenţă, un grup infracţional organizat.” Aproximativ o lună mai târziu, Viughin i-a scris lui Navalnîi o scrisoare în care îi spunea că i-a cerut oficial preşedintelului Transneft, ministrul rus al energiei, Serghei Şmatko, să publice toate informaţiile despre aşa-zisele donaţii caritabile în valoare de 15 miliarde de ruble făcute de Transneft din 2005 până în 2008.

Navalnîi a declarat un armistiţiu şi s-a proclamat victorios. „Foarte bine. Ce mai pot să spun?” scria el pe blogul lui. „Omul a avut curajul să fie consecvent şi admite că a greşit.” Dar ştia că schimbarea de poziţie a lui Viughin nu va schimba cu nimic comportamentul Transneft. „Sunt destul de sigur că consiliul de administraţie va respinge propunerea”, scria Navalnîi. „Dar cel puţin întrebarea a fost pusă oficial.”

De asemenea, el a promis că va continua să preseze Transneft, avertizând: „Urmează, în curând, pe ecranele noastre multe lucruri interesante despre ei.” După cum s-a dovedit, suma estimată la 500 de milioane de dolari sifonate prin donaţii caritabile nu era decât un mărunţiş în cazul presupuselor fraude şi deturnări de fonduri de la Transneft.
J

* * *

În timp ce se lupta cu Transneft, Navalnîi era în proces de arbitraj cu Rosneft, compania petrolieră de stat, căreia îi cerea să dezvăluie informaţii corporative de bază, după cum prevedea Legea Societăţilor pe Acţiuni. Astfel de informaţii sunt, de obicei, publicate şi trimise acţionarilor, în ţările cu pieţe de valori mobiliare şi sisteme de reglementare şi

judiciare care funcţionează normat Nu şi în Rusia.

în timp ce organiza aceste cruciade pentru drepturile acţionarilor, Navalnîi a descoperit că aceste campanii anticorupţie îi oferă o structură organizaţio- nală puternică pentru activitatea sa politică mai largă, aducându-i publicitate şi recunoaştere publică.

Pe 30 noiembrie 2009, Navalnîi a publicat cea mai explozivă investigaţie de până atunci despre o presupusă fraudă de proporţii la VTB Bank, deţinută în proporţie de 85% de guvernul rus. Şeful biroului de supraveghere VTB era ministrul de Finanţe, Alexei Kudrin, iar în mai 2007, Puţin în persoană i-a îndemnat pe cetăţenii ruşi să cumpere acţiuni la VTB într-o ofertă publică iniţială limitată.

în postarea sa intitulată „Cum au tăiat cu fierăstrăul la VTB", Navalnîi a descris o schemă în care managerii VTB au investit în platforme petroliere, care urmau, la rândul lor să fie închiriate companiilor de foraj – mai precis treizeci de platforme fabricate de un producător chinez, Sichuan Honghua Petroleum Equipment, care a însumat 4500 de tir uri de echipamente.

Instalaţiile ar fi costat 10 milioane de dolari bucata la producător. Dar VTB le-a cumpărat printr-o companie intermediară din Cipru, care a perceput un comision de 15 milioane de dolari, umflând preţul total cu 156 de milioane de dolari, care, desigur, au fost deturnate. Dar înşelătoria nu se oprea aici. În loc să închirieze instalaţiile direct companiilor energetice, VTB a creat mai apoi o companie-fantomă numită Well Drilling Corporation, potrivit investigaţiilor lui Navalnîi, care acţiona ca un nou intermediar. Instalaţiile au fost închiriate de Well Drilling pentru 200.000 de ruble pe zi, de la care clientul final le închiria pentru un preţ dublu. După calculele lui Navalnîi, de-a lungul întregii perioade de închiriere, adică opt ani, au fost furate 400 de milioane de dolari.

Cu excepţia faptului că schema nu prea mergea. Doar unele dintre platforme au fost închiriate. Restul au fost ascunse în

îndepărtata regiune din nordul Siberiei, lamal, unde Navalnîi s-a deplasat pentru a vedea bucăţile de metal aruncate pe câmpurile înzăpezite — „cincisprezece hectare”, scria Navalnîi, „pline cu bucăţi de fier”.

Voia acum ca cititorii săi să înţeleagă implicaţiile. încurajaţi de Puţin, 150.000 de investitori cumpăraseră acţiuni la VTB. „încă mai credeţi că preţul acţiunilor VTB a scăzut de la 13,6 copeici pe acţiune (preţul stabilit public în IPO[32]), la 6 copeici cât fac acum din cauza crizei financiare internaţionale?” întrebă Navalnîi. „Sau că motivele căderii sunt... hm... metode specifice de management?”

El şi-a îndemnat adepţii să se alăture campaniei. „Putem face ceva pentru a ajuta? Desigur, puteţi şi, în plus, avem mare nevoie de ajutor,” scria el. „Există aproximativ 150.000 de acţionari minoritari ai VTB. Aceşti oameni au fost şmecheriţi şi jefuiţi Iară milă. Formez un cartel al acţionarilor care sunt gata să intre în această afacere. Să continuăm ancheta. Să solicitam daune. Să iniţiem un dosar penal. ~~Să i tor~~**t**~~urăm şi să i spânzurăm~~ etc.” A mai adăugat: „Amintiţi-vă, cu cât mai multă publicitate, cu atât sunt mai mari şansele de succes.”

Navalnîi înregistra un adevărat succes, înfuriindu-şi ţintele din guvern şi cercurile de afaceri şi impresionând jurnaliştii şi cetăţenii sătui de deceniile de corupţie nemărginită şi de abuzurile din Rusia.

Vedomosti l-a numit pe Navalnîi, care avea pe atunci treizeci şi trei de ani, drept „omul anului” 2009, în cadrul unui clasament anual. Spunând despre el că este „acţionar minoritar al celor mai mari companii din Rusia”, ziarul adăuga: „Un erou singuratic, un om de afaceri prudent sau un manager al proiectului *Să obligăm companiile statului să cureţe apele?* Nu ştim ce este Navalnîi, acţionar minoritar la companii de top. Nici nu contează. Lui Navalnîi nu i-a fost frică să le

32 Abreviere de la *Iniţial Public Offering*> Oferta publică iniţială de acţiuni în cazul unei societăţi care urmează să fie listată la bursă, *(n. trad.)*

declare război «managerilor eficienţi», aşa cum îi numeşte el, din cadrul companiilor de stat. În timp ce investitorii profesionişti îşi rezolvă în linişte problemele, o persoană simplă, care nu este învestită nici cu statut, nici cu putere, încearcă să lupte cu sistemul.”

Ziarul a menţionat că Navalnîi s-ar putea întoarce în politică, dar mai important, se spunea că era un exemplu: buturuga mică putea riposta şi schimba situaţia. „Nu poţi fi luptător, dacă eşti singur pe câmpul de luptă[33]”, a spus *Vedomosti.* „Navalnîi încurajează şi al ţi acţionari să participe la proiectele sale care ar putea fi o trambulină pentru întoarcerea lui în politică. Dar acum altceva este mai important – prin exemplu personal le dovedeşte cetăţenilor că au capacitatea de a-şi proteja drepturile.”

în martie 2010, Navalnîi a făcut echipă cu redacţia ediţiei ruseşti a *Forbes* pentru a solicita documente şi informaţii de la zece dintre cele mai mari companii din Rusia ca să testeze calitatea guvernanţei corporative. Au obţinut reacţii amestecate.

Gazprom a furnizat rapid documentele, împreună cu o factură de 643 de ruble (aproximativ 21 de dolari), costul fotocopiilor. Alte companii, cum ar fi, de pildă, RusHydro şi Inter RAO, au furnizat doar o parte din documente, spunând că unele materiale erau confidenţiale. VTB a furnizat informaţii complete, dar i-a taxat cu aproximativ 422 de dolari pentru printarea celor 2.373 de pagini. Sberbank, cea mai importantă bancă de economii şi împrumuturi din Rusia, a răspuns cu mare întârziere, dar a trimis documentele gratuit.

Transneft, Gazprom Neft şi Rosneft nu au furnizat informaţii. În articol, Navalnîi facea apel la Serviciul Federal pentru Pieţele Financiare şi la Parchet. Concluzia generală: „Dezastru total în ţara cu standarde guvernamentale corporative.”

---

33 Aluzie biblică: „Atunci, din doi care vor fi în ţarină, unul se va lua şi altul se va lăsa.” (Matei, 24:40) *(n. trad.)*

Navalnîi a insistat cu propriile sale dosare în instanţă şi a înregistrat mici victorii.

în mai 2010, o instanţă a decis că poliţia nu a investigat corespunzător plângerea lui Navalnîi împotriva Transneft şi i-a ordonat s-o facă.

între timp, avocaţii de la Rosneft au depus mari eforturi să justifice de ce nu-i dau informaţiile lui Navalnîi. Unul dintre argumente era că, pur şi simplu, nu deţinea suficiente acţiuni. în urma unei contestaţii depuse, în septembrie, de companie în instanţă, Navalnîi a spus că e bucuros să afle că deţine 0,00000326% din Rosneft.

Navalnîi, care avea o bursă la Universitatea Yale la acea vreme, a răspuns pe blogul său adoptând tonul unui american. „în America, scria el, în astfel de cazuri, se spune *Oh, my goodness!* Ce se spune în rusă în asemenea ocazii, vă veţi da seama şi singuri."

Potrivit avocaţilor companiei Rosneft, scria Navalnîi, parcă ne venin du-i să creadă: „Acţionarii sunt mari, mici şi nesemnificativi. Şi drepturile lor sunt, prin urmare, mari, mici sau nesemnificative. Dar cea mai mare porcărie este că Rosneft a decis să dovedească în instanţă că A.A. Navalnîi nu este un acţionar obişnuit." într-adevăr, în dosarul prezentat în instanţă, compania argumenta: „Este, de asemenea, un lucru evident faptul că A.A. Navalnîi nu este un acţionar obişnuit..., iar scopurile lui sunt indisolubil legate de activităţile sale socio-politice."

În postarea sa pe internet, Navalnîi a încercat să-l ironizeze pe Peter O'Brien, vicepreşedinte Rosneft, scriind în transliteraţie rusească: „Petrucio, ce e? Vad că-ţi place să fii rusul cel rău. Doar să nu uiţi că în ţara ta de baştină aveţi Legea referitoare la luarea de mită." O'Brien este, de fapt, american, aşa că documentul legislativ relevant ar fi Foreign Corrupt Practices Act[34], nu Bribery Act aplicată în spaţiul

34 Lege americană care interzice mituirea unor funcţionari străini pentru a favoriza afacerile persoanelor private sau companiilor

britanic, dar punctul de vedere al lui Navalnîi era clar.

Curtea de Arbitraj a fost, în cele din urmă, de acord cu Navalnîi în ceea ce priveşte dreptul său, ca acţionar, la dezvăluirea informaţiilor companiei, în luna august a anului 2010, instanţa le-a ordonat celor de la Rosneft să furnizeze procesele-verbale de la şedinţele consiliului director.

* * *

La început, Navalnîi a utilizat platforma de blogging Livejournal pentru a posta transcrierile intervenţiilor sale la radio. Dar, pe măsură ce devenea tot mai activ politic, internetul se va dovedi singura lui modalitate de a evita inflexibila cenzură guvernamentală asupra tuturor canalelor de televiziune. Propaganda Kremlinului era atât de răspândită pe atât de multe şi diverse canale mediatice, încât Navalnîi numea în derâdere televiziunea rusă „cutia cu zombi" – un fel de „cutia cu proşti", dar mai insultător. Navalnîi nu era singurul rus revoltat care folosea blogosfera pentru a se lansa într-un discurs politic mai deschis şi pentru a face pe justiţiarul online. Dar el era, fără îndoială, cel mai eficient — şi cel mai popular.

Pe 7 octombrie 2010, Evgheni Lerner, cofondatorul firmei de web design Artus, a publicat o postare revoltată pe Livejournal în care descrie cum Ministerul Sănătăţii din Rusia a lansat o licitaţie publică pentru proiectarea unui portal online care să conecteze furnizorii de servicii medicale cu pacienţii. Prima problemă: costul absurd de 55 de milioane de ruble, adică aproximativ 1,8 milioane de dolari. Al doilea: proiectul trebuia finalizat în şaisprezece zile.

„Ce idee tare şi, cel mai important, nouă!" Lerner scria, cu un sarcasm muşcător. „Pe scurt, o astfel de resursă de internet va îmbunătăţi semnificativ

calitatea alfabetizării medicale şi a serviciilor oferite în ţara noastră. Glorie Ministerului nostru al Sănătăţii şi Dezvoltării Sociale, cel mai grijuliu minister din lume. Ura! Există cineva, în afară de angajaţii Ministerului Sănătăţii şi cei care urmează să facă pagina asta, care să creadă că se va crea ceva util şi care merită atâtia bani?”

Lerner l-a informat pe Navalnîi, care a postat despre licitaţie două zile mai târziu, invitându-şi cititorii cu experienţă în dezvoltarea paginilor web să-şi spună părerea, chiar dacă Lerner, în persoană, se ocupa cu aşa ceva şi era unul dintre cei mai buni experţi din Moscova.

„Hm.., mmmm.., Nu înţeleg deloc costul site-urilor etc.”, scria Navalnîi. „Dar am ceva experienţă de când îmi creează alţii site-urile de internet. Pe baza acestei experienţe, personal pot spune că niciodată, niciodată vreodată, nu poţi face un site complex (în special, o reţea socială) în 16 zile. Dar, judecând după preţ, pagina ar trebui să fie FOARTE sofisticată.”

Fără să piardă timpul, Navalnîi a acuzat pe faţă ministerul de fraudă. „Prima mea impresie: furnizorul este cunoscut. Site-ul este gata. Banii sunt băgaţi în cont. Şi, desigur, mi-aş dori foarte mult să iau un băţ cu un vârf foarte ascuţit cu care să înţep Ministerul Sănătăţii.” Şi-a îndemnat adepţii să depună plângeri la Serviciul Federal Antimonopol al Rusiei.

Două zile mai târziu, licitaţia a fost anulată. Printr-o postare cu titlul „Hehehehehehehe”, Navalnîi s-a lăudat cu succesul său rapid.

Susţinătorii lui Navalnîi au identificat şi alte licitaţii pentru proiecte IT cu preţuri umflate pentru Ministerul Sănătăţii. Oficialul care se ocupa de acestea, Oleg Simakov, şeful departamentului de informaţii digitale al Ministerului Sănătăţii – poreclit „Sprânceană” de Navalnîi din cauza sprâncenelor sale îmbinate — a fost forţat să-şi dea demisia.

„Felicitări şi mulţumiri tuturor celor care au participat la partida de înţepături”, scria Navalnîi fericit după ce licitaţia

---

americane, *(n. trad.)*

iniţială a fost anulată. „Şi a fost nevoie de doar două postări. Una. Două.”

De fapt, tehnic vorbind, au fost trei, adăugând şi postarea iniţială a lui Lerner, cel care a descoperit întreaga schemă. Dar, după ce a recunoscut în două vorbe, la început, că Lerner i-a vândut pontul, Navalnîi nu a mai vrut să lase pe altcineva să-i eclipseze legenda în creştere de principalul cowboy al anticorupţiei pe net din Rusia.

* * *

Adevărul este că statutul şi recunoaşterea numelui lui Navalnîi erau în creştere. Atrăgea tot mai mult atenţia şi noi surse de informaţii. Astfel că, în noiembrie 2010, a publicat cea mai amplă investigaţie de până atunci.

Era dezvăluirea la care făcea aluzie Navalnîi atunci când insista asupra actelor de caritate. Cu titlul „Cum au tăiat cu fierăstrăul laTransneft”, Navalnîi susţinea în acea postare că directorii Transneft, în frunte cu Vainştok, au furat cel puţin 4 miliarde de dolari în timpul construcţiei oleoductului Siberia de Est-Pacific (ESPO), conductă lungă de 4.184 de kilometri. Unele relatări din mass-media rusă au rectificat totalul la 2 miliarde de dolari. În orice caz, era o sumă şocantă.

Acuzaţiile, pe care Vainştok şi Transneft le-au negat vehement, eclipsau toate dezvăluirile făcute de Navalnîi până atunci şi se bazau pe documentele pregătite ca parte a unui audit ordonat de Camera Federală de Conturi a Rusiei şi ajunse pe căi oculte în mâinile lui. Auditul proiectului conductei şi răspunsurile Transneft la aceasta, au fost imediat declarate secrete.

Navalnîi şi-a deschis relatarea remarcând semnificaţia personală a anchetei. ‚Aceasta este o postare foarte importantă pentru mine”, scria el. „Am lucrat la acest caz alături de colegii mei mai multe luni. Le voi fi foarte recunoscător tuturor celor care citesc şi ne ajută.”

„Dar, înainte să începi să citeşti, aruncă o privire în portofel”, a continuat el. „Poate că nu ai băgat de seamă, dar

lipsesc de acolo vreo 1.100 de ruble (aproximativ 35 de dolari). Nu e mult, pentru fiecare dintre noi, dar această sumă a fost furată de la fiecare locuitor adult al Rusiei. În total, conform estimărilor noastre, cel puţin 4 miliarde de dolari au fost furate în timpul acestei poveşti."

Tonul personal al lui Navalnîi reflecta faptul că-şi dădea seama tot mai clar că mulţi ruşi obişnuiţi erau la fel de revoltaţi şi scandalizaţi de corupţie ca şi el şi că avea ocazia să-i înroleze în lupta împotriva acesteia. Alături de postarea lui de pe blog, Navalnîi a publicat şi un video de aproape cinci minute pe YouTube, testând un format care, mai târziu, avea să devină principala platformă media pentru investigaţiile Fundaţiei sale Anticorupţie.

Videoclipül, care începea cu genericul „Alexei Navalnîi prezintă", includea şi câteva efecte sonore stranii, dar îl prezenta, în principal, pe Navalnîi, într-o cămaşă albastră, cu un microfon ataşat de o cravată violet, oferind un captivant rezumat al descoperirilor investigaţiei.

Schema ESPO era doar o versiune mai mare şi extinsă a fraudelor investigate de Navalnîi mai înainte. Construcţia giganticei conducte fusese exter- nalizată, în principal, către companii offshore, care nu aveau capacitatea de a face munca, dar care erau doar nişte paravane folosite pentru a angaja suban- treprenori, umflând costul proiectului Iară niciun motiv evident, în afară de furt.

La acea vreme, Navalnîi şi echipa sa nu au putut duce investigaţia chiar până la capăt. El a speculat că întreaga situaţie a fost scoasă la lumină doar pentru că Kremlinul era tot mai nemulţumit că nu erau sifonaţi mai mulţi bani din proiectul ESPO către vârful piramidei puterii din Rusia, iar Puţin a decis să-l înlocuiască pe Vainştok cu Nikolai Tokarev, care făcuse parte din biroul KGB de la Dresda alături de Puţin. Tokarev a fost cel care a cerut o revizuire a proiectului ESPO şi redactarea documentaţiei care a ajuns ulterior în mâinile lui Navalnîi.

În mod ironic, după ce Tokarev a preluat postul, în

octombrie 2007, *Kom- mersant* relata că „era singurul dintre cei patru preşedinţi ai Transneft a cărui apariţie în companie nu era însoţită de un scandal. Predecesorul său, Semion Vainştok, şi-a încheiat fără probleme mandatul.”

Vainştok şi asociaţii săr nu au admis că ar fi făcut ceva ilegal în legătură cu ESPO sau cu exorbitantele donaţii caritabile şi împotriva lor nu a fost formulată nicio acuzaţie. Puţin însuşi, la un moment dat, a comentat cazul şi a subliniat că acuzaţiile erau nefondate. Ca semn că era bine privit la Kremlin, Vainştok a fost pus, pentru scurtă vreme, la cârma eforturilor de construcţie legate de Olimpiada de Iarnă din 2014 de la Soci. Dar, după mai puţin de un an de muncă, Vainştok a părăsit Rusia pentru a se stabili la Londra şi, mai târziu, în Israel, unde a obţinut cetăţenia.

El şi-a folosit uriaşa avere pentru tot felul de investiţii, inclusiv pentru cumpărarea a 35% din Lipstick Building, situată în East Side, centrul Manhattanului, New York City. La mai bine de un deceniu după ancheta lui Navalnîi, Pandora Papers, o uriaşă arhivă de documente legate de averile offshore ajunsă în presă, a confirmat că Vainştok era unul dintre cei trei proprietari ai lui VNIIST, o companie cipriotă, care a câştigat nenumărate contracte legate de ESPO, inclusiv pentru lucrări de proiectare şi control. Sute de milioane de dolari au fost deturnaţi prin VNIIST către trusturile de familie din Noua Zeelandă create de Vainştok şi partenerii săi, conform canalelor media care au relatat despre Pandora Papers.

* * *

Până în toamna lui 2010, Navalnîi a lucrat cu o echipă mică din propriul său cabinet de avocatură din Moscova. Dar escapada lui „Sprânceană” din Ministerul Sănătăţii i-a dat o idee.

La începutul lui decembrie 2010, Navalnîi a anunţat lansarea unei noi pagini web anticorupţie numită RosPil – un nou joc de cuvinte de la *raspil,* termen colocvial pentru „a lua

şpagă”. Logoul paginii era vulturul cu două capete, însemnul naţional al Rusiei, fiecare dintre păsări ţinând în cioc un fierăstrău.

Ideea era de a implica grupurile de pe internet să scormonească după contractele de achiziţie scandaloase, profitând de noile prevederi de transparenţă publică introduse de preşedintele Dmitri Medvedev şi apoi să zădărnicească tranzacţiile, depunând plângeri la care guvernul era obligat, prin lege, să răspundă.

A funcţionat. Şi astfel, au fost anulate contracte de milioane de dolari ca urmare a insistenţelor paginii RosPil. Şi, mai important, Navalnîi ţinea evidenţa donaţiilor pentru munca sa. În săptămâna de după prima sa cerere de donaţii pentru RosPil, s-au strâns aproximativ 120.000 de dolari. Viitoarea sa organizaţie a început să prindă contur cu repeziciune.

Navalnîi şi-a extins echipa angajând patru avocaţi, inclusiv pe Liubov Sobol, care avea să devină una dintre cele mai importante colaboratoare ale sale şi cea mai apropiată confidentă. Va pune pe picioare şi alte câteva iniţiative care îşi propuneau să extindă campaniile de presiune pentru a îmbunătăţi administraţia guvernamentală în Rusia, inclusiv RosYam, care se ocupa de repararea drumurilor. în septembrie 2011, Navalnîi a concentrat toate aceste proiecte sub umbrela Fundaţiei Anticorupţie.

în felul său, Navalnîi crea un debuşeu pentru o parte din societatea rusă, sătulă de corupţie şi de ritmul lent de dezvoltare a ţării, inclusiv încăpăţânarea ei de a se agăţa de straniile ritualuri birocratice care puneau mai presus mijloacele, şi nu rezultatele. Şi au reuşit.

Harvard Business School, printre altele, a folosit RosPil ca studiu de caz în combaterea corupţiei publice. Acestea fiind spuse, obiectivul mai mare al lui Navalnîi era nu să anuleze o serie de licitaţii publice sau să umple nişte gropi, ci să promoveze reforma politică, fără a avea încă un impact major în schimbarea peisajului politic din Federaţia Rusă.

În 2011, Navalnîi i-a spus lui Miriam Elder, corespondenta

The Guardian la Moscova, că este de părere că, pentru a se schimba ceva în Rusia, ar trebui o nouă conducere.

„Schimbarea nu poate avea loc cu această conducere. Aceşti oameni nu-şi vor refuza niciodată miliardele de dolari. Mai devreme sau mai târziu, ceva se va schimba şi aceste documente pe care le-am adunat vor fi folosite, astfel încât să ajungă toţi în spatele gratiilor.” În orice caz, Navalnîi nu avea nicio intenţie să renunţe.

„Pentru cei din afară eforturile noastre ar putea părea zadarnice, chiar fără nădejde”, scria el într-un articol pentru revista *Nieman Reports* a Universităţii Harvard, text scris alături de Maxim Trudoliubov, editorul paginii de comentarii de la *Vedomosti*.

„Corupţia, spun unii, este o problemă internă şi este inevitabilă în ţări care trec de la sisteme controlate de stat la sisteme bazate pe economia de piaţă”, scriau cei doi. „Dar corupţia nu este doar o grămadă de pietre aşezată în calea noastră pe drumul către ceva diferit. Ea presupune infracţiuni care zădărnicesc progresul unor societăţi întregi; în Rusia, consecinţele practicării corupţiei pe scară largă sunt dezastruoase.”

Şi continuau: „Corupţia nu este furt, pur şi simplu. Ea duce la suferinţe morale şi fizice şi la distrugerea oamenilor. În Rusia, mii de indivizi ispăşesc pedepse cu închisoarea pentru acuzaţii inventate de cei care le-au preluat afacerile sau trebuie să scape de martori.”

În orice caz, Navalnîi îşi găsise principala sa misiune politică definitorie şi ideologia. Succesul paginii de internet RosPil dovedise eficienţa luptei împotriva corupţiei, convingând mii de ruşi nu doar să se trezească din omni-prezenta apatie naţională şi să se alăture în mod activ luptei, dar şi să doneze bani pentru cauză.

Fundaţia Anticorupţie, înfiinţată în septembrie 2011, a fost nu numai umbrela organizatorică a diferitelor proiecte ale lui Navalnîi, ci, de asemenea, ceea ce Andrew Roth de la *The Guardian* numea „o redacţie de gherilă, un centru de

investigaţii al opoziţiei şi un sediu de strategie de campanie." Pe scurt, era Navalnîi S.A.

Fundaţia i-a furnizat, de asemenea, lui Navalnîi o sursă stabilă de finanţare. La început, o duzină de donatori fondatori au fost de acord să ajute cu aproximativ zece mii de dolari pe lună. Printre aceştia se aflau şi Boris Zimin, care trăia în afara Rusiei din 2004, şi Vladimir Asurkov, fost bancher şi director executiv la Alfa Group Consortium, extinsa companie de holding fondată de oligarhul Mihail Fridman. Videoclipurile lui Navalnîi, impregnate cu umorul şi sarcasmul său profund au generat milioane de vizualizări şi l-au ajutat să construiască o reţea de susţinători în toată Rusia şi să câştige o susţinută atentie internaţională.

După mai bine de un deceniu de căutări, Navalnîi găsise un mesaj definitoriu care putea uni multe forţe disparate din cadrul opoziţiei. Şi totuşi, într-o ţară întemeiată în mare măsură pe corupţia endemică, era prin natura faptelor un mesaj antiinstituţional, cu şanse mici să cucerească o susţinere largă în rândurile elitei ţării.

Navalnîi nu era naiv în această privinţă şi nici în privinţa extremei dificultăţi a cruciadei sale.

J

„Este o prostie să te aştepţi ca indivizi care au la degetul mic două milioane de poliţişti, jumătate de milion de ofiţeri FSB, resursele administrative ale autorităţilor executive de pe întreg teritoriul ţării, televiziunea şi miliarde de dolari să renunţe pur şi simplu, spunea el într-un interviu acordat ziarului *Moskovski Komsomoleţ.* Guvernul este condamnat. Se devorează pe sine şi ţara, dar tipii aceştia vor mai rezista mult timp. Venirea la putere a unui om care gândeşte ca mine ar însemna ca ei să-şi piardă miliardele şi libertatea. Ţara câştigă în continuare venituri uriaşe din exporturile de mărfuri, dar ei nu vor să dea aceşti bani nimănui. Sunt sume reale cu multe zerouri în conturile din băncile elveţiene, care sunt păzite de poliţie, presă, *Pervîi Canal*[35]*."*

35 Canalul 1, cel mai important post de televiziune de stat din Rusia, interzis în Ucraina pentru că ar fi propagator al mesajelor separatiste, (n. *trad.)*

Dar era, de asemenea, sincer în ceea ce priveşte motivaţiile politice ale activităţii sale anticorupţie. Nu era un denunţător chiţibuşar oarecare, ci un politician.

„În ţara noastră, politicienii sunt trataţi prost şi mulţi, ştiind asta, se maimuţăresc, autóin ti tulându-se activişti civili, a declarat el pentru *Moskovski Komsomoleţ.* Dar nu vreau să trag pe nimeni pe sfoară. Activitatea mea principală este lupta împotriva corupţiei. Corupţia este principala problemă politică din ţara noastră. „Verticala" corupţiei a devenit un sistem de control. Aşadar, activitatea mea este absolut politică. Nu scriu manifeste, dar fiecare rând din anchetele mele legale are profunde implicaţii politice."

BLOGGER, LUPTĂTOR DE STRADA, POLITICIAN

> „Duba noastră are numărul 2012. Atenţie! NU ÎI DAŢI FOC. Doar spargeţi rotile.”
>
> — Alexei Navalnîi, Moscova, 5 martie 2012

Oricât de întârziată ar fi fost, despărţirea dintre Navalnîi şi Partidul labloko din decembrie 2010 a adus libertate şi incertitudine. „Viaţa mea de opozant începuse”, a afirmat acesta.

Alegerile pentru Duma de Stat, care au avut loc cu câteva zile înainte de eliminarea lui Navalnîi din partid, au fost un dezastru pentru opoziţie. Conform rezultatelor oficiale, care au fost aproape cu siguranţă falsificate, Rusia Unită a câştigat cu 65 de procente. Putin îşi consolidase controlul. Partidul Comunist, Partidul Liberal Democratic al Rusiei, de extremă dreaptă, şi Rusia Justă, un partid centrist iară o ideologie clară, au fost desemnate drept „opoziţie sistemică” şi li s-a permis să depăşească pragul de 5 procente pentru a intra în Parlament, labloko, cu un rezultat raportat de 1,6%, fusese exclus, pierzându-şi cele patru locuri în Parlament. Uniunea Forţelor de Dreapta şi-a pierdut şi ea cele trei locuri.

Navalnîi şi-a exprimat mulţumirea că boicotase alegerile. „Am simţit o satisfacţie imensă din cauza faptului că nu m-am dus ieri la vot”, a scris pe LiveJournal. „Lasă-i să se ducâ naibii cu acest circ. Ideea prostească de a veni şi de a distruge buletinele de vot eşuase: 1,1% la nivel naţional. E clar că aproape toate au fost distruse accidental.”

Serghei Mitrohin, care atunci era şeful adjunct al Partidului labloko, s-a plâns că alegerile au fost fraudate şi că labloko

obţinuse de fapt 8 procente. Navalnîi a postat nemulţumirile lui Mitrohin Iară a comenta mai departe, însă tăcerea sa era plină de dispreţ şi sarcasm. Mitrohin s-a plâns de „umflarea

colosală a numărului de buletine de vot”, de votarea de tip carusel — în care oamenii sunt transportaţi în grupuri pentru a vota de mai multe ori la diferite centre de vot – şi de alte trucuri murdare previzibile. „Nu e nimic de sărbătorit aici. A fost o ruşine uriaşă pentru întreaga lume”, a scris Mitrohin. „Pentru a-şi menţine influenţa, Puţin a umilit din nou demnitatea naţională a cetăţenilor Rusiei.”

însă existau şi alte semne că Puţin şi serviciile sale de securitate îşi consolidau puterea. De exemplu, Natalia Morari, una dintre fondatoarele DA!, a fost expulzată din Rusia.

Morari, o cetăţeană din Republica Moldova, scrisese un articol în *The New York Times Magazine* unde a descris o schemă uriaşă de spălare de bani a Kremlinului pe care acesta o folosea pentru a finanţa şi a controla toate partidele politice din ţară. Natalia avea doar douăzeci şi patru de ani şi terminase recent universitatea. însă, investigaţiile sale l-au înfuriat, printre alţii, pe Alexander Bortnikov, un aliat apropiat al lui Puţin, care fusese directorul SFS-ului (Serviciul Federal de Securitate).

în acel decembrie, Morari fusese plecată în Israel pentru a realiza un reportaj de călătorie. Când a aterizat pe aeroportul Domodedovo din Moscova, aceasta a fost reţinută şi deportată sub ordinele SFS-ului. Cetăţenii moldoveni nu aveau nevoie de viză pentru a intra în Rusia, iar toate actele lui Morari erau în ordine.

Navalnîi auzise despre această situaţie când Morari încă se afla în detenţie pe aeroport. „Au găsit emigrantul cel mai periculos”, a postat acesta plin de furie. „Vite, ciudaţi şi gunoaie.”

În unele privinţe, Morari a avut noroc. Cu aproape un an înainte, Anna Politkovskaia, o jurnalistă de la *Gazeta Novaia,* care raportase intens abuzurile din Cecenia, a fost împuşcată în liftul din blocul său din Moscova. Cu doi ani în urmă, Politkovskaia supravieţuise unei aparente otrăviri, când i se făcuse rău în timpul unui zbor între Moscova şi Rostov-pe-Don,

oraş din sudul Rusiei.

în acel moment, Navalnîi nu-şi închipuia câ, peste un deceniu, destinele lui Morari şi Politkovskaia — exil sau moarte — aveau să devină opţiuni reale în propria viaţă.

în schimb, Navalnîi, lucrând alături de colaboratorii săr din Mişcarea de

>

Eliberare a Rusiei (NAROD), a organizat o masă rotundă după alegeri numită: „Moartea opoziţiei ruse şi posibilitatea renaşterii acesteia. Un discurs nou al opoziţiei.”

Printre subiectele discutate s-au numărat „opoziţia sistemică ca parte a maşinăriei politice a Kremlinului” şi „posibila creare a unei opoziţii noi de calitate, pregătită şi capabilă de o luptă adevărată pentru putere”. Anunţul lui Navalnîi despre eveniment a inclus un mesaj că la sfârşitul acestuia va fi un bufet. Măcar opoziţia sau ce a rămas din ea nu avea să facâ foamea.

Un raport din partea Mişcării de Eliberare a Rusiei pe care Navalnîi l-a publicat a rezumat concluziile mesei rotunde şi a cuprins o incriminare dură a aşa-numiteî opoziţii sistemice.

„Putem privi acţiunile opoziţiei sistemice într-un singur fel: o trădare a ţării şi a alegătorilor în numele păstrării locului comod şi comercial din sistemul politic al Kremlinului”, a afirmat Mişcarea de Eliberare a Rusiei într-un comunicat postat de Navalnîi.

„Partidele de opoziţie au avut şansa de a răspunde adecvat testului din 2007: să anunţe un boicot al alegerilor din luna septembrie a acestui an şi, prin urmare, să scoată din legalitate întreaga structură politică a Kremlinului”, a continuat acesta. „însă, opozanţii sistemici nu s-au folosit dinadins de această şansă. Acum aceştia culeg roadele. Nici înfrângerea lor umilitoare nu o pot accepta cu demnitate.”

Mişcarea de Eliberare a Rusiei a cerut o revizuire rapidă şi totală **a** abordării politice. „înainte de alegerile prezidenţiale”, a scris aceasta, „opoziţia ar putea să concureze serios cu

actualul guvern doar într-un singur caz: dacă promovează un singur candidat pentru toate forţele anti-Kremlin: de stânga, liberal, naţionalist. Dar nu există practic nicio speranţă pentru acest lucru.”

Această prezicere a fost corectă. în ciuda anilor de apeluri ca forţele politice democrate ale Rusiei să se unească, diferitele grupări au rămas divizate şi nu au putut să prezinte un candidat comun pentru a-l contesta pe prim-ministrul Dimitri Medvedev, succesorul desemnat al lui Putin la alegerile prezidenţiale din 2 martie.

Totuşi, după opt ani cu Putin la putere, acest tandem a creat impresia că lucrurile s-ar putea schimba. Medvedev – care îl cunoscuse pe Putin când amândoi au lucrat pentru Anatoli Sobciak în perioada în care acesta era primarul oraşul Sankt-Petersburg — a fost academician, profesor de Drept şi autor al manualului de Drept civil. Spre deosebire de Putin, nu făcuse niciodată parte din serviciile secrete ruse, din ale căror rânduri proveneau mulţi dintre aliaţii şi confidenţii cei mai apropiaţi ai lui Putin.

în timp ce Puţin era cunoscut peste tot ca fiind un tehnofob, Medvedev a fost un admirator al gadgeturilor. Acesta era interesat de implementarea serviciilor electronice guvernamentale, chiar numind anumiţi membri ai echipei sale să studieze progresele realizate în Georgia. Şi, bineînţeles, dacă mai conta, acesta şi-a afirmat public angajamentul de a lupta împotriva corupţiei.

în cele din urmă, toate aceste lucruri s-au dovedit a fi iluzii, înselându-i nu J numai pe ruşi, ci şi pe Barack Obama şi Hillary Clinton, care fuseseră seduşi în a face o încercare nereuşită de a stabili legături noi cu Federaţia Rusă.

* * *

Pentru Navalnîi, principalul eveniment înşelător a fost

nominalizarea făcută de Medvedev în decembrie 2008 a lui Nikita Belih, fostul lider al partidului Uniunea Forţelor de Dreapta, pentru postul de guvernator al regiunii Kjtov, o zonă împădurită aflată între Moscova şi munţii Ural.

Belih era cu un an mai mare decât Navalnîi şi una dintre cele mai strălucitoare speranţe în cercurile opoziţiei ruse. Uniunea Forţelor de Dreapta a fost fondată de Anatoli Ciubais şi Egor Gaidar — primii susţinători ai reformelor economice liberale post-sovieticc din Rusia – şi avea să fie mereu afectată de consecinţele negative ale privatizării, care au dus la formarea sistemului oligarh din Federaţia Rusă. Averea imensă, care înainte era controlată de stat şi legată în mare parte de aparent nelimitatele resurse naturale ale Rusiei, a sfârşit prin a ajunge în mâinile unui grup format din baroni hoţi aleşi pe sprânceană.

Iniţial, Navalnîi a susţinut acele aşa-numite reforme. Dar, mai târziu, acesta a ajuns la concluzia că Ciubais a fost un ipocrit şi principalul responsabil pentru drumul Rusiei spre autoritarism şi capitalism al cumetriilor. După ce a ţinut prelegerea despre proprietatea privată, Ciubais a ajuns să facă avere din administrarea a două companii de stat, RAO-EES, care a pus monopol pe energie, şi Rusnano, firma de nanotehnologie finanţată de guvern.

„în calitate de fost admirator al lui Elţîn şi Ciubais, pot spune că Ciubais îmi stârneşte acum mai multe emoţii negative decât Puţin”, i-a spus Navalnîi lui Voronkov. „Cred că existenţa putinismului i se datorează lui Ciubais.”

în anul 2015, Navalnîi a avut ocazia de a-l înfrunta personal pe Ciubais, acuzându-l de ipocrizie, în timpul unei dezbateri transmise în direct la televizor, moderată de Xenia Sobciak pe canalul TV-Rainn. Navalnîi **a** deschis discuţia prin a cita „o persoană minunată şi foarte inteligentă” care **a** afirmat în 2006 următoarele: „Capitalismul de stat este ineficient, aproape întotdeauna corupt şi nerentabil din punct de vedere strategic.” „Acea persoană a fost Anatoli Borisovici Ciubais.”, a

adăugat Navalnîi.

Acesta a spus în continuare că Ciubais s-a trădat pe sine însuşi şi că Rusnano n-ar mai trebui să existe sub forma sa de stat.

Ciubais a răspuns prin a afirma că, deşi Navalnîi avea un viitor strălucit ca politician, acesta privea lumea prea mult în alb şi negru. „Alexei Anatolievici", a spus Ciubais, „te rog să nu faci confuzie între termenul «capitalism de stat» şi «companie de stat». Acestea nu sunt acelaşi lucru."

Navalnîi a acuzat Rusnano de irosirea fondurilor publice; Ciubais a insistat că statul ar putea juca un rol util de incubator al inovaţiei. Dezbaterea a fost dezamăgitoare, iară nicio lovitură de knock-out din cele două tabere.

Lăsând la o parte dezacordurile şi dezamăgirile, Navalnîi avea un motiv bun la finele anilor 2000 pentru a găsi o cauză comună cu Uniunea Forţelor de Dreapta, cunoscută în limba rusă sub acronimul său SPS.

Printre alţi membri fondatori ai partidului se numărau politicieni declaraţi democraţi, precum Boris Nemţov, primul guvernator post-sovietic al regiunii Nijni Novgorod, care a lucrat mai târziu ca ministru al Energiei în Federaţia Rusă şi deputat, prim-ministru la finele anilor '90. Acesta a devenit ulterior preşedinte-deputat al Dumei de Stat şi şef al facţiunii SPS din Duma între anii 2000 şi 2003.

Belih fusese membru al Adunării Legislative din regiunea natală Perm, vecină cu regiunea Kirov. Apoi, a fost ales deputat-guvernator al regiunii Perm înainte de a fi promovat la conducerea SPS-ului, în mai 2005. în această poziţie, Belih s-a aliat cu Maria Gaidar, care se alăturase partidului, călcând pe urmele tatălui său.

Belih participase la prima dezbatere publică DAI Cu Navalnîi pe post de moderator al dezbaterii, Belih a susţinut că forţele Kremlinului erau întruchiparea „fascismului italian clasic". Autorităţile ruse, a spus acesta, operau conform unui principiu bine cunoscut, să fie cei mai zgomotoşi oameni din

mulţime care să strige „Opriţi hoţul!”, când, de fapt, ei înşişi erau hoţii. Când o persoană din public l-a întrebat pe faimosul jurnalist Oleg Kasin, un membru al juriului, de ce îl votase pe Belih, Kasin a răspuns:

— Belih arată la fel ca mine; un băiat gras şi amabil din provincie. îmi place de el.

Şi Navalnîi îl simpatiza pe Belih, iar acesta îi împărtăşea sentimentele. Când dezbaterea finală s-a încheiat cu o bătaie sângeroasă, Belih s-a dus la secţia de poliţie pentru a depune mărturie în numele lui Navalnîi. Şi, când Belih a fost numit guvernator al regiunii Kirov, acesta i-a invitat pe Navalnîi şi Maria Gaidar să se alăture echipei sale.

Gaidar a avut reţineri. Aceasta era logodită şi avea planuri să facă o călătorie în Statele Unite. Navalnîi, însă, era entuziasmat. După aproape un deceniu de activitate la periferia sferei politice — făcând campanii, pledând şi criticând, dar niciodată luând decizii —, acesta a privit oferta lui Belih ca pe o şansă de a schimba ceva din interior.

„Nikita ne-a invitat pe mine şi pe Alexei să venim cu el”, şi-a amintit Gaidar. „Iar Navalnîi a acceptat. Eu n-am fost hotărâtă deoarece aveam planuri personale. Eram pe punctul de a mă căsători şi de a pleca la studii în Statele Unite. însă mi-am adus aminte că Navalnîi mi-a spus: «Nu, trebuie să mergi. Trebuie să te foloseşti de această oportunitate. Trebuie să faci ceva, înţelegi, este o oportunitate imensă.» îmi aduc aminte că a vizitat regiunea Kirov înaintea mea, cam cu o săptămână sau două, şi a spus: «E grozav. O să facem lucruri măreţe aici. Ar trebui să vii. Ar trebui să lucrezi aici.»”

Drumurile lor s-au separat în Kirov. Gaidar s-a concentrat asupra serviciilor sociale, mai ales cele de sănătate şi de întrajutorare şi a devenit deputat-gu- vernator. Navalnîi a lucrat în domeniul economic şi, deoarece încă lua în cal- cui propriile ambiţii politice, a preferat să rămână consilier extern pentru Belih. Nu a acceptat o poziţie oficială în guvern.

„Navalnîi s-a concentrat de la început asupra corupţiei şi

transparenţei în afaceri”, a spus Gaidar. „Cred că până şi Belih i-a oferit un post, însă Navalnîi a vrut să-şi continue munca sa în politică part-time, să nu accepte vreun post, să fie un consilier.”

* * *

Navalnîi a început cu un succes rapid, descoperind un plan de scădere a valorii unei distilerii din regiune cu o nouă ofertă publică la bursă. El a reuşit să oprească această acţiune şi şi-a trâmbiţat victoria peste tot.

însă, industria principală în Kirov nu este alcoolul, ci silvicultura şi lemnul, iar Navalnîi a învăţat rapid că aceasta era plină de corupţie. Urmând un model comun în Federaţia Rusă post-sovietică, costurile din afaceri erau în mare parte centralizate şi suportate de guvern, în timp ce profiturile erau descentralizate şi acaparate de entităţi private.

Kirovles, compania de stat de vânzare a lemnului, pierdea bani, în parte deoarece unităţile de prelucrare a lemnului pe care le controla vindeau direct clienţilor şi-şi încasau singure banii. în Rusia, exploatarea lemnului este o activitate specifică omului obişnuit. Majoritatea oamenilor de rând nu pot să sape după petrol sau să construiască o conductă de gaz. însă aceştia pot tăia lemn.

În Kirov, Navalnîi a încercat să facă ordine şi să impună reforme, însă a reuşit doar să-şi facă duşmani. „Navalnîi s-a încurcat în aceste treburi, iar eu cred că asta a fost greşeala lui cea mai mare”, a spus Gaidar. „Deoarece corupţia este descentralizată. Nu este un tip de corupţie pe care o repari doar prin abrogarea unei legi sau prin eliminarea unei proceduri inutile la nivelul superior.”

— Toată regiunea Kirov trăieşte din asta, a afirmat aceasta. Toţi oamenii fac ceva bani din lemn. Poliţia la nivel local. Unii vameşi. Cineva care lucrează la calea ferată. Cineva de la măsurători... De obicei, e vorba de corupţia unui birocrat sau de corupţia unui oligarh. Atunci, era vorba de corupţia poporu-

lui. Nu e ca şi cum era o corupţie uriaşă care ajungea în băncile din Elveţia sau în paradisurile fiscale.

Oamenii care reprezentau aceste interese înrădăcinate s-au plâns de repetate ori lui Belih din cauza lui Navalnîi şi au încercat toate strategiile posibile pentru a păstra sistemul vechi de corupţie pe care Navalnîi încerca să-l distrugă, inclusiv prin a-i intenta procese. După mai mulţi ani, unul dintre aceste cazuri avea să se întoarcă să-l bântuie, reînviat de Kremlin pentru a-l condamna de crime serioase şi a-i interzice să candideze pentru un post public.

însă, la acea vreme, Navalnîi a fost prins într-o cruciadă Iară satisfacţii şi inutilă împotriva corupţiei endemice.

— A sfârşit prin a se confrunta cu toată regiunea, a spus Gaidar, în timp ce Belih obosise din cauza tuturor plângerilor pe care le primise despre Navalnîi. Relaţia lor a început să se deterioreze şi, la un moment dat, acesta nu l-a mai ascultat pe Navalnîi şi nu a mai vrut să-l ajute. Deşi erau de acord în privinţa planului... Navalnîi a fost foarte supărat şi foarte dezamăgit. Simţea că-şi iroseşte timpul.

Navalnîi a început o serie de postări intermitente pe blog, numite „100 de informaţii despre regiunea Kirov", unde s-a plâns de frustrăiile sale de acolo şi a ironizat birocraţia de care se ciocnea. Aceasta includea oficialii locali care insistau că nu puteau instala Wi-Fi în clădirea administrativă regională şi încercările nereuşite ale personalului de mentenanţă de a folosi adeziv sau o greutate pentru a fixa plăcile de pe treptele de la intrarea clădirii. Postăiile, cum era de aşteptat, nu i-au adus prieteni locali.

Lui Navalnîi a păiut să-i facă o deosebită plăcere, ca să spunem aşa, articolul scris pentru ziarul local *Observatorul Viaţki,* intitulat: „Serviciul Federal de Securitate (FSB) o ia pe la spate". Un ofiţer al Serviciului Federal de Securitate din regiunea Kirov fusese implicat în patru accidente de maşină în doi ani, cel mai recent fiind „ciocnirea în spate a unui vehicul". Navalnîi a citat ziarul care raporta că ofiţerul FSB „distrusese integritatea unui Opel printr-o acţiune periculoasă."

între timp, lulia Navalnaia, care se mutase la Kirov cu un copil de şapte ani şi un nou-născut, era nefericită. O moscovită cosmopolită, aceasta trăia departe de familie şi de prieteni într-un loc în care activitatea principală de relaxare era vânatul, iar localnicii erau extrem de suspicioşi cu cei din afară.

Fiica familiei Navalnîi, Daşa, a fost hărţuită la şcoală. La un moment dat, un profesor a eliminat-o dintr-o scenetă şcolară, ordonându-i să-i dea altui copil costumul său.

— Profesoara a intrat pur şi simplu în clasă şi a spus: „Locul tău nu e aici, dă-i costumul altei fete", îşi reaminteşte Gaidar. lulia, indignată, a refuzat. A luat-o pe Daşa, care plângea, cu tot cu costum şi a ieşit val-vârtej din şcoală.

* * *

în timp ce lucrurile mergeau prost în Kirov, reputaţia lui Navalnîi de cruciat online al anticorupţiei creştea rapid. Zi după zi, acesta a purtat lupte împotriva companiilor Gazprom, Transneft, VTB şi altele atât pe blogul său sau în instanţă, cât şi în interviurile din ziare şi de la radio.

În luna octombrie, Navalnîi a scris pe blog despre Serghei Magniţki, un consilier fiscal al lui Bill Browder, odinioară cel mai mare investitor străin al Federaţiei Ruse. Magniţki fusese arestat şi închis după ce a demascat o fraudă fiscală imensă făcută de autorităţile ruse. Oficialii guvernamentali au confiscat o parte din companiile lui Browder, apoi au depus declaraţii fiscale, solicitând fraudulos o rambursare de 5,4 miliarde de ruble, aproximativ 230 de milioane de dolari – care a fost achitată cu promptitudine. Banii au dispărut rapid.

Navalnîi şi-a exprimat uimirea faţă de această operaţiune, însă a profitat de moment pentru a-i da o lovitură lui Browder, care odinioară fusese un susţinător înflăcărat al lui Puţin.

— Pe Browder nu l-am perceput ca fiind un băiat cuminte. E tot un boier, a spus Navalnîi, folosind o vorbă rusească pentru

un tip înţelept din mafie. Acum câţiva ani, l-a lăudat pe Puţin cu entuziasm şi a susţinut că lumea se lua de el pe nedrept. Ei bine, a adăugat Navalnîi cu tonul său ironic, acum Browder a pierdut 230 de milioane de dolari şi s-a răzgândit.

Magniţki a fost trimis la închisoare după ce i-a pârât pe oficialii care au forat milioanele de dolari. Acesta a fost închis, i s-a refuzat îngrijirea medicală şi apoi a murit în captivitate.

Navalnîi şi-a lăsat deoparte supărarea legată de inconsecvenţa lui Browder şi a reacţionat la veste cu groază şi resemnare. „Ei l-au ucis", a scris Navalnîi pe platforma Livejournal la data de 18 noiembrie. „Vestea morţii lui Serghei Magniţki, despre care am citit *în Matroskaia Tişina,* este îngrozitoare. Daunele cauzate ţării de acest asasinat nu au fost măsurate, însă sunt sigur că sunt semnificative", a scris Navalnîi.

S-a înşelat. Nu li s-a făcut nimic torţionarilor lui Magniţki, iar Browder a întreprins o cruciadă de un an pentru a câştiga o aparentă dreptate prin intrarea în vigoare a „Legilor Magniţki", care îi vizează pe cei ce încalcă drepturile omului.

Blogul lui Navalnîi, în care trecea în revistă anul 2009, ilustra faptul că acesta încă încerca să-şi integreze opiniile politice personale într-o ideologie coerentă, cu priză la public. El încă era convins că echilibrul corect ar fi un amestec de economie liberală, politică socială progresivă şi poziţii conservatoare privind migraţia şi dreptul de deţinere a armei.

Sub titlul „Dumnezeu a făcut omenirea, dar Samuel Colt i-a făcut egali", Navalnîi a făcut public faptul că era un susţinător al dreptului de port-armă. El a descris cazul unui om de afaceri din Moscova care a fost aproape ucis, dar s-a putut apăra de atacatorii săi deoarece deţinea o companie privată de securitate şi, prin urmare, a avut voie să poarte asupra sa o armă, un pistol Makarov IZH-71.

„Inarmaţi-vă cu tot ce găsiţi", a scris Navalnîi. „Şi cereţi legalizarea armelor de foc cu ţeavă scurtă. Dacă oamenii cei mai corupţi şi mai necinstiţi din ţară

(mă refer la poliţie) sunt înarmaţi, atunci de ce acest lucru este interzis pentru cetăţenii obişnuiţi?" A inclus un link către videoclipül său ciudat pro-arme de pe YouTube, pe care l-a făcut după fondarea NAROD.

între timp, Navalnîi a obţinut o victorie uriaşă cu investigaţia sa, „Cum stau lucrurile la VTB", despre platformele de foraj achiziţionate la preţuri umflate.

După publicarea anchetei, angajaţii lui Navalnîi de la VTB şi VTB Leasing au luat legătura cu acesta să-i spună că managerii erau panicaţi, fugind din- tr-un loc în altul cu exemplare ale postării sale de pe blog, după cum afirmase unul dintre ei, „precum şoarecii într-un magazin alimentar în flăcări". După câteva zile, Costin, şeful VTB, a anunţat că l-a concediat pe şeful VTB Leasing şi că lua măsuri pentru a evita pierderi majore.

însă compania nu a recunoscut fărădelegile şi a spus că va coopera cu autorităţile dacă cineva va putea oferi dovezi ale unui comportament necorespunzător. Navalnîi, desigur, a început imediat să prezinte aceste dovezi.

Luptele lui Navalnîi începeau să capete recunoaştere, inclusiv la nivel internaţional.

„Deşi nu sunt o vedetă rock, mi-am realizat visul oricărei vedete rock", a scris acesta pe blogul personal la data de 6 decembrie. „Am acordat un interviu revistei *Rolling Stone."*

„Dar există o problemă", a adăugat. „în oraşul Kirov, unde locuiesc acum majoritatea timpului, este absolut imposibil să cumpăr revista *Rolling Stone."* în luna decembrie a acelui an, tatăl Măriei Gaidar, Igor, fostul prim-mi- nistru şi reformator al pieţei, a murit. Navalnîi a deplâns faptul că nu a avut niciodată şansa să-l întâlnească, deşi plănuiseră de mult să stabilească o întrevedere.

„Am fost fanul său în perioada romantică a formării unei economii de piaţă", a scris Navalnîi. „I-am blestemat până am răguşit pe toţi cei care erau împotriva lui. Perioada romantică trecuse, iar Gaidar a rămas unul dintre puţinii care şi-au

păstrat respectul necondiţionat şi stima de sine. Nu fura. Nu a devenit oligarh. Nu a acaparat câmpurile petroliere. Deşi a avut mai multe oportunităţi decât alte persoane.”

„A fost întotdeauna dezgustător să aud poveşti despre bogăţia incredibilă a lui Gaidar, deoarece am văzut cu ochii mei că familia trăieşte modest”, a continuat Navalnîi. „Chiar şi în cercurile politice liberale unde, sa fim serioşi, anumitor oameni le place să se împroaşte reciproc cu noroi, nimeni nu ar îndrăzni vreodată să-i reproşeze ceva lui Gaidar”, a adăugat el. „Am rămas toţi orfani.”

* * *

în ciuda succesului său limitat în curăţenia făcută în industria lemnului, Navalnîi şi-a folosit timpul pe care l-a petrecut în Kirov pentru a face alte progrese. El a îndeplinit cerinţele pentru a fi admis la barou şi a studiat limba engleză. Dar era clar că zilele lui Navalnîi în Kirov erau numărate.

Chiar de la început, acesta făcuse remarci sarcastice despre Kirov, iar acum a început să-l ia peste picior pe şeful său, guvernatorul Nikita Belih.

La un moment dat, Belih a anuntat că a decis să renunţe la salariul său şi că va dona banii pentru a construi rampe de acces în Kirov pentru persoanele cu dizabilităţi.

Navalnîi a fost sarcastic şi a spus că dacă alţi oficiali ar urma exemplul lui Belih, „atunci în Kirov s-ar construi cea mai mare rampă din lume pentru persoane cu dizabilităţi”.

A recunoscut că şeful lui nu era încântat. „Belih nu a apreciat ideea”, a scris Navalnîi. „A spus că oamenii din Kirov nu înţeleg glumele mele. Şi deputăţii locali din Rusia Unită au făcut deja plângeri de genul «Navalnîi şi Livejournal-ul său denigrează realitatea din Kirov».”

în acel an, de Crăciun, Navalnîi şi soţia sa au călătorit în Statele Unite, vizitând Los Angeles, San Francisco şi Las

Vegas. Ca simbol al personalităţii sale publice emergente, Navalnîi a continuat să posteze pe blog în timpul vacanţei, păstrând jocul de replici cu urmăritorii săi şi permiţându-le să i se alăture virtual în timpul călătoriei sale.

Dar Navalnîi a descoperit de asemenea că urmăritorii săi îl vor trage la răspundere pentru cuvintele şi faptele sale.

La un moment dat, acesta a cerut blogosferei ruse sfaturi cu privire la cumpărarea unui iPhone în Statele Unite fără contract, ceea ce nu era posibil la vremea respectivă. „Pentru a obţine un contract, ai nevoie de o carte de identitate americană", s-a plâns Navalnîi. „Daţi cuiva un sfat util: Cum să înşeli sistemul american?"

Un urmăritor i-a întors imediat replica printr-un comentariu: „Interesant... Tu însuţi scrii cum oficialii înşală ruşii. în acelaşi timp, ceri sfaturi despre cum să înşeli americanii."

Navalnîi a răspuns: „Nu voi jefui pe nimeni. Cu siguranţă îl poţi cumpăra fără contract." Alţi urmăritori au sugerat că îşi irosea banii.

La întoarcerea în Moscova, Navalnîi a fost înfuriat de întârzierile şi incon- venienţele de pe aeroportul Şeremetievo din capitală, în special afară, unde majoritatea maşinilor care mergeau spre terminalul de sosiri au fost blocate pe una din cele trei şosele. Navalnîi a vorbit împotriva a ceea ce el presupunea că este o schemă de stors banii: rezervarea unei şosele cu două benzi aproape pustii pentru taxiurile speciale.

„în general, aeroportul Sh-2 este un exemplu ideal al faptului că, în ciuda numărului mare de persoane în uniformă din ţară, nu există nicio putere. Nu verticală, nu orizontală, nici măcar altceva", a scris Navalnîi. Descriind experienţa trăită pe aeroport, el a adăugat: „Aceasta a fost un iad cumplit." Postarea a făcut impresie, adunând 887 de comentarii, şi determinându-l pe Navalnîi să glumească mai târziu că unii dintre urmăritorii săi erau acum îngrijoraţi că a renunţat la protecţia drepturilor acţionarilor minoritari şi că se

va dedica de acum încolo pasagerilor aerieni. Postarea a generat, de asemenea, ceea ce ar fi putut fi prima aprobare prezidenţială a lui Navalnîi.

Rustem Adagamov, care a fost mult timp considerat cel mai popular blog- ger al platformei Livejournal din Rusia, a postat un link către diatriba lui Navalnîi. „P.S.”, a scris Adagamov, „Dacă într-o zi ar avea loc alegeri prezidenţiale normale şi corecte în ţara noastră şi Alexei ar candida pentru acest post, aş vota pentru el cu ambele mâini. Serios.”

Până la sfârşitul lunii ianuarie, era clar că Navalnîi se afla sub asediu la Kirov. Comitetul Regional de Etică a Legislaturii a organizat o audiere pentru a examina postările sale de pe blog, care erau considerate ofensatoare.

„Aici jură şi aici defăimează, dar aici el râde de kiroviţi şi aici poliţia este ofensată”, îi ironizează Navalnîi, adăugând că, în opinia sa, legislatorii locali nu s-au opus doar lui, ci erau determinaţi să obstrucţioneze orice progres.

„Ei bine, iată apelul meu către deputăţii Adunării Legislative din regiunea Kirov”, a scris el. „Să vă fie frică. Sunt un blogger popular. Mă citesc la Kremlin înalţii oficiali. Ei vor citi această postare şi vă vor pedepsi. Pentru neascultare şi neîncredere în modernizare: veţi fi forţaţi să trăiţi dintr-un singur salariu.”

Maria Gaidar a declarat că Navalnîi a început să insiste ca ea să părăsească regiunea Kirov, deşi era angajată să finalizeze unele dintre proiectele sale, care se bucuraseră de ceva succes. Ea reuşise, de exemplu, să câştige finanţare din partea Băncii Mondiale pentru un proiect care ajuta la instruirea funcţionarilor locali.

— A fost dezamăgit, a spus Gaidar, amintindu-şi cum s-a răzgândit Navalnîi după ce la început a rugat-o să lucreze la Kirov. El mi-a spus: „Trebuie să vii.” Apoi mi-a spus: „E o prostie, nu avem cum să facem ceva, nu putem realiza ceva aici. Ar trebui să ne concentrăm pe politică.”

Cu încurajarea şi recomandările lui Gaidar din partea lui Albaţ, lui Serghei Guriev – pe atunci rectorul Noii Şcoli

Economice din Moscova – şi a altora, Navalnîi a aplicat pentru un loc la Programul Internaţional de Burse al Universităţii Yale. La sfârşitul lunii aprilie, acesta a fost acceptat. Experienţa sa din perioada când a lucrat în guvern s-a dovedit a fi un eşec, dar acesta a învăţat direct despre dificultăţile chinuitoare de care se lovea în serviciul public, mai ales în încercarea de a eradica corupţia.

* * *

înainte de plecarea sa spre New Haven, Navalnîi le promisese urmăritorilor săr că va continua – şi chiar că îşi va extinde — cruciada împotriva corupţilor „manageri eficienţi" ai companiilor din Federaţia Rusă. El le-a mai spus, de asemenea, câ aşteaptă cu nerăbdare să afle mai multe despre legile antico- rupţie din Statele Unite şi Uniunea Europeană, deschizând noi strategii juridice.

„Ar trebui să fim capabili să eliminăm EM-urile în cazurile în care escrocii lacomi de la Biroul Procuraturii Generale şi instanţele ruseşti nu îi vor proteja", a scris acesta. De asemenea, i-a îndemnat pe urmăritorii săi să-şi continue propriile eforturi şi i-a asigurat câ nu va dispărea. „La urma urmei, am petrecut un an blocat printre urşii, omătul şi lamantinii din regiunea Kirov", a scris sarcastic. „Internetul din New Haven este cu siguranţă mai bun decât cel din Kirov."

„Acum să trecem la discursul de Oscar", a scris Navalnîi pe blog. „De fapt, nu am primit încă un Oscar, dar simt deja multă recunoştinţă. Iată oamenii care au făcut ca totul să fie posibil. Vă mulţumesc foarte mult – în ordinea în care apar pe ecran."

Lista i-a inclus pe Maria Gaidar şi Serghei Guriev; Alee Ţivinski, un profesor de la Universitatea Yale; Albaţ; Gări Kasparov; Maxim Trudoliubov, editor la *Vedomosti;* şi Alexei Sitnikov, profesorul său de limba engleză din Kirov.

* * *

În timp ce Navalnîi şi familia sa îşi făceau planuri pentru aventura lor în America, politicienii incompetenţi ai Rusiei s-au adunat din nou, pe 15 iunie 2010, la Moscova. De data aceasta s-au întâlnit sub steagul Alegerea Democrată, o organizaţie creată la începutul anului pentru a înlocui Uniunea Forţelor de Dreapta, care a cedat cooptării de către Kremlin şi s-a destrămat.

Pe site-ul său, Alegerea Democrată a fost descrisă ca „o organizaţie politică fondată în 2010 de un grup de politicieni ruşi care pledează pentru revenirea Federaţiei Ruse la o cale democratică şi europeană de dezvoltare, împotriva monopolului asupra puterii oricărei persoane, pentru alegeri deschise, corecte şi libere, şi pentru libertatea mass-mediei. Vrem ca Rusia să devină în sfârşit o ţară europeană normală şi civilizată."

Grupul a fost condus de Vladimir Milov, un fost adjunct al ministrului Energiei. Navalnîi a fost citat printre personalităţile importante care susţineau iniţiativa împreună cu laşin; Boris Nemţov; Vladimir Rîjkov, un alt fost vice- prim-ministru şi fost şef al Partidului Republican din Rusia, şi economiştii Evgheni Gontmaher şi Irina lasina.

în platforma sa politică şi în alte proclamaţii publice, Alegerea Democrată declara că s-a dedicat participării la alegeri şi că va renunţa la boicoturi, pe care Navalnîi, printre alţii, le-a susţinut în trecut. În schimb, grupul a afirmat că era angajat în a folosi alegerile ca pe o modalitate de a ajunge la alegători, chiar dacă Kremlinul a făcut practic imposibil ca noile partide şi candidaţii să se înregistreze sau să câştige un loc pe buletinele de vot.

în acea marţi din luna iunie, Alegerea Democrată s-a întrunit la Hotelul *Ararat Hyatt* pentru un eveniment denumit: „Perioada Electorală 2011-2012: Ce ar trebui să facă opoziţia democrată?"

A doua zi, Navalnîi a postat pe blogul său răspunsul la această întrebare într-o dizertaţie lungă, explicând, printre altele, de ce instinctul său din trecut de a boicota alegerile a

fost o greşeală. Dar, cea mai importantă parte a întâlnirii de la Hotelul *Ararat* nu a fost ceea ce s-a întâmplat, ci *cu cine* s-a întâlnit Navalnîi – iar acesta a descris situaţia indirect, probabil neconştientizând semnificaţia ei.

J

Navalnîi fusese marcat de mărturia unui candidat independent al consiliului municipal din Ekaterinburg, care, împotriva tuturor obstacolelor, folosise campania în mediul online pentru a câştiga un loc. „Băieţii din regiuni au vorbit într-un mod foarte interesant despre experienţa practică de a-i da o palmă Rusiei Unite la alegeri”, a scris Navalnîi.

„Băieţii” au fost, de fapt, doar un tip: Leonid Volkov, un geniu în fizică, matematică şi programare pe calculator, care, în martie 2009, a reuşit să fie ales în consiliul municipal din Ekaterinburg după ce a condus o campanie inovatoare, în mare parte online.

Volkov s-a născut în 1980, făcând parte din aceeaşi generaţie postsovietică a perioadei 1976-1982, şi a devenit rapid cel mai important aliat politic al lui Navalnîi, formând un parteneriat, care avea să-l ducă prin campania istorică a lui Navalnîi pentru funcţia de primar al Moscovei în 2013 şi campania sa rebelă pentru preşedinţie din 2017-2018, când a fost exclus de pe buletinele de vot.

Realizările pe care le-au avut muncind împreună – dezvoltarea partidelor politice şi a unei reţele la nivel naţional de birouri locale, precum şi a unui sistem numit „Smart voting” conceput să spargă monopolul Rusiei Unite asupra politicii naţionale – au dus în cele din urmă la otrăvirea şi încarcerarea lui Navalnîi şi la exilarea lui Volkov.

Navalnîi şi Volkov nu erau doar suflete înrudite. Ei au avut o fuziune de ₃

mentalităţi instantanee, ca şi cum ar fi împărtăşit o secvenţă specială a ADN-ului politic. Luaţi ca exemplu această postare de pe Livejournal şi încercaţi să ghiciţi care dintre cei doi a scris-o:

Conform opiniilor mele politice, sunt un liberal, un democrat şi consider că drumul european este calea cea bună pentru a dezvolta Rusia. Visul meu este ca ţara noastră să devină o ţară europeană normală, păstrându-şi în acelaşi timp identitatea şi cultura. Prin urmare, sunt dezgustat de politica adoptată de guvernul nostru în ultimii ani: o politică care vizează recrearea procedurilor totalitare, gândirea imperială, izolarea economică şi politică de lumea exterioară, o politică de încleştare a săbiilor.

Consecinţa logică a acestei politici a fost restricţionarea libertăţii presei şi a libertăţii alegerilor, independenţa sistemului judiciar a fost complet încălcată, puterile executive şi legislative au fuzionat în extaz, iar Constituţia Federaţiei Ruse a fost încălcată.[3]

Consecinţa imediată a acestui lucru a fost corupţia agresivă, pe scurt, furtul pe deplin. Acesta este motivul pentru care criza financiară globală a lovit Rusia mult mai greu decât în majoritatea ţărilor dezvoltate. Cred că nu este prea târziu să readucem Rusia pe calea normală de dezvoltare a unei ţări democratice: cu alegeri libere, tribunale libere şi presă liberă; cu o piaţă liberă cu un nivel adecvat de reglementări de stat, dar fără corporaţii de stat; cu concurenţă echitabilă şi fără razii ale agenţiilor forţelor de ordine; cu un guvern transparent şi responsabil, cu un nivel scăzut de corupţie, cu o clasă de mijloc mare şi stabilă, cu un guvern cu adevărat funcţional. Este necesar ca oamenii înşişi să decidă cum să-şi trăiască vieţile.

Aceste rânduri au fost scrise de Volkov, care îşi prezenta poziţia sa pentru votanţii din alegerile municipale din Ekaterinburg. Dar Navalnîi ar fi putut să rostească aceleaşi replici în orice discurs de campanie de-al său, fără a schimba vreun cuvânt.

Volkov a fost unul dintre cei doi candidaţi independenţi care au câştigat locuri în consiliul municipal format din treizeci şi cinci de membri, care altfel era dominat de membri ai Rusiei

Unite.

Volkov a împărtăşit ura viscerală a lui Navalnîi faţă de autorităţile aflate la putere. în noaptea electorală, chiar dacă era pe punctul de a câştiga, Volkov s-a dezlănţuit. „Campania electorală a fost foarte murdară", a scris acesta. „Candidaţi! în exerciţiu au folosit resurse publice pentru propriile campanii", s-a plâns el, „iar regulile electorale, care cereau o concurenţă cinstită, au fost pur şi simplu ignorate."

Volkov şi-a asumat meritele pentru o candidatură inovatoare. „Nimeni nu a făcut vreodată ceea ce sunt pe cale să fac eu", a scris el. „Dar, la urma urmei, nimeni nu a realizat, de asemenea, o campanie electorală municipală pe internei; nimeni nu a colectat vreodată mai mult de 100.000 de ruble din donaţii voluntare prin intermediul internetului; şi cele 82 de întâlniri ale mele în curţile caselor... au meritat, de asemenea, mult."

Dar, având în vedere că numărătoarea finală nu fusese efectuată, Volkov a vrut ca toată lumea să ştie că lupta nu a fost dreaptă. „Acum, când nimic nu este clar, repet încă o dată: chiar dacă voi câştiga, voi şti în continuare şi îmi voi aminti că victoria mea ar fi putut fi mult mai mare."

Volkov şi-a amintit cum adesea a fost invitat la întâlniri la Moscova, cum ar fi la întrunirea Alegerii Democrate, ca un reprezentant simbolic al regiunilor „Eu eram cineva «din regiuni»", a spus el. „Deoarece am fost ales, am fost membru al consiliului şi am fost, ei bine, suficient de bogat pentru a veni pe cont propriu. Aşa că nu au fost nevoiţi să acopere costul biletelor mele."

„Această întrunire a fost destul de stupidă", şi-a adus aminte Volkov într-un interviu acordat la Vilnius, adăugând că în mulţimea de bătrâni obosiţi ai opoziţiei ruse, „Navalnîi făcea un contrast uimitor. Era atât de diferit."

Vechea mulţime de lei liberali, spunea Volkov, nu oferea nimic dincolo de o strategie obosită de a exprima ofensă şi indignare fără nicio acţiune concretă.

— Modul de operare tipic pentru aceşti politicieni de

opoziţie, celebri şi renumiţi, cum ar fi Kasianov, un fost prim-ministru, şi Kasparov, care era Kasparov, a explicat Volkov, a fost următorul: „Puţin face ceva rău, ceva ce nu ne place şi dăm o declaraţie — o condamnăm şi spunem că suntem foarte îngrijoraţi.” Prin urmare, nu au făcut nimic.

Navalnîi, spre deosebire de ei, a acţionat. „Navalnîi a fost atât de diferit, deoarece el chiar a întreprins proiecte”, a spus Volkov. „Gen, OK, aici e problema. Hai să o rezolvăm. Mi-a plăcut foarte mult abordarea lui.”

* * *

A doua zi, în rezumatul său de pe Livejournal despre întrunirea Alegerii Democrate, Navalnîi a stabilit ceea ce va deveni strategia electorală principală a sa şi a lui Volkov în următorul deceniu: îndemnarea alegătorilor să sprijine orice alt partid în afară de Rusia Unită şi orice alt candidat în afară de cei loiali lui Puţin. Navalnîi şi-a sfătuit, de asemenea, compatrioţii săi democratici să renunţe la orice speranţă de unire în viitorul apropiat — ceea ce el a numit „o unire galactică”.

Dar punctul său principal a fost strategia „orice, dar nu Rusia Unită”. (El încă nu îl numise Partidul Escrocilor şi Hoţilor). „Trebuie să îndemnăm pe toată lumea să meargă la urne şi să voteze pentru oricine, dar împotriva [Rusiei Unite]”, a scris el. „Chiar dacă noi înşine nu avem ocazia să candidăm.”

„Nu-mi pasă dacă, ca urmare a muncii mele, mandatul este câştigat de lavlinski sau Jirinovski”, a adăugat acesta referindu-se la vechiul său şef din labloko şi la şeful Partidului Liberal Democrat, de extremă dreaptă. „Principalul scop este să distrugem monopolul.”

În timp ce Volkov ar putea pretinde că este primul care a candidat şi a câştigat o campanie electorală pe internet în Rusia, în toamna anului 2010, Navalnîi a înregistrat propriul

triumf fără precedent la capitolul votare online – însă a fost doar o simulare.

Când Navalnîi a fost plecat în Statele Unite cu bursa de la Yale, două posturi de ştiri ruseşti, Kommersant şi Gazeta.ru, au decis să organizeze alegeri virtuale pentru postul de primar al Moscovei, cu scopul de a afla care ar fi persoana agreată de locuitori pentru a-l înlocui pe Iuri Lujkov, care a fost demis de Kremlin.

Navalnîi a câştigat detaşat, obţinând 45,02% din voturi; pe locul al doilea a ajuns cel despre care se spunea că „nu are nicio şansă" cu 13,64%; Nemţov a obţinut 11,99%.

Doar 2,82% au votat pentru Serghei Sobianin, viceprim-ministru şi şef de stat major al guvernului rus, care avea să fie numit două săptămâni mai târziu în funcţia de primar de către preşedintele Dmitri Medvedev.

La doar câteva săptămâni, în Washington DC, Navalnîi avea să amintească despre victoria pe care o înregistrase în prezentarea pe care a ţinut-o la o audiere a Comisiei Helsinki din SUA. În prezentare s-a concentrat asupra „mecanismelor avansate de fraudă de pe piaţa rusă".

Observând victoria zdrobitoare a lui Navalnîi în alegerile virtuale pentru primărie, Kyle Parker, consilier politic al comisiei, a declarat: „Prin urmare, Alexei reprezintă, într-un fel, o generaţie care a fost blocată în afara politicii şi a adoptat alte mijloace. Iar Alexei a folosit pe scară largă noile mijloace din mass-media şi alte tehnologii moderne pentru a-şi promova mesajul."

Navalnîi a făcut o introducere simplă despre el şi activitatea sa. „Practica mea de drept se concentrează asupra drepturilor acţionarilor", a spus acesta. „Lucrăm în cadrul sistemului corporativ prin forţarea managementului pentru a menţine transparenţa, pentru a respecta legea şi pentru a respecta standardele internaţionale ale responsabilităţii. Folosim atât mijloacele tradiţionale de informare în masă, cât şi metodele

tip *grassroots*[36], în special blogurile, pentru a menţine interesul public faţă de corupţie. Blogul meu personal are aproximativ 50.000 de cititori zilnic şi s-a dovedit foarte eficient.” Speranţa lui Navalnîi a fost să explice autorităţilor americane cât de mult se leagă corupţia la scară largă de cele mai înalte eşaloane ale puterii ruseşti şi să exemplifice ce ar putea face Washingtonul pentru a ajuta, în special prin înăsprirea aplicării legii asupra ruşilor care îşi canalizează veniturile operaţiunilor lor necinstite în strămătate, cumpărând proprietăţi imobiliare şi alte bunuri în Statele Unite şi Europa.

Navalnîi, purtând un costum închis la culoare şi o cravată roz, a descris modul în care o conductă de gaz care se întindea de-a lungul Europei a costat de trei ori mai mult pentru a fi construită în Rusia, comparativ cu o secţiune similară din Germania, în ciuda faptului că salariile şi materialele erau mult mai scumpe în Germania.

— O companie de construcţii a fost angajată să construiască partea rusă a conductei iară a licita, a mărturisit Navalnîi. Această companie aparţine fostului antrenor de judo al lui Vladimir Puţin, Arkadi Rotenberg. El şi fratele său au fost numiţi constructorii principali pentru Gazprom, cea mai mare companie din Rusia.

Navalnîi a detaliat eforturile sale pentru a expune relaţiile dintre companiile petroliere majore ale Rusiei şi Gunvor, firma secretă de tranzacţionare cu sediul în Elveţia.

— Toate companiile au refuzat să ofere informaţii despre cooperarea acestora cu Gunvor, aşa că am intentat un proces, a spus acesta. în cele din urmă, judecătorul a considerat toate documentele legate de Gunvor ca fiind confidenţiale şi putem

36 Mişcare care foloseşte oamenii dintr-o anumită regiune sau comunitate ca bază pentru o mişcare politică sau economică. Mişcările şi organizaţiile grass-root folosesc acţiunile colective de la nivel local pentru a implementa schimbări la nivel local, regional, naţional sau internaţional. Aceste tipuri de mişcări sunt asociate cu luarea deciziilor de jos în sus, mai degrabă decât de sus în jos, şi sunt uneori considerate mai naturale sau spontane decât structurile de putere tradiţionale, *(n. red.)*

înţelege destul de bine motivul real din spatele acestei decizii, deoarece singura informaţie despre Gunvor este bine cunoscută. Că unul dintre proprietarii acestei companii de intermediere este Ghennadi Timcenko, vechi prieten şi coleg al lui Vladimir Puţin.

Navalnîi l-a acuzat pe Timcenko câ a făcut avere, dar nu a oferit nicio dovadă că a făcut ceva ilegal. Timcenko i-a dat în judecată cu succes pe politicienii din opoziţie, Boris Nemţov şi Vladimir Milov, pentru defăimare, după ce au publicat un raport în care susţineau că acesta îi datorează lui Puţin tot succesul în afaceri.

— Poziţia sa îi permite să încaseze un mic procent din fiecare milion de barili vândut, o afacere foarte bună din punct de vedere legal, a spus Navalnîi despre Timcenko. Şi mai e şi miliardar. De fapt, este un fenomen rusesc foarte interesant, conform căruia toţi prietenii lui Vladimir Puţin care doreau să intre în afaceri au devenit miliardari atât de repede.

Navalnîi a încercat, de asemenea, să ofere Washingtonului stimulente pentru a se alătura luptei sale.

— De ce sunt importante aceste lucruri pentru voi? a întrebat acesta. Corupţia din Rusia afectează preţurile pentru acţionarii din întreaga lume, ceea ce afectează portofoliile corporaţiilor şi fondurile de pensii ale americanilor de rând. De asemenea, a avut un impact important asupra bazei de impozitare şi asupra economiei Statelor Unite, deoarece fondurile din SUA au investit miliarde de dolari în companiile ruseşti.

în acel moment, la Washington, mediatizata reluare a relaţiilor cu Rusia de către Barack Obama era în curs de desfăşurare. Navalnîi şi-a avertizat urmăritorii americani să nu fie prea romantici. „Nu vreau să lansez această idee de preşedinte rău şi preşedinte bun”, a spus el. „De fapt, nu este adevărat câ avem un domn rău Puţin şi un domn bun Medvedev.”

Cu toate acestea, Navalnîi a recunoscut că Medvedev şi unii dintre consilierii săi superiori, mai ales Arkadi Dvorkovici,

păreau deschişi la reforme, inclusiv la cererea mai mare de transparenţă. „Sunt deschişi şi înţeleg că este mult mai profitabil să fie mai transparenţi. Poţi atrage mai uşor bani şi mai mulţi investitori şi aşa mai departe”, a afirmat el.

Navalnîi descrisese efortul său de a expune dubioasa „caritate” de la Transneft şi apoi a explicat cum Medvedev sugerase privatizarea companiei şi, de asemenea, a propus îndepărtarea oficialilor guvernamentali din consiliile de administraţie ale corporaţiei pentru a fi înlocuiţi cu directori independenţi.

„Transneft a fost suficient de puternic pentru a anula această idee”, a spus Navalnîi. „Şi acum câteva săptămâni, guvernul a declarat că nu va privatiza compania.” Ceea ce Navalnîi nu a subliniat a fost faptul că şeful Transneft, Nikolai Tokarev, a fost un prieten apropiat al lui Puţin, un coleg din perioada când au servit împreună în KGB, în Germania de Est.

Audierea a fost în multe feluri emblematică pentru perioada pe care Navalnîi a petrecut-o la Yale. Învăţa multe despre sistemul american, iar unul dintre lucrurile pe care le-a învăţat a fost că sistemul Statelor Unite nu era prea interesat să înveţe de la el. De fapt, nu a prezentat prea mult interes pentru Rusia, o surpriză fiind obsesia Federaţiei Ruse pentru rivalitatea sa cu Statele Unite.

În orice caz, Navalnîi le-a oferit ascultătorii săr din Washington un punct-cheie despre el însuşi şi despre ţara sa.

„Nu sunt un disident”, a spus acesta. „Sunt un activist. Consider că investiţiile în Rusia au un potenţial foarte ridicat. Sper că americanii vor continua să investească în Rusia, dar avem nevoie de un avantaj politic mai mare pentru a proteja aceşti investitori.”

* * *

De-a lungul timpului petrecut în New Haven, Navalnîi a continuat să-şi susţină munca împotriva corupţiei şi a oferit un

răspuns la o întrebare care îl deranja de ani buni: cum poate valorifica numeroasele oferte de asistenţă din partea cititorilor blogului său.

Prin crearea site-ului RosPil, acesta avea să adune la un loc monitorizarea contractelor de achiziţii publice şi să le identifice pe cele care păreau corupte. Oricine ar putea identifica o posibilă licitaţie frauduloasă şi apoi să depună o plângere la echipa lui Navalnîi, care avea să efectueze verificări şi să dea curs cazurilor care meritau cea mai multă atenţie.

După ce Navalnîi a revenit la Moscova, numele său era pe val, urmând să explodeze când a rostit la radio faimoasa replică „Partidul Escrocilor şi Hoţilor". Jurnaliştii îl sunau nonstop. Când s-a întors la postul de radio Finam FM pentru o discuţie la care participa şi Evgheni Fiodorov, membru în Duma de Stat, în studio se aflau şi doi jurnalişti — Julia loffe de la revista *New Yorker* şi lulia Gutova de la revista *Reporterul Rus.* Acestea au strâns o mulţime de informaţii despre el pe care le-au folosit în articole ample.

În martie 2011, Navalnîi a început ofensiva împotriva modificărilor propuse privind legile transparenţei decizionale a guvernului rus, care a permis proiectului RosPil să identifice cazuri serioase de mită. Navalnîi a remarcat că noua lege fusese elaborată la Şcoala Superioară de Economie, unde rectorul acesteia, laroslav Kuzminov, a fost căsătorit cu Elvira Nabiullina, pe atunci ministru al dezvoltării economiei a Federaţiei Ruse.

Kuzminov, jignit de acuzaţia de complicitate, l-a provocat pe Navalnîi la o dezbatere publică. Aceasta a avut loc la Şcoala Superioară de Economie în seara zilei de 18 martie şi a fost transmisă în direct pe internet. Sala a fost plină şi a rămas plină aproximativ toate cele 4 ore cât a ţinut evenimentul, chiar şi în momentul când Navalnîi şi Kuzminov s-au certat din cauza detaliilor minore ale legii achiziţiilor.

Konstantin Sonin, un economist proeminent şi editor de ziar, a numit dezbaterea „un eveniment istoric”.

„Navalnîi ar putea foarte bine să devină liderul politic al unei noi generaţii de ruşi”, a scris Sonin în ziarul *The Moscow limes.* „Aceştia au aşteptat peste un deceniu un lider cu calităţile lui Navalnîi.” A adăugat: „De ani buni, dezbaterea Navalnîi-Kuzminov a fost prima discuţie semnificativă a unor persoane proeminente care a fost transmisă în direct.”

Problema de ansamblu, s-a plâns Sonin, a fost că cetăţenii ruşi activi care urmăreau dezbaterea nu ar avea cum să acţioneze conform concluziilor pe care le-au tras. „în mod ideal, ruşii ar putea acum să aleagă între poziţiile importante luate de Kuzminov şi Navalnîi aşa cum fac alegătorii din toate ţările democratice – prin alegeri libere”, a scris Sonin.

Dar Rusia nu era o ţară democratică, un aspect care a fost clarificat fără milă pe 24 septembrie 2011, când Medvedev şi Puţin, vorbind la o convenţie a Partidului Rusia Unită, au anunţat că echipa va schimba din nou locurile: Puţin se va întoarce la preşedinţie. Anunţul i-a înfuriat pe mulţi ruşi, inclusiv pe Navalnîi şi Volkov. În acea zi, Vblkov participa la o conferinţă organizată de Institutul pentru Dezvoltare Contemporană din Moscova, un grup de specialişti care erau apropiaţi de Medvedev. Cu un an înainte, analiştii politici de top ai institutului publicaseră un raport, „Rusia în secolul XXI: Viziunea pentru viitor”, în care viitorul Federaţiei Ruse era văzut în mod favorabil: Rusia va adera la NATO şi Uniunea Europeană. Acum, în timp ce se uitau la conferinţa Rusiei Unite la televizor, Volkov putea vedea că mulţi dintre aceştia au fost zdrobiţi.

J

— Toţi oamenii de pe Twitter au început să calculeze câţi ani voi avea în 2024, a spus Volkov, deoarece toată lumea şi-a dat seama că s-a decis rămânerea lui Puţin ca preşedinte până cel puţin în anul 2024.

Furia legată de schimbarea în tandem avea să mocnească multe luni înainte să izbucnească în urma rapoartelor de

fraudă extinsă în timpul alegerilor pentru Duma de Stat din 4 decembrie. Jocul necinstit în perioada alegerilor electorale din Rusia nu era ceva nou, dar, pentru prima dată, cu ajutorul camerelor din telefoanele mobile au fost prezentate dovezi video despre turismul electoral, votul tip carusel[37] şi alte neregulari tăţi. Nu era suficient că Puţin precizase clar faptul că opiniile alegătorilor erau lipsite de valoare şi că aceştia nu aveau niciun cuvânt de spus în alegerile prezidenţiale. Acum, alegătorii au putut vedea de la bun început că votul parlamentar a fost şi el falsificat.

Solidaritatea, o altă coaliţie a forţelor politice democratice, a obţinut un permis pentru un miting public care avea să se desfăşoare a doua zi după alegerile din Cistîie Prudî, una dintre cele mai fermecătoare pieţe din Moscova.

Pe blogul său, Navalnîi a implorat oamenii să participe indiferent de orientarea politică.

„Va avea loc un miting în semn de protest împotriva fraudei electorale”, a scris acesta. „Este imperios necesar să participaţi. Mitingul este autorizat. Organizatorul său oficial este Solidaritatea, însă asta nu contează acum. Fie că vă place sau nu, trebuie să veniţi. Acest lucru este valabil pentru toată lumea. Naţionalişti, liberali, stângişti, verzi, vegetarieni, marţieni. Partidul Escrocilor şi Hoţilor a furat voturile tuturor.” Dar, în particular, Navalnîi şi-a făcut puţine speranţe în legătură cu acest eveniment.

— Am mers, deşi m-am gândit că mitingul va fi un eşec, a spus acesta câteva zile mai târziu, vorbind cu un jurnalist în timp ce era în închisoare.

laşin auzise direct despre pesimismul lui Navalnîi.

— Am purtat o corespondenţă amuzantă cu Navalnîi, cu o oră înainte de miting, a declarat acesta. I-am scris un SMS: „Acum o oră, comuniştii au adunat 100 de persoane în Piaţa Puşkin.”

37[33] Metodă de fraudare a voturilor în alegerile electorale, folosită în special în Rusia şi Georgia, prin care alegătorii sunt transportaţi cu autocarele pentru a vota de mai multe

Navalnîi a răspuns: „Mă tem că nu vor veni mai mulţi de la noi.” S-a înşelat.

Mii de oameni au participat la ceea ce avea să devină, uimitor, unul dintre cele mai mari proteste pe care Moscova l-a văzut după mulţi ani. Pentru a ajunge pe scenă, Navalnîi a trebuit să răzbată prin mulţime şi să treacă peste o barieră a poliţiei. Odată ajuns pe platforma principală, acesta a ţinut un discurs înflăcărat.

— Salutări tuturor, a început Navalnîi. în timp ce săream peste gard pentru a ajunge la acest miting, am uitat tot ce am vrut să spun.

Acesta i-a rugat pe cei care au votat să ridice mâinile şi le-a mulţumit pentru îndeplinirea datoriei lor ca cetăţeni.

ori. Termenul de „carusel” se referă la traseul parcurs de alegători, de la o secţie de votare la alta, făcând aluzie la caruselele din parcurile de distracţie, *(n. red.)*

— Mulţumesc, a zis, apoi tonul său s-a schimbat. Mulţumesc pentru că le-aţi spus acestor capre că suntem aici, a spus în continuare. Pentru că i-aţi spus bărbosului [Preşedintele Comisiei Electorale Centrale] Ciurov că noi existăm! Avem vocea noastră şi existăm! a strigat el.

— Da, au strigat oamenii. Existăm!

— Ei aud această voce şi sunt speriaţi, a spus Navalnîi.

Apoi şi-a îndreptat atenţia către batjocura revărsată de propagandiştii de la televiziunea de stat rusă prin emisiunile de la televizor, cutia idioată de care se temea Navalnîi că va transform Rusia într-o naţie de zombie.

— Ei pot râde în cutia lor de zombie. Ne pot numi microbloggeri sau hamsteri de internet. Sunt un hamster al internetului! Şi le voi tăia gâtul acestor fiare! împreună vom face acest lucru. Pentru că existăm!

Navalnîi a spus că nu a înţeles de ce s-a deranjat să meargă

la secţia de votare pentru a-şi exercita dreptul şi că un ticălos a întrebat dacă a votat pentru Rusia Unită.

— I-am spus nu, a strigat mulţimii. Spuneţi-mi: Aţi votat pentru Rusia Unită?

— Nu, a strigat mulţimea.

— Cum se numeşte acest partid?

— Partidul Escrocilor şi Hoţilor, au ţipat oamenii.

— Este partidul escrocilor, al hoţilor şi al ucigaşilor, a exclamat Navalnîi. Aceşti oameni ar trebui să se teamă de noi. Iar tot ei ar trebui să înţeleagă că noi îi urâm. Repetăm acest lucru de fiecare dată şi poate că unii cred că este o glumă. Noi nu uităm şi nu iertăm, a spus el, lansând un nou slogan.

— Noi nu uităm! Noi nu iertăm! Noi nu uităm! Noi nu iertăm! Ei sunt un nimeni. Alături de noi se află aceşti astronauţi în uniformă de camuflaj, a spus Navalnîi, referindu-se la forţele de poliţie pentru intervenţie. Asta înseamnă că noi suntem puterea; ei sunt un nimeni. Şi spunem: Noi suntem puterea. După aceste alegeri, aceşti hoţi de la Kremlin nu au niciun drept să spună nimănui că sunt autoritatea de drept. Ei sunt un nimeni. Noi nu avem nevoie de aceşti escroci şi hoţi, a spus el. Vrem un alt preşedinte, nu un escroc.

încheindu-şi discursul, Navalnîi a spus că va încerca un experiment, dar mulţimea nu terminase şi a început să strige: „Puţin e un hoţ! Puţin e un hoţ! Puţin e un hoţ."

— însă, încă un lucru pe care este important să îl înţelegem, a spus Navalnîi, adoptând o replică pe care a folosit-o la marşul naţionalist rus. Toţi pentru unul şi unul pentru toţi, a strigat Navalnîi. Nu există altă variantă.

— Toţi pentru unul, a strigat acesta.

— Şi unul pentru toţi, a răspuns mulţimea.

— Vedeţi, funcţionează nu numai pentru marşul rusesc, a spus el. Noi avem dreptate! Suntem aici! Existăm! Toţi pentru unul şi unul pentru toţi!

A fost prima dintr-o serie de prestaţii electrizante ale lui Navalnîi în faţa mulţimilor adunate în Moscova pentru aşa-numitele proteste cu panglică albă, care au avut loc în cele trei

luni înainte de alegerile prezidenţiale din 4 martie 2012.

De asemenea, a fost şi noaptea primei arestări a lui Navalnîi.

După miting, mul ţi dintre participanţi s-au îndreptat spre sediul FSB din Lubianka. Dar cum nu aveau permis pentru a face acest lucru, mulţi dintre ei au fost arestaţi. Navalnîi şi laşin au fost reţinuţi şi duşi la o secţie de poliţie situată mai departe de mulţimea zgomotoasă. Videoclipül îl înfăţişa pe Navalnîi în timp ce era împins într-o dubă de poliţie, flancat de doi ofiţeri.

Navalnîi a fost condamnat la cincisprezece zile de arest, ceea ce a condus în lunile următoare la apariţia unui tipar al arestărilor şi sentinţelor scurte.

La patru zile după arestarea sa, Navalnîi a vorbit la telefon din închisoare cu publicaţia *New Times* şi a declarat că condiţiile sunt incomode, dar nu inumane, deşi a spus că încă nu i se dăduse voie să facă duş.

— E clar că acest loc nu e un sanatoriu şi nici o staţiune. Este destul de neplăcut să fii aici, dar nu poate fi considerat ca fiind „condiţii de tortură”, a spus el. Cu toate acestea, cred că suntem toţi cam ilegal privaţi de libertatea noastră.

Navalnîi a afirmat că există o nevoie clară de proteste continue, dar a cerut ca acestea să se desfăşoare în mod paşnic şi a spus că era nevoie de mult mai mulţi oameni decât cei şapte până la zece mii care au apărut pe data de 5 decembrie 2011.

— Pe de o parte, este un număr destul de mare şi mă bucur că au venit atât de mulţi, a declarat el pentru *New Times.* Pe de altă parte, nu este suficient. La urma urmei, au furat voturile a milioane de persoane în mod destul de neruşinat şi deschis! Există multe videoclipuri care vorbesc despre acest lucru şi, din câte înţeleg, acum nimeni nu se îndoieşte de faptul că au existat falsificări... Trebuie să ne continuăm acţiunile, dar trebuie să le menţinem doar într-un format legal. Nu este

nevoie să incendiem maşini şi să ne batem cu poliţia. însă trebuie să ieşim în stradă.

De asemenea, acesta a căutat să distragă atenţia de la persoana sa.

— Sunt extrem de recunoscător acelor oameni care merg la proteste scandând sloganurile: „Libertate pentru Navalnîi, „Libertate pentru laşin". însă aceste sloganuri trebuie schimbate. „Libertate pentru toţi prizonierii politici!" Există circa şaizeci şi cinci de oameni în acest centru de detenţie special pentru prizonieri politici. Nu trebuie să scoatem în evidenţă o singură persoană. Iar acest slogan trebuie folosit alături de altul: „Vrem alegeri libere, vrem o revizuire a rezultatelor electorale."

Când jurnalistul l-a întrebat pe Navalnîi dacă va candida la preşedinţie, acesta a refuzat să răspundă, spunând că, ţinând cont de circumstanţe aceasta era o întrebare stupidă. Câteva zile mai târziu, Puţin a găzduit „teledonul" anual. Organizat de obicei în decembrie, liderul rus petrece ore întregi răspunzând în direct la întrebări din partea alegătorilor. Şi, în acel an, Puţin s-a folosit de eveniment pentru a ironiza protestele, despre care a afirmat că au fost instigate de Statele Unite. A declarat că în momentul în care a văzut protestatarii purtând panglici albe, a crezut că aveau prezervative fixate pe cămăşi şi că manifestau împotriva SIDA. Derâderea din partea fostului şi viitorului preşedinte a alimentat furia şi protestele ulterioare, care au continuat uneori într-o atmosferă veselă, de carnaval.

Navalnîi a ratat demonstraţia următoare, de pe 10 decembrie, deoarece încă se afla în închisoare. Insă acesta a fost din nou cel mai electrizant vorbitor la un miting imens organizat la data de 24 decembrie pe Bulevardul Saharov, care a atras peste optzeci de mii de oameni.

— Cine este puterea aici? a strigat.

— Noi suntem! a răspuns mulţimea.

— Ne-au furat voturile, a spus Navalnîi. Pot vedea că aici sunt prezenţi destui oameni care ar putea prelua chiar acum

controlul asupra Kremlinului şi al Casei Albe (clădirea guvernului Rusiei, unde se află biroul prim-minis- trului). Suntem o forţă paşnică şi încă nu o vom face. Dar dacă aceşti escroci şi hoţi încearcă să ne înşele în continuare, dacă vor continua să ne spună minciuni şi să ne fure, vom lua înapoi ceea ce ne aparţine.

Pentru a păstra organizarea, opoziţia a format un Consiliu de Coordonare. Navalnîi a fost ales la conducere, desigur. însă statutul său public s-a schimbat radical, într-un mod fără precedent. A crescut numărul de apeluri prin care se cerea ca Navalnîi să candideze pentru o funcţie publică, iar în Rusia doar o singură funcţie contează cu adevărat: preşedinţia. „Navalnîi a mers la închisoare în calitate de blogger şi, pe neaşteptate pentru el, a ieşit ca un candidat prezidenţial", a declarat scriitorul Viktor Şenderovici la postul de radio Eho Moskvî în ianuarie.

— Evident, statutul său s-a schimbat cât timp a stat în închisoare şi e clar că el însuşi nu e pregătit pentru acest lucru. La fel cum noi înşine nu suntem pregătiţi, a adăugat Şenderovici. încercăm să înţelegem din mers ce se întâmplă şi este clar că analizele noastre de acum o lună n-au nicio legătură cu realitatea.

Protestele au reprezentat cea mai mare efuziune publică pe care a văzut-o Rusia în ultimele decenii. Insă acestea au avut loc în principal la Moscova, cu doar o brumă de demonstraţii la scară mică în altă parte. în retrospectivă, este de asemenea evident că circumstanţele pur şi simplu nu au fost potrivite pentru o revoltă la scară mare, care ar fi putut răsturna guvernul. Spre deosebire de multe ţări care tocmai trecuseră prin Primăvara Arabă[38], calitatea vieţii în Federaţia Rusă era bună, în special în oraşele mari, şi încă se îmbunătăţea.

---

38 Serie de mişcări de protest care au avut loc în mai multe ţări din Orientul Mijlociu şi Africa de Nord începând cu sfârşitul anului 2010. Acestea au avut loc mai ales în ţări arabe unde domnea un regim autoritar sau totalitar, *(n. red.)*

Mulţi dintre protestatarii ruşi au fost pur şi simplu prea comozi, în special specialiştii tineri din clasa de mijloc a Moscovei. Participarea lor la mitinguri se potrivea adesea cu calendarul social urban, care includea ieşiri în restaurantele sic din Moscova sau băute în barurile la modă din oraş.

3 >

Navalnîi însuşi, după ce a participat la mitingul din 24 decembrie, a zburat în Mexic pentru o vacanţă de Crăciun.

„¡Feliz Navidad!”, a postat el pe LiveJournal, dorindu-le urmăritorilor săi „Crăciun Fericit” din oraşul antic maiaş Chichen Itză. Acolo, sub soarele mexican, acesta a continuat să lucreze la proiectele RosPil şi să dea interviuri în mass-media despre mişcarea de protest care se dezvolta. într-o postare pe blog publicată în timpul Crăciunului ortodox, Navalnîi a oferit o explicaţie detaliată a modului în care RosPil îşi gestiona miile de donaţii online.

Pe *4* martie 2012, Putin a fost reales ca preşedinte cu un număr covârşitor de voturi — un moment descurajant pentru opoziţie. Totuşi, în ziua următoare, câteva mii de demonstranţi, inclusiv Navalnîi, s-au adunat în Piaţa Puşkin din centrul Moscovei. Seara, mulţi dintre ei au fost arestaţi şi mulţimea a fost dispersată.

Navalnîi, afişând umorul său caracteristic, a continuat să posteze peTwitter chiar şi după ce a fost înghesuit într-o dubă a poliţiei. „Duba noastră are numărul 2012”, a scris el. „Atenţie! NU ÎI DATI FOC. Doar spargeri roţile.”

* * *

Cu Puţin revenit la putere pentru cel puţin doisprezece ani, opoziţia a rămas brusc iară o misiune clară.

Una dintre lecţiile primite era faptul că aceştia nu reuşiseră să mobilizeze ruşii din afara capitalei, aşa că Navalnîi şi susţinătorii săi s-au concentrat asupra acestor regiuni, încercând să găsească modalităţi prin care să fie relevanţi.

Ei au găsit o primă cauză pentru care să lupte în Astrahan, o capitală regională din sudul Rusiei, situată pe delta râului Volga. Un candidat al opoziţiei la primărie, Oleg V Şein din partidul Rusia Justă, făcuse greva foamei pentru a protesta împotriva a ceea ce el a afirmat că au fost voturi false care i-au suflat victoria în alegerile din 4 martie. Apelurile către oficialii electorali şi către instanţele de judecată nu au dat roade.

Când Navalnîi şi alţi activişti de la Moscova, inclusiv Ilia laşin şi Xenia Sobciak, au ajuns la Astrahan pe 9 aprilie, Şein şi un mic grup de susţinători nu consumaseră alimente solide de douăzeci şi sase de zile.

J 3

într-o piaţă din centrul oraşului Astrahan, Navalnîi a adunat aproximativ două sute de susţinători ai lui Şein. „Este un moment crucial", a declarat Navalnîi într-un interviu. „Trebuie să inspirăm aceşti oameni. Sunteţi familiarizaţi cu aceste mici conflicte; avem parte de multe."

„Autorităţilor locale nici nu le pasă", a continuat Navalnîi. „Când mass-me- dia federală promovează aceste informaţii de pe internet, ele reprezintă o problemă reală. De aceea este atât de important să atragem oameni din Moscova." Dar numărul mic de protestatari care au venit în acea marţi – mai puţin de cinci sute de oameni dintr-un oraş de cinci sute de mii — nu a fost de bun augur pentru opoziţia rusă, în Astrahan sau în oricare alt loc.

Luna următoare, în Moscova, protestatarii s-au ciocnit violent cu poliţia la o demonstraţie din Piaţa Bolotnaia, cu o zi înainte de instalarea lui Puţin. Navalnîi s-a numărat printre cei arestaţi. încă o dată, acesta a primit o sentinţă de cincisprezece zile, dar alţii, care au fost implicaţi în lupte fizice cu poliţia, au fost acuzaţi de infracţiuni grave.

Navalnîi dovedise că putea electriza o mulţime şi trecuse din poziţia sa de nişă de blogger anticorupţie într-un nou rol, unde era, Iară îndoială, vocea principală a opoziţiei. însă drumul de urmat era neclar. Au existat rivalităţi şi tensiuni în grupurile

pestriţe ale forţelor de opoziţie.

Eduard Limonov, scriitorul, poetul şi fondatorul Partidului Naţional Bolşevic de stânga, a scris o evaluare brutală a lui Navalnîi, ca parte a unei serii de profiluri politice publicate pe site-ul de ştiri Svobodnaia Pressa. Limonov, care a fugit din Uniunea Sovietică în 1974 şi s-a întors în Rusia în 1991, l-a ridiculizat pe Navalnîi descriindu-l ca un „om de faţadă" pentru un grup de capitalişti:

> Un tip solid, corpolent în blugi albaştri şi o cămaşă fără cravată, de preferinţă cu carouri mici. Când îl studiam, îmi venea în gând tipul american de sănătate, lapte cu fulgi de ovăz... Fenomenul Navalnîi serveşte drept mărturie că intelectualii noştri au reuşit — au adaptat pe deplin modelul american la nevoile lor. Nu este un stalinist într-un costum prost făcut, nu este un rocker într-o jachetă de piele, nu este un deputat gras într-un costum Brioni, nu este un intelectual rus cu barbă neîngrijită şi ochelari (jumătate Cehov, jumătate Troţki...), ci este chiar un cetăţean al lumii, cu un zâmbet în loc de cravată.
>
> Un vârf de Assange, vag amintind de Ralph Nadar. A doua ediţie mai tânără a lui Boris Nemţov — acesta este Navalnîi. De fapt, asta e tot. Navalnîi nu are alte atuuri. Nu este aprig sau inteligent.
>
> Navalnîi nu este liderul unui partid politic sau măcar un activist proeminent în oricare alt partid. Ca luptător împotriva corupţiei, Navalnîi este ineficient. Nu este vina lui. El este, probabil, un bun anchetator al corupţiei, însă autorităţile nu vor să pună sub acuzare oficialii corupţi pe care acesta i-a descoperit. [Deci] este încă ineficient.

Limonov, care a murit în anul 2020 la vârsta de şaptezeci şi şapte de ani, a susţinut că Navalnîi îl vizitase pentru a discuta despre alegerile pentru Consiliul Coordonator al opoziţiei. „El s-a numit politician atât de des, încât mi-am dat seama că nu

credea că e politician. Dar i s-a spus că e politician”, a scris acesta. „Navalnîi a fost creat de mass-media.”

Criticile lui Limonov reflectau, de asemenea, supărarea sau invidia cu privire la modul în care Navalnîi a devenit centrul protestelor. „Oamenii au ieşit în număr mare în stradă nu pentru că au fost fascinaţi de Liuşa Navalnîi, au ieşit pentru că au fost indignaţi de Vladimir Puţin”, a punctat Limonov.

* * *

Încurajat de victoria lui Putin şi zguduit de instabilitatea protestelor de la Moscova, Kremlinul a început să aplice măsuri severe asupra disidenţilor şi a influenţei străine percepute, ceea ce Putin a insistat că au fost cauzele tulburărilor, în loc de foria publică reală rezultată în urma fraudei directe în alegerile pentru Duma de Stat şi decizia sa de a reveni la preşedinţie pentru un al treilea mandat.

În luna iunie, Putin a semnat o lege care mărea amenda maximă pentru participarea la un miting public neautorizat de la 1.000 de ruble (30 de dolari) la 300.000 de ruble (aproximativ 9.100 de dolari). Organizatorii unor astfel de proteste puteau fi loviţi cu sume de trei ori mai mari: amenzi de 1 milion de ruble.

în iulie, presiunea a crescut din nou. Putin a semnat o lege care extindea controlul guvernului asupra conţinutului de pe internet. Sub pretextul combaterii pornografiei infantile, legea autoriza guvernul să închidă site-urile pe care le considera a fi o ameninţare.

în acea lună, Putin a semnat, de asemenea, modificări ale legilor existente care au creat noi cerinţe pentru organizaţiile neguvernamentale şi alte grupări nonprofit pentru a se înregistra ca „agenţi străini” dacă au primit finanţare din străinătate, chiar dacă banii nu erau folosiţi în scopuri politice. Odată înregistrate sau desemnate ca agenţi străini, au urmat o serie de alte obligaţii administrative descurajante. Noile norme

ameninţau distrugerea mai multor grupări ale societăţii civile, inclusiv unele care nu erau deloc politice, ci axate pe probleme precum sănătatea publică.

La sfârşitul lunii decembrie, Navalnîi a ţintit unul dintre principalii campioni ai acestei legislaţii draconice, un membru al Rusiei Unite din Duma de Sud: Serghei Zelezniak.

„Sunt sigur că-l urâţi pe acest ticălos mincinos şi ipocrit la fel de mult ca mine”, a scris Navalnîi pe blogul său. Apoi, pentru efect, s-a certat cu sine însuşi. „Stop. Şi de ce l-am numit pe Zelezniak un «ticălos mincinos şi ipocrit»? Ce drept am avut? La urma urmei, o persoană are dreptul la un costum cu dungi şi propriul punct de vedere... Este un patriot. El ţine sincer cu Rusia. Preferă tot ce e rusesc... Trebuie luptat împotriva agenţilor de influenţă.”

Navalnîi a explicat: copiii lui Zelezniak mergeau la şcoli scumpe din Europa — una dintre fiice era la Şcoala Americană din Elveţia şi alta era la o universitate din Marea Britanic. În acelaşi timp, Navalnîi a postat informaţii financiare care arătau că Zelezniak deţinea bunuri care păreau să depăşească cu mult venitul său ca membru al parlamentului, inclusiv imobile şi maşini scumpe.

Navalnîi a remarcat că, în acelaşi timp, Rusia Unită – la ordinul lui Puţin – urma să interzică adoptarea orfanilor ruşi de către cetăţenii americani, ca ripostă pentru aprobarea Legii Magniţki a lui Browder. Puţin a fost furios din cauza acestei legi, ce crea mecanisme pentru sancţionarea persoanelor ce încăl- cau drepturile omului, inclusiv în Federaţia Rusă.

..Aceşti ticăloşi au încă suficientă conştiinţă pentru a striga că orfanii bolnavi nu pot fi adoptaţi de străini”, a scris Navalnîi. „[Zelezniak] însuşi şi-a trimis cei trei copii în străinătate, însă, pe de altă parte, va fi ca un zid [împotriva] unui copil nefericit de trei ani cu autism ce stă culcat în scutece murdare şi care va trăi într-un orfelinat până la vârsta de 18 ani, în loc să fie luat în străinătate.”

Lupta a escaladat când Zelezniak i-a întors lovitura lui Navalnîi pe Facebook, numindu-l „ticălos” şi spunând că acesta a depăşit o limită când a implicat copiii familiei Zelezniak într-o luptă politică. Navalnîi a izbucnit.

„Nu li se va întâmpla nimic groaznic copiilor tăi, Monsieur Zelezniak, din fericire”, i-a întors replica. „Ei sunt în siguranţă, în strămătate, studiind în şcoli de elită. Desigur, tatăl lor este un ticălos corupt, dar nu se poate face nimic în legătură cu asta.”

Apoi a subliniat câţi copii au fost afectaţi de represiunea lui Puţin asupra părinţilor lor, a căror singură crimă a fost sprijinirea opoziţiei. Acesta a dat-o ca exemplu pe Daşa, fiica sa de unsprezece ani, „ale cărei bunuri din copilărie au fost confiscate în timpul unei percheziţii, iar computerul, telefonul şi fotografiile nu i se returnaseră încâ.”

Navalnîi a evidenţiat eforturile guvernului de a sista drepturile de custodie ale Evgheniei Chirikova, activistă pentru mediu, şi ale Măriei Baronova, membră a grupului de protest Pussy Riot. Acţiuni similare, a subliniat el, au fost luate împotriva celor acuzaţi de crime precum altercaţiile cu poliţia la mitingul din Piaţa Bolotnaia înainte de învestirea lui Puţin, inclusiv Maxim Luzianin, care avea un fiu de cincisprezece ani.

„El nu va merge în Elveţia”, a scris Navalnîi într-o postare usturătoare. „Mama sa cheltuieşte acum bani pe avocaţi.”

„Nemernicul acesta de la televizor a vorbit despre patriotism şi a zburat cu familia sa în străinătate pentru un weekend”, a scris Navalnîi, subliniind că familia lui Zelezniak se bucura de o viaţă plină de răsfăţ, în timp ce Rusia Unită interzicea adopţiile şi îi priva pe copiii orfani de familii. „Sunt pregătiţi să «mănânce copii»”, a scris acesta, „doar pentru a se bucura de statut şi privilegii, situându-se deasupra legii.”

Multe dintre avertizările sumbre ale lui Navalnîi despre Puţin şi susţinătorii săi s-au dovedit a fi cumplit de precise, dar nu neapărat în modurile în care se aştepta. După aproape un deceniu, în 2023, Curtea Penală Internaţională a emis un

mandat de arestare împotriva lui Puţin şi a comisarului Federaţiei Ruse pentru drepturile copilului, Maria Lvova-Belova, acuzându-i de crime de război din cauza transportului ilegal al copiilor ucraineni în Rusia.

însă, pe măsură ce se apropia sfârşitul anului, Navalnîi s-a confruntat cu mai multe provocări. Printre membrii opoziţiei încă nu exista o mişcare politică unită. Protestele din 2012 fuseseră reprimate. Puţin fusese reales pentru încă şase ani şi era clar că va rămâne în această poziţie, după cum a avertizat Volkov, până cel puţin în 2024, iar Navalnîi nu reuşise încă să formeze un partid politic cu o structură viabilă. Navalnîi, însă, ieşise la suprafaţă ca lumina cea mai strălucitoare — sau cea mai „la modă", ca să-l citǎm pe Limonov – printre liderii opoziţiei, devenind o ţintă. Nu mai era doar un blogger enervant sau, ocazional, o voce acerbă de la radio. Acum era o ameninţare pentru regimul lui Puţin, cu ambiţii clare, chiar dacă nu erau complet conturate — o ameninţare care ar putea fi redusă la tăcere sau eliminată.

PROCURATURA, PERSECUŢIE, ÎNCHISOARE

„Nu mi-e frică şi, încă o dată, îi invit pe toţi ceilalţi din cameră să nu se teamă nici ei, pentru că nu este nimic de care să vă fie frică aici.”

- Alexei Navalnîi, Penitenciarul Nr. 2, 15 februarie 2022

Navalnîi se afla într-o cameră mare din Penitenciarul Nr. 2, care fusese transformată într-o sală de judecată improvizată, pentru a înfrunta cele mai recente acuzaţii penale împotriva sa. Era 15 februarie 2022, iar Navalnîi era în închisoare de mai bine de un an, după întoarcerea sa din Germania.

De această dată se confrunta cu o acuzaţie de fraudă – că a delapidat donaţii către Fundaţia An ti corupţie şi le-a folosit pentru cheltuieli personale. Navalnîi a respins acuzaţiile ca fiind absurde, menţionând că organizaţia sa a menţinut o contabilitate meticuloasă şi putea dovedi modul în care a fost cheltuită fiecare copeică. El a avut, de asemenea, zero aşteptări că procedurile judiciare vor corespunde cu realitatea.

— înţeleg, a spus acesta. Nu sunt la primul proces. Nu sunt o persoană naivă. Verdictul va fi *vinovat.* Va fi o sentinţă destul de lungă..., deoarece l-am insultat pe acest lord întunecat al vostru, Puţin. Nu numai că am supravieţuit, dar m-am întors. Aşa că acesta a spus: „El crede că este atât de grozav. Să stea în închisoare şi să rămână acolo pe viaţă.” Şi va avea loc acest caz, apoi al doilea caz, apoi al treilea. Iar voi veţi urmări la

nesfârşit sentinţa mea. Ei bine, ce pot face? a întrebat Navalnîi. Activităţile mele, activităţile colegilor mei sunt mai importante decât soarta unui singure persoane. Iar eu cred că cel mai rău lucru pe care îl pot face, adevărata crimă pe care o pot comite, este să mă tem de voi – de voi şi de cei din spatele vostru. Vă repet: Nu mă tem şi, încă o dată,

îi invit pe toţi ceilalţi din cameră să nu se teamă nici ei, pentru că nu este nimic de care să vă fie frică aici.

Intr-adevăr, în acel moment, Navalnîi a fost pus sub urmărire penală — sau persecutat — de sistemul judiciar rus, într-un fel sau altul, timp de cincisprezece ani.

Primul efort de a deschide un dosar penal împotriva lui Navalnîi pare să fi avut loc după încăierarea sângeroasă care a izbucnit la a treisprezecea dezbatere DA!, în toamna anului 2007- Navalnîi a fost adus la secţia de poliţie şi a fost evident imediat că acesta, mai degrabă decât huliganii care au instigat lupta, se afla sub supravegherea poliţiei.

În ciuda dovezilor video şi a numeroaselor mărturii ale lui Belih, laşin şi alţii, a durat şase luni până când dosarul a fost închis în cele din urmă iară acuzaţii. Navalnîi a descris situaţia într-un e-mail din decembrie 2007 pe care i l-a trimis lui Frank Conatser, un ofiţer de grant al Fundaţiei Naţionale pentru Democraţie care contribuise la finanţarea seriei de dezbateri.

„S-ar putea să fi auzit că proiectul nostru s-a confruntat cu mai mult decât provocări din partea organizaţiilor de tineret de la Kremlin", a scris Navalnîi. „Acum acestea sunt provocări violente." A inclus link-uri către fotografii ale episodului. „în plus, după ultima dezbatere, aceştia încearcă să inventeze un caz penal împotriva mea. Am angajat avocaţi şi sperăm că vor rezolva acest caz."

Sistemul judiciar corupt şi politizat din Rusia este folosit în mod regulat pentru răzbunări şi reglări de conturi, mai frecvent în afaceri decât în politică. Iar următoarea investigaţie a lui Navalnîi a luat amploare datorită efortului său de a face curăţenie în industria lemnului din Kirov.

În februarie 2010, FSB-ul a arestat un alt consilier al guvernatorului Belih în Kirov, Andrei Votinov, şi l-au acuzat că a luat mită 2 milioane de ruble de

la Viaceslav Opalev, şeful companiei regionale de cherestea Kirovles. În schimb, potrivit FSB-ului, Votinov l-a lăsat pe Opalev să-şi păstreze locul de muncă în ciuda dovezilor

covârşitoare că era incompetent sau corupt, sau ambele. Opalev a fost, de asemenea, arestat.

La acea vreme, Navalnîi şi colegul său principal din Kirov, Piotr Ofiţerov, lucraseră împreună pentru a-l concedia pe Opalev, sperând la o reformă masivă în cadrul companiei Kirovles. Insă Navalnîi şi Ofiţerov au fost şocaţi când au fost puşi sub acuzare datorită unor dovezi de delapidare măsluite.

Ca urmare a managementului defectuos, a corupţiei şi a crizei financiare din 2008, Kirovles, condusă de Opalev, a acumulat pierderi masive în valoare totală de aproximativ 240 de milioane de ruble (7,5 milioane de dolari). Navalnîi şi Ofiţerov s-au confruntat iniţial cu acuzaţii penale pentru pierderi totale de 42.000 de dolari sau 1,5 milioane de ruble.

Cazul a fost la fel de absurd pe cât a fost bizar. Şi totuşi, Navalnîi a recunoscut că existau motive de îngrijorare. Votinov a fost, de fapt, al doilea consilier al lui Belih care a fost arestat în ceea ce părea a fi o răzbunare împotriva noului guvernator şi a echipei sale. Un alt consilier, Roman Şpov, fusese arestat în vara anului 2009 şi acuzat de fraudă. Aşadar, când zvonurile că Navalnîi avea să fie a treia persoană ce va fi arestată începeau să se concretizeze, acesta nu a aşteptat pentru a afla ce se va întâmpla. Şi-a luat familia şi s-au întors la Moscova.

Bineînţeles, în câteva săptămâni au apărut ştiri în mass-media controlată de Kremlin ce afirmau că Navalnîi era investigat. „Consilierul guvernatorului regiunii Kirov, Alexei Navalnîi, cunoscut mai bine ca un luptător pentru drepturile acţionarilor privaţi, ar putea fi trimis în judecată pentru fraudă”, a raportat ziarul controlat de guvern, *Gazeta Rossiiskaia.* „Organele de drept din Districtul Federal Volga, cu sprijinul Serviciului Federal de Securitate, efectuează verificări privind implicarea celebrului blogger în acţiunile ilegale ce au avut loc în sectorul forestier din regiunea Viatka”, a consemnat ziarul.

Navalnîi se afla la Universitatea Yale când au apărut ştirile despre caz. La acea vreme, el a descris situaţia din Kirov ca o

simplă chestiune de răzbunare – probabil organizată de Transneft sau VTB — ca urmare a investigaţiilor sale în legătură cu abuzurile comise de corporaţii. El a bănuit, de asemenea, că a fost o răzbunare din partea directorului nemulţumit de la Kirovles, Opalev, care, în calitate de martor cooperant împotriva lui Navalnîi, furniza dovezile inventate de care aveau nevoie autorităţile.

Navalnîi a remarcat pe blogul său că Kirovles avea un monopol eficient asupra afacerilor forestiere din regiune, însă pierduse tone de bani. „În ciuda unei astfel de poziţii privilegiate, compania a fost (şi încă este) într-o situaţie deplorabilă: datorii uriaşe, întârzieri de salariu etc.”, a scris acesta. „Directorul întreprinderii a fost un escroc groaznic, pe nume Opalev. El a organizat câteva scamatorii greu de imaginat pentru vânzarea de păduri prin 36 de filiale diferite, dar nimeni nu a înţeles cu adevărat cui, ce şi pentru câţi bani. Am început să strivesc acest escroc pe subiectul centralizării şi al transparenţei vânzărilor... Datorită mie a fost concediat şi s-a luat decizia realizării unui audit complet al companiei.”

Navalnîi a spus că intenţionează să posteze online toate informaţiile despre cazul Kirovles „atât pentru cei care doresc să înţeleagă mai multe detalii, cât şi pentru cei care sunt interesaţi de mecanismele fabricării unui caz penal.”

Dar el a mai spus că acest caz a fost atât de slab, încât se îndoia că autorităţile intenţionau, de fapt, să-l scoată la suprafaţă. în schimb, a spus că a fost conceput pentru a-l speria şi astfel să rămână în Statele Unite.

„Aşa cum înţeleg eu lucrurile, ideea principală este că nu ar trebui să mă întorc în Federaţia Rusă, fiind speriat de un caz fabricat”, a scris Navalnîi. A adăugat următoarele: „Dragii mei escroci! Era evident că voi aveaţi să descrieţi aşa ceva, iar eu eram pregătit pentru asta.”

„Nu mi-e frică şi mă întorc.”

Astfel a început să apară un tipar.

* * *

Unii comentatori au observat că, în calitate de consilier neoficial al lui Belih în Kirov, Navalnîi nu a avut nici măcar autoritatea de a lua sau de a pune în aplicare decizii guvernamentale, aşa că nu a putut fi tras la răspundere pentru nimic din ceea ce se întâmplase cu compania de cherestea.

După cum a prezis Navalnîi, cazul Kirovles era şubred, iar anchetatorii din regiunea Kirov nu au putut să-l facă să ia amploare. Astfel, au decis să renunţe. Dar, dintr-odată, oficialii de la Moscova au intervenit; sediul central al Comitetului de Investigaţii a declarat redeschiderea cazului. De data aceasta, trebuia trimis anchetatorilor din Districtul Federal Volga pentru reexaminare, sugerând că autorităţile locale din Kirov nu reuşiseră în misiunea primită de a înainta un caz penal.

„Ancheta secolului continuă", a anunţat Navalnîi pe blogul său.

Acesta a remarcat cu uimire cum decizia a fost anunţară la televiziune de J către Vladimir Markin, purtătorul de cuvânt al Comitetului de Investigaţii. „Amuzant, nu?" a scris Navalnîi. „Toate cazurile pe care le investighez pentru sute de milioane şi miliarde de oameni tind să dispară şi nu sunt niciodată comentate la televiziune. Cazul împotriva mea pentru 1 milion de ruble are o ascensiune rapidă spre forurile superioare şi primeşte comentarii active de la şefie."

J

Oficialii din Districtul Federal Volga nu au văzut, de asemenea, nimic demn de urmărit în acest caz. însă în luna mai, sediul Comitetului de Investigaţii din Moscova a anunţat că a fost deschis un dosar şi că Navalnîi va fi urmărit penal.

— Navalnîi l-a convins pe Opalev să semneze un contract neprofitabil în mod deliberat... pentru vânzarea de produse din lemn, a declarat Markin, anunţând cazul. De fapt, pot spune că Navalnîi, cu acţiunile sale, a aplicat tacticile şi tehnicile pe care jefuitorii le folosesc atunci când confiscă între-prinderi.

Navalnîi s-a minunat de îndrăzneală. „Pentru a crea un caz

penal real din- tr-o ficţiune completă, a fost necesar ca acesta să fie trimis la cel mai înalt nivel – la Comitetul de Investigaţie al Federaţiei Ruse”, a scris acesta pe blog. „La nivelul regiunii Kirov, au emis un refuz de a iniţia un caz, dar şi la nivelul Districtului Federal Volga. În total, după cum înţeleg, există deja cinci «refuzuri» în acest caz.”

De fapt, acuzaţia împotriva lui Navalnîi nu a constat nici măcar dintr-un furt. Acesta a fost acuzat că a provocat daune „fără semne de furt” care au dus la pierderi semnificative. Şi totuşi, acuzaţia a dus la posibilitatea unei sentinţe de cinci ani de închisoare. Hărţuirea însă abia începea. Iar Comitetul de Investigaţie a făcut puţine eforturi pentru a-şi ascunde planurile. Markin, purtătorul de cuvânt, a declarat că Navalnîi şi-a pus singur o ţintă pe spate.

— Dacă o persoană încearcă cu toată puterea să atragă atenţia sau, dacă pot spune aşa, să tachineze autorităţile — „Uite-te la mine, sunt atât de bun în comparaţie cu toţi ceilalţi” —, ei bine, interesul pentru trecutul său creşte şi procesul de expunere se accelerează în mod natural, a spus Markin.

În seara zilei de vineri, la data de 13 mai 2011, trei ofiţeri de poliţie au bătut la uşa apartamentului lui Navalnîi şi au cerut să-l vadă. Nu era acasă. Soţia sa i-a telefonat, iar Navalnîi a trimis poliţiştii la avocatul său, gândin- du-se că vizita a fost legată de Kirovles. De fapt, o nouă anchetă era în curs de desfăşurare: Navalnîi fusese acuzat de profanarea emblemei oficiale a Federaţiei Ruse, un vultur cu două capete, pe care a încorporat-o în logoul RosPil, proiectul său anticorupţie.

Jucându-se cu argoul rusesc pentru cuvântul „delapidare”, şi anume „a tăia”, fiecare dintre vulturii din logoul RosPil ţinea un fierăstrău manual de modă veche, iar unul dintre membrii Rusiei Unite din Duma de Stat s-a simţit ofensat. „Crima adevărată” a lui Navalnîi era, desigur, critica călătoriilor oficiale extravagante.

„Vă aduceţi aminte de trântorul de la Partidul Escrocilor şi Hoţilor, deputatul Pavel Zirianov?”, şi-a întrebat Navalnîi urmăritorii săi de pe Livejournal. „Cel a cărui activitate secundară constă în călătorii de afaceri în Cuba, Germania şi Taiwan?”

„Ei bine, la cererea acestei creaturi fără sens, biroul Procuraturii Generale efectuează o verificare intensă pentru a vedea dacă logoul RosPil este o profanare a emblemei de stat a Federaţiei Ruse”, a scris Navalnîi.

O altă turnură mai sinistră a avut loc în acea primăvară. Navalnîi condusese RosPil cu donaţii private record, pe care le rezuma în postăii intermitente pe blog, prezentând în detaliu finanţele proiectului. Majoritatea donaţiilor au fost făcute online, prin intermediul site-ului Yandex Wallet, de obicei prin transfer bancar. Sistemul Yandex trebuia să fie confidenţial.

Dar, dintr-odată, în acea lună mai, donatorii RosPil au primit apeluri telefonice ciudate în care li se cerea să spună de ce au donat pentru organizaţia lui Navalnîi.

„Cam cu patru săptămâni în urmă am primit prima scrisoare din seria «Tâmpiţilor, cui aţi dat numărul meu?»”, a scris Navalnîi pe Livejournal.

El a descris plângerile aproape identice ale donatorilor: o femeie, care susţinea că este ziaristă la o agenţie de presă inexistentă, a cerut informaţii despre motivul pentru care aceştia i-au dat bani lui Navalnîi şi a întrebat cine le-a dat banii pentru donaţii. A fost clar pentru donatori că apelantul a avut, de asemenea, informaţii despre alte tranzacţii financiare.

Navalnîi a explicat că, în ciuda dorinţei de a obţine mai multe informaţii despre donatorii săi, acesta ar putea vedea de obicei doar un număi de cont de utilizator de pe site-ul Yandex Wallet. Numele de familie ar fi vizibile numai dacâ donatorul l-a adăugat în mod specific. Navalnîi a subliniat că anticipase o astfel de implicare când a deschis pentru prima dată contul. „Le-am pus celor de la Yandex o întrebare directă: Hoţilor de

la Kremlin nu le va plăcea cu siguranţă proiectul… Cui şi sub ce pretext îi pot fi furnizate datele tranzacţiei?”

Răspunsul primit de Navalnîi a fost doar „la solicitarea oficială scrisă venită din partea Serviciile speciale.”

„Atunci m-am calmat”, a scris. „Hârtia este hârtie. Nu o poţi ascunde mai târziu. Va fi clar cine este interesat şi apoi puteţi pune întrebarea: în ce scop sunteţi interesat? Pentru a face o cerere sunt necesare nişte motive. Ar trebui să existe ceva formal în care să se spună:

Navalnîi este finanţat de CIA.

CIA este finanţată de Navalnîi.

Navalnîi este finanţat de Bin Laden.

Bin Laden este finanţat de Navalnîi.

RosPil este o reţea teroristă.

Navalnîi îşi mănâncă copiii.

Toţi oamenii care transferă bani către RosPil mănâncă copii.

RosPil a fost creat pentru a-i interzice lui Medvedev să danseze şi să-i ia iPadul.”

„Imaginaţi-vă surpriza mea”, a continuat Navalnîi, „când Yandex a răspuns: Informaţia legată de contul dumneavoastră a fost transferată la FSB, la cererea lor oficială.”

Navalnîi şi-a exprimat furia şi neîncrederea. „La urma urmei, am încercat să atrag atenţia acestor ţipi de atât de mult timp”, a scris acesta. „În ultimii trei ani, am scris în mod regulat diverse plângeri şi declaraţii către acest departament. Şi niciodată, nici măcar o dată, aceşti luptători puternici pentru bancnote n-au privit efortul meu ca fiind demn de atenţia lor. Dar”, a adăugat el, „paraziţii văd o ameninţare doar în faptul că oamenii înşişi se unesc pentru a lupta împotriva corupţiei şi chiar aceştia finanţează o astfel de

luptă.”

Navalnîi l-a îndemnat pe „bloggerul Medvedev, pe care unii îl numesc şi preşedintele Medvedev” să intervină şi să ceară FSB-ului să respecte legea. Desigur, nu a ieşit nimic din asta.

* * *

Privind în urmă, Navalnîi a declarat că era clar că Kremlinul şi-a schimbat tacticile după revenirea lui Puţin la preşedinţie, crescând hărţuirea şi persecuţia reprezentanţilor opoziţiei. „Puţin şi-a dat seama că nu era profitabil pentru sistemul său să ofere oamenilor mai multă democraţie”, a declarat Navalnîi pentru programul de ştiri american 60 Minutes. „El şi-a schimbat complet strategia şi a început să aresteze oameni, a început să inventeze cazuri penale.”

Tacticile lui Navalnîi au început şi ele să evolueze, pe măsură ce se poziţiona din ce în ce mai mult ca lider al opoziţiei ruse.

Un „dialog” în trei părţi cu scriitorul Boris Akunin pe LiveJournal, iniţiat de Akunin însuşi, a arătat o creştere a numărului de solicitări din partea susţinătorilor pentru ca Navalnîi să-şi clarifice poziţiile.

În esenţă, a fost un apel pentru ca acesta să se maturizeze ca politician, să arate că este capabil să preia conducerea. Nevoia unei astfel de conduceri a devenit şi mai urgentă pe măsură ce protestele din prima jumătate a anului 2012 s-au diminuat, iar opoziţia a intrat într-o perioadă sumbră.

Pe măsură ce Putin devenea mai ferm, ciocnirea lui Navalnîi cu autorităţile a devenit mai personală şi mai viscerală. În timp ce Comitetul de Investigaţii conducea cercetările în cazul Kirovles, Navalnîi a lovit din nou, acum în conducătorul comitetului – Alexander Bastrikin, prieten şi coleg de universitate de-al lui Putin care îi raporta direct preşedintelui.

La începutul lunii iulie, Navalnîi a publicat o postare

intitulată „Bastrikin cu un pistol în pădure”, acuzându-l pe şeful Comitetului de Investigaţii că a ordonat subordonaţilor fabricarea cazului Kirovles împotriva lui Navalnîi. Titlul avea o dublă semnificaţie înţeleasă de majoritatea cititorilor ruşi: cu o lună înainte, Bastrikin fusese acuzat public că a escortat un redactor adjunct al ziarului *Gazeta Novaia,* Serghei Sokolov, în pădurea de la periferia Moscovei, ameninţându-l că-l va ucide şi lăudându-se că apoi tot el va conduce ancheta.

De-a lungul anilor, mai mulţi jurnalişti de la *Gazeta Novaia* au fost ucişi, iar redactorul-şef al acestui ziar, Dmitri Muratov, care ani mai târziu avea să câştige Premiul Nobel pentru Pace, a făcut un apel public la Bastrikin, relatând episodul şi cerând garanţii de securitate pentru Sokolov. Bastrikin şi-a cerut scuze pentru incidentul din pădure şi şi-a păstrat locul de muncă.

În postarea sa pe blog, Navalnîi a făcut referire şi la exemplele din trecut ale comportamentului ciudat al lui Bastrikin, inclusiv un incident din 2004 din Sankt-Petersburg, în care a scos o armă şi a ameninţat un bărbat care îşi plimba câinele.

La sfârşitul lunii iulie, Navalnîi l-a atacat din nou pe Bastrikin, de această dată într-un articol intitulat „Despre adevăraţii agenţi străini”, în care a relatat acuzaţiile conform cărora Bastrikin deţinea proprietăţi imobiliare substanţiale în Republica Cehă pe care nu le dezvăluise conform legislaţiei ruse şi că nu plătise anumite taxe.

„Să vorbim despre agenţii străini”, a scris Navalnîi. „Nu cei inexistenţi pe care Rusia Unită încearcă să îi dea în vileag, ci despre cei reali: sus-puşi, cinici, manipulatori. Cei care preferă să obţină bani (să fure) din serviciul public al Rusiei, dar îsi asociază viitorul confortabil cu viata în afara acestuia?’ Navalnîi a recunoscut inutilitatea atacurilor sale asupra unuia dintre cei mai puternici oficiali ai forţelor de ordine, ce avea legături personale cu Puţin, cineva care putea ameninţa cu moartea un jurnalist iară să sufere consecinţe. „Desigur, cu cât

un oficial este mai strâmb, mai hoţ şi mai criminal, cu atât mai stabilă este poziţia sa în sistemul de putere al lui Puţin", a scris Navalnîi. „La fel, cu cât îl enervez mai mult pe acest escroc sau pe altul, cu atât acesta îi devine mai drag lui Puţin."

Totuşi, Navalnîi a spus că face apel în mod oficial la Puţin şi la Comitetul de Investigaţii pentru a deschide anchete asupra lui Bastrikin.

„E amuzant, da, însă Comitetul de Investigaţii ar trebui să ia în considerare crimele şefului său, Bastrikin", a scris acesta. În septembrie, Navalnîi a lovit din nou în Bastrikin, numindu-l „un agent străin dublu" şi postând un link către un articol din *Gazeta Novaia* care afirma că Bastrikin şi soţia sa deţineau, de asemenea, proprietăţi imobiliare în Spania.

Existau şi alte semne care indicau faptul că bătăliile lui Navalnîi cu guvernul atinseseră un nivel nou.

Pe data de 6 august 2012, un angajat al Fundaţiei Anticorupţie care se întorcea din vacanţa de vară s-a hotărât din întâmplare să cureţe biroul de microfoane, numai pentru a descoperi un dispozitiv de ascultare şi o cameră video ascunsă în pereţi.

Navalnîi a descris situaţia într-o postare pe blog intitulată „Chiar dacă eşti paranoic, asta nu înseamnă că nu eşti urmărit". După ce a raportat că a găsit microfoanele, acesta a postat un videoclip care prezenta aproximativ doisprezece ofiţeri de poliţie ce le plantau în birou. „Sincer, m-am gândit că le vor ascunde mai bine", a spus Navalnîi.

Pe 14 decembrie 2012, în timp ce cazul Kirovles avansa cu viteza melcului, Comitetul de Investigaţii a anunţat un alt caz penal major. Acesta era deschis împotriva lui Navalnîi şi a fratelui său mai mic, Oleg, şi îi acuza de un complot bizar prin care încercau să-l înşele pe producătorul francez de cosmetice Yves Rocher prin supratаxarea companiei pentru transportul produselor sale.

Oleg Navalnîi lucrase pentru serviciul poştal rus şi a deschis o afacere care oferea transport comercial pentru clienţi precum Yves Rocher.

Navalnîi, care fusese invitat să facă parte din consiliul de administraţie al Companiei Aeroflot, principala companie aeriană din Rusia, se afla într-o şedinţă a comitetului de audit când telefonul său a început să sune continuu
cu ştiri despre caz. Părinţii şi fratele său au sunat şi ei. Poliţia efectua percheziţii.

Cu o zi înainte de anunţarea cazului Yves Rocher, Bastrikin a avut o „şedinţă de lucru" cu Puţin la Kremlin. Potrivit unei transcripţii parţiale publicate de Kremlin, Puţin a întrebat despre progresul făcut în investigaţiile din activităţi-cheie, printre care crima organizată, terorismul şi traficul de droguri. Bastrikin şi-a adjudecat succesul pe toate fronturile, dar a insistat asupra unui domeniu diferit ce necesita concentrare: Aproximativ 10% dintre cazuri au fost „legate de corupţie", a spus acesta.

„în primele nouă luni ale acestui an, am iniţiat peste douăzeci de mii de cazuri penale de corupţie, adică fiecare al zecelea caz care a fost investigat vizează combaterea corupţiei", a afirmat el. „Din acest număr, aproximativ şaisprezece mii sunt cazuri împotriva funcţionarilor de la diferite niveluri: municipal, reglementar, federal şi cazuri împotriva subiecţilor speciali, a administratorilor şi a forţelor de ordine."

J 3

Numerele declarate, care erau imposibil de verificat, păreau ridicol de mari.

între timp, Navalnîi a bănuit că a fost subiect de discuţie în timpul întâlnirii. „Ieri, Bastrikin s-a întâlnit cu Puţin şi a primit acordul de a deschide un caz fals", a susţinut Navalnîi în faţa jurnalistului Oleg Kaşin. „Asta este o tâmpenie."

Opoziţia plănuise un marş pe 15 decembrie, iar Navalnîi şi susţinătorii săi au interpretat imediat anunţul despre cazul Yves Rocher ca fiind o tactică de intimidare.

Mama lui Navalnîi, Ludmila, a fost atât de furioasă, încât s-a dus la staţia de radio Eho Moskvî.

„Conform afirmaţiei Comitetului de Investigaţii din ajunul

Marşului Libertăţii, aceştia vor să-l şantajeze pe fiul meu prin intermediul familiei sale ca să nu participe la acest marş, ca Alexei să îşi întrerupă complet activităţile politice”, a afirmat aceasta. „Dar vreau să transmit că nu vor reuşi, pentru că întreaga familie îl susţine pe Alexei. Iar noi şi toţi prietenii noştri vom participa, desigur. Nu putem chema pe nimeni, însă vreau doar să spun că prin exemplul nostru toată lumea poate înţelege cum sunt persecutaţi în ţară reprezentanţii opoziţiei.”

„Şi ultimul lucru pe care vreau să-l zic”, a adăugat Ludmila Navalnaia, „sper că în timpul vieţii mele voi afla că domnul Bastrikin şi toţi colegii săi de clasă de la Universitatea din Sankt-Petersburg, care sunt implicaţi în persecuţia politică a lui Alexei, se vor trezi în aceeaşi dimineaţă şi vor auzi astfel de ştiri şi despre ei înşişi.”

Comitetul de Investigaţii i-a acuzat pe fraţii Navalnîi de jaf la scară largă în valoare totală de aproximativ 1,8 milioane de dolari. „Oleg şi Alexei Navalnîi au delapidat fraudulos fondurile unei societăţi comerciale în valoare de peste 55 de milioane de ruble”, a declarat comunicatul de presă. „Fraţii Navalnîi au cheltuit cea mai mare parte a acestei sume în scop personal.”

Navalnîi a fost chiar mai furios decât de obicei. El a postat pe Twitter o fotografie cu Oleg stând în bucătăria sa mică şi ţinându-şi copilul în braţe. „Am trecut pe la fratele meu pentru a afla cum merg lucrurile şi a vedea dacă ascunde 55 de milioane în bucătăria sa de cinci metri pătraţi”, a scris Navalnîi pe Twitter.

Pe platforma Livejournal, Navalnîi recunoscuse că era ceva diferit în a-şi vedea familia în bătaia focului. „Ei bine, nu voi minţi: este un lucru neplăcut”, a scris el. „Una este când escrocii de la Kremlin te ţintesc pe tine în particular. Eşti pregătit pentru asta. Soţia este pregătită. Este altceva când trec deja la un cerc extins de rude.”

A doua zi, Navalnîi a participat la Marşul Libertăţii. Demonstranţii s-au adunat în Piaţa Lubianka, în faţa sediului FSB, unde mulţi au aşezat flori la un monument al victimelor

opresiunii. În mod previzibil, Navalnîi şi ceilalţi organizatori au fost arestaţi în timp ce poliţia a împrăştiat protestatarii. Aceştia au fost eliberaţi mai târziu, în aceeaşi noapte.

Dar Bastrikin nu terminase.

Trei zile mai târziu, Comitetul de Investigaţii a anunţat că a înaintat un alt caz împotriva lui Navalnîi, în legătură cu privatizarea distileriei Urzhum din Kirov, care fusese obiectivul iniţial al lui Navalnîi. De fapt, Navalnîi pusese capăt unui efort de a scădea valoarea companiei. La doi ani după ce acesta a părăsit regiunea, privatizarea a mers mai departe. Pe Twitter, Navalnîi şi-a exprimat neîncrederea. „Ha, ha, ha. CE?!", a postat acesta.

Adresându-se agenţiei de ştiri Interfax, care raportase cel mai recent caz, Navalnîi a declarat că acest Comitet de Investigaţii avea o nouă strategie: „Nu trece o zi fără să apară un caz nou." Apoi a zis: „Fiecare nou comunicat de presă trebuie să mă menţioneze." A adăugat: „Te vom face responsabil de fiecare crimă ce are loc în Rusia. Şi dacă eşti nevinovat şi poţi dovedi asta într-un caz penal, îţi vom pune în cârcă alte zece şi nu vei putea face nimic altceva decât să te prezinţi la Comitetul de Investigaţii."

Evaluarea lui Navalnîi a fost aproape corectă. Intr-o săptămână de la anunţul făcut de distilerie, Comitetul de Investigaţii a adus în discuţie încă un potenţial caz penal – ce data din 2007, când Navalnîi şi Gaidar au folosit o companie înfiinţată de Navalnîi, Allekt, pentru a face campanii de publicitate pentru partidul lui Gaidar, Uniunea Forţelor de Dreapta, care era condus la acea vreme de Belih.

Conform Comitetului de Investigaţii, aproximativ 100 de milioane de ruble şi 4 milioane de dolari s-au transferat prin Allekt, dar a insistat că nu exista nicio dovadă că au fost folosiţi pentru publicitate. Belih a insistat că totul era în ordine şi că activitatea era legată de reclamele plasate pe panourile publicitare.

Nimeni nu se plânsese vreodată – iar până în acel moment, chiar dacă banii dispăruseră, Uniunea Forţelor de Dreapta nu

mai exista ca partid. Nu conta. Comitetul de Investigaţii a folosit cazul ca punct de plecare pentru a-i percheziţiona pe Navalnîi, Gaidar şi asociaţii lor. Printre cei vizaţi s-a aflat un angajat al lui Navalnîi, Gheorghi Alburov, care, în 2007, încă era la liceu, în oraşul său natal, Ufa, când a avut loc presupusa delapidare. O altă ţintă a fost şeful Fundaţiei Anticorupţie, Vladimir Aşurkov, un geniu financiar şi fost director executiv senior la Consorţiul Alfa Group, una dintre cele mai mari firme de investiţii private din Rusia, deţinută de oligarhii Mihail Fridman şi Petr Aven.

Oricât de slab ar fi fost cazul Allekt, acuzaţia nu era una nouă. Aceasta a apărut pentru prima dată după atacul cibernetic din 2010 asupra contului de e-rnail al lui Navalnîi, care a dezvăluit corespondenţa sa cu Belih, dar cei doi au negat orice infracţiune. Atunci, Evghenia Dillendorf, purtătoare de cuvânt pentru labloko, a ridicat o problemă diferită – despre faptul că Navalnîi lucrează pentru Uniunea Forţelor de Dreapta, un partid rival, când încă se afla la conducerea Partidului labloko. Era clar că Comitetul de Investigaţii avea să arunce cu tot ce putea în Navalnîi. Şi, după nici trei luni, acesta a atacat din nou, susţinând că Navalnîi şi-a falsificat diploma de avocat.

Pentru a fi admis în baroul din Rusia sunt necesare documente care să ateste experienţa profesională, despre care Comitetul de Investigaţii a susţinut că Navalnîi şi-a asumat eronat funcţia de director al serviciilor juridice pentru Allekt. Baroul din Kirov, unde Navalnîi a aplicat prima dată, a afirmat că totul a fost în ordine. Navalnîi a fost transferat mai târziu la baroul din Moscova.

Cazul Allekt a dus de asemenea la un alt caz ciudat în care Comitetul de Investigaţii l-a acuzat pe Navalnîi de posesia unei picturi furate pe care au confiscat-o din apartamentul său în timpul unei percheziţii.

Tabloul intitulat *Omul Bun şi Rău* a fost realizat de artistul Serghei Sotov în oraşul Vladimir şi era atârnat pe un gard, în

aer liber, împreună cu multe alte picturi. Acesta a fost adus la Moscova de Alburov drept cadou pentru Navalnîi.

Artistul a afirmat că lăsa în mod regulat tablouri afară pentru a fi luate sau aruncate. însă autorităţile au insistat că acesta fusese furat – un exemplu al atacurilor extreme la adresa lui Navalnîi şi a asociaţilor lor. Navalnîi a spus că a crezut că era o glumă şi că Bastrikin doar voia să-şi însuşească tabloul după ce l-a văzut pe contul său de Instagram.

* * *

Aceasta era noua realitate a lui Navalnîi. Existenta sa avea să fie definită de percheziţii ale poliţiei şi apariţii în instanţă, inclusiv călătorii repetate la Kirov, unde cazul Kirovles era audiat de un judecător, Serghei Blinov, care avea aceeaşi vârstă cu Navalnîi.

[3]

Blinov provenea dintr-un orăşel aflat la aproximativ 65 de kilometri de Kirov, unde fusese judecător la tribunalul districtului. Era căsătorit, avea doi copii şi îi plăcea să joace hochei. Potrivit revistei *New Times,* în ultimii doi ani şi jumătate dăduse 130 de verdicte — toate vinovat. Asemănările dintre Blinov şi Navalnîi erau la fel de izbitoare şi de fascinante: doi tineri avocaţi cu realizări, din aceeaşi generaţie, care au urmărit prăbuşirea Uniunii Sovietice în adolescenţă. Cumva, unul a devenit o ameninţare majoră la adresa regimului autoritar al Rusiei, luptându-se cu acesta la fiecare ocazie; celălalt era servitorul său devotat, dând verdicte de vinovăţie aşa cum se aştepta din partea lui. La urma urmei, de ce ar mai aduce autorităţile acuzaţii dacă nu pentru a se pronunţa asupra vinovăţiei?

însă, înainte de începerea procesului, Navalnîi a făcut un pariu asumat care era menit să mărească mizele, declarând public că intenţiona ca la un moment dat să candideze la preşedinţia Federaţiei Ruse.

— Vreau să devin preşedinte, a spus Navalnîi într-un

interviu acordat canalului TV Rain pe data de 4 aprilie 2013. Vreau să schimb traiul în această ţară. Vreau să schimb sistemul de guvernare de aici.

Acesta a afirmat că, luând în considerare bogăţia imensă de petrol şi gaze naturale a Rusiei, cei 140 de milioane de cetăţeni ai săi ar trebui să aibă un nivel de trai cel puţin la fel de ridicat precum cel al vecinilor din Estonia.

Navalnîi a resetat termenii cazului penal din Kirov pur şi simplu prin exprimarea cu voce tare a aspiraţiilor sale prezidenţiale. Acoliţii lui Puţin din organele de drept nu mai urmăreau penal un blogger enervant care insultase Rusia Unită. Acum îl persecutau pe rivalul declarat al lui Puţin.

în aprilie 2013, cu puţin timp înainte de deschiderea procesului Kirovles, Mark Galeotti, un expert în istoria Rusiei şi probleme de securitate, **a** explicat de ce Kremlinul îl considera pe Navalnîi a fi o ameninţare atât de mare.

„Acesta adusese problema corupţiei elitei în centrul politicii ruse şi a făcut mai mult decât oricine altcineva pentru a conecta acest aspect cu blocul Rusiei Unite, acel bastion al cinismului, al carierismului şi al corupţiei", a scris Galeotti pe blogul său. „în momentul de faţă nu există nimeni care să poată duce mai departe ştacheta, nimeni care să aibă măcar o şansă de a transforma clasa de mijloc metropolitană din opoziţie într-o forţă politică credibilă. Bineînţeles, acesta este motivul pentru care Kremlinul vrea să-l îndepărteze din calea sa, fie băgându-l la închisoare sau, cel mai probabil, mânjindu-l şi dându-i o sentinţă cu suspendare ce-l va împiedica să candideze la o funcţie politică."

în acel aprilie, în urma unei şedinţe de judecată a cazului, Navalnîi a depus o petiţie la judecătorul Blinov pentru a solicita ridicarea restricţiilor de călătorie sub care fusese plasat în timpul sărbătorilor din luna mai, când ruşii care nu participă la întâlnirile acţionarilor din Siberia merg de obicei în vacanţă.

La urma urmei, Navalnîi şi Blinov faceau parte din generaţia ruşilor care crescuseră cu posibilitatea de a călători liber şi de a vedea lumea. „Mi-aş dori să merg în Egipt”, a declarat Navalnîi judecătorului. „Dar dacă nu pot merge în străinătate, măcar să plec undeva în sud, în regiunea Astrahan de exemplu. Da, [sau] cel puţin la un sanatoriu din Nijnekamsk.” Se referea la un centru de tratament situat în regiunea Kirov.

Auzind acestea, Blinov a schiţat un zâmbet ciudat şi a declarat: „Tribunalul nu emite vouchere pentru sanatoriu.” însă a aprobat cererea lui Navalnîi.

Intre timp, la Kremlin s-au dezvoltat alte intrigi.

Primarul desemnat al Moscovei, Serghei Sobianin (pe care Navalnîi l-a învins net în votarea virtuală din 2009), a anunţat că demisionează pentru a forţa organizarea alegerilor anticipate.

Legislaţia adoptată în anul precedent a reînviat posibilitatea organizării unor alegeri directe pentru primărie, care nu mai avuseseră loc în Moscova din 2003, iar patronii lui Sobianin de la Kremlin ajunseseră la decizia că era momentul potrivit pentru a pune în scenă un pic de teatru politic kabuki.

în timp ce guvernul reuşise să înăbuşe protestele, mulţi ruşi au fost cu adevăiat ofensaţi de acest tandem şi simţeau că voturile lor erau inutile. Kremlinul părea să simtă nevoia de a restabili o faţetă a democraţiei. Şi ce modalitate mai bună putea exista decât să îi permită lui Navalnîi să demareze o campanie pentru a doua cea mai importantă funcţie publică din ţară?

Pe 4 iunie, în aceeaşi zi în care Sobianin şi-a anunţat demisia pentru a declanşa alegeri anticipate, Viaceslav Volodin, prim-şef adjunct al administraţiei prezidenţiale a lui Puţin şi supraveghetor al portofoliului de politică internă, a adunat un grup de specialişti în ştiinţe politice şi şi-a prezentat viziunea de organizare în Moscova a unor alegeri reale şi cu participare.

Absurditatea şi contradicţia inerentă de a *organiza* alegeri reale nu părea să fie sesizată. Sau, aşa cum se întâmplă adesea

cu absurdităţile din Rusia, toată lumea doar a dat din cap şi a intrat în joc ca şi cum ar fi fost cel mai normal lucru din lume.

Volodin a comunicat adunării sale de cxperţi că politica rusă avea nevoie „să devină mai transparentă şi mai competitivă, candidaţii din guvern trebuie să participe la dezbateri, iar membrilor opoziţiei ar trebui să li se permită de asemenea să participe”, conform site-ului de ştiri Gazeta.ru. Când a fost întrebat în mod specific despre Navalnîi, Volodin a spus: „Participarea sa la alegerile pentru primăria Moscovei ar aduce beneficii sistemului politic.”

Konstantin Kostin, şeful Fondului de Dezvoltare a Societăţii Civile, a declarat pentru Gazeta.ru că Volodin şi-a exprimat dorinţa de a crea un sistem politic care „nu e gestionat manual”, dar care, de asemenea, „menţine stabilitate şi predictibilitate”, din nou fără niciun semn de contradicţie.

Volodin a subliniat că soarta legală a lui Navalnîi se afla în mâinile tribunalelor. Acest lucru a oferit Kremlinului o modalitate convenabilă de a-şi ascunde atuurile şi de a menţine aparenţa unei separări a puterilor între biroul preşedintelui şi sistemul judiciar, ceea ce în mod clar nu exista. în cazul în care cumva campania lui Navalnîi avea să aibă succes, acesta ar putea fi oricând închis.

însă Puţin şi echipa sa se bazau în mod clar pe faptul că ştirile despre acuzaţiile penale vor slăbi reputaţia publică a lui Navalnîi şi vor eroda încrederea în investigaţiile sale anticorupţie. Acest lucru a fost reflectat în sondajele de opinie, inclusiv cele efectuate de Centrul Levada, desfăşurate fora ca guvernul să intervină.

Prin a-i permite lui Navalnîi să candideze pentru postul de primar şi să piardă, Kremlinul putea crea un miraj conform căruia sistemul electoral rus a fost liber, corect şi deschis concurenţei şi, de asemenea, că Navalnîi era un candidat nedemn care nu a putut nici măcar să-şi convingă grupul de bază de suporteri, elitele urbane din capitală, să-i încredinţeze o poziţie de autoritate.

Una dintre slăbiciunile lui Navalnîi era incapacitatea sa de a

se îndepărta de o confruntare, chiar şi atunci când era clar că era provocat sau că va fi forţat să lupte respectând regulile altcuiva sau pe teren neprietenos. Chiar şi în momentele când, cu puţină imaginaţie, era clar că victoria s-ar dovedi în cel mai bun caz a fi lipsită de valoare şi costisitoare.

Când era provocat la o dezbatere publică, Navalnîi nu putea refuza niciodată.

Gazda postului de radio Finam FM, furi Pronko, s-a folosit de această slăbiciune pentru a-l momi pe Navalnîi înapoi în studio să se confrunte cu deputatul rus Evgheni Fiodorov. Acest instinct, născut din copilăria sa de fiu de militar, ca un luptător între luptători, l-a împins pe Navalnîi să iasă în stradă să se lupte cu huliganii după dezbaterea DA!.

Aşadar, când a fost invitat – provocat, de fapt – de tehnocratul politic de top al lui Puţin să candideze împotriva lui Sobianin, Navalnîi nu a putut rezista. Acesta nu era un sondaj virtual realizat de editori de ziare, ci o campanie electorală, cu numele său pe un buletin de vot real, pentru postul de primar al Moscovei, o capitală mondială cu peste 11 milioane de oameni. Navalnîi a muscat momeala.

În multe privinţe[3], escrocii vicleni de la Kremlin îl lăsaseră fără nicio opţiune. Dacă Navalnîi ar fi refuzat să sară în ring, acest lucru ar fi confirmat că nu era un politician serios, ci doar o persoană ce căuta atenţie, după cum susţineau Puţin şi acoliţii săi. Dar de la început era clar că situaţia a fost în întregime „gestionată manual”, ca să-l citǎm pe Volodin – iar înfrângerea lui Navalnîi a fost prestabilită.

Navalnîi, de exemplu, nu a putut nici măcar să fie introdus pe buletinul de vot foră a accepta ajutorul Rusiei Unite pentru a obţine numărul minim de semnături necesare calificării drept candidat. Apoi, el avea să candideze într-o alegere anticipată, o situaţie care favorizează întotdeauna candidatul în exerciţiu. Votul urma să aibă loc pe 8 septembrie, când mulţi dintre locuitorii oraşului erau prinşi în frenezia de după vacanţa de vară de la serviciu şi de la şcoală.

Procuratură, persecuţie, închisoare I 207

Kremlinul s-a asigurat de asemenea ca Navalnîi să primească o expunere minimă pe canalele de televiziune federale, în afară de ştirile negative permanente despre urmăririle penale împotriva sa. Kirovles, în special, a fost o poliţă de asigurare. Rezultatul procesului putea (şi avea) să fie manipulat pentru a atinge obiectivele Kremlinului.

Navalnîi însă nu s-a sfiit să intre în luptă, indiferent de cât de dezechilibrată era aceasta. Aflat în dezavantaj clar, acesta a început să pună bazele unei operaţiuni de campanie cu prietenul său, Leonid Vblkov, ca manager şi director de strategie. De asemenea, avea nevoie de sprijinul unui partid, sprijin pe eare l-a obţinut de la RPR-PARNAS, coaliţia dintre Partidul Republican din Rusia şi Partidul Libertăţii Poporului, al cărui lider era atunci Boris Nemţov.

Intr-un program de campanie de cincisprezece pagini, Navalnîi a clădit fundaţia candidaturii sale: necesitatea de a pune capăt corupţiei şi de a ridica nivelul de viaţă în capitală. „Moscova are resurse suficiente pentru a deveni un oraş confortabil care nu râmâne în urma altor capitale europene în ceea ce priveşte calitatea vieţii”, a declarat Navalnîi, „un oraş în care cetăţenii liberi au demnitate şi pot influenţa direct politica autorităţilor oraşului.”

Observând că bugetul Moscovei era comparabil cu cel al oraşului New York, Navalnîi a pus întrebarea: „De ce, în ciuda acestor resurse uriaşe, autorităţile de la Moscova încă nu au reuşit să facă faţă blocajelor din trafic, ratei criminalităţii, poliţiei abuzive, calităţii slabe a îngrijirii medicale, a educaţiei şi existenţei spaţiilor urbane sărace? Răspunsul este foarte simplu: furtul şi cheltuirea ineficientă a fondurilor locale.”

„Moscova”, zicea în continuare programul lui Navalnîi, „are nevoie de transparenţa deplină a tuturor deciziilor, de responsabilitatea autorităţilor faţă de cetăţeni şi de o victorie asupra corupţiei. Datorită acestui lucru va fi posibil să eliberăm resurse uriaşe care vor ajuta la rezolvarea problemelor-cheie ale oraşului nostru.” Subliniind că mulţi

candidaţi vor face promisiuni identice, Navalnîi a adăugat: „Alegeţi-l pe cel care nu va înşela alegătorii.”

Programul de campanie se lăuda că „Navalnîi are o experienţă unică de lungă durată în combaterea cu succes a furtului şi a cheltuielilor ineficiente din buget. Numai proiectul RosPil a împiedicat cheltuielile ineficiente de peste 50 de miliarde de ruble din fondurile bugetare (aproximativ 1,65 miliarde de dolari).”

în plus, afirma următoarele: „Navalnîi cunoaşte direct de la sursă problemele Moscovei. Locuieşte într-un apartament obişnuit din Marino, stă blocat în trafic la fel ca noi, copiii săi merg la şcoli şi grădiniţe obişnuite; întreaga familie foloseşte o clinică medicală obişnuită.” Programul arăta rolul său în crearea şi conducerea Comitetului pentru Protecţia Moscoviţilor în combaterea construcţiilor ilegale. „Navalnîi îşi desfăşoară toate activităţile public şi transparent, raportând despre fiecare proiect al său, despre fiecare pas pe care îl face.” Şi a adăugat: „Navalnîi nu datorează nimic guvernului federal. El nu este legat de mâini şi de picioare de un sistem de aranjamente sub acoperire cu actualele clanuri birocratice.”

Platforma de campanie a fost în concordanţă cu poziţiile pe care le-a avut Navalnîi de-a lungul multor ani, iar printre priorităţile sale s-a numărat şi „reducerea migraţiei ilegale, care are un impact negativ asupra pieţei muncii, ducând la o creştere a criminalităţii şi a tensiunilor sociale”. Clişeul imigrantului criminal era la fel de josnic, pe cât era de previzibil şi de fals.

Bazându-se numai pe aceste lucruri, nu exista nicio îndoială că Navalnîi a fost un politician autentic. Dar Navalnîi a învăţat din criticile din trecut şi lucra, de asemenea, pentru a adopta poziţii convenţionale care să se dovedească a fi de durată. Prin urmare, platforma sa privind migraţia a inclus şi eforturile de a proteja imigranţii de exploatarea pe piaţa muncii.

Cu toate acestea, era clar că a căzut în capcana

Kremlinului. Navalnîi le-a spus votanţilor că ar trebui să aleagă candidatul care nu i-ar înşela, şi totuşi, mulţimea de cazuri penale din jurul său a ridicat tot felul de îndoieli. El a insistat că Moscova se afla într-o situaţie mizerabilă, dar, de fapt, locuitorii capitalei ruse chiar trăiau mai bine decât în oricare alt moment al vieţii lor.

Problemele citate de Navalnîi au fost destul de reale, însă, în comparaţie cu modul în care ruşii au suferit de-a lungul deceniilor, acestea erau minuscule. Rafturile hipermarketurilor precum Aushan şi Perekrestok erau pline de bunuri din întreaga lume. Sobianin lansase o iniţiativă de înfrumuseţare care transforma parcurile urbane în oaze magice. Arta locală, divertismentul şi gastronomia înfloreau.

în 2013, la începutul lunii iulie, Navalnîi a făcut o declaraţie de final plină de pasiune în cadrul procesului de la Kirovles, îndemnând instanţa în primul rând să-l cruţe pe Piotr Ofiţerov, tată a cinci copii, care a fost băgat în întreaga mizerie numai din cauza legăturilor sale cu Navalnîi.

„Procesul nostru remarcabil, asemănător unui serial TV (şi uneori arată ca un serial TV asemănător unui proces), se apropie de sfârşit”, a spus Navalnîi. „Fiecare dintre noi, inclusiv eu, ştim perfect că scopul principal al acestui proces a fost similar cu un serial TV: de a face ca programele de televiziune federale să-mi menţioneze numele în ştiri în contextul conform căruia eu sunt omul care a furat tot lemnul din regiunea Kirov, eu sunt escrocul. Ca şi cum acest lucru ar putea schimba tot ceea ce scriu despre escrocii care fură cu adevărat miliarde de la noi toţi şi care au preluat puterea în ţara noastră.”

Aceasta a fost prima dintre afirmaţiile „de încheiere” pe care Navalnîi avea să o facă într-o serie de procese penale în anii următori. De la început s-a stabilit un tipar: Navalnîi a folosit discursul pentru a ataca escrocii şi hoţii care jefuiau bogăţia Rusiei şi, în viziunea lui Navalnîi, duceau ţara la disperare şi la probleme geopolitice. El l-a desconsiderat şi l-a

dispreţuit pe acest judecător şi pe toţi viitorii judecători, considerându-i nişte actori patetici într-o dramă politică mai amplă – o şagă în care Navalnîi şi inamicul său, Puţin, au refuzat în mod fundamental să comunice. Niciunul nu avea de gând să se oprească sau să dispară.

„Dacă cineva crede că, după ce am fost ameninţat cu şase ani de închisoare, aş fugi în străinătate sau m-aş ascunde undeva, atunci acea persoană se înşală”, a spus Navalnîi în sala de judecată mohorâtă din Kirov. „Nu pot fugi de mine însumi. Nu am altceva de făcut decât ceea ce fac acum şi nu vreau să fac altceva decât să-mi ajut ţara, să lucrez pentru compatrioţii mei.”

De asemenea, Navalnîi a denunţat indiferenţa răspândită în rândul concetăţenilor săi. Acesta susţinea de mult timp – şi avea să o facă timp de mai mulţi ani – că Puţin s-a bucurat de un nucleu de sprijin autentic, după ce a folosit în mod eficient preţurile mari la petrol şi gaze pentru a ridica nivelul de viaţă. Oficialii lui Puţin au luat mite imense, iar Puţin însuşi a mituit ţara. Conform tuturor dovezilor, acesta cumpărase mulţumirea cetăţenilor la preţ redus, în timp ce milioane de oameni încă trăiau în sărăcie, iară instalaţii sanitare în case, fără un sistem normal şi bine pavat de autostrăzi naţionale.

„Eu cred că niciunul dintre noi nu are dreptul la neutralitate”, a spus Navalnîi. „Nimeni nu are dreptul de a evita munca ce vizează îmbunătăţirea lumii noastre. Nu avem acest drept. Pentru că de fiecare dată când cineva se gândeşte «De ce nu stau deoparte să aştept?», acesta contribuie doar la menţinerea acestui regim feudal dezgustător care, asemenea unui păianjen, stă în Kiemlin. El ajută aceste o sută de familii, care secătuiesc toată Rusia. El le ajută să ducă poporul rus pe calea degradării şi a băutului până la moarte şi să le fure toată bogăţia naţională.”

Navalnîi a avertizat că el şi susţinătorii săi nu vor fi descurajaţi nici de cazul Kirovles, nici de acuzaţiile dure aduse împotriva celor arestaţi la protestul din ziua dinaintea

instalării lui Puţin din 2012. „Dacă cineva crede că eu sau colegii mei ne vom înceta activitatea din cauza acestui proces sau a proceselor Bolotnaia ori a celorlalte procese care se desfăşoară în toată ţara, atunci se înşală grav”, a spus acesta.

Două săptămâni mai târziu, pe 17 iulie, candidatura la primărie a lui Navalnîi a fost înregistrată oficial, după ce acesta a acceptat patruzeci şi două de semnături ale deputaţilor municipali (adunate de Rusia Unită). A doua zi, Navalnîi, soţia sa, un grup de susţinători proeminenţi şi o turmă de jurnalişti din Moscova s-au întors la Kirov pentru a auzi verdictul în procesul Kirovles.

în timpul audierii, Navalnîi şi-a manifestat detaşarea şi dispreţul obişnuit faţă de procedură. Acesta a petrecut o mare parte din cele trei ore postând mesaje şi fotografii pe Twitter, ignorând un ordin din partea lui Blinov de a fi închise toate telefoanele mobile.

După cum era de aşteptat, Navalnîi şi Ofiţerov au fost găsiţi vinovaţi. Şocul a fost sentinţa de închisoare dată de Blinov: cinci ani pentru Navalnîi într-o colonie penală şi patru ani pentru Ofiţerov. Sentinţele au fost mai scurte decât maximum de opt ani şi sub cei şase ani pe care procurorul i-a cerut, dar totuşi incredibil de dure.

Timp de peste treisprezece ani de guvernare a lui Puţin, autorităţile ruse s-au abţinut în general să folosească forţa brută pentru eliminarea adversarilor politici. în schimb, acestora li s-a interzis apariţia la posturile de televiziune controlate de guvern, obţinerea locurilor de muncă la stat sau finanţarea guvernamentală, fiind discreditaţi prin postarea de materiale jenante sau hărţuiri prin arestări repetate şi sentinţe administrative scurte, de aproximativ cincisprezece zile.

în tribunalul mohorât, jurnaliştii au oftat. Soţia lui Ofiţerov a izbucnit în lacrimi. La fel a făcut şi secretara de presă a lui Navalnîi, Anna Veduta. lulia Navalnaia, împietrită, şi-a păstrat calmul. Navalnîi a postat un ultim mesaj pentru urmăritorii săi:

„OK. Să nu-mi duceţi lipsa. Şi, cel mai important – nu fiţi leneşi.” Navalnîi şi-a îmbrăţişat soţia. Apoi, el şi Ofiţerov au fost scoşi din sală în cătuşe.

J

în afara clădirii tribunalului, situată pe aceeaşi stradă cu un teatru de păpuşi, Navalnaia a declarat că soţul ei nu va fi intimidat. „Alexei a fost cât se poate de pregătit pentru acest moment”, a spus aceasta. „Dacă cineva crede că investigaţiile lui Alexei vor înceta, să ştiţi că nu este cazul. Fundaţia An ti corupţie va continua să funcţioneze ca şi până acum.”

CANDIDAT LA PRIMĂRIE, OM DE STAT

„Este Crimeea un sendviş cu salam sau ceva care trebuie pasat de la unul la altul? Eu nu cred că e asa

— Alexei Navalnîi, Radio Eho Moskvî, 15 octombrie 2014

După anunţarea verdictului şi a pedepsei cu închisoarea, mii de demonstranţi din Moscova au ieşit în stradă la o manifestare spontană de furie, blocând Piaţa Manej din apropierea Kremlinului.

De asemenea, a existat o amplă dezaprobare internaţională a sentinţei.

Purtătorul de cuvânt al Casei Albe, Jay Carney, a declarat că „Statele Unite sunt profund dezamăgite şi îngrijorate.” El a adăugat: „Sentinţa dură la închisoare a lui Navalnîi este cel mai recent exemplu al unei tendinţe tulburătoare a acţiunilor guvernamentale menite să suprime disidenţa şi societatea civilă din Federaţia Rusă.”

Dar scenariul Kremlinului încă se afla în desfăşurare. În Kirov, procurorul i-a cerut lui Blinov să îl elibereze pe Navalnîi în ziua următoare şi să îi permită să rămână liber în aşteptarea apelului său – o mişcare care avea să îl ţină pe Navalnîi afară din închisoare pentru mai mult de o lună, neutralizând temporar furia asupra verdictului şi lăsându-l să-şi joace rolul în alegerile pentru primărie programate pe 8 septembrie.

A doua zi, Navalnîi a fost eliberat, eliberarea sa fiind cerută

de acelaşi procuror care a cerut ca el să fie închis imediat după condamnare.

Politicienii din opoziţie au susţinut cu tărie că de fapt protestatarii din Moscova care ieşiseră în stradă cu o noapte înainte, strigând „Libertate!” şi „Navalnîi!”, au forţat Kremlinul să dea înapoi. Dar alţii au speculat că Navalnîi

a fost doar un pion intr-un joc mai amplu, care se desfăşură în continuare exact conform planului.

Autorităţile şi Navalnîi au declarat că acesta va continua campania pentru funcţia de primar. Intr-un interviu televizat, Sobianin a cerut să i se permită lui Navalnîi să rămână în cursă. „Cred că ar fi greşit să eliminaţi oricare dintre candidaţi", a spus el. „Am depus mult efort pentru ca moscoviţii să aibă dreptul la a face o alegere – cea mai bună alegere — şi să se înregistreze, printre altele, candidatura lui Navalnîi. Prin urmare, consider că este necesar să facem tot posibilul pentru ca toţi candidaţii înregistraţi să participe în continuare."

Susţinătorii lui Navalnîi au jubilat, dar sărbătorirea a fost prematură. Acesta fusese condamnat pentru o infracţiune gravă, ceea ce însemna că, chiar dacă ar fi câştigat alegerile, i s-ar fi interzis să servească în funcţii publice, cu excepţia cazului în care ar fi câştigat apelul. Nu păreau să existe multe şanse în acest sens.

Blinov, judecătorul procesului, declarase mărturia contradictorie a martorului principal, Opalev, fostul director nemulţumit al lui Kirovles, ca fiind convingătoare şi persuasivă, şi a interzis apărării să cheme majoritatea martorilor săi.

La audierea la care a fost eliberat, lui Navalnîi i s-a oferit sansa de a face o declaraţie. Acesta a acceptat, doar pentru a lua în derâdere procesul şi a-i îndemna pe cei trei judecători să verifice dacă era ceva în neregulă cu procurorul. „Vă solicit să verificaţi identitatea procurorului Serghei Bogdanov, a spus Navalnîi. Este posibil ca acesta să nu fie procurorul Bogdanov, ci dublura sa. Deoarece procurorul Bogdanov a cerut să fiu arestat în sala de judecată."

Unul dintre avocaţii lui Navalnîi, Vădim Kobzev, a numit eliberarea clientului său „o decizie politică evidentă". în rândul comentatorilor politici de la Moscova au avut loc dezbateri

dacă evenimentele şocante reflectă incompetenţa Kremlinului sau strategia perfect planificată.

în afara tribunalului, Navalnîi a recunoscut că situaţia era bizară. „înţelegem perfect că ceea ce tocmai s-a întâmplat este un fenomen complet unic în jurisprudenţa rusă", a spus acesta. „Nimic de genul acesta nu s-a întâmplat altcuiva."

Apoi, acesta a recunoscut că libertatea sa oferită în mod capricios ar putea fi retrasă în orice moment. „Chiar dacă mai avem doar câteva luni de luptat", a spus el, „vom lupta."

* * *

Navalnîi şi-a petrecut restul verii în campanie electorală. Intr-un buletin informativ al campaniei, un articol spunea: „Nu minte şi nu fură." Insă mulţi oameni, printre care şi unii oponenţi ai lui Navalnîi, s-au plâns că acea cursă pentru primărie a fost aranjată şi că Navalnîi era doar un instrument al Kremlinului.

„înşelăciune!", a declarat candidatul partidului Rusia Justă, Nikolai Levicev, într-un pliant de campanie. „În loc de discuţii despre programele diferite ale candidaţilor, ei ne servesc acest meci aranjat între Sobianin şi Navalnîi."

Chiar şi în timp ce Navalnîi îşi desfăşura campania într-un proces electoral conceput de Kremlin, agenţiile de aplicare a legii din Rusia l-au hărţuit constant. În urma unei plângeri a lui Levicev, poliţia din Moscova a percheziţionat apartamentul unui susţinător al lui Navalnîi şi a confiscat materiale de campanie care ar fi fost tipărite în urma încălcării regulilor electorale. Intre timp, procurorii au declarat că investigau campania lui Navalnîi pentru primirea de donaţii ilegale de la străini. Pe site-ul său, campania Navalnîi oferea sfaturi voluntarilor săi despre cum să ţină piept agitatorilor şi provocatorilor: „Dacă un maniac cu un fierăstrău cu lanţ vă apucă pliantele, este mai bine să i le daţi. Putem multiplica pliantele foarte uşor, dar multiplicarea unuia dintre voi va fi

mai dificilă.”

în ciuda suspiciunilor unui blat, în noaptea alegerilor a existat un sentiment de entuziasm – o raritate în Rusia. Navalnîi a pierdut, aşa cum era de aşteptat. Dar campania sa a avut rezultate mult mai bune decât se preconiza. El şi susţinătorii săi erau convinşi că au reuşit să-l priveze pe Sobianin de majoritatea de 50%, procente necesare pentru a evita al doilea scrutin, Navalnîi a contestat imediat rezultatele şi a cerut o renumărare a voturilor.

Rezultatele au sosit cu întârziere, ceea ce a alimentat acuzaţiile iniţiale de abuz făcute de Navalnîi. „Noi considerăm ceea ce se întâmplă ca fiind falsificări”, a spus acesta. „Solicit încă o dată, atât Kremlinului, cât şi Primăriei din Moscova să renunţe la falsificări şi să meargă în turul al doilea.”

Câteva ore mai târziu, comisia electorală a anuntat ultimul său rezultat: Sobianin 51,37%; Navalnîi 27,24%, la 100% din secţiile de raportare.

A doua zi, Navalnîi a vorbit cu susţinătorii sar în curtea din fata sediului său electoral şi a cerut o renumărare a voturilor. „Nu recunoaştem aceste alegeri”, a afirmat acesta.

Navalnîi şi Volkov au declarat că datele lor de la exit poll-uri au indicat că Sobianin a obţinut 46% din voturi, iar Navalnîi a obţinut până la 35%. De asemenea, ei au susţinut că Sobianin a câştigat mult mai mult sprijin la secţiile de votare care nu aveau observatori şi un procent neobişnuit de mare de votanţi a cerut să voteze de acasă, deoarece nu au putut ajunge fizic la secţia locală de votare. în conformitate cu legea, secţiile electorale locale trebuiau să aibă urne de vot portabile care să poată fi aduse alegătorilor ce îndeplineau cerinţele pentru votul la domiciliu.

„Sobianin nu se poate considera primarul tuturor moscoviţilor, nu se poate considera un primar ales legal dacă nu este de acord cu cererile noastre şi nu este de acord cu o renumărare a voturilor”, a spus Navalnîi.

Zeci de mii de susţinători au participat la o demonstraţie în Piaţa Bolotnaia, pe care Navalnîi a declarat-o a fi un miting victorios.

— Fiecare al treilea alegător a votat pentru noi, iar aceasta este o victorie, a spus Navalnîi.

Suporterii au scandat: „Noi suntem puterea!” şi „Al doilea tur!”

— Nu dorim tulburări, ci dorim o soluţie rezonabilă: o renumărare a votu- rilor în zonele cu probleme, a spus Volkov.

Apoi a insistat că Sobianin nu trecuse pragul de 50% necesar pentru a evita un al doilea tur de scrutin.

însă, Comisia Electorală a refuzat să cedeze. Nu prea avea rost să protestezi. Pe măsură ce trecea luna septembrie, Navalnîi a mulţumit susţinătorilor săr, a revendicat victoria şi a mers mai departe. La începutul lui octombrie, acesta s-a întors să se apere în litania cazurilor penale – atât de multe, de fapt, încât s-a confruntat cu un conflict absurd de planificare în care tribunalul din KJTOV şi un tribunal din Moscova au cerut fiecare apariţia sa în aceeaşi zi, 9 octombrie. Avocaţii lui Navalnîi au informat instanţa din Kirov că acesta nu putea ajunge; urma să meargă la Moscova, la o audiere care fusese programată înainte. Curtea de la Moscova a trimis un fax, spunând că fusese de acord să schimbe data audierii. Apoi, a trimis un alt fax, revocând modificarea.

Navalnîi, mai sarcastic ca niciodată, a postat: „Desigur, sunt încântat că sunt un criminal atât de căutat, încât există o concurenţă directă în instanţe. Dar aş vrea ca şamanul care dă instrucţiuni tribunalelor să se hotărască.”

Pe 16 octombrie, Navalnîi a revenit în cele din urmă la instanţa din Kirov pentru a audia rezultatul apelului său. La începutul procedurilor, un judecător a întrebat despre prezenţa jurnaliştilor în sala de judecată:

— Părţile au obiecţii faţă de activitatea presei?

Navalnîi i-a întors rapid replica:

— În ceea ce priveşte obiecţiile, ne-am dori Canalul Unu,

Canalul Doi şi NTV să relateze cazul mai obiectiv.

Afară, în stradă, susţinătorii lui Navalnîi au protestat în numele său. în sala de judecată, cei trei judecători de apel au respins o cerere a avocaţilor lui Navalnîi de a chema martorii care fuseseră excluşi de Blinov în timpul procesului iniţial.

J

Navalnîi, având şansa de a face o declaraţie finală, a remarcat aspectul de Ziua Cârtiţei al întregului exerciţiu. „Există o glumă tristă pe Twitter, că decizia Curţii Regionale din Kirov poate fi contestată în mod corespunzător numai în Piaţa Manej", a spus acesta.

Navalnîi a continuat: „Ultimul cuvânt este considerat un fel de moment dramatic în viaţa unei persoane", a spus acesta. „Dar aici, în oraşul Kirov, spun deja un al treilea «ultim cuvânt». Există deja atât de multe cazuri împotriva mea, încât va trebui să spun mult mai multe cuvinte."

Judecătorii au hotărât că vor transforma termenii sentinţei lui Navalnîi şi Ofiţerov în sentinţe cu suspendare. Decizia i-a eliberat, dar l-a împiedicat de asemenea pe Navalnîi să deţină funcţii publice, cel puţin pe durata pedepsei cu suspendare.

„Este ciudat să o numim «victorie»", a scris Navalnîi mai târziu pe Livejournal. „Suntem atât de obişnuiţi cu lipsa justiţiei, încât atunci când o persoană nevinovată este băgată la închisoare, ne simţim trişti. Şi când autorităţile speriate dispun eliberarea condiţionată a unei persoane nevinovate, sub supraveghere timp de cinci ani, ne bucurăm şi ne felicităm reciproc." Cu toate acestea, el a recunoscut că a fost fericit să nu meargă la închisoare.

„Aşadar, vreau să vă mulţumesc din nou: acesta este meritul vostru, desigur, şi nu al meu", a scris el. Acesta i-a îndemnat pe susţinătorii săi să continue să facă presiuni pentru eliberarea inculpaţilor din cazul Bolotnaia, care fuseseră arestaţi în timpul protestului de dinaintea instalării lui Puţin.

„Dacă a funcţionat pentru mine, poate funcţiona şi pentru ei", a scris el. „Aşa că vom găsi cărle potrivite pentru ca acest

lucru să funcţioneze.”

în acelaşi timp, Navalnîi a recunoscut câ Bastrikin şi Puţin au câştigat această bătălie, dacă nu lupta pe termen lung.

„Cel mai important obiectiv pe care Kremlinul şi l-a stabilit când a început aceste cazuri penale — să-mi interzică să particip la alegeri – a fost realizat doar din punct de vedere tehnic”, a scris acesta. „Nu pot candida. Dar participarea la alegeri nu reprezintă doar «a fi un candidat». Iar eu şi cei din jurul meu suntem angajaţi în politică pentru a face viaţa mai bună. Pentru viitorul vostru şi viitorul copiilor voştri.”

Navalnîi a adăugat un avertisment: „Dacă cineva de acolo crede că acum mă voi îndepărta de fiecare miting şi de orice activitate de teama unei contravenţii administrative care va transforma o sentinţă cu suspendare în una reală, atunci această credinţă este inutilă.”

J

* * *

în 2013, la sfârşitul lunii noiembrie, furia publică din Ucraina faţă de preşedintele Viktor lanukovici a izbucnit, declanşând Revoluţia Maidan. Jocurile Olimpice de Iarnă din 2014 — din Soci, Rusia – se apropiau şi ele rapid. Orice grad redus de toleranţă pe care Puţin l-ar fi avut pentru disidenţă s-a evaporat curând.

Puţin s-a abţinut până la ceremonia de închidere a Jocurilor Olimpice, apoi a ordonat invazia Crimeei, peninsula ucraineană care deţine un statut aproape mitic în Rusia ca destinaţie preferată pentru vacanţele de vară.

La două zile după ce lanukovici a fugit de la Kiev în Federaţia Rusă, aban- donându-şi preşedinţia, Navalnîi şi alte sute de persoane au demonstrat în faţa unui tribunal din Moscova, unde inculpaţii din cazul Bolotnaia au fost con- damnaţi. Mulţi dintre cei din instanţa judecătorească s-au alăturat mai târziu altor demonstranţi din Piaţa Manej.

Navalnîi a fost printre cei arestaţi şi a fost acuzat de încălcarea sentinţei în cazul Kirovles. A fost pus sub arest la domiciliu.

Prin urmare, Navalnîi a fost închis în apartamentul său din Moscova; revoluţia din piaţa Maidan din Kiev a atins un punct culminant sângeros; apoi, soldaţi în uniforme de camuflaj şi fără însemne militare – trimişi de Puţin –, aşa-numiţii «oameni verzi politicoşi», au preluat controlul asupra peninsulei Crimeea, iar împuterniciţii de la Kremlin au efectuat un referendum prin care Crimeea îşi declara independenţa faţă de Ucraina.

Lui Navalnîi îi era interzisă utilizarea internetului. Dar acesta urmărea sti-

3

rile şi, cu soţia sa postând pe Livejournal în numele său, şi-a exprimat solidaritatea iară echivoc cu protestatarii campaţi în capitala ucraineană, cerând înlăturarea lui lanukovici.

Pe 20 februarie, după ce au izbucnit împuşcături în Piaţa Maidan şi zeci de protestatari au fost râniţi, Navalnîi le-a cerut urmăritorilor săi online să nu dea atenţie reportajelor de tip „zombie” ale televiziunii ruse, cum că aceştia erau „extremişti care au arme de foc”. „Manifestauţii”, a afirmat acesta referindu-se la o listă a victimelor, sunt „oameni obişnuiţi, harnici.”

Navalnîi l-a criticat pe lanukovici pentru împuşcarea oamenilor în scopul protejării averii sale obţinute prin mijloace ilicite şi a scris că „acesta ar trebui să ceară imediat alegeri anticipate” şi că Parlamentul ucrainean „ar trebui să înceapă reforma constituţională”.

A doua zi, Navalnîi şi-a exprimat speranţa că într-o zi ruşii se vor ridica pentru democraţie aşa cum au făcut ucrainenii. „Puterea mafiotă a lui lanukovici s-a spulberat tocmai deoarece la Kiev exista un număr suficient de oameni care erau gata să stea plini de răbdare pe stradă, în frig, atât timp cât era necesar”, a scris el. „Fără teama de a fi arestaţi şi

închişi; nu vor reţine pe toată lumea. Dacă astfel de oameni se găsesc în Moscova este o întrebare la care numai noi înşine putem răspunde.”

Sâmbătă, pe 22 februarie, lanukovici a fugit din Ucraina, iar soldaţii lui Puţin au sosit rapid în Crimeea.

Pe 2 martie 2014, după ce Parlamentul rus a autorizat utilizarea forţei militare în Ucraina, Vladimir Aşurkov a postat o declaraţie din partea consiliului central al partidului lui Navalnîi, Partidul Progresului, îndemnându-l pe Puţin să pună capăt oricărei activităţi militare:

> în următoarele ore sau zile, ţara noastră va începe agresiunea împotriva unui stat vecin al cărui popor este cel mai apropiat de cetăţenii ruşi din punct de vedere istoric şi cultural. în ultimele două luni, poporul ucrainean a parcurs un drum lung în a se elibera de sistemul autoritar şi corupt al puterii care încalcă drepturile constituţionale ale cetăţenilor şi care a fost întruchipat de preşedintele lanukovici.
>
> Agresiunea militară va duce la încălcarea tratatelor internaţionale, la distrugerea relaţiilor cu ţările occidentale şi la izolarea internaţională a ţării. Vor dura zeci de ani pentru a se putea restabili reputaţia unui partener de încredere în politica externă. O deteriorare semnificativă a situaţiei economice din Rusia va fi inevitabilă, iar introducerea sancţiunilor economice împotriva ţării agresoare de către comunitatea internaţională va fi probabilă.

Declaraţia a menţionat că nu existau dovezi care să susţină afirmaţia deplasată a lui Putin că vorbitorii de limbă rusă din Ucraina erau ameninţaţi. „Nu e prea târziu pentru a opri această aventură”, a declarat Partidul Progresului. Putin, desigur, nu s-a oprit.

Acesta a anexat Crimeea în a doua parte a acelei luni şi a instigat începerea unui război separatist în regiunile din estul

Ucrainei: Doneţk şi Luhansk. În Rusia, fervoarea naţionalistă a crescut după anexarea ilegală. Ilia Ponomarev, singurul membru al Dumei de Stat care a votat împotriva anexării, a trebuit în cele din urmă să fugă din ţară. „Crimeea este a noastră" a devenit un slogan naţional, chiar şi pentru copiii mici ruşi.

Navalnîi, din arest la domiciliu, a declarat că ştia că era de datoria lui să emită o opinie şi să se conformeze termenilor arestului la domiciliu şi a spus că o va scrie pe hârtie şi că alţii o vor posta pe LiveJournal în numele său.

Navalnîi a făcut o declaraţie extrem de lungă, în care explica de ce Putin nu a putut accepta o mişcare de democraţie de succes în Rusia. „în Ucraina a avut loc o revoltă populară împotriva guvernului corupt al hoţilor, a scris acesta. Centrul acestei revolte a fost Kievul şi regiunile din vestul ţării, dar a fost susţinută (tacit) de majoritatea regiunii din sud-est – baza lui lanukovici."

„Poporul are dreptul să se revolte în condiţiile în care alte metode politice de luptă au fost epuizate", a continuat Navalnîi. Pentru a-şi ilustra punctul de vedere despre corupţie, acesta a descris modul în care fiul lui lanukovici, de profesie dentist, devenise miliardar şi unul dintre cei mai bogaţi oameni din Ucraina după ce tatăl său a venit la putere. „Există vreun alt exemplu mai bun al corupţiei monstruoase?", a întrebat Navalnîi.

Acesta a remarcat, de asemenea, că fostul prim-ministru al Ucrainei, Mikola Azarov, luptase împotriva Europei, dar apoi a plecat să trăiască în Austria, unde familia sa acumulase o avere uriaşă. „Ce ar putea ilustra mai bine această ipocrizie groaznică?", a întrebat el. Azarov, la fel ca lanukovici, a căutat mai târziu refugiu în Rusia.

Navalnîi a afirmat că Putin nu putea tolera imaginile ucrainenilor obiş- nuiţi care mergeau prin locuinţa abandonată şi opulentă a lui lanukovici, care avea o grădină zoologică privată şi o toaletă de aur – tipul de extravaganţă despre care anchetatorii lui Navalnîi au afirmat că ar fi fost instalată

pentru Puţin în palatele proprii.

„înţelegem cu toţii că Puţin va fi preşedintele Rusiei pe viaţă, cu drepturile şi stilul de viaţă ale unui suveran”, a scris Navalnîi. „O revoltă împotriva unui coleg hoţ-împărat într-o ţară vecină este o ameninţare, o provocare şi un exemplu teribil. Prin urmare, Puţin se răzbună personal pe întregul popor ucrainean şi pe întreaga ţară. Aceasta nu este o răzbunare nebună; el crede că este foarte raţional – să faci orice pentru a arăta că astfel de revoluţii se termină prost. Cum ar fi, «Va avea loc un colaps al ţării.» Aşa că acesta aranjează prăbuşirea ţării.”

în postarea sa, Navalnîi a repetat convingerea pe care o nutrea de mult timp conform căreia a existat o legătură fraternă între ruşi, belaruşi şi ucraineni – un punct de vedere pe care l-a recunoscut a fi controversat şi care putea conduce la acuzaţii de etno-sovinism.

„Puteţi să mă numiţi şovinist slav, dar cred că cel mai important avantaj strategic pe care Rusia îl oferă în această lume furioasă nu este petrolul, gazul natural sau bombele nucleare, ci relaţiile prietenoase (şi chiar fraterne, oricare ar fi) dintre ruşi, ucraineni şi belaruşi”, a scris acesta. El a descris cum a petrecut o săptămână în închisoare alături de un belarus, un azer şi un uzbec — toţi „băieţi buni” —, dar a spus că a simţit imediat o „unitate şi coduri culturale comune” cu un belarus sau un ucrainean.

„Nu ştiu cum s-o numesc mai precis”, a scris Navalnîi. „Nimeni nu formează fraternităţi şi nu se opune altor naţionalităţi, asta e clar imediat: sunt la fel ca mine. înţeleg că aceasta este o idee destul de incorectă politic.” El a încercat să explice, menţionând că nu a simţit nicio legătură comună cu cineva din Uzbekistan cu vârstă mai mică de patruzeci de ani. „Ei nu cunosc limba rusă. Citim cărţi diferite, am vizionat filme diferite, avem proverbe diferite, avem valori şi orientări diferite.”

„Nu vreau să spun că există o contradicţie şi că locuitorii din Asia Centrală sunt duşmanii noştri, dar totuşi, cu Ucraina şi Belarus suntem ca fraţii care stau în apartamente diferite şi nu suntem doar vecini”, a scris el. „Este clar că există nuanţe, teritorii diferite şi aşa mai departe.”

„Odată sosit în Kiev, te simţi ca şi cum ai fi într-un oraş străin? Nu. Nici eu”, a scris Navalnîi. „Asta-i ideea.”

însă, punctul său de vedere mai larg a fost faptul că violenţa dintre ruşi şi ucraineni era ceva de neconceput pentru el. „Dacă ruşilor şi ucrainenilor li se spune să tragă unul în celălalt, atunci ar trebui să stea amândoi cu spatele unul la altul la marginea terenului şi să tragă în cei care dau astfel de ordine”, a scris el.

Opiniile lui Navalnîi au fost complicate şi, în unele aspecte, contradictorii şi cu siguranţă controversate. El şi-a exprimat profunda nefericire în legătură cu faptul că Peninsula Crimeea a făcut parte din Ucraina.

„Crimeea a fost predată prin decizia voluntară şi ilegală a tiranului Hruşciov”, a scris acesta.

Dar el a spus, de asemenea, că nu a sprijinit niciunul dintre eforturile Federaţiei Ruse de a absorbi Crimeea — un punct de vedere pe care mulţi ucraineni care acum îl dispreţuiesc pe Navalnîi îl uită adesea sau aleg să-l treacă cu vederea. „Acordurile internaţionale şi cuvântul Rusiei trebuie să merite ceva”, a scris Navalnîi, citând Memorandumul de la Budapesta din 1994, în temeiul căruia Rusia s-a angajat să respecte şi să protejeze integritatea teritorială a Ucrainei în schimbul predării de către Kiev a arsenalului său nuclear. De asemenea, el a completat: „Schimbarea graniţelor statelor din Europa folosind trupe şi forţă este inacceptabilă.”

însă, postarea lui Navalnîi – publicată cu patru zile înainte de referendumul pentru independenţă regizat ce a fost organizat în Crimeea — conţinea unele subestimări grave ale lui Puţin, un indiciu timpuriu că acesta nu a înţeles pe deplin cât de departe a fost dispus să meargă inamicul său.

Navalnîi a prezis în mod eronat că Puţin se va opri din

anexarea completă a Crimeei. „Vom vedea povestea clasică a lui Puţin, «doi paşi înainte, un pas înapoi»... Aşa face mereu.”

Dar nu şi de această dată. Puţin a trecut la anexarea Crimeei pe 18 martie, iar după câteva zile Parlamentul rus a aprobat decizia.

În consecinţă, Rusia a intrat sub un puhoi de sancţiuni internaţionale. Zborurile internaţionale spre Crimeea au fost întrerupte. Cu toate acestea, opinia publică din Rusia a fost în mod covârşitor în favoarea a ceea ce făcuse Puţin.

În acea lună martie, Navalnîi simţea presiunea arestului la domiciliu, înainte de ziua de naştere a fiului său, Zahar, acesta a depus o petiţie cerând permisiunea de a-l duce la cinematograf pentru a vedea desenul animat Rio 2. „Zahar împlineşte şase ani astăzi”, a scris Navalnîi pe Livejournal. „Şi el vrea să-l duc la desenul Rio, un lucru care, în timpurile moderne, nu este o sarcină banală.”

De asemenea, a cerut ca Fundaţia Anticorupţie să se angajeze într-un nou proiect: cercetarea sociologică şi sondajul de opinie. Aceasta a inclus un efort de a întreba opinia publică rusă despre ceea ce se întâmpla în Crimeea, iar imaginea de ansamblu a fost complicată. Mai mult de 55% au considerat că drepturile vorbitorilor de limbă rusă au fost încălcate în Crimeea, un punct principal de propagandă al Kremlinului. Mai mult de 85% au declarat că doresc ca Crimeea să devină parte a Rusiei. Dar aproape 75% au spus, de asemenea, că priveau războiul dintre Rusia şi Ucraina ca fiind „imposibil”.

în lunile următoare, Navalnîi a continuat să-şi calibreze declaraţiile publice cu privire la problema Crimeei, încercând să echilibreze criticile sale faţă de anexarea ilegală făcută de Puţin şi viziunea personală împărtăşită de majoritatea ruşilor, conform căreia Crimeea aparţinea Rusiei.

În timpul unui interviu acordat la radio în octombrie 2014, Navalnîi a oferit o actualizare clară şi realistă, dar controversată a poziţiei sale, care a declanşat o furtună în rândul ucrainenilor.

[3]

— Este Crimeea a noastră? l-a întrebat redactorul-şef al postului Eho Moskvî, Alexei Venediktov, în direct pe Navalnîi.

— Crimeea aparţine oamenilor care trăiesc în Crimeea, a răspuns Navalnîi.

— Nu veţi scăpa de răspuns. Este Crimeea a noastră? Este Crimeea rusă?

— Crimeea, desigur, acum aparţine de facto Rusiei, a spus Navalnîi. Eu consider că, în ciuda faptului că aceasta a fost confiscată într-o încălcare flagrantă a tuturor normelor internaţionale, totuşi, realitatea este că Crimeea este acum parte a Federaţiei Ruse. Şi să nu ne păcălim. Şi îi sfătuiesc cu tărie pe ucraineni să nu se înşele nici pe ei înşişi. Va rămâne parte a Rusiei şi nu va deveni niciodată parte a Ucrainei în viitorul apropiat.

Venediktov a insistat, întrebându-l pe Navalnîi dacă va returna Crimeea Ucrainei, în cazul în care ar deveni vreodată preşedinte al Rusiei.

— Este Crimeea un sendviş cu salam sau ceva care trebuie pasat de la unul la altul? Eu nu cred că e aşa, a spus Navalnîi.

El a fost apoi presat să răspundă dacă ruşii şi ucrainenii erau acelaşi popor.

— Iată părerea mea, ca persoană care a petrecut mult timp în Ucraina, cu rude etc., a spus acesta. Nu văd nicio diferenţă între ruşi şi ucraineni.

Navalnîi a înţeles, totuşi, că poziţia sa nu ar pica bine tuturor oamenilor:

— Cred că un astfel de punct de vedere va provoca un fel de indignare teribilă în Ucraina, a spus el.

* * *

Două luni mai târziu, Navalnîi a revenit în instanţă, de data aceasta la >
Moscova, unde el şi fratele său, Oleg, s-au confruntat cu o decizie în cazul bizar de fraudă şi delapidare Yves Rocher.

Verdictul a fost, desigur, vinovat. însă, printr-o mişcare mişelească, judecătorul l-a suspendat pe Alexei Navalnîi în timp ce l-a condamnat pe Oleg Navalnîi cu adevărat la trei ani şi jumătate într-o colonie penală.

Navalnîi era furios, practic sufocat de cuvintele sale, în timp ce o mustra pe tânăra judecătoare, Elena Korobcenko.

— Nu ţi-e ruşine de ceea ce faci? a strigat, cu lacrimi în ochi. De ce îl închizi? Ce truc murdar! Nu pot să înţeleg. Toate acestea se întâmplă pentru a mă pedepsi mai mult?

Oleg Navalnîi şi-a îmbrăţişat soţia şi a sărutat-o pe mama sa înainte de a fi escortat din sală. Navalnîi îşi întorsese spatele mulţimii ţinând braţele îndoite şi capul uşor plecat. lulia Navalnaia şi-a dus un braţ în jurul gâtului soţului ei şi şi-a apăsat buzele pe obrazul său. în mai mult de un deceniu petrecut ca opozant, acesta a fost de departe cel mai dificil moment cu care Navalnîi s-a confruntat vreodată.

în afara tribunalului, furia sa a continuat să ardă. A cerut o demonstraţie uriaşă în stradă.

J

— Acest guvern nu merită să existe, a spus el unui grup de jurnalişti şi unor camere de televiziune. Ar trebui distrus. Fac apel la toată lumea să iasă astăzi în stradă până când acest guvern, care pur şi simplu chinuie oameni nevinovaţi, va fi eliminat.

înfuriat, Navalnîi a părăsit tribunalul şi a început să meargă pe străzi spre Piaţa Manej, în apropiere de Kremlin, unde urma să aibă loc mitingul neautorizat, dar nu a ajuns niciodată. Poliţia l-a săltat în faţa hotelului Ritz Cari ton de pe strada Tverskaia, despre care tocmai glumise că susţinătorii săi ar trebui să o ia cu asalt, deoarece ar fi mai comodă decât locul în care acesta ar petrece probabil noaptea.

însă, poliţia nu l-a arestat. L-au adus pur şi simplu acasă, în apartamentul său şi au postat cinci ofiţeri în faţa uşii pentru a-i impune arestul la domiciliu. între timp, poliţia a dispersat mulţimea din Piaţa Manej, care se micşorase până la aproximativ 1.500 de persoane.

Intr-un interviu acordat *Gazetei Novaia* înainte de verdict, Oleg Navalnîi, care era căsătorit şi avea doi copii mici, a spus că îi era clar că guvernul ar putea să se răzbune pe el pentru activitatea politică a fratelui său. „Ştiam absolut sigur că, mai devreme sau mai târziu, toate acestea ne vor afecta”, a spus Oleg Navalnîi. „Este uşor să influenţezi o persoană prin intermediul familiei sale.”

întemniţarea fratelui său a avut un impact profund asupra lui Navalnîi, alimentându-i dorinţa de a-i vedea pe lacheii lui Puţin aduşi în faţa justiţiei. În conversaţia sa cu istoricul polonez Michnik, Navalnîi a descris furia şi dorinţa sa pentru responsabilitate. „îi pot ierta pe persecutorii mei”, a spus Navalnîi, „dar nu am niciun drept moral de a-i ierta pe cei care i-au persecutat pe alţii. O mulţime de oameni se află acum în spatele gratiilor ca urmare a sprijinului pe care mi l-au acordat, iar eu nu pot să le spun «Scuze, dar v-am iertat persecutorii.»”

-10-
DEŢINUT

„Lagărul nostru de concentrare prietenos – aşa numesc eu noua mea casă.”

— Alexei Navalnîi, Colonia penitenciară Nr. 2, Martie 2021

Arborul 936, Liniile aeriene Pobeda, se pregătea să aterizeze pe aeroportul Vnukovo, aflat la marginea de sud-vest a capitalei Rusiei.

Aeroportul – construit la sfârşitul anilor 1930 de către prizonierii din Likovlag, un lagăr de muncă silnică, ce facea parte din gulagul sovietic are un salon VIP special care este folosit frecvent de preşedintele Puţin şi alţi înalţi oficiali. Mai este preferat şi de mulţi oligarhi şi şefi de corporaţii care sosesc cu avioanele lor private. Pobeda, care în limba rusă înseamnă „Victorie” deserveşte capătul opus al pieţei de transport aerian – ca filială ultra low-cost a Aeroflot.

Dar în acea duminică, 12 ianuarie 2021, avionul 936, un Boeing 737-8AL, care venea de pe aeroportul Brandenburg din Berlin, fusese efectiv transformat într-un alt gen de charter VIP: îl transporta pe Navalnîi, pe soţia sa, lulia, şi zeci de jurnalişti ruşi şi străini care fuseseră alertaţi în prealabil pentru a documenta triumfatoarea, curajoasa şi, probabil, nesăbuita întoarcere acasă a lui Navalnîi.

Navalnîi, încă o dată, s-a aflat în postura sa preferată: acea

de protagonist al unui nou episod foarte dramatic în lupta sa împotriva forţelor malefice ale lui Puţin. Renăscut la propriu din morţi, după ce a supravieţuit tentativei de otrăvire, iată-l, aşadar, pe scaunul 13A, având-o alături pe soţia sa, lulia, şi pe avocata Olga Mikhailova, de partea cealaltă a culoarului.

Regulile COVID-19 fiind încă în vigoare, Navalnîi purta o mască neagră, lulia purta una violetă. Stewardesele s-au îngrămădit lângă el ca să-şi facă sel- fie-uri. Reporterii de la agenţiile de ştiri din întreaga lume s-au aplecat peste scaune, strigând întrebări, făcând fotografii şi înregistrări video cu telefoanele mobile, rugându-l să spună un cuvânt sau două. Mulţi dintre ei puneau variaţii ale aceloraşi întrebări: Ce simţiţi acum, în drum spre casă? Vă este teamă?

Avionul, care zbura dinspre est, cobora constant, pregătindu-se pentru o aterizare la timp. Când a ajuns însă la altitudinea de 2100 de metri, s-a înclinat brusc spre sud-vest, îndepărtându-se de aeroport, pentru ca apoi să vireze spre nord, conform site-ului Flightradar24, care transmitea live întoarcerea lui Navalnîi.

În timp ce avionul făcea aceste manevre ciudate, alte avioane de linie din apropiere, inclusiv zboruri ale UTAir şi Rossiya Airlines, au primit ordin să se învârtă în cercuri.

Pilotul a anunţat în staţie că Vnukovo fusese închis din „motive tehnice", deoarece o „aeronavă a ieşit de pe pistă", potrivit unui reporter al ziarului rusesc *Kommersiint,* care se afla la bord. Pasagerii au chicotit. Pilotul a spus că vor avea o întârziere de aproximativ treizeci de minute. „Avem suficient combustibil ca să aşteptăm." Un pasager a bombănit că Navalnîi era „problema tehnică".

La sol, Pobeda Airlines a emis o declaraţie aberantă, spunând că o perie de la o maşină de curăţat zăpada a rămas blocată la intersecţia dintre două piste. „Din cauza închiderii aeroportului Vnukovo din motive tehnice, trei dintre avioanele noastre au plecat spre alte aerodromuri", a declarat compania aeriană.

Intre timp, în sala de sosiri de la aeroportul din Vnukovo, se declanşase un adevărat haos, unde sute de susţinători ai lui Navalny veniseră, ca răspuns la rugămintea sa publică de a-l întâmpina personal. Poliţişti care purtau căşti cu vizor fluturau

bastoane — unii în uniforme negre, alţii în culori gri, de camuflaj – au început să golească încăperea, scoţând oamenii în frigul de minus 6 grade, arestându-i şi urcându-i în dubele de poliţie care îi aşteptau.

Presa rusă a speculat dacă guvernul lui Puţin era suficient de îndrăzneţ ca să-l reţină pe Navalnîi direct la aeroport – o întrebare cel puţin ciudată dat fiind că puterea fusese suficient de îndrăzneaţă ca să trimită o echipă de asasini pentru a-l otrăvi.

Comentatorii s-au tot luptat cu întrebarea dacă Navalnîi trebuia să rişte şi să se întoarcă în Rusia. Unii ajunseseră la concluzia că, dacă nu reuşea să facă acest lucru, cariera sa politică ar fi fost terminată.

Ar fi ajuns până aproape de irelevanţă, asemeni oricărui disident exilat, spuneau ei, precum fostul campion de şah Garry Kasparov, sau fostul oligarh Mihail Hodorkovski, care a stat zece ani într-o închisoare rusă, înainte de a fi graţiat de Puţin, în 2013. Alţii spuneau că guvernul ar face o mare greşeală încarcerându-l pe Navalnîi şi transformându-l instantaneu într-o figură gen Mandela — un prizonier de conştiinţă care ar bântui Kremlinul până la eliberarea sa. Cea mai inteligentă mişcare, sugerau aceştia, ar fi fost să prelungească jocul de-a şoarecele şi pisica, care se derula de ani de zile, lăsându-l liber, dar sub ameninţarea constantă a arestării, atent monitorizat, dar nu martirizat.

Acum, când avionul se învârtea deasupra Moscovei, unii observatori se întrebau dacă lui Navalnîi i se va permite să aterizeze şi, dacă da, unde. Pe Flightradar24, nu mai puţin de 530.000 de persoane urmăreau momentul în care avionul lui fusese redirecţionat către aeroportul Şeremetevo, din nordul oraşului. Mai devreme în timpul zborului, Navalnîi, relaxat şi cu aerul său încrezător, atât de tipic, insistase în faţa reporterilor că nu se teme şi că nu se aşteaptă să fie reţinut. Acum, el şi-a cerut scuze celor din jurul său pentru neplăcerile

create.

De fapt, nu exista nicio îndoială că urma să fie arestat. Singura întrebare care se punea era când. Oficiali de top din penitenciarele ruseşti îşi declaraseră deschis intenţia de a-l acuza pe Navalnîi de încălcarea eliberării condiţionate şi de a-i converti sentinţa cu suspendare, în cazul Yves Rocher, într-o pedeapsă cu închisoarea reală. Aceştia programaseră chiar şi o audiere în instanţă, în anticiparea întoarcerii sale – pledând public ca Navalnîi să nu se întoarcă. Toate acestea l-au pus pe Navalnîi în faţa a ceea ce Puţin însuşi a numit mai târziu o alegere clară, „conştientă": exil sau închisoare.

Navalnîi nu luase niciodată în considerare exilul. În cadrul primului său interviu de după ieşirea din comă, el i-a spus lui Iuri Dud: „Să mă recuperez – nu ştiu în ce proporţie, nimeni nu ştie – şi după aceea mă voi întoarce."

Când Dud a insistat întrebându-l ce l-ar putea face să aleagă să nu se mai întoarcă în Rusia, Navalnîi s-a întunecat la faţă şi s-a uitat în spate de parcă întrebarea era o insultă. „Exclud această posibilitate", a răspuns el.

Apropiaţii lui nu au fost surprinşi.

„Trebuie să ţineţi cont că atunci când vorbim despre Navalnîi, vorbim despre două persoane", a declarat Albaţ. „Politicianul Navalnîi nu este o singură persoană, sunt doi — Alexei şi lulia Navalnîi, ei formează numărul unu. Şi dacă lulia nu a reuşit să-l convingă să nu plece – şi a încercat — nimeni nu poate."

Odată ce Navalnaia a înţeles că nu există nicio posibilitate de a-l opri pe soţul ei să se întoarcă, l-a rugat în schimb să aştepte măcar până când va fi pe deplin recuperat. „Era încă în spital, nu-l externaseră încă, dar el... înţelegea deja totul", i-a explicat Navalnaia lui Dud în interviu. „Eu i-am spus: Ştiu că vrei să te întorci cât mai repede, dar te rog doar: recuperează-te complet şi apoi te întorci, pentru că noi... eu...nu ştim ce ne aşteaptă în Rusia, iar dacă te duci şi nu te vindeci complet, s-ar putea să nu te mai putem salva a doua oară."

„Nu mi-e frică să mă întorc. Ne întoarcem cu siguranţă în Rusia”, a mai accentuat lulia. Faptul că Navalnaia îşi punea serios problema că va trebui să-şi salveze încă o dată soţul de la o nouă tentativă de asasinat, era dovada că el nu avea să aleagă niciodată exilul. Dar mai era totodată şi dovada faptului că Navalnîi, soţia sa şi apropiaţii lor nu acceptaseră noua realitate.

În interviuri, Navalnîi vorbise despre faptul că nu era în stare să înţeleagă pe deplin în ce măsură viaţa sa era într-un pericol iminent. Totodată el a remarcat că practic nu avea niciun rost să fie obsedat de măsuri de precauţie, având în vedere multitudinea de metode pe care asasinii lui Puţin le puteau folosi.

Masha Gessen, de la *The New Yorker,* care îl cunoştea de ani de zile, a vorbit scurt cu el, după ce acesta a ieşit din comă şi a remarcat că jurnaliştii îl întrebaseră de mult pe Navalnîi de ce nu fusese încă ucis.

„Aşadar, dumneavoastră sunteţi convins că ar fi trebuit să fiţi deja ucis până acum, şi personal, cunoaşteţi persoane care aproape au murit din cauza otrăvirilor” a spus Gessen.

„Şi totuşi, cumva, mintea îţi spune: asta nu mi se va întâmpla mie pentru că... de ce?”

„Pentru că gândiţi raţional”, a răspuns Navalnîi. „Există un milion de moduri de a izola pe cineva sau de a-l ucide, dar ar fi un thriller ieftin. Eu unul simt că trăiesc în interiorul unui film cu James Bond.” Apoi a adăugat: „E de parcă cineva mă întreabă dacă există riscul să fiu decapitat cu o sabie laser iar eu aş spune că nu, chiar dacă aş vedea un cunoscut căruia îi lipseşte un braţ care în mod evident a fost tăiat cu o sabie laser.”

În pragul întoarcerii lor în Rusia, soţii Navalnîi erau în negare în legătură cu un aspect mai larg: Puţin nu mai avea chef de figuri. Jocul de-a şoarecele şi pisica cu sentinţele suspendate, eliberări condiţionate, arest la domiciliu şi altele asemenea, se terminase. Puţin îl voia scos din peisaj. Şi de vreme ce refuza să moară şi să rămână în afara Rusiei, urma

să meargă la închisoare.

* * *

Navalnîi, probabil cel mai dur critic al lui Puţin, l-a subestimat încă o dată pe dictatorul rus. Puţin, după cum avea să devină tot mai clar, se pregătea deja să intre în război împotriva Ucrainei. Şi dacă era dispus să înceapă un război terestru în Europa, pentru a ucide mii de civili ucraineni nevinovaţi, de ce ar fi ezitat să elimine un cetăţean rus enervant?

„Şi, oricum, cine are nevoie de el?" se pare că ar fi spus Puţin. „Dacă serviciile de securitate ruseşti ar fi vrut să-l omoare, ar fi putut s-o facă" a mai adăugat el.

Cu toate acestea, Navalnîi era în continuare plin de furia şi indignarea care i-au alimentat întreaga sa viaţă publică – chiar şi după săptămâni de comă, chiar şi după ce şi-a dat seama că asasinii aflaţi în slujba statului încercaseră să-l ucidă de mai multe ori şi, intenţionat sau din greşeală, i-au otrăvit soţia. Era în continuare mânat de ambiţii politice.

„Am tot dreptul să mă întorc. Nu mă aştept să se întâmple ceva. N-o să se întâmple nimic" a spus Navalnîi în avionul cu care a plecat de la Berlin, în care el şi lulia încercau iară succes, în toată agitaţia aia, să se uite la un episod din *Rick and Morty.* La câteva momente după ce a aterizat pe Şarametevo, la controlul paşapoartelor, Navalnîi a fost verificat de ofiţerii de poliţie. Chiar şi atunci, el nu a ezitat.

„Aceasta este casa mea. M-am întors. Oamenii mă tot întreabă dacă mi-e frică. Nu mi-e frica, pentru că ştiu că am dreptate. Cazurile penale împotriva mea sunt fabricate." Apoi a adăugat: „Nu am doar adevărul de partea mea, ci şi instanţele. Ei mă ameninţă că mă vor aresta în legătură cu un caz despre care Curtea Europeană s-a pronunţat deja în favoarea mea. Aşadar, nu mi-e teamă de nimic şi nici vouă n-ar trebui să vă fie frică de nimic."

Intr-un fel, Navalnîi se pregătise de ani de zile pentru acest

moment. Pentru o figură marcantă a opoziţiei politice din Rusia, închisoarea este inevitabilă. Iar pentru el, ca întotdeauna, pur şi simplu nu exista ideea de renunţare la luptă. La un anumit nivel, părea să creadă în continuare că el urma să fie excepţia — că milioanele sale de adepţi, onestitatea sa, umorul său, patriotismul său autentic, îl vor salva cumva de la destinul său inevitabil. Că Puţin nu ar îndrăzni să încarcereze pe cineva care a fost vizitat în camera sa de spital de către cancelarul german Angela Merkel. Că şi-a construit un spaţiu protejat în viaţa politică din Rusia. Dar nu reuşise încă să schimbe Rusia.

Dacă Navalnîi a crezut că în cazul în care rămânea în afara ţării ar fi însemnat să devină instantaneu irelevant, prinderea etichetei de „disident" pe cămaşa sa, în loc de „politician de opoziţie", pe care ar fi preferat-o, a fost dovada că îşi calculase greşit propria sa capacitate de a controla situaţia. Navalnîi îşi făcuse poate griji că ar fi fost irelevant să trăiască la Berlin, Varşovia sau Vilnius. În schimb el urma să se lupte să rămână relevant în timp ce avea să fie închis într-o celulă de izolare de 2,5 metri pătraţi. A existat, de asemenea, provocarea de a rămâne în viaţă în sistemul brutal de închisori din Rusia. Accesul său la hrană şi la îngrijiri medicale erau acum controlate de acelaşi regim criminal care îl otrăvise.

Indiferent ce a crezut, indiferent ce şi-a imaginat, întoarcerea lui Navalnîi acasă a finalizat transformarea lui dintr-o sursă de enervare, un cruciat antico- rupţie, activist şi politician aspirant, în disident şi deţinut politic.

* * *

După ce poliţia l-a condus pe Navalnîi în clădirea aeroportului, directorul *Amnesty Internaţional* din Moscova, Natalia Zviagina, a emis rapid o declaraţie în care îl numea „prizonier de conştiinţă" şi cerea eliberarea lui, precum şi eliberarea numeroşilor susţinători care fuseseră arestaţi în momentul în care Navalnîi s-a întors din Germania.

„Alcxei Navalnîi a fost lipsit de libertate din cauza activismului său politic paşnic şi pentru că şi-a exercitat dreptul libertăţii de exprimare. *Amnesty Internaţional* îl consideră un prizonier de conştiinţă şi cere eliberarea sa imediată şi necondiţionată", spunea Zviagina în declaraţia ei.

Ea a cerut, de asemenea, o anchetă completă a otrăvirii precum şi încetarea cruciadei Kremlinului împotriva lui Navalnîi şi a echipei sale. „Autorităţile ruse trebuie să pună capăt campaniei de intimidare şi persecuţie politică a criticilor regimului, inclusiv a membrilor personalului şi a celor care sprijină Fundaţia Anticorupţie a lui Navalnîi."

Procedurile judiciare împotriva lui Navalnîi au fost rapide şi absurde, în stilul caracteristic, începând cu sala de judecată improvizată, amenajată într-o secţie de poliţie unde era reţinut, în Khimki, în apropiere de aeroportul Şeremetevo, a doua zi după ce a fost reţinut.

Viaceslav Gimadi, avocat al Fundaţiei An ti corupţie, încercase să-l vadă pe Navalnîi în închisoare dar i s-a spus că dormea. Abia în dimineaţa următoare au primit veşti. Aparent, autorităţile nu voiau să dea ocazia susţinătorilor de a se aduna în afara Tribunalului şi de aceea au organizat o sală de judecată în cadrul secţiei de poliţie.

„Nebunie. Se tem să-l ducă pe Alexei la Tribunal. Aduc în schimb curtea la el ", a postat pe Twitter Vblkov, luni, 18 ianuarie, 12.35 pm.

Mihailova, avocata lui Navalnîi, a primit o notificare în scris, cu un minut înainte de ora la care fusese programată audierea. Ca de obicei, maşinăria mediatică era la viteză maximă.

Kira larmiş, secretara de presă, a postat un video pe YouTube cu Navalnîi, în interiorul clădirii improvizate, purtând un hanorac albastru cu glugă, ridiculizând procedura improvizată în grabă.

„E imposibil ce se întâmplă aici", a spus Navalnîi stând în sala de audieri şi uitându-se direct în cameră în timp ce

vorbea. El a acuzat autorităţile că făcuseră praf codul de procedură penală al Rusiei. „Este pură ilegalitate în cel mai înalt grad.”

Autorităţile au oferit explicaţii contradictorii. La un moment dat au spus că audierea avea loc în secţia de poliţie pentru a permite acoperirea mediatică, deoarece jurnaliştii nu ar fi avut acces în sala de judecată din cauza restricţiilor COVID-19- Mai târziu au spus câ problema ar fi fost Navalnîi care nu avea un test COVID negativ recent şi nu putea fi adus la tribunal.

Russia-24, postul TV de stat, şi Life News, portalul de ştiri pro Kremlin, au fost singurele canale media cărora li s-a permis să transmită audierea. Ulterior, experţii juridici au comentat că locul de desfăşurare a audierii în sine nu a contravenit vreunei norme judiciare, dar câ alte aspecte ale procesului au încălcat legislaţia rusă.

Dat fiind că dosarul lui Navalnîi se baza pe o presupusă încălcare a eliberării condiţionate, conform legii, acesta nu ar fi trebuit să fie plasat în detenţie imediată. în orice caz, rezultatul a fost că Navalnîi a fost condamnat la 30 de zile de închisoare, cu o altă audiere stabilită pentru 2 februarie.

Liderii politici din întreaga lume au început să ceară eliberarea lui Alexei Navalnîi. Fostul secretar de stat al SUA, Mike Pompeo, a emis o declaraţie în care a cerut „eliberarea imediată şi necondiţionată”. Jake Sullivan, cu câteva zile înainte de a deveni consilierul pe probleme de securitate naţională al preşedintelui Joe Biden, a scris pe Twitter: „Atacurile Kremlinului asupra domnului Navalnîi nu reprezintă doar o încălcare a drepturilor omului, ci şi o jignire adusă poporului rus, care doreşte să-şi facă auzită vocea”.

Pe 23 ianuarie, şi apoi pe 31 ianuarie, zeci de mii de ruşi au manifestat în oraşele din întreaga ţară în semn de protest împotriva arestării lui Navalnîi. Mii de persoane au fost arestate.

Agenţia rusă de monitorizare, OVD-Info, a estimat că pe 23 ianuarie „în 125 de oraşe, poliţia a reţinut cel puţin 4.033 de persoane” şi a mai precizat că „în numeroase oraşe, poliţia foloseşte o violenţă excesivă şi nejustificată în timpul efectuării arestărilor”.

în total, peste o sută de mii de persoane au protestat împotriva arestării lui Navalnîi. A fost cea mai mare manifestaţie din Rusia, din ultimii ani, dar, una J peste alta, într-o ţară cu o sută treizeci de milioane de locuitori nu a însemnat mare lucru. Acţiunea în forţă a arătat diminuarea tolerantei lui Puţin.

OVD-Info a numit aceste fapte: „cel mai amplu şi flagrant atac la scară largă asupra dreptului la libertatea de întrunire din întreaga istorie modernă a Rusiei”.

în 2013, după verdictul şi condamnarea în cazul Kirovles, Kremlinul a aprobat rapid eliberarea lui Navalnîi, în aşteptarea recursului său, ca răspuns la protestele din Piaţa Manej din Moscova. Protestele la nivel naţional din 2021 nu au mai avut însă niciun impact notabil. Deşi mii de persoane au fost arestate în peste o sută de oraşe, Puţin nu le-a mai acordat nicio atenţie. Navalnîi a fost transferat la Matroskaia Tişina,

sau „Tăcerea Marinarilor”, o închisoare din Moscova, cunoscută şi sub numele de Centrul de detenţie preventivă nr. 1. Acesta a fost începutul odiseei sale îngrozitoare în cadrul sistemul penal rusesc.

într-o altă înregistrare video, chiar înainte de a fi transferat, Navalnîi a reiterat propria sa versiune a celebrei replici a lui Franklin Delano Roosevelt „Singurul lucru de care trebuie să ne temem este frica însăşi.” „Ei bine, dacă e să ne luam după documentele Curţii, mă voi duce la Matroskaia Tişina”, a

spus el. „Şi vreau să vă spun tuturor un singur lucru: Nu trebuie să vă temeţi de nimic, puteţi să vă temeţi doar de propria voastră frică. La revedere.”

Navalnîi a ajuns la centrul de detenţie în jurul orei 20.00. Alexei Melnikov, secretarul Comisiei de monitorizare publică de la Moscova, care supraveghează condiţiile din penitenciare, l-a vizitat pe Navalnîi şi a raportat că în celula sa exista un frigider, un ceainic electric, un televizor şi apă caldă, şi că el trebuia să petreacă următoarele două săptămâni în carantină.

Cincisprezece zile mai târziu, în urma şedinţei de judecată din 2 februarie – în care Navalnîi l-a numit pe Puţin „Vladimir, Otrăvitorul de chiloţi” – judecătoarea, Natalia Repnikova, l-a găsit pe Navalnîi vinovat de încălcarea eliberării condiţionate şi a transformat sentinţa cu suspendare în cazul Yves Rocher în sentinţă executorie. Cu sentinţa ajustată pentru perioada petrecută în arest la domiciliu, acesta a fost condamnat la puţin peste doi ani şi jumătate.

Avocaţii lui Navalnîi au făcut apel. în timp ce aştepta ca dosarul să se judece, Kremlinul a strâns şuruburile şi mai mult. La centrul de detenţie, Navalnîi a fost declarat drept deţinut „predispus la evadare”. El şi-a bătut joc de absurdul etichetării, remarcând faptul evident că el insistase să se întoarcă în Rusia din Germania, în ciuda riscului evident de a fi arestat. Oricât ar fi fost de absurdă, această încadrare îl va urmări pe tot traseul său în sistemul de detenţie, justificând tratamentul sever la care avea să fie supus.

Pe 20 februarie, un tribunal din Moscova a programat o dublă audiere a lui Navalnîi: recursul său la decizia de încălcare a eliberării condiţionate şi procesul într-un alt caz inventat în care fusese acuzat că ar fi calomniat un militar veteran în vârstă.

Fireşte că a pierdut ambele procese. în cazul de calomnie, a fost amendat cu 850.000 de ruble, adică aproximativ 11.000 de dolari. Pierderea apelului însemna că serviciul penitenciar al

Rusiei putea acum să-l transfere pe Navalnîi într-o colonie penitenciară, caz în care, prin comparaţie, celula sa, cu ceainicul electric şi televizorul, devenea o cameră de hotel de lux.

Pe 25 februarie, Navalnîi a fost transferat din acel centru penitenciar din Moscova şi, timp de câteva zile, mişcarea s-a repetat, astfel încât familia şi avocaţii săi nu mai ştiau unde se află exact. în ceea ce avea să devină un tipar, unul dintre avocaţii lui Navalnîi, Vădim Kobzev, a încercat să-l viziteze la J Matroskaia Tişina, doar pentru a **i** se spune că acolo nu exista un astfel de detinut.

Presa rusă anunţase deja câ Navalnîi urma sâ ajungă la IK-2, sau Colonia Penintenciară nr. 2 din regiunea Vladimír, care avea faima tristă de a fi unul dintre cele mai dure lagăre din sistemul penitenciar rusesc. Era cunoscut pentru faptul că „rupea" deţinuţii, prin aplicarea rigidă a unor reguli opresive – cum ar fi interdicţia de a vorbi, ţinerea mâinilor la spate şi aşa mai departe.

Relatările de presă s-au concentrat, în special, pe barăcile de securitate maximă, sau pe sectorul de control sporit A, care, atunci când este abreviat în limba rusă, se scrie *suka:* „căţea". Site-ul de ştiri Znak.com i-a luat un interviu lui Dmitri Demuşkin, un politician de dreapta şi activist politic naţionalist care a stat închis la IK-2, după ce fusese condamnat pentru „instigare la ură" pentru câ postase o fotografie a unui marş naţionalist. Acesta a descris că pierduse aproape jumătate din greutatea sa corporală — de la 104 kilograme la 58 de kilograme — în perioada în care fusese cazat în barăcile de înaltă securitate, unde, spunea el, noaptea, gardienii îi trezeau deseori pe deţinuţi din oră în oră, sub pretextul că voiau să se asigure că nu evadaseră.

Din nou, echipa lui Navalnîi a trecut rapid la atac şi a publicat un videoclip de douăzeci de minute care arată în detaliu modul în care IK-2 funcţionează, inclusiv bătăile

aplicate deţinuţilor, imediat după sosirea lor, precum şi refuzul asistentei medicale.

Filmul includea şi interviul cu Demuşkin care descria cum deţinuţii erau nevoiţi să trăiască în barăci deschise, ţinuţi în picioare aproape toată ziua şi cum era hărţuit cu comenzi neîncetate — i se ordona în mod repetat să-şi spună numele, infracţiunile pentru care fusese condamnat şi datele de început şi de sfârsit ale sentinţei sale.

[3] Dmitri Niţovţsev, un asociat al lui Navalnîi din Khabarovsk, un oraş din Orientul îndepărtat, care a prezentat videoclipül, a acuzat Kremlinul ca încerca sad izoleze pe Navalnîi într-o tăcere totală»

.Acum, conform planului lui Puţin, ar trebui să fie linişte", a spus Niţovţsev. „Doi ani şi jumătate de tăcere mult aşteptată. Lui Puţin i se pare ca principalul său vis se împlineşte în sfârşit — Navalnîi dispare. Nimeni nu ştie unde se află şi ce este, nimeni nu urmăreşte ce face Navalnîi şi ce spune. Dar, bineînţeles, nud vom mulţumi astfel pe Vladimír VladimirovicL"

În videoclip, Niţovţsev cita dintr-un raport potrivit căruia Navalnîi fusese cruţat de bătaia obişnuită la sosirea la IK-2, ceea ce era în concordanţă cu relatările lui Demuşkin şi ale lui Konstantin Kotov, un alt activist politic care fusese încarcerat la IK-2 pentru că participase la nişte acţiuni paşnice de pichetare, neautorizate însă, la Moscova. Se spunea că deţinuţii încarceraţi pentru activism politic scăpau de bătăi pentru a se evita scandalurile publice.

Exista însă o mică problemă cu acest film: Navalnîi nu ajunsese încă la IK-2. La şase zile după dispariţia lui din Moscova, a apărut într-un alt centru de detenţie preventivă din oraşul Kolchugino, în regiunea Vladimir, la aproximativ 160 km nord-est de Moscova, unde fusese plasat într-o „celulă de carantină" împreună cu alţi doi prizonieri. Kobzev, avocatul său, a declarat pe Twitter că echipa de avocaţi reuşise să-l vadă: „Se află în izolare completă, nu primeşte scrisori". Apoi a adăugat: „Nu există nimic în celulă în afară de un televizor. Nu

există frigider, nici măcar un ceainic”. Avocaţii au explicat că Navalnîi era plasat acolo temporar deoarece unele documente în cazul de calomnie nu fuseseră încă completate. Cu scopul de a arăta că moralul lui Navalnîi nu se înrăutăţise, echipa lui a postat pentru el pe Instagram descriind cum prăjea *crackers* împreună cu cei doi colegi de celulă — Dmitri, acuzat de furt şi Serghei, acuzat de fraudă. „Sunt absolut în regulă”, a scris Navalnîi, adăugând apoi că nu reuşise să aibă acces la biblioteca închisorii. „Poate nu credeţi, dar prăjim *crackers* şi în viaţa mea n-am crezut că poate fi atât de palpitant.”

„Sper că sunteţi bine şi nu vă plictisiţi” a mai scris el, apoi a adăugat un emoji care face cu ochiul: „Nu uitaţi să mâncaţi sănătos”.

Echipa lui Navalnîi a trimis o actualizare despre locul unde se afla acesta, de pe contul său de Twitter: „Este într-o dispoziţie excelentă şi salută pe toată lumea”.

Exagerată sau nu, această stare de spirit excelentă nu avea să dureze mult timp.

Pe 12 martie, Navalnîi a dispărut din nou. Avocaţii săr au pornit în căutarea sa în Kolchugino. Au fost blocaţi acolo până la ora 14:00 şi apoi li s-a spus că nu mai era acolo – fără să li se dea vreo informaţie despre destinaţia sa. Apoi s-au dus la Pokiov, la aproximativ o oră de mers cu maşina spre sud, unde oficialii de la IK-2 au spus că nu aveau nicio informaţie despre el şi că închisoarea se închidea devreme în acea zi, la ora 15:30.

Echipa a postat pe contul lui de Twitter: „încă nu ştim unde este Alexei.” Cu toate acestea, Agenţia de ştiri Tass raportase câ fusese transferat la IK-2. De fapt, el ajunsese acolo pe 11 martie, cu o zi înainte.

Faptul a fost confirmat, trei zile mai târziu, într-o postare pe Instagram, care îl arăta pe Navalnîi, proaspăt ras în cap şi cu o expresie serioasă pe chip.

A încercat, din nou, să fie senin: „Trei lucruri nu încetează să mă uimească, cerul înstelat de deasupra noastră, imperativul categoric din noi şi uimitoarea senzaţie pe care o simţi atunci

când îţi pui mâna pe creştetul proaspăt ras. Salutări tuturor din Sectorul A – supraveghere sporită”.

Aşa cum prevestiseră foştii deţinuţi din IK-2, Navalnîi nu a fost bătut. Dar, tot la fel cum au spus ei, a fost ţinta altor tipuri de brutalitate, cum ar fi faptul că li se interzicea colegilor săi de detenţie să vorbească cu el sau să-i recunoască existenţa.

IK-2 l-a impresionat imediat pe Navalnîi. „Trebuie să recunosc că sistemul penitenciar rusesc a reuşit să mă surprindă”, a scris el în comentariile pe care echipa sa le-a postat pe Instagram. „Nu mi-am putut imagina că este posibil să se înfiinţeze un lagăr de concentrare adevărat, la 100 de kilometri de Moscova. Nu am văzut încă violente, nici măcar un semn de asa ceva, dar din

postura încordată a deţinuţilor[1] cărora le este frică[J] să întoarcă capul, cred cu uşurinţă poveştile care spun că, nu demult, aici în IK-2 Pokiov, oamenii erau aproape omorâri în bătaie cu ciocane de lemn. Acum metodele s-au schimbat.”

El a descris o comunitate penitenciară obsedată de ordine: „reguli, drepturi, rutina zilnică – executarea cu stricteţe a unor reguli nesfârşite — o sufocantă disciplină orwelliană – există camere video peste tot, fiecare este urmărit, iar la cea mai mică încălcare a legilor, se întocmeşte un raport. ”

Navalnîi a mai relatat, de asemenea, despre tortura prin privare de somn, deşi a încercat să facă lumină în această privinţă. „Noaptea, o dată pe oră, mă trezesc din cauza unui bărbat în haină la două rânduri care se află lângă patul meu”, acesta fiind tratamentul unui prizonier considerat cu risc ridicat de evadare. „El mă înregistrează pe camera de filmat şi spune: «Două şi jumătate dimineaţa, condamnat Navalnîi... la locul lui.»”

„Lagărul nostru de concentrare prietenos — aşa numesc eu noua mea casă.” şi-a încheiat Navalnîi postarea.

Peste câteva zile însă, se terminase cu glumele. Deţinutul începuse să acuze dureri severe de spate şi picioare, să se plângă de privarea de somn şi de faptul că i se refuza accesul la tratament medical.

Joi, 25 martie, echipa lui Navalnîi a fâcut publice două declaraţii în care facea apel la conducătorii Serviciului Federal din Penitenciare şi la procurorul general al Rusiei pentru acordarea unui tratament medical adecvat.

Cu două zile mai devreme, susţinătorii lui lansaseră un nou website, free. J navalny.com, şi anunţaseră intenţia lor de a face campanie pentru eliberarea sa.

„Astăzi lansăm marea noastră campanie politică", au scris ei. „Cerem eliberarea lui Alexei Navalnîi. Vedem că toată ura lui Puţin este personificată de o singură persoană. Din cauza lui Navalnîi, Rusia este dispusă să se retragă din Consiliul Europei, să rezilieze acorduri şi să părăsească organizaţiile internaţionale." în comunicat se mai adăuga: „Navalnîi este cea mai importantă problemă a regimului Puţin. Şi dacă vrem cu adevărat să luptăm eficient împotriva acestui regim, atunci trebuie să cerem un singur lucru: eliberarea lui Alexei Navalnîi".

Navalnîi fusese avertizat de Mihail Hodorkovski, oligarhul care petrecuse zece ani în spatele gratiilor, despre ce însemna să te îmbolnăveşti grav într-o colonie penitenciară din Rusia. „Vei muri", îi spusese Hodorkovski. Navalnîi, desigur, ştia şi el cum murise Magnitski.

în scrisorile sale publice, Navalnîi s-a plâns de dureri acute de spate şi de picioare, pentru care a spus că i s-a administrat doar ibuprofen şi a cerut să fie tratat de propriul său medic. Avocaţii lui Navalnîi au susţinut la rândul lor cererea, iar lulia Navalnaia a fâcut apel la Puţin pentru eliberarea soţului ei. Dar nu va mai exista o a doua şansă de a merge în străinătate pentru tratament.

„Noi nu răspundem acestui apel", a declarat Dmitri Peskov, purtătorul de cuvânt al lui Puţin, într-una dintre declaraţiile sale de presă zilnice. „Acest cetăţean este acum un condamnat şi deţinut al unei colonii, în cazul unor astfel de apeluri, destinatarul este Serviciul Federal de Penitenciare."

Era într-adevăr precară starea de sănătate a lui Navalnîi?

Cu cinci luni înainte de arestare la aeroport, fusese otrăvit cu Noviciok, petrecuse săptămâni în comă şi luni de zile de recuperare, învăţând să meargă din nou, având şi un tremur permanent al mâinilor. De asemenea, locuia acum într-o baracă deschisă, alături de alţi prizonieri; tuberculoza era frecventă în închisorile ruseşti, iar COVID-19 era încă răspândit în Rusia.

în acelaşi timp, Navalnîi şi echipa sa făceau tot ce le era în putere ca să şubrezească regimul de detenţie menit să îl şubrezească pe el, şi să-i garanteze siguranţa convingând publicul că viaţa lui era într-un pericol permanent.

Oficialii închisorii au declarat că pe 24 martie, cu o zi înainte ca plângerile despre starea de sănătate a lui Navalnîi să fie făcute publice, fusese dus la un examen RMN. Navalnîi a recunoscut acest lucru, afirmând că nu avea nicio idee despre locul unde l-au dus pentru analiză sau ce a arătat aceasta, dacă a arătat ceva.

Autorităţile au declarat ulterior că scanările au arătat două hernii de disc şi J 3 un disc umflat la spate, confirmând că durerile sale de spate şi amorţeala picioarelor despre care vorbise erau reale.

în orice caz, capacitatea lui Navalnîi de a atrage atenţia presei internaţionale a însemnat că plângerile sale nu au putut fi ignorate. Un funcţionar regional al Serviciului Penitenciar Federal a emis o declaraţie în care se spune că: „deţinutul A. Navalnîi beneficiază de toată asistenţa medicală necesară, în conformitate cu recomandările medicale curente".

Serviciul penitenciar a negat, de asemenea, că Navalnîi ar fi fost torturat prin privare de somn, insistând că verificările de securitate din oră în oră nu întrerupeau odihna deţinuţilor.

Vladimir Grigorian, adjunct al Comisiei de Monitorizare Publică din Vladimir, l-a acuzat categoric pe Navalnîi că minte. „Navalnîi se preface", a declarat Grigorian la televiziunea independentă, TV Rain. „Aşa că nu vă faceţi griji în privinţa lui". Un alt membru al comisiei, Iuri Belokrulin, a declarat şi el la acelaşi canal: „Nu am încredere în Navalnîi" şi a adăugat: „Am o atitudine negativă faţă de el".

Navalnîi a ripostat, emiţând o declaraţie prin intermediul lui Kobzev, avocatul său, în care a numit comisia din Vladimir „o adunătură de escroci şi mincinoşi în slujba administraţiei lagărelor de concentrare, care nu fac decât să înrăutăţească situaţia deţinuţilor".

Pe 28 martie, un grup de medici a trimis o scrisoare deschisă către şeful Serviciului Penitenciar Federal, semnată în cele din urmă de peste cinci sute de medici, în care se atrăgea atenţia asupra unor „consecinţe grave, inclusiv de pierdere ireversibilă, completă sau parţială a funcţiilor membrelor inferioare" şi se cerea oficialilor „să-i ofere imediat asistenţă medicală" lui Navalnîi. Ei au insistat ca el să fie evaluat şi de medicii care l-au tratat în Germania şi au subliniat că refuzul de a-i ameliora durerea „poate fi considerat... tortură directă".

Trei zile mai târziu, pe 31 martie, Navalnîi a ridicat miza, declarând că începea o grevă a foamei, generând astfel titluri de primă pagină în presa din întreaga lume. „Am dreptul să solicit un doctor şi să primesc medicamente”, a declarat în numele lui echipa sa într-o postare pe Instagram. „în mod stupid, n-am primit niciuna nici alta. Durerea din spate s-a mutat spre picior. Nu mai simt părţi din piciorul drept şi, mai nou, din piciorul stâng. Gluma e glumă dar deja devine exasperant”.

Navalnîi s-a plâns din nou de tortură prin privarea de somn. „Ce să fac”, se întreba el în postare, „ am intrat în greva foamei cerând să fie respectată legea şi să i se permită unui doctor să mă viziteze. Aşa că acum, zac aici, flămând şi încă cu două picioare”.

Faptul că Navalnîi, în închisoare fiind, a continuat să aibă succes în bătălia sa cu Puţin a devenit clar a doua zi, când Maria Butina, membră a parlamentului şi aliată a lui Puţin şi o personalitate a televiziunii pro-Kremlin RT, a apărut pe neaşteptate în colonia penitenciară din Pokrov. Cu camerele de filmat pornite, a dat buzna peste Navalnîi, în timp ce acesta citea o carte.

Butina, care cândva lucrase ca asistentă a unui senator rus, Aleksandr Torşin, a scandalizat opinia publică mondială când a fost arestată şi condamnată în Statele Unite pentru că acţionase ca agent neînregistrat al guvernului rus. O investigaţie a Comisiei de informaţii a Senatului ajunsese la concluzia că aceasta încercase să stabilească comunicaţii secrete, pe canale secundare, între Moscova şi oficialii din campania prezidenţială a lui Donald Trump.

Butina se folosise de relaţia amoroasă cu un politician republican din SUA, agent operativ pe nume Paul Erickson, pentru a stabili legături cu conducerea organizaţiei *Naţional Rifle Assodation* (Asociaţia naţională a deţinătorilor de puşti), cu scopul de a îmbunătăţi relaţiile dintre Rusia şi Partidul Republican, în Rusia, ea a fondat o asociaţie intitulată *Right to Bear Arms* (Dreptul de a purta arme).

Butina a mai avut o relaţie romantică cu Patrick Byrne, proprietarul Overstock.com, teoretician al conspiraţiei şi susţinător al lui Trump. A fost arestată în iulie 2018, a pledat vinovată mai târziu, în acelaşi an, şi a executat cinci luni de pedeapsă într-o închisoare federală din Tallahassee. După aceea a fost expulzată în Rusia, unde a fost întâmpinată ca o eroină naţională şi unde i s-au oferit funcţii importante.

Pe lângă alegerea ei în Duma de Stat şi munca de la RT, Butina a fost numită membră a Comisiei Publice, o agenţie

care funcţionează ca un fel de ombudsman, ceea ce i-a dat autoritatea de a vizita închisori, inclusiv IK-2 din Vladimir.

în acea zi de joi, ea a sosit la închisoare purtând ceea ce părea să fie un palton în carouri de firmă, şi o pereche de mânuşi de plastic. Iniţial, ea a purtat o mască obişnuită, albastru deschis, respectând regulile COVID-19 ale închisorii, dar la scurt timp după ce l-a confruntat pe Navalnîi, ea şi-a scos masca în timp ce camerele de luat vederi ale RT înregistrau schimbul lor tensionat de replici. În multe privinţe, a fost o confruntare remarcabilă, care a dezvăluit cât de meschină şi urâtă devenise duşmănia dintre Kremlin şi Navalnîi.

A mai demonstrat, de asemenea, de ce pentru mulţi telespectatori ruşi, întreaga situaţie a părut că se desfăşoară conform unui scenariu prealabil. Pentru alţi telespectatori, Iară îndoială că a reuşit să ascundă faptul că Navalnîi era un prizonier de conştiinţă, privat pe nedrept de libertate din cauza opiniilor sale politice.

— Bună ziua, eu sunt Maria. Ce mai faci, cum te simţi? l-a salutat Butina,

formal, pe Navalnîi.

Când a sosit, păşind cu paşi mari în barăcile deschise, Navalnîi era întins pe un pat de jos, în capătul celălalt al camerei, pe care RT l-a caracterizat ulterior, pe site-ul său, ca fiind un „loc de onoare”, lângă ferestre. Se pare că era singur în cameră, citind o carte. Butina s-a apropiat de pat, dar Navalnîi i-a cerut să se dea înapoi.

— Lasă-mă să încerc să mă ridic, a spus el. Mi-e greu să vorbesc cu tine stând întins pe pat.

în timp ce se îndrepta spre mijlocul camerei, Navalnîi a făcut un gest către podeaua stricată, dar Butina l-a săgetat cu privirea, sărind ca arsă.

— Tu, Alexei Anatolievici, n-ai fost într-o închisoare americană, i-a trântit-o ea. Asta e o podea perfectă.

Din acest punct, timp de 20 de minute, a urmat un schimb

de replici otrăvite. În timp ce gărzile şi alţi oficiali ai închisorii stăteau deoparte, Butina îl certa pe Navalnîi pentru că refuza să-şi îndeplinească sarcinile, acuzandu-l că îi forţa pe ceilalţi deţinuţi să-i facă şi partea lui de muncă. Navalnîi, în schimb, o ironiza pe Butina ca fiind o mincinoasă, o complice a Kremlinului, care încerca să însceneze o poveste.

Episodul care a fost montat de către RT astfel încât să nu i se arate faţa lui Navalnîi, a arătat întregii lumi faţa urâtă a televiziunii ruseşti controlate de stat.

Butina era în mod evident la atac, cu maxilarul încleştat, ochii îngustaţi de o furie sarcastică. Gesticula agresiv înspre pereţii de culoare gri şi camera cu paturi supraetajate de metal, în mare parte goale, cu mâinile încă în mănuşile de plastic, în timp ce îl acuza pe Navalnîi că exagerează cu privire la condiţiile precare şi respingându-i acuzaţiile de tortură. Ea a comparat colonia cu o tabără de pionieri, echivalentul rusesc al cercetaşilor.

— Asta este o instituţie corecţională de tortură? V-aţi pierdut minţile? Aţi călătorit prin Rusia? Este mai bine decât înrr-un hotel din satul Kosika, Altai. Am crescut acolo.

Navalnîi a precizat că fusese în teritoriul natal al lui Butina, Altai, în 2017. A fost stropit cu vopsea verde, în Barnaul, capitala teritoriului.

Butina a susţinut că vizita colonia penitenciară în calitatea ei oficială de membră a Comisiei Publice, iar ulterior a declarat că fusese revoltată de faptul că Navalnîi considera comisia din Vladimir ca fiind inutilă.

„M-am simţit obligată să îi apăr pe colegii mei”, a declarat ea într-un interviu pentru *Gazeta.ru.*

Afirmaţia ei de solidaritate profesională era mai mult decăt o exagerare. Calitatea Butinei de a afirma, ca informaţie de primă mână, că deţinuţii din Statele Unite sufereau de condiţii mai rele — Am stat în închisoare — facea din J
această confruntare o piesă tipică arsenalului de propagandă a Kremlinului şi încerca să devieze de la subiect.

Reportajul ei pentru RT a inclus interviuri şi cu al ţi deţinuţi

care au spus că Navalnîi refuza să participe la regimul de muncă sau la curăţenia barăcilor.

L-a intervievat şi pe vânzătorul de la magazinul închisorii, care a spus că Navalnîi a intrat o dată şi a cumpărat ciocolată şi conserve de peşte. Faptul că putuse să se ridice în picioare, să meargă şi să vorbească cu ea, era suficient pentru a pune la îndoială declaraţiile cu privire la starea de sănătate precară.

Serghei Markov, comentator de televiziune şi fost consilier al lui Puţin, a postat pe Facebook: „în general, este clar că povestea despre Navalnîi, care este torturat şi care nu primeşte asistenţă medicală, este o mare minciună”.

într-unul dintre comentariile sale ulterioare, Butina l-a acuzat pe Navalnîi că e „un impostor” şi a insistat că nu avea niciun semn de tortură prin privare de somn.

„Fii bărbat, i-a spus ea, suportă pedeapsa (acceptă sentinţa).”

Butina însă a fost asaltată de un val de critici în legătură cu afirmaţia sa cum că închisoarea ar fi oferit condiţii mai bune decăt hotelurile din Teritoriul Altai. Unii au remarcat cu scârbă că nici măcar nu exista un hotel în satul Kosika la care ea făcuse referire. Alţii au considerat că spusele ei nu erau câtuşi de puţin o susţinere a industriei turismului sau a condiţiilor de viaţă din Kosika, regiunea în care crescuse şi pe care ar fi trebuit să o reprezinte în parlament.

„Aşadar, ce poate fi mai bun decât mărturisirea unei propagandiste că în Rusia oamenii trăiesc mai rău decât în închisoare”, a scris jurnalista Anastasia Krrilenko.

Echipa lui Navalnîi a postat în numele său o replică drept autoapărare, în care declara că în loc să i se trimită medicul solicitat, oficialii închisorii au trimis un „propagandist nenorocit” şi că a slăbit aproape 8 kilograme de când a ajuns la închisoare – chiar înainte de a intra în greva foamei ajunsese de la 92 la 83 de kilograme. Postarea îl mai cita pe Navalnîi care a numit-o pe Butina „un parazit şi o apărătoare **a** hoţilor”.

Liubov Sobol, o colaboratoare apropiată a lui Navalnîi, a declarat că dacă Butinei îi plăcea atât de mult colonia penitenciară, ar fi trebuit să rămână acolo.

Evghenia Albaţ a fost mai dură, scriind pe Twitter că Butina trebuia compătimită pentru modul în care fusese folosită şi abandonată de guvernul rus, în timp ce se afla în Statele Unite, dar remarca totodată modul în care „s-a întors şi a ales din nou să se prostitueze”.

Jurnalista Maria Pevcih s-a lansat furioasă în peste 30 de comentarii pe Twitter, descriind-o pe Butina drept o persoană „extrem de mediocră şi lipsită de talent”. Ea a postat imagini ale unor certificate care arată că în închisoarea din Statele Unite, Butina a participat la un curs de tricotat şi la un curs de abilităţi de viaţă. Pevcih a mai postat şi o scrisoare scrisă de un preot ortodox, în numele Butinei, şi înmânată judecătorului federal, în care îl asigura pe acesta că tot ce îşi dorea ea era să se întoarcă în Rusia şi să întemeieze o familie creştină. Jurnalista remarcă şi faptul că acel preot o vizitase pe Butina de nenumărate ori în închisoare, pentru a-i asculta mărturisirile. „Va reamintesc că nici măcar un medic nu are voie să îl vadă pe Navalnîi care abia mai merge şi moare de foame”, a mai scris Pevcih.

„Aş putea să scriu o mulţime de postări despre aventurile proştilor Butina şi Torşin în SUA, dar râsul la adresa lor îmi

distrage atenţia de la principalul obiectiv. Butina este o creatură coruptă şi lipsită de principii care a fost trimisă la IK-2 ca să-şi bată joc de Navalnîi.” „O târâtură” a încheiat ea, folosind un cuvânt din argoul rusesc.

La câteva zile după vizita lui Butina, Navalnîi a fost trimis la infirmeria închisorii – nu însă din cauza durerilor de spate sau a amorţelii picioarelor – ci din cauză că tuşea şi avea febră mare. Testele de tuberculoză şi COVID au ieşit negative, iar el s-a întors în celulă după trei zile.

Povestea lui Navalnîi continua să fie în centrul atenţiei. în decurs de două săptămâni, au apărut titluri în întreaga lume care spuneau că Navalnîi, aflat încă în greva foamei, e aproape de moarte. „Starea de sănătate a lui Navalnîi în închisoare este critică, a declarat medicul său", scria New YorkTimes.

Unul dintre medici, laroslav Aşihmin, a declarat că Navalnîi „ar putea muri în orice moment". El a prezentat analize de sânge care arătau niveluri anormal de ridicate de potasiu şi a avertizat că putea face un atac din cauză de insuficienţă cardiacă sau renală. lulia Navalnaia le-a spus jurnaliştilor că soţul ei mai pierduse încă cincisprezece kilograme. Un alt medic, Alexander Polupan, a postat pe pagina de Facebook a lui Navalnîi că rezultatele indică necesitatea imediată a spitalizării. „Dacă nu începe tratamentul, va muri în următoarele câteva zile."

Serviciul penitenciar a anunţat că Navalnîi urma să fie transferat la un spital dintr-o închisoare din apropiere şi că acesta ar fi fost de acord cu „tratamentul cu vitamine".

însă Anastasia Vasilieva, şefa sindicatului Alianţa Medicilor şi unul dintre medicii personali ai lui Navalnîi, a declarat că aşa ceva nu era indicat.

„Acela nu este în niciun caz un spital unde se pot face diagnosticări şi tratamente", a scris ea.

Susţinătorii lui Navalnîi au făcut apel la proteste la nivel naţional, pentru două zile mai târziu, pentru a coincide cu un discurs important al lui Puţin în faţa Adunării Federale, organismul de conducere al Rusiei. După protestele iniţiale care urmaseră arestării lui Navalnîi, în ianuarie, echipa sa promisese să organizeze o nouă zi de demonstraţii în masă pentru a cere eliberarea sa, bazându-se pe cinci sute de mii de persoane care anunţaseră că vor să participe. Deşi lipseau încă patruzeci de mii de persoane pentru ca obiectivul lor să fie atins, ei au declarat că sănătatea lui Navalnîi îi obliga să acţioneze mai repede. De fapt, echipa lui Navalnîi avea motive să creadă că dacă ar fi aşteptat mai mult timp ar fi putut rata

ultima lor ocazie de a organiza proteste de stradă.

Pe 19 aprilie, procurorii ruşi au mers în instanţă şi au iniţiat un proces pentru a declara Fundaţia Anticorupţie drept o organizaţie extremistă, asimilând-o astfel cu Al Qaeda – fapt care însemna un risc pentru toţi angajaţii şi asociaţii ei de a fi arestaţi şi urmăriţi penal.

Sub titlul împrumutat de pe blogul *Livejournal* al lui Navalnîi, demonstraţiile au fost prezentate ca fiind „ultima bătălie între bine şi neutralitate”.

în dimineaţa zilei de 21 aprilie, autorităţile au acţionat preventiv şi au arestat doi dintre principalii colaboratori ai lui Navalnîi, avocata Liubov Sobol şi secretara de presă, Kira larmiş. Unele relatări au încercat să descrie optimist protestele ca fiind de impact, începând în unele zone din Orientul îndepărtat, chiar înainte de discursul lui Puţin.

Rezultatul a fost însă unul slab, aproximativ zece mii de persoane adunân- du-se în apropierea Pieţei Manej şi pe străzile din apropierea Kremlinului. Nenumăratele baricade ale poliţiei i-au împiedicat însă pe manifestanţi să se unească. în întreaga ţară au fost reţinute peste două mii de persoane. Opoziţia a părut înfrântă, cu liderul ei în închisoare şi, după cum se spunea, în pragul morţii, iar organizaţia sa se confrunta la rândul ei cu o potenţială dizolvare, într-o serie de declaraţii atent puse la punct, cinci dintre medicii lui Navalnîi l-au rugat public să renunţe la greva foamei care intra în cea de a patra săptămână.

Datorită susţinerii uriaşe a opiniei publice în plan naţional şi internaţional, doctorii au declarat că se obţinuse o victorie parţială şi anunţau că Navalnîi fusese dus la un spital civil din Vladimir, unde urma să fie evaluat. S-a mai spus că fusese supus unei proceduri numită electroneuromiografie (EMNG), care urma să verifice dacă existau leziuni nervoase, de faţă fiind şi un neurochirurg, un nefrolog şi un neurolog.

„Toate rapoartele şi rezultatele examinărilor medicale ne-au fost prezentate astăzi prin intermediul avocaţilor şi al rudelor”,

au declarat medicii. Avertizând că viaţa lui Navalnîi era în pericol, aceştia au adăugat: „Deducem aşadar că, în condiţiile continuării grevei foamei, chiar şi pentru o perioadă minimă de timp, din păcate, în scurt timp, nu vom mai avea pe cine trata”. Navalnîi, la rândul său, a emis o declaraţie, postată apoi de către avocaţi pe reţelele sociale, în care spune că a fost de acord să urmeze sfatul medicilor săi. „Medicii în care am deplină încredere au făcut o declaraţie potrivit căreia am obţinut suficient de mult pentru ca să pun capăt grevei ”, a spus Navalnîi.

Şi, pentru a adăuga o doza de eroism la decizia sa, Navalnîi a povestit că a fost emoţionat până la lacrimi atunci când a aflat de la avocaţii săi că unii susţinători au intrat în greva foamei în semn de solidaritate. „Prieteni, inima mea este plină de dragoste şi recunoştinţă pentru voi, dar vreau ca nimeni să nu sufere fizic din pricina asta”, a declarat Navalnîi.

Volkov a anunţat la rândul lui victoria, susţinând că protestele i-au asigurat lui Navalnîi tratamentul. „Ce se poate obţine prin mitinguri?” a scris pe Twitter principalul său consilier. „Imediat ce a fost anunţat mitingul, Alexei a fost dus pentru examinarea multidisciplinară, la un spital civil din Vladimir, unde i s-au făcut numeroase teste. De îndată ce mitingul a început, astăzi, brusc ni s-au dat toate rezultatele medicale.”

Nu reiese însă clar când anume Navalnîi a fost dus la spitalul civil din Vladimir, sau dacă acest lucru s-a întâmplat cu adevărat. Serviciul Federal de Penitenciare — care, pe 19 aprilie, anunţase transferul său la un spital penitenciar din altă colonie, IK-3 – nu a emis nicio declaraţie cu privire la transportarea sa la un spital civil. Şi nici nu este clar când avocaţii lui Navalnîi sau soţia acestuia ar fi putut să obţină fişele medicale.

La interval de o săptămână, într-o sală de judecată din Moscova, Navalnîi a fost audiat prin *zoom* în legătură cu apelul său în cazul de calomnie. Purta uniforma albastră de închisoare, arăta slab şi era ras în cap.

în declaraţia sa finală, Navalnîi a fost emoţionat şi incoerent. El a răbufnit împotriva lui Puţin, numindu-l un „rege gol şi hoţ” care „nu dă doi bani pe ţară”. A mai spus că petrolul şi gazele ruseşti fuseseră furate de la popor.

A criticat şi intenţia de a declara Fundaţia Anticorupţie ca fiind extremistă, menţionând că el îl investigase pe procurorul-şef al Moscovei şi descoperise că avea proprietăţi de lux în străinătate. ,.Acest procuror este un funcţionar public în ţară care foră milioane şi investeşte în străinătate”, a declarat Navalnîi. „În cadrul unui proces secret, el încearcă să ne declare extremişti şi agenţi străini pe mine şi pe oameni ca mine... patrioţi care încearcă să protejeze ţara de voi, trădătorii.”

Judecătoarea, Natalia Kurişeva, a încercat să-l întrerupă, dar Navalnîi, în stilul său, a trecut peste ea. „Ştiţi că tot ceea ce spun este adevărat”, a răbufnit el, „Şi sunt foarte, foarte amabil cu dumneavoastră, dacă ţinem cont de faptul că vă consider pe toţi nişte trădători şi o putere de ocupaţie.”

în încheiere, a adăugat: „Guvernul dumneavoastră are multe reuşite, i-aţi jefuit pe oamenii din ţara asta, le-aţi luat viitorul şi bogăţiile. Dar acest lucru se va sfârşi mai devreme sau mai târziu”. Judecătoarea Kurişeva, bineînţeles, i-a respins apelul. A fost ziua unor multiple înfrângeri iar Volkov a anunţat că nu a existat altă soluţie decât să închidă reţeaua de birouri regionale ale Fundaţiei lui Navalnîi. Şase luni mai târziu, Rusia a interzis site-ul web *„Smart voting’,* iar Apple şi Google au eliminat aplicaţia din magazinele lor de descărcări.

* * *

Cu toate apelurile sale respinse şi poziţia Kremlinului neclintită, Navalnîi intra într-o nouă etapă dificilă, care avea să-i pună la încercare capacitatea de a rămâne relevant, precum şi capacitatea echipei sale de a menţine atenţia publicului asupra situaţiei sale, în condiţiile în care membrii ei activau aproape exclusiv din exil. O etapă care îi va da lui

Navalnîi timp să reflecteze asupra propriilor viziuni şi obiective politice, asupra viitorului Rusiei şi asupra lumii. Pentru a deschide acest nou capitol, Navalnîi s-a întors la rădăcinile sale, acelea de luptător anticorupţie.

în august 2021, cu puţin timp înainte să se împlinească un an de la otrăvirea sa, Navalnîi a publicat un articol de opinie în *The Guardian, Frankjurter Allgemeine Zeitung* şi *Le Monde,* în care le cerea liderilor mondiali să abordeze problema corupţiei. A început articolul cu ironia sa caracteristică, atribuind corupţiei meritul că l-a ajutat să supravieţuiască tentativei de asasinat.

„Când conducerea la nivelul cel mai înalt a unei ţări este preocupată de menţinerea unor reţele de crimă organizată şi delapidări, calitatea operaţiunilor sub acoperire are de suferit" a scris Navalnîi. „Un grup de agenţi FSB au aplicat agentul neurotoxic la fel de prost şi incompetent cum mi-au mers pe urme timp de trei ani şi jumătate. "

Dar apoi a trecut la dezbaterea serioasă a rolului corupţiei publice în unele dintre cele mai grave dezastre geopolitice din istoria modernă, aducând argumente credibile conform cărora eşecul coaliţiei conduse de SUA în Afganistan îşi avea rădăcinile în corupţia publică, şi că „Maidanul" din Ucraina — şi reacţia lui Puţin împotriva acestuia – îşi avea, la rândul lui, originile în corupţia guvernului condus de fostul preşedinte Viktor lanukovici.

Navalnîi propunea cinci paşi pentru a reuşi în confruntarea cu corupţia de stat. El a cerut să se stabilească o denumire oficială în cazul „ţărilor care încurajează corupţia" – astfel încât să se poată lua măsuri şi împotriva unui grup de state, nu doar guverne individuale. Al doilea pas ar fi „transparenţa for-ţată", astfel încât toate relaţiile de afaceri cu ţările considerate corupte să poată fi supuse controlului public.

> „Lucraţi pentru o companie de stat într-o ţară cu risc ridicat de corupţie şi doriţi să vă cumpăraţi o vilă pe Coasta de Azur? Bine, faceţi asta, dar ar trebui să ştiţi că toate

informaţiile despre tranzacţie vor fi disponibile public. Doriţi să faceţi afaceri cu un funcţionar din Minsk sau cu mătuşa unui guvernator rus? Nicio problemă, dar va trebui să publicaţi întreaga documentaţie a tranzacţiilor, şi nu veţi mai putea ascunde mita pe care o plătiţi prin acel reprezentant regional sau partener local".

în al treilea rând, Navalnîi spunea că persoanele foarte bogate care au beneficiat de pe urma corupţiei, în special oligarhii ruşi care au legături cu Puţin, trebuie să fie sancţionate. în al patrulea rând, a cerut o urmărire penală agresivă în conformitate cu legile existente, cum ar fi *Federal Corrupt Practicei Act* din SUA şi *Bribery Act* din Marea Britanic. Şi în al cincilea rând, a cerut crearea unui organism internaţional sau a unei comisii internaţionale care să ia măsuri împotriva foştilor funcţionari publici care se îmbogăţesc. „Mita legalizată este în floare, adeseori sub forma participării în consiliile de administraţie ale companiilor de stat" a mai spus Navalnîi.

Pentru a-şi creşte prezenţa în media internaţională, Navalnîi a acceptat să dea un interviu în scris lui Andrew E. Kramer, de la *New York Times,* şi i-a J trimis acestuia cincizeci şi patru de pagini de răspunsuri scrise de mână la întrebările sale. Pe parcursul acestei corespondenţe, el a descris dificultăţile traiului în colonia penitenciară, inclusiv faptul că era silit să urmărească canalele de televiziune ruseşti controlate de stat, timp de mai multe ore, în fiecare zi. Era convins că Puţin şi sistemul lui puteau fi învinşi doar dacă vor fi permise alegeri libere şi democrate. „Pot să afirm cu tărie şi fără un strop de îndoială: Da. Dacă am putea participa la alegeri, chiar şi fără bani sau resurse de informare, am putea învinge partidul lui Puţin, Rusia Unită", a scris el. „Programul nostru este mai bun, şi avem o perspectivă de viitor pentru Rusia, în timp de Puţin nu are aşa ceva".

Navalnîi a insistat că fondul de bază al Rusiei este unul democratic, un punct de vedere care nu este împărtăşit în mod obişnuit de mulţi ruşi care sunt gata să recunoască o

preferinţă istorică pentru conducătorii autoritari.

„Puţin nu este etern, nici fizic şi nici politic”, i-a mai scris Navalnîi lui Kramer. „Ceea ce este important este următorul lucru: regimul Puţin este un accident istoric, nu o fatalitate. A fost alegerea familiei corupte Elţîn. Mai devreme sau mai târziu, această greşeală va fi reparată şi Rusia va trece la o cale democratică şi europeană de dezvoltare. Pur şi simplu pentru că asta este ceea ce îşi doreşte poporul. ”

Navalnîi, desigur, s-a folosit de interviu ca să-l atace pe Puţin. „în mod evident noi trebuie să facem faţă unei persoane care şi-a pierdut minţile, Puţin. Un mincinos patologic, megaloman şi care suferă de mania persecuţiei”.

Navalnîi a repetat reproşul său referitor la sancţiunile occidentale care dăunează adesea multor cetăţeni ruşi obişnuiţi şi se concentrează excesiv pe funcţionarii guvernamentali de nivel mediu, în timp ce oligarhilor apropiaţi de Puţin le permit să împrăştie bani în Occident cu impunitate.

„Deocamdată, toate sancţiunile au fost adaptate pentru a evita aproape toţi membrii importanţi ai găştii de gangsteri a lui Puţin”, a scris el „Vreţi dovezi? Numiţi un răufăcător real care a avut de suferit. Avioanele, iahturile, miliardele de dolari din băncile occidentale – toate sunt la locul lor. ”

Dar chiar şi în timp ce Navalnîi părea că începe să se adapteze la încarcerarea sa, Kremlinul şi-a intensificat campania de presiune, arestând mai mulţi asociaţi ai săr şi deschizând noi cazuri juridice împotriva lui.

Navalnîi a răspuns cu sarcasmul caracteristic.

„Acel moment în care îi întrebi pe avocaţii veniţi în vizită: «Ei, cum stau lucrurile afară?», Şi ei: «Da, nimic; totul este la fel.» Apoi, după o pauză: «Ah, ar fi ceva.. .A fost deschis un nou dosar împotriva ta! Crearea unei comunităţi extremiste! Asta înseamnă până la 10 ani!»” a postat Navalnîi pe Instagram, la sfârşitul lunii septembrie 2021.

în total, a precizat atunci Navalnîi, avea patru noi cazuri în curs de soluţionare, cu sentinţe potenţiale totalizând douăzeci

şi trei de ani. „Ei pot, bineînţeles, să inventeze altceva, dar, totuşi, pedeapsa maximă penttu totalitatea sentinţelor nu este mai mare de 30 de ani”, a scris el, adăugând un emoji care face semn cu ochiul. „Aşa că nu vă faceţi griji, voi fi eliberat cel târziu în primăvara anului 2051”.

Unii dintre susţinătorii lui au sperat că Navalnîi va fi recompensat pentru curajul său de a se întoarce în Rusia cu Premiul Nobel pentru Pace. în schimb, comitetul de decernare i-a acordat această onoare lui Dmitri Muratov, editorul de ani de zile al revistei *Novaia Gazeta,* publicaţie rusească independentă, şi Măriei Ressa, o jurnalistă din Filipine. De la înfiinţarea *Novaia Gazeta,* în 1993, şase jurnalişti ai ziarului au fost ucişi din cauza activităţii lor. Unii dintre aliaţii lui Navalnîi s-au înfuriat, considerând că Muratov fâcuse prea multe compromisuri pentru a supravieţui în sistemul putinist. Navalnîi, însă, l-a felicitat şi a profitat de ocazie pentru a vorbi despre importanţa unei prese libere.

Pe data de 20 octombrie, Parlamentul European a anunţat că lui Navalnîi i se acordase Premiul Saharov pentru Libertatea de Gândire.

Deşi premiul îl cataloga pe Navalnîi drept disident, el şi-a exprimat recunoştinţa. Adresându-se Parlamentului şi membrilor acestuia, el a scris: „Vreau să-mi exprim (şi voi avea curajul să spun acest lucru nu doar în numele meu, ci şi în numele multor altora) mulţumiri pentru că aţi creat acest premiu şi pentru că i-aţi dat numele marelui meu compatriot. (...) Dedic premiul meu tuturor luptătorilor anti-corupţie din întreaga lume, de la jurnalişti la avocaţi, de la funcţionari (sunt unii şi acolo, da) şi deputaţi până la cei care ies în stradă pentru a susţine această luptă. Le doresc perseverenţă şi curaj chiar şi în cele mai înfricoşătoare momente.”

J

* * *

Pe măsură ce anul 2021 se apropia de sfârşit, lumea era

concentrată pe prezenţa ameninţătoare a armatei ruseşti la graniţa cu Ucraina. Navalnîi, care afla despre aceste evenimente în primul rând prin intermediul televiziunii ruse de stat, la care era obligat să se uite, a observat creşterea ostilităţii faţă de NATO şi Occident. „Televizorul din baraca noastră se luptă isteric toată ziua cu NATO. Pe fiecare canal se vorbeşte despre ameninţarea NATO. Puţin însuşi se vaită că NATO este la uşă şi n-are unde să se retragă."

La foarte multe niveluri, evoluţiile păreau absolut nebuneşti – dar şi pentru Navalnîi situaţia era exasperantă. El avertizase că, de ani de zile, Occidentul îl alinta pe Puţin şi pe acoliţii săi oligarhi. Când fiica sa a vorbit în faţa Parlamentului European, cu o săptămână înainte, răspunsul s-a rezumat la o grămadă de platitudini şi rugăminţi repetate pentru un spirit pragmatic.

Era evident că frustrările lui Navalnîi creşteau, iar mesajele sale deveneau acum acuzaţii dure nu doar la adresa lui Puţin, ci şi a oligarhului Roman Abramovici, care avea legături cu Puţin şi se afla în Marea Britanic, precum şi la adresa Uniunii Europene şi a Statelor Unite pentru că întreţin în mod ipocrit legături de afaceri şi alte relaţii cu elita Rusiei.

Abramovici, care deţinea celebra echipă de fotbal Chelsea, era cunoscut ca fiind unul dintre „portofelele lui Puţin" – pentru că îşi deschidea propriul carnet de cecuri pentru a acoperi costurile proiectelor preferate ale liderului rus. Ani de zile, Abramovici a negat aceste acuzaţii şi chiar a dat în judecată jurnaliştii care scriseseră despre legăturile sale cu Kremlinul. Dar în 2023, Greg Miller, de la *Washington Post,* a relatat cum o fundaţie care avea relaţii cu oligarhul rus plătise una dintre achiziţiile cele mai îndrăgite ale lui Puţin – un apartament în Tel Aviv, pe care acesta l-ar fi oferit cadou profesorului său de germană din vremea liceului, care locuia în Israel şi avea o pensie modestă.

Navalnîi nu a avut niciodată îndoieli cu privire la rolul lui Abramovici şi al altor oligarhi. Pe Twitter, el a descris modul în care Abramovici reuşise să obţină cetăţenia portugheză şi să-şi

cumpere totodată un nou Boeing 787 pentru 350 de milioane de dolari – o vânzare frumoasă pentru fabricantul american.

Abramovici reuşise să obţină cetăţenia — şi un paşaport UE — prin intermediul unui program pentru persoanele care susţin că au origini evreieşti sefarde, dar Navalnîi a ignorat acest fapt. El a presupus, în schimb, că Abramovici a mituit ca să obţină o nouă naţionalitate, deşi situaţia nu era nici pe departe atât de simplă, iar investigaţiile de până acum nu au găsit nicio dovadă de mită. „A reuşit în sfârşit să găsească o ţară în care poţi mitui şi să faci nişte plăţi legale şi mai puţin legale pentru a ajunge în U.E. şi NATO — de cealaltă parte a liniei de front a lui Puţin, cum ar veni”, a scris Navalnîi. El a descris cum Abramovici a făcut miliarde de dolari din privatizări de întreprinderi ruseşti şi din tranzacţii de răscumpărare. „Ei bine, «Portofelul lui Puţin» zboară cu un avion scump către o ţară NATO. Ce curaj din partea lui. Şi toată lumea este fericită. Puţin şi Abramovici fură de la buget şi investesc bani în Occident. Occidentul se sperie de atacul lui Puţin asupra Ucrainei, dar acordă cetăţenie oligarhului său de încredere. Oficialii portughezi cară valize cu bani. Economia Statelor Unite a încasat 350 de milioane de dolari. Prezentatorii TV laudă lupta lui Puţin împotriva NATO făcând spume la gură. Un ciclu perfect de ipocrizie şi corupţie.”

Anchetele sunt încă în desfăşurare pentru a afla cum a devenit Abramovici cetăţean portughez, dar rabinii din Portugalia şi Rusia care i-au susţinut cererea au negat orice ilegalitate. Oficialităţile portugheze au protestat că acuzele de corupţie ale lui Navalnîi la adresa ţării lor sunt inexacte şi răuvoitoare.

între timp, Abramovici a devenit, de asemenea, cetăţean al statului Israel, demonstrând că Portugalia nu era singurul aliat al SUA dispus să întindă covorul de bun-venit titanului afacerist apropiat al lui Puţin.

Punctul de vedere mai larg al lui Navalnîi, cum că naţiunile

occidentale erau mai mult decât fericite să acorde cetăţenie sau să vândă avioane unui aliat
[3] al lui Puţin, era încă valabil. Dar el ajunsese dincolo de fapte. Lipsa sa de acces la informaţii independente începuse să se facă simţită.

în decurs de două luni, Puţin s-a dovedit a fi mai rău chiar şi decât averti- zase vreodată Navalnîi, introducând tancuri în Ucraina şi dezlănţuind un război terestru la scară largă, în Europa secolului XXI.

Reacţiile de tipul „v-am spus eu" ale lui Navalnîi au început să curgă din abundenţă. Armata rusă s-a dovedit a fi mult mai slabă decât se aştepta oricine — golită de ani de corupţie care lăsaseră în urmă trupe slab echipate. Kremlinul a lansat o reprimare şi mai dură a libertăţii de exprimare, arestând nu numai personalităţi politice din opoziţie, dar şi cetăţeni obişnuiţi doar pentru că vorbeau în favoarea păcii. Prigojin, miliardarul pe care echipa lui Navalnîi îl acuza de presupusa otrăvire a prânzurilor şcolare, a preluat un rol central în război, lansându-şi gruparea de mercenari Wagner în lupta împotriva Ucrainei. În timp ce Navalnîi zăcea în închisoare, Prigojin, care fusese închis timp de aproape zece ani pentru jaf şi alte infracţiuni, a început să viziteze coloniile penitenciare pentru a recruta deţinuţi care să lupte în Ucraina, în schimbul acordării unei graţieri de către Puţin. Cu atenţia lumii deturnată, şi o ţară de 40 de milioane de locuitori sub atac, lui Navalnîi i-a fost tot mai greu să genereze interes pentru propria sa situaţie dificilă.

în martie 2022, el a fost condamnat într-un alt caz — de data aceasta acuzaţii false de fraudă — şi a mai primit încă nouă ani de închisoare. Judecătorul a dispus ca această pedeapsă să fie executată într-un penitenciar de maximă securitate, iar în iunie 2022, Navalnîi a fost transferat la IK-6, o colonie penitenciară din oraşul Melekovo, tot în regiunea Vladimir, dar mai departe, spre est.

Odată ajuns acolo, în IK-6, avocaţii săi susţin că fost plasat în repetate rânduri într-o carceră. Deşi regulamentele

penitenciare limitează asemenea tip de izolare brutală la cincisprezece zile, echipa lui Navalnîi a declarat că oficia**lii** închisorii adunau teancuri de acuzaţii de comportament necorespunzator, astfel încât, imediat ce era eliberat din carceră, putea fi găsit un alt motiv pentru a-l trimite înapoi.

Invazia pe scară largă a Rusiei în Ucraina i-a oferit lui Navalnîi şi echipei sale o oportunitate extraordinară de a putea influenţa opinia internaţională împotriva lui Puţin.

Dintr-odată, o mare parte a lumii a ajuns la o atitudine pe care Navalnîi o avusese de ani de zile. Aşa cum a spus preşedintele american Joe Biden, în

timpul un discurs ţinut la Varşovia, pe 26 martie 2022: „Pentru numele lui Dumnezeu, acest om nu poate rămâne la putere”.

Dar invazia a mărit foarte mult şi provocarea cu care familia şi echipa lui Navalnîi se confruntau în încercarea de a menţine conştientizarea publică cu privire la încarcerarea sa şi la abuzurile la care era supus în închisoare. Represiunea adversarilor politici de către regimul Putin, chiar şi presupusele încercări de otrăvire păleau acum în comparaţie cu crimele de război de care soldaţii ruşi au fost acuzaţi la Bucha şi în alte părţi din Ucraina.

În încercarea de a-l poziţiona pe Navalnîi ca un critic vehement al invaziei, el şi echipa sa s-au îndreptat către întrebarea – care a stârnit brusc un interes intens în capitalele din întreaga lume —, a modului în care ar putea arăta o Rusie postbelică. Din punct de vedere juridic şi politic, acest lucru a fost mult mai dificil şi potenţial periculos decât ar putea părea. Au apărut noi legi mult mai dure care au interzis orice critică la adresa armatei ruse sau a războiului, astfel încât orice declaraţie anti-război a lui Navalnîi risca noi urmăriri penale care puteau adăuga ani la sentinţa sa. Din punct de vedere politic, războiul stimulează în mod inevitabil unitatea naţională şi o cerere publică pentru susţinere loială, dacă nu pentru obiectivele conflictului, cel puţin pentru soldaţii care au fost trimişi să lupte.

în ciuda semnelor de nemulţumire publică faţă de campania de mobilizare militară din septembrie 2022 – care i-a făcut pe sute de mii de bărbaţi apţi de luptă să părăsească ţara — sondajele de opinie arătau că majoritatea ruşilor încă declară că susţin războiul.

Prin declaraţiile sale împotriva războiului — pe care Kremlinul îl numeşte „o operaţiune militară specială”, Navalnîi riscă să pară anti-patriot şi să se plaseze pe poziţii opuse cu publicul din Rusia, care încă mai speră că într-o zi ar putea să voteze pentru el. Peste toate acestea, compatrioţii lui Navalnîi din opoziţia politică rusă fie sunt în închisoare, la fel ca el, fie

nu mai sunt în Rusia. Iar cetăţenii care l-ar putea sprijini au fugit din ţară în număr mare, poate pentru a nu se mai întoarce niciodată.

în ciuda acestor riscuri şi obstacole, Navalnîi şi echipa lui n-au avut altă soluţie decât să încerce să mai capteze ceva din atenţia publică internaţională îndreptată spre Federaţia Rusă şi spre război.

Intr-un eseu de 2.135 de cuvinte publicat în *Washington Post,* Navalnîi a încercat să răspundă la întrebarea: „Cum poate arăta sfârşitul dezirabil şi realist al războiului criminal declanşat de Vladimir Putin împotriva Ucrainei?”

în articol, Navalnîi susţinea că puterile occidentale ar trebui nu doar să sprijine Ucraina să iasă victorioasă în apărarea teritoriului său suveran, ci ar trebui, de asemenea, să facă tot ce pot ca să se asigure că Navalnîi şi opoziţia ies victorioşi în războiul lor împotriva lui Puţin. „Problema Rusiei de după acest război ar trebui să devină problema centrală – şi nu doar un element printre altele — a celor care se străduiesc să obţină pacea" a scris el. „Niciun obiectiv pe termen lung nu poate fi atins dacă nu te asiguri că ai oprit sursa problemelor. Rusia trebuie să înceteze să mai fie un instigator al agresiunii şi al instabilităţii. Acest lucru se poate face şi ar trebui să fie văzut ca o victorie strategică în acest război."

Punctul central al eseului său, dacă exista un punct central, era ideea că, pentru a obţine pacea şi stabilitatea regională, Rusia trebuie să devină republică parlamentară, cu schimbări constituţionale care să limiteze autoritatea preşedinţiei care este mult prea puternică. Totuşi, acest punct central a fost uneori dificil de perceput. Articolul a divagat de la o temă la alta, încercând în cele din urmă să evite numeroase capcane, iară succes însă. Un argument prorusesc n-ar fi avut niciun ecou în Occident, un argument antirusesc i-ar fi înstrăinat pe compatrioţii săi de acasă. Navalnîi părea să încerce să sublinieze ideea preşedintelui francez, Emmanuel Macron, cum că Rusia trebuie învinsă nu însă şi umilită. Navalnîi a încercat să-i liniştească pe cititori cu privire la convingerea sa de bază că majoritatea ruşilor sunt buni, criticând în acelaşi timp Occidentul pentru că a interpretat şi gestionat greşit situaţia din Ucraina, lovind, în acelaşi timp, pe Puţin şi pe „toţi ruşii cu opinii imperiale". El a mai lansat un avertisment categoric referitor la faptul că o simplă înfrângere militară a Rusiei nu aduce automat schimbarea politică necesară sau stabilitatea pe termen lung atât de dorită.

„Este uşor de prevăzut că, până şi în cazul unei înfrângeri

militare dureroase, Puţin va continua să declare că a pierdut nu în faţa Ucrainei, ci în faţa «coaliţiei vestice şi NATO», a căror agresiune a fost declanşată pentru a nimici Rusia.

Mai departe, recurgând la obişnuitul său repertoriu postmodern de simboluri naţionale – de la icoane la steaguri roşii, de la Dostoievski la balet — el se jură că va crea o armată şi arme de o asemenea putere încât Occidentul va regreta ziua în care ne-a sfidat, iar onoarea marilor noştri strămoşi va fi răzbunată. Şi atunci vom asista la un nou ciclu de război hibrid şi provocări, care, în cele din urmă, vor escalada în noi războaie."

Navalnîi a insistat şi asupra faptului că mulţi ruşi sunt îngrijoraţi de violenţa teribilă care se abate asupra ucrainenilor.

„Da, propaganda şi spălarea creierului au un efect. Cu toate acestea însă, putem spune cu certitudine că majoritatea locuitorilor din marile oraşe, cum ar fi Moscova şi Sankt-Petersburg, precum şi tinerii alegători, critică războiul şi isteria imperială. Oroarea suferinţei ucrainenilor şi uciderea brutală a nevinovaţilor rezonează în sufletele acestor votanţi."

Dar articolul nu era celebra „Scrisoare din închisoarea Birmingham"[39] şi nu încerca să-i convingă pe ruşi să-şi facă dreptate. Era o polemică împotriva lui Putin. O pledoarie pentru ca Occidentul să ajute Rusia să dea ceasul înapoi, la zilele de după prăbuşirea Uniunii Sovietice, pentru ca ţara să aleagă o altă formă de guvernare, iară o preşedinţie executivă puternică.

39„Letter from Birmingham Jail" este o scrisoare deschisă, scrisă de Martin Luther King Jr. pe 16 aprilie 1963. Mesajul ei este că oamenii au responsabilitatea morală de a distruge legile greşite şi de a acţiona mai degrabă nemijlocit, decât să aştepte eventual o veşnicie, până când justiţia să-şi focă datoria (n. *trad.)*

„Rusia are nevoie de o republică parlamentară”, a scris Navalnîi. „Aceasta este singura cale de a opri ciclul nesfârşit al autoritarismului imperial”. A continuat apoi să aducă argumente care aparent îi confirmă teza dar care sunt inexacte din punct de vedere istoric. El susţine că vecinii Rusiei care au ales modelul de republică parlamentară (statele baltice) au prosperat, în timp ce cei care au ales modelul prezidenţial parlamentar (Ucraina, Moldova şi Georgia) „s-au confruntat cu o instabilitate permanentă şi au făcut puţine progrese”.

„Cei care au ales o putere prezidenţială puternică (Rusia, Belarus şi republicile din Asia Centrală) au cedat în faţa unui autoritarism rigid, cele mai multe fiind permanent angajate în conflicte militare cu vecinii, visând cu ochii deschişi la propriile lor mici imperii” a mai spus el.

De fapt, aceste ţări au luat-o pe diverse căi. Lituania are un sistem semi-pre- zidenţial, nu chiar la fel ca vecinii săi Letonia şi Estonia. Moldova, între timp, are un sistem parlamentar care oferă puţină autoritate reală preşedintelui său.

O greşeală şi mai mare în argumentaţia lui Navalnîi a fost presupunerea sa că Occidentul putea exercita o mare influenţă asupra viitoarelor alegeri din Rusia. Iar afirmaţia sa conform căreia „democraţia parlamentară este o alternativă raţională şi dezirabilă pentru multe dintre facţiunile politice din jurul lui Puţin” părea mai degrabă o aspiraţie decât o constatare bazată pe realitate. „Democraţia parlamentară le oferă posibilitatea de a-şi menţine influenţa şi de a lupta pentru putere, asigurându-se în acelaşi timp că nu sunt distruşi de un grup mai agresiv” a scris Navalnîi.

De fapt, odată cu sancţiunile occidentale intrate în vigoare, mulţi membri ai elitei ruseşti par destul de dornici ca Rusia să redevină o cleptocraţie oligarhică relativ stabilă – acuzată acasă de corupţie şi cu un sistem judiciar măsluit, dar fără atrocităţi în străinătate.

În ciuda acestor defecte, articolul lui Navalnîi a inclus câteva perspective relevante din interior asupra războiului

Rusiei în Ucraina, utile cititorilor occidentali care încearcă să înţeleagă cum s-a ajuns aici:

> În primul rând, gelozia faţă de Ucraina şi faţă de posibilele sale succese este o caracteristică a puterii post-sovietice din Rusia; a fost, de asemenea, o caracteristică a lui Boris Elţîn. începând însă cu guvernarea lui Puţin, şi mai ales după Revoluţia Portocalie[40] declanşată în 2004, ura faţă de opţiunea europeană **a** Ucrainei şi dorinţa ca aceasta să ajungă un stat eşuat au devenit o obsesie de durată nu numai pentru Puţin, dar şi pentru toţi politicienii din generaţia sa.

Din cauza unei cronologii nefericite, pe care nici avocaţii săi şi nici editorii de la Washington Post n-au putut s-o anticipeze, articolul lui Navalnîi a fost publicat pe 30 septembrie 2022 — ziua când Puţin a ţinut un discurs în care a anunţat intenţia sa de a anexa patru regiuni ucrainene: Doneţk, Lugansk, Herson şi Zaporojia.

Articolul de opinie al lui Navalnîi a avut impact mic şi a generat puţine discuţii publice. În timp ce Puţin plănuia cu neruşinare să redeseneze graniţele Europei, a existat puţină lăţime de bandă pentru a lua în considerare viitorul Rusiei.

Pe 17 ianuarie 2023 – când se împlineau doi ani de la încarcerarea sa – susţinătorii lui Navalnîi au anunţat o nouă campanie de eliberare a acestuia. Nu existau însă motive să spere sau să creadă că vor reuşi. Daşa, fiica lui Navalnîi, a apărut într-o înregistrare video şi a cerut eliberarea sa, prezentân- du-l însă ca pe o victimă mai degrabă a declaraţiilor sale anti-război decât a deceniilor în care l-a criticat pe Puţin.

„Desigur, adevăratul motiv pentru care tata se află într-o

40Revoluţia Portocalie reprezintă o serie de proteste, blocade şi greve generale la nivel naţional în Ucraina, organizate de susţinătorii candidatului la preşedinţie Viktor luşcenko după publicarea rezultatelor alegerilor prezidenţiale din noiembrie 2004. (n. *trad.)*

carceră sunt declaraţiile sale împotriva războiului. Acum îl chinuie şi îl privează de orice legătură cu lumea exterioară pentru a-l reduce la tăcere”, a declarat Navalnaia. „Dar tatăl meu nu se teme şi nu se va opri din luptă. Tatăl meu este un om nevinovat şi merită să fie liber.”

J

La rândul său, Navalnîi a postat un mesaj în legătură cu împlinirea celor doi ani de încarcerare. „Au trecut exact doi ani de când m-am întors în Rusia. Am petrecut aceşti doi ani în închisoare. Când scrii o postare ca aceasta, trebuie să te întrebi: Câte astfel de postări va mai trebui să mai scrii? Viaţa şi evenimentele din jurul nostru ne fac să răspundem: Oricât de multe va fi nevoie. Patria noastră nefericită şi epuizată are nevoie să fie salvată. A fost jefuită, rănită, târâtă într-un război agresiv şi transformată într-o închisoare condusă de cei mai lipsiţi de scrupule ticăloşi.”

Salvarea patriei, însă, trebuia să mai aştepte. Principala misiune a lui Navalnîi era să supravieţuiască — cel puţin până la sfârşitul războiului – şi să spere că Puţin nu va câştiga.

-11-
ULTIMUL CUVÂNT

„Acesta este principalul lucru în politică – oameni care se adună şi stau împreună undeva.”

Alexey Navalnîi, Barnaul, 20 martie, 2017

Alexei Navalnîi şi Leonid Volkov, prietenul şi principalul său strateg de campanie, se plimbau pe strada Molodejnaia din oraşul siberian Barnaul. Mormane de zăpadă murdară se aliniau pe stradă. Era 20 martie 2017, iar ei se aflau în oraş pentru a deschide un sediu local în vederea lansării campaniei lui Navalnîi împotriva lui Puţin, în cursa pentru alegerile prezidenţiale din 2018.

Navalnîi, îmbrăcat într-o scurtă albastră şi un fular strâns înfăşurat în jurul gâtului, s-a oprit să dea mâna cu o femeie mai în vârstă care avea pe cap o căciulă galbenă şi cu un bărbat cu şapcă şi o barbă lungă şi albă. în ciuda temperaturilor negative, Navalnîi nu purta nimic pe cap. Deodată, în timp ce se îndepărta de cei doi, un bărbat într-o jachetă neagră l-a împroşcat în faţă cu un lichid verde strălucitor, apoi a luat-o la fugă pe stradă şi a sărit într-un Nissan Qashqai care îl aştepta.

Şi alte personalităţi ale opoziţiei politice din Rusia s-au confruntat cu astfel de atacuri, numite „zelyonka”, sau „vopsea verde strălucitoare”. Lichidul, un antiseptic obişnuit, pătează pielea şi îndepărtarea lui poate dura mai mult de o săptămână. Agresorul a scăpat iar Volkov a raportat ulterior că maşina cu care fugise a fost urmărită până în parcarea clădirii

administraţiei regionale.

Navalnîi a postat repede un videoclip în care glumeşte pe seama noii sale asemănări cu Shrek, sau cu Hulk, sau cu personajul principal din filmul *The Mask.* „Poate că la Kremlin se gândesc că nu voi face înregistrări video cu o faţă verde”, a spus el. „Bineînţeles că le voi face, pentru că şi mai mulţi

oameni le vor urmări acum, iar ei cu siguranţă nu mă vor opri.”,, Faţa mea de un verde şic se asortează perfect cu interiorul sediului nostru”, a spus el, stând în faţa unui perete colorat. „Mă îngrijorează puţin dinţii: şi ei sunt verzi! Sper că vor deveni din nou albi.”

Navalnîi şi echipa sa închiriaseră un spaţiu de conferinţe într-un hotel din apropiere, pentru a se întâlni cu voluntarii locali, dar proprietarii hotelului au refuzat să permită adunarea. Aceştia au spus că spaţiul nu putea găzdui atât de mulţi oameni – dar presiunea politică, frica sau ambele păreau nişte explicaţii mult mai logice.

Atunci, Navalnîi s-a întâlnit cu susţinătorii săi afară, în frig. Având acum faţa şi mâinile într-o nuanţă mai palidă de verde, dar mai uniform răspândită, el s-a urcat pe o grămadă de zăpadă pentru a se adresa mulţimii. „Acest guvern a extras petrol şi gaze în valoare de 3 mii de miliarde de dolari şi tot nu poate da oamenilor salarii [lunare] de 500 de dolari”, a spus el. „Nimic bun nu va ieşi vreodată din asta. ”

3

Creşterea salariului minim din Rusia a fost unul dintre punctele platformei prezidenţiale a lui Navalnîi, iar acesta a vorbit despre provocările cu care se confruntă cetăţenii ruşi pentru a face faţă costurilor tot mai mari ale utilităţilor casnice. De asemenea, el şi-a îndemnat adepţii să nu se teamă să se adune la mitinguri.

„Acesta este principalul lucru în politică — oameni care se adună şi stau împreună undeva”, a spus Navalnîi. „Asta este cea mai mare ameninţare care există pentru acest guvern.”

Navalnîi şi Volkov îşi construiau în mod agresiv campania, chiar dacă, din punct de vedere tehnic, Navalnîi nu avea voie să candideze din cauza condamnării sale penale în cazul Kirovles[41].

41În 2 013, Naval nîi a fost găsit vin ovat pen tru det ur narea în 2009 a ap roximat iv 400.000 de euro în detrimentul societăţii publice de exploatări forestiere Kirovles şi a fost condamnat la o pedeapsă de cinci ani de închisoare cu suspendare. (în. *trad.)*

Condamnarea sa iniţială fusese invalidată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg care constatase că el şi prietenul şi colegul său, Piotr Ofiţerov, fuseseră nefondat judecaţi şi declaraţi vinovaţi, ei nefa- când altceva decât să efectueze tranzacţii comerciale obişnuite.

3 3

Curtea Supremă a anulat verdictul şi a trimis cazul înapoi la Kirov, pentru rejudecare. În februarie 2017, tribunalul din Kirov l-a condamnat pe Navalnîi din nou, fără nicio probă nouă şi a impus o nouă condamnare de cinci ani de închisoare cu suspendare.

Victoria lui Navalnîi la Strasbourg i-a oferit Rusiei o nouă şansă de a-i interzice să candideze.

Navalnîi a profitat de atacul *zelyonka* pentru a-şi face publicitate şi pentru a strânge fonduri, transformându-şi noua înfăţişare într-un *meme* popular pe internet. Susţinătorii au postat fotografii cu feţele pictate în verde.

întors la Moscova, la şase zile de la incidentul de la Barnaul, Navalnîi a fost arestat în timp ce sosea la un miting de protest pe care îl convocase pentru a stârni furia împotriva premierului Dmitri Medvedev. Nu trecuse nicio lună de la lansarea videoclipului *Dont Caii Him Dimon,* în care erau prezentate imagini cu proprietăţile extravagante care ar fi aparţinut lui Medvedev. Mii de oameni au venit la Moscova şi în oraşele din întreaga ţară. Sute de persoane au fost arestate.

După arestarea sa, protestatarii au încercat să oprească duba de poliţie în care se afla. „Băieţi, sunt bine”, a scris el pe Twitter, îndemnându-i să continue protestul mărşăluind de-a lungul străzii Tverskaia, în centrul capitalei. Unii protestatari sosiseră cu feţele vopsite în verde. Alţii aveau cu ei răţuşte galbene de cauciuc, o aluzie la „casa răţuştelor” prezentată în film, în mijlocul unui lac de pe una dintre proprietăţile lui Medvedev.

Pe lângă arestarea lui Navalnîi, poliţia a percheziţionat birourile Fundaţiei Anticorupţie şi a reţinut angajaţii care transmiteau în direct protestul.

La o lună după protest, pe 27 aprilie, Navalnîi a fost atacat din nou cu vopsea verde strălucitoare, de data aceasta în apropierea biroului său din Moscova. înregistrarea unei camere de supraveghere arată un bărbat care se apropie chiar în momentul în care Navalny se urca într-o maşină care îl aştepta, aruncându-i lichidul în faţă şi luând-o la fugă. Navalnîi s-a încovoiat, având pe faţă o grimasă de durere.

Paramedicii veniţi la faţa locului i-au bandajat capul, acoperindu-i şi ochiul drept. El a postat din nou o poză cu colegii lui, dar de data asta nu-i mai ardea de glume. Era rânit. Doctorii l-au diagnosticat cu arsuri provocate de o substanţă chimică. „Pare comic, dar ochiul mă doare ca dracu" a spus Navalnîi.

La începutul lui mai, Navalnîi a declarat că a fost sfătuit să se opereze la ochi la o clinică de specialitate din străinătate. Surse de presă pro-Kremlin au relatat că Serviciul Federal de Penitenciare i-a reamintit că nu avea voie să călătorească în afara ţării din cauza condamnărilor sale penale cu suspendare. în mod ciudat, însă, în aceeaşi zi, Navalnîi a relatat că a primit un telefon de la oficialii închisorii care îi spuneau că poate veni să-şi ridice paşaportul. El a crezut că era o glumă, dar, de fapt, paşaportul îl aştepta. Vădim Kobzev, avocatul lui, a declarat că Navalnîi intenţiona să plece în străinătate pentru o intervenţie chirurgicală, în ciuda avertismentului că acest lucru reprezenta o încălcare a termenilor sentinţei sale cu suspendare

Peste câteva zile, el şi soţia sa, lulia, erau îmbarcaţi într-un avion spre Barcelona. Life News, postul de televiziune conectat la Kremlin, a postat fotografii, spunând că fuseseră trimise de un „cetăţean jurnalist". Navalnîi stătea pe locul de la fereastră, purtând un tricou roz. lulia era lângă el. Amândoi erau concentraţi pe telefoanele lor mobile. Programarea la spital a lui Navalnîi a coincis cu sărbătorile din Rusia, când cei doi plecau adesea în vacanţă. Pe 9 mai, în timp ce Rusia sărbătorea Ziua Victoriei — triumful Uniunii Sovietice asupra

Germaniei naziste — Navalnîi a postat pe Instagram, din Spania, anunţând că suferise o operaţie la ochi, dar că medicii i-au spus că va mai dura câteva luni pentru ca vederea să i se refacă. El a postat o fotografie în care apare cu ochiul drept însângerat, dar părea să fie bine dispus. „Când i-am rugat să-mi facă o radiografie sau o termografie, m-au refuzat categoric. O altă manifestare a rusofobiei. ”

Ar fi o prostie şi o naivitate să nu ne dăm seama că înapoierea paşaportului arăta dorinţa Kremlinului ca Navalnîi să renunţe şi să rămână în străinătate.

Dacă se întorcea, o călătorie neautorizată ar fi fost o justificare legală de a-i transforma sentinţa cu suspendare într-una cu executare.

Moskovsky Komsomolets, citând surse anonime, raportase că Navalnîi apelase direct la Kremlin pentru a obţine permisiunea de a călători în străinătate. Iar Volkov a refuzat iniţial să comenteze atunci când jurnaliştii i-au cerut să spună dacă informaţia unei agenţii de ştiri guvernamentale era corectă şi dacă Navalnîi părăsise ţara. Volkov a susţinut că nu ştia unde se afla Navalnîi, o afirmaţie câtuşi de puţin credibilă.

* * *

Astfel de incidente, în care regimul rus a părut în mod inexplicabil că devine mai înţelegător – după ce mai mult decât sigur că fusese în spatele atacului — au alimentat teoriile conspiraţiei conform cărora Navalnîi este de fapt un agent al Kremlinului, parte a interminabilului teatru Kabuki[42] al politicii ruseşti.

în conversaţiile sale cu Navalnîi, pe care le-a transformat

42Kabuki este unul dintre cele trei mari stiluri de teatru japonez alături de noh şi bun- raku. A apărut în perioada Edo la începutul secolului al XVIl-lea. Iniţial, atât bărbaţii, cât şi femeile au jucat în piese de teatru Kabuki. Ulterior, doar actorii de sex masculin au mai jucat piesele, tradiţie care a rămas până în prezent, (n. *red)*

într-o carte, Adam Michnik, istoricul polonez, a făcut o paralelă cu încercările din Polonia de a-l expune pe Lech Walşsa, liderul Solidarităţii, drept un agent al Serviciului de Securitate.

„în Rusia, veţi avea radicali care vor susţine că Navalnîi este un proiect al Kremlinului, fie din cauza propriei lor prostii, fie doar pentru a-şi umple buzunarele", a declarat Michnik. „Sunt mulţi care spun asta", a răspuns Navalnîi.

în aceeaşi conversaţie, care a avut loc în 2015, Navalnîi a precizat că lucra la formarea unui partid politic împreună cu Mihail Kasianov, fost prim-mi- nistru sub conducerea lui Puţin, timp de aproape patru ani, din mai 2000 până în februarie 2004. În 2015, Kasianov devenise lider al Partidului Libertăţii Poporului, PARNAS, alături de Boris Nemţov, şi existau speranţe ca forţele democratice, încă separate la acea vreme în Rusia, ar fi putut să se unească la timp pentru alegerile pentru Duma de Stat, care urmau să aibă loc în septembrie 2016.

În perioada negocierilor cu Kasianov, Navalnîi era liderul organizaţiei Partidul Progresului, un nume pe care el şi Vblkov îl stabiliseră, după ce autorităţile electorale refuzaseră să înregistreze Partidul Alianţa Poporului pe motivul că ar fi existat deja un alt partid cu acelaşi nume. Vblkov înfiinţase Alianţa Poporului în 2012, dar Navalnîi s-a abţinut iniţial să se alăture, convins fiind că autorităţile ar fi ucis partidul dacâ el ar fi fost asociat în mod oficial cu acesta.

„Alianţa Poporului este partidul meu" a declarat Navalnîi la un congres al partidului, din decembrie 2012. El a explicat însă că nu adera în mod oficial, invocând anchetele poliţiei care se desfăşurau împotriva sa precum şi procesele intentate în care era acuzat.

Un an mai târziu, după ce candidatura sa la funcţia de primar al Moscovei a eşuat, Navalnîi a fost de acord să devină liderul Alianţei Poporului, care în februarie 2014 a devenit Partidul Progresului.

La începutul lui 2014, Kremlinul era concentrat pe unul

dintre cele mai îndrăgite proiecte ale lui Puţin – Jocurile Olimpice de iarnă de la Soci. Celălalt obiectiv al său era situaţia politică volatilă din Ucraina vecină, unde demonstranţii pro-democraţie ocupaseră *Maidan Nezalejnosti* (Piaţa Independenţei) din centrul capitalei Ucrainei. Revoluţia portocalie din Ucraina (2003 — 2004) declanşase panică la Moscova, dar de data aceasta era mai rău.

Iniţial, demonstraţiile de pe Maidan au reprezentat un protest împotriva deciziei preşedintelui de atunci, Viktor lanukovici, sub presiunea Rusiei, de a nu semna Acordul de Asociere al Ucrainei la UE, la Vilnius, la 13 noiembrie 2013.

lanukovici promisese iniţial că va semna aceste acorduri, iar refuzul său de a face acest lucru i-a făcut pe mulţi ucraineni să se simtă complet trădaţi. Protestele, însă, s-au transformat într-o forţă de neoprit, după ce poliţia ucraineană, acţionând la ordinele preşedintelui, a bătut cu sălbăticie pe unii dintre tinerii demonstranţi adunaţi pe Maidan. Aceste violenţe au determinat mii de alte persoane care nu fuseseră până atunci motivate să iasă cu furie în stradă.

Navalnîi, la rândul său, a început anul 2014 prin publicarea unei anchete în legătură cu depăşirile de costuri şi corupţia legate de Jocurile Olimpice de la Soci, care a costat Rusia peste 45 de miliarde de dolari. El şi echipa sa au creat un site interactiv, *sochi.fbk.info,* care prezenta sumele uriaşe de bani ale contribuabililor vărsate în proiecte care nu aveau cum să acopere cheltuielile. Site-ul a descris, de asemenea, modul în care corporaţiile controlate de stat, inclusiv Gazprom şi Căile Ferate Ruse, au fost forţate să preia proiecte uriaşe legate de Jocurile Olimpice, care au dus, mai mult ca sigur, la pierderi pentru contribuabili şi acţionari. La rândul lor, oligarhii fuseseră presaţi să dea bani, dar mulţi dintre ei au coordonat proiecte folosind bani împrumutaţi de Vneşeconombank, deţinută de guvern.

„Toţi marii investitori privaţi – miliardarii Vladimir Potanin, Oleg Deripaska şi Viktor Vekselberg — au primit finanţări

substanţiale de la Vneşeconombank, atingând 90 la sută din costurile realizării unui proiect.”, a concluzionat ancheta lui Navalnîi.

„Din 20 de împrumuturi în valoare de 7,6 miliarde de dolari, nouă împrumuturi în valoare de 5,8 miliarde de dolari trebuie restructurate. Potrivit ziarului de afaceri *Vedomosti,* aceste proiecte sunt neprofitabile, împrumuturile fiind nerecuperabile fără sprijin suplimentar.”

Când a adus în centrul atenţiei corupţia legată de Jocurile Olimpice, Navalnîi a trebuit să ţină cont de faptul că găzduirea Jocurilor era o chestiune de mândrie naţională şi că mulţi alegători ruşi erau entuziasmaţi de acest lucru. „Suntem mândri că Soci găzduieşte Jocurile Olimpice de iarnă”, a postat Fundaţia Anticorupţie pe pagina principală a site-ului. „Un eveniment sportiv unic pentru toată lumea. Cu toate acestea, oficialii au transformat Jocurile Olimpice într-o sursă de venit pentru ei. Fundaţia Anticorupţie dovedeşte cu cifre şi fapte acest lucru. Aflaţi cine a încasat bani la cele mai costisitoare jocuri olimpice din toate timpurile.”

Pe 22 februarie 2014, în timp ce jocurile erau încă în desfăşurare, protestele de la Krev au devenit violente. Poliţia a împuşcat şi a ucis peste o sută de demonstranţi, lanukovici a fugit din capitală, abandonându-şi preşedinţia şi a căutat adăpost în Rusia – o mişcare laşă care contrastează puternic cu decizia preşedintelui Volodimir Zelensky, opt ani mai târziu, de a rămâne la Kiev chiar şi atunci când armata rusă i-a invadat ţara şi naţiunile occidentale se oferiseră să-l evacueze. La câteva zile de la fuga lui lanukovici, Puţin a ordonat invazia şi anexarea Crimeei, iar Rusia a început să alimenteze un război separatist în partea estică a regiunii ucrainene Donbas. Aceste evenimente, care aveau să implice Rusia în conflicte militare pentru următorii ani, au redus şi mai mult toleranţa deja infimă a Kremlinului faţă de disidenţa politică.

în primăvara anului 2014, autorităţile ruse au deschis, de asemenea, un dosar penal împotriva lui Vladimir Aşurkov, fostul director executiv al Alfa Group, care renunţase la cariera

sa corporatistă profitabilă pentru a se angaja cu normă întreagă pe postul de director executiv al Fundaţiei Anticorupţie. Aşurkov şi partenera sa, Alexandrina Markvo, au părăsit Rusia şi au plecat în Marea Britanie la scurt timp după ce el a primit o citaţie din partea Comitetului de investigaţii, fiind acuzat de deturnarea unor sume de bani: era vorba de o strângere de fonduri iniţiată de Aşurkov pentru campania lui Navalnîi de la alegerile locale pentru primăria Moscovei. Cuplul a depus o cerere de azil politic, care le-a fost acordat în anul următor. Deja în 2015, politicienii din opoziţie – şi susţinătorii acestora – se aflau sub o presiune puternică.

Pe 27 februarie, Boris Nemţov a fost asasinat pe un pod din apropierea Kremlinului. Cu câteva luni înainte, Nemţov publicase propriul său raport privind corupţia din jurul Jocurilor Olimpice de la Soci. împreună cu un alt politician din opoziţie, Leonid Martiniuk, Nemţov a susţinut că la Soci fuseseră furate sume între 25 şi 30 de miliarde de dolari.

Un asasin l-a împuşcat pe Nemţov, în vârstă de 55 de ani, de şase ori în spate, în timp ce traversa podul împreună cu prietena sa, Anna Duriţka, foto- model şi finalistă a concursului Miss Ucraina Univers, 2018.

La acea vreme, Navalnîi era în arest la domiciliu şi a aflat vestea a doua zi. A fost distrus.

„Sunt atât de şocat încât mi-e greu să-mi găsesc cuvintele”, a scris el pe blogul său. „Boris a venit aici să mă viziteze acum câteva zile, a fost ca de obicei energic, vesel, plin de planuri. I-a fermecat pe poliţişti, a stat de vorbă cu ei, bine dispus, le-a explicat cum era în interesul lor să susţină revendicările marşului de primăvară, a împărţit broşuri cu raportul său. Nici nu-mi pot imagina să nu-l mai văd. Este o tragedie şi o pierdere teribilă pentru noi toţi; Boria a fost o persoană decentă”, a scris Navalnîi, folosind un apelativ afectuos pentru Nemţov. „Un politician mare, autentic şi o persoană decentă... acest lucru nu este obişnuit. Cele mai sincere condoleanţe familiei, rudelor şi prietenilor săi, şi, de fapt, tuturor. Am pierdut cu

adevărat ceva ce nu poate fi înlocuit.” Navalnîi a adăugat că nu va specula în legătură cu crima, dar şi-a exprimat dorinţa de a-i aduce un ultim omagiu. „Sper că îmi vor da ocazia de a ajunge să-mi iau rămas-bun de la Boris.”

După câteva ore, Navalnîi s-a simţit obligat să mai facă un comentariu; „Serviciile de securitate ruseşti trebuie să fi ştiut – imediat — cine l-a ucis pe Nemţov. Am simţit că e important să fac această scurtă remarcă, acum, câtă vreme ancheta este în plină derulare”. „De fapt, este exclus ca Boris Nemţov să nu fi fost sub supraveghere noaptea trecută.”, a scris Navalnîi.

El se întâlnise cu Nemţov la sfârşitul lunii ianuarie, când discutaseră şi căzuseră de acord să organizeze o demonstraţie, pe 1 martie, pentru a protesta împotriva intervenţiei militare a Rusiei în Ucraina. întâlnirea a fost ţinută în secret, dar, la scurt timp după aceea, un jurnalist de laTass l-a sunat pe Nemţov somându-l să-i spună ce convenise cu Navalnîi.

„Organizatorii principali ai marilor demonstraţii ale opoziţiei se află întotdeauna sub supraveghere, cu o zi înainte. Asta fiind valabil şi în cazul celor care, în mod obişnuit, nu sunt supravegheaţi” a scris Navalnîi. „Boris a fost exact asta, un organizator-cheie. Se poate vedea cu uşurinţă, atât din ultimele sale înregistrări, cât şi din apariţiile sale publice. Şi, bineînţeles, am văzut cu toţii, de mai multe ori, materialele operaţionale (filmări, interceptări telefonice) legate de Nemţov, care arată cât de strâns a fost supravegheat.” „Din propria mea experienţă, este imposibil ca noaptea trecută să se fi îndreptat spre Kremlin fără priviri indiscrete ”, a concluzionat Navalnîi.

în cele din urmă, cinci bărbaţi ceceni au fost condamnaţi pentru uciderea lui Nemţov, în ceea ce se presupune că fusese un asasinat la comandă, dar nu s-a stabilit niciodată la comanda cui se acţionase. Nu cu mult timp în urmă, Nemţov avertizase în mod public în legătură cu liderul cecen, Ramzan Kadîrov, şi despre modul în care acesta adunase o armată personală.

Una dintre teorii a fost că Ramzan Kadîrov ordonase uciderea, fie pentru a scăpa de o voce critică supărătoare, fie ca un serviciu adus lui Puţin. O altă teorie susţinea că liderul cecen, aflat într-o rivalitate permanentă cu serviciile speciale din Moscova, a vrut să le arate că este de neatins.

Marşul de protest care ar fi avut ca scop denunţarea intervenţiei militare a Rusiei în Ucraina a devenit, în schimb, o procesiune de doliu. Susţinătorii au lăsat grămezi de flori pe podul pe care Nemţov fusese ucis.

Asasinarea lui Nemţov a marcat încălcarea unei linii roşii în politica rusă, pe care Navalnîi trebuie s-o fi recunoscut ca fiind un moment de cumpănă. Politicienii ruşi care cădeau în dizgraţie sau se alăturau opoziţiei erau frecvent închişi şi hărţuiri, dar nu fuseseră niciodată asasinaţi.

în iulie 2015, guvernul rus l-aluat în vizor pe Boris Zimin, protectorul de ani de zile al lui Navalnîi, şi pe tatăl acestuia, Dmitri Zimin. Fundaţia caritabilă a acestora, numită Dynasty, care finanţase numeroase proiecte ştiinţifice şi educaţionale, a fost declarată „agent străin”, în conformitate cu legea din 2012, menită să sancţioneze organizaţiile care primeau fonduri din străinătate. În cazul familiei Zimin, Dynasty oferise finanţare pentru numeroase proiecte ruseşti valoroase, iar banii proveneau din activitatea lui Dmitri Zimin în domeniul telecomunicaţiilor din Rusia. Autorităţile au declarat că legea se aplică şi în cazul lor, deoarece conturile în care se aflau banii Fundaţiei Dynasty erau situate în străinătate.

Boris Zimin locuia deja în afara Rusiei, iar Dmitri Zimin părăsise ţara cu o lună înainte. în loc să accepte această etichetă jignitoare, ei pur şi simplu au închis fundaţia. Eforturile lui Navalnîi de a forma o coaliţie democratică cu J

Kasianov, fostul prim-ministru, au eşuat la începutul lui 2016.

Au existat numeroase şi previzibile dezacorduri privind candidaţii şi locurile pe listele de partid. Un alt factor important l-a constituit un documentar de investigaţie difuzat de NTV, canalul conectat la Kremlin, care obţinuse înregistrări

video, făcute în secret, cu Kasianov şi Natalia Pelevina, membră în consiliu general al PARNAS, şi în acelaşi timp amanta lui Kasianov.

Documentarul conţinea scene intime în care apărea Kasianov — care era căsătorit –, în pat cu Pelevina. Dar adevăiatele daune politice au fost provocate de conversaţiile înregistrate pe ascuns, în care aceştia îi criticau pe alţi lideri ai opoziţiei, inclusiv pe Navalnîi. În filmare, Pelevina îl descria pe Navalnîi ca fiind „de rahat", atât ca persoană, cât şi ca politician, dar amândoi recunoşteau necesitatea de a lucra cu el datorită atracţiei sale mediatice. De asemenea, Pelevina şi-a bătut joc de Ilia laşin numindu-l „o bestie", „un gunoi total" şi „fără principii". *Komsomolskaia Pravda,* care a comentat materialul NTV, a remarcat că „solidaritatea ostentativă şi unitatea arătată în public la întâlniri şi evenimente cu Navalnîi s-au dovedit a fi pure minciuni".

Dezvăluirile NTV au fost evident catastrofale. laşin, pe atunci vicepreşedinte al PARNAS, a cerut înlăturarea numelui lui Kasianov de pe primul loc pe lista de candidaţi ai coaliţiei pentru alegerile pentru Duma din septembrie 2016. Volkov şi alţii au fost de acord şi au cerut ca el să concureze în cadrul unor alegeri primare alături de alţi concurenţi.

în cele din urmă, ruptura a fost totuşi mult prea mare. La sfârşitul lunii aprilie 2016, Navalnîi şi Vladimir Milov, încă preşedinte al *Democratic Choice,* au decis să se despartă de Kasianov. Cam în aceeaşi perioadă, teoriile conspiraţiei răspândeau zvonurile cum că Navalnîi ar fi fost agent al serviciilor de informaţii străine, inclusiv MI6 şi CIA.

Un reportaj difuzat la televiziunea de stat rusă a susţinut ca Navalnîi ar fi lucrat în cârdăşie cu Bill Browder, fostul şef al

Hermitage Capital [43] [44]şi susţinător al Legii Magnitsky?[5]

Printre cele mai absurde afirmaţii din raport erau că Browder, căruia i s-a dat numele de cod „Agent Solomon”, l-a plătit pe Navalnîi pentru a efectua şantajul corporatist. De asemenea, se afirma că Browder şi Navalnîi făceau parte dintr-o operaţiune CIA iniţiată în 1986 – când Navalnîi avea doar zece ani – care ar fi avut scopul de a schimba sistemele constituţionale ale ţăiilor din Europa de Est şi din Uniunea Sovietică.

La jumătatea lunii mai 2016, Navalnîi şi Volkov i-au luat pe angajaţii de la Fundaţia Anticorupţie şi familiile acestora într-o excursie în regiunea Krasnodar din Rusia.

Grupul lor, format din părinţi şi copii, inclusiv fiica şi fiul lui Navalnîi, a fost acostat la sosirea pe aeroportul din Krasnodar. Apoi, familiile au fost urmărite pe tot parcursul călătoriei de indivizi într-un jeep, inclusiv pe segmentele drumeţiei lor printr-o pădure.

Doi colonei de la Ministerul pentru Situaţii de Urgenţă i-au cerut chiar lui Navalnîi să dea asigurări scrise şi semnate cum că grupul nu intenţionează să se adune pentru a lansa focuri de artificii în munţi, aşa cum anunţase el pe blog că aveau de gând să facă. La un moment dat, autocarul care transporta grupul a fost oprit de poliţie. Familiile au fost reţinute timp de aproximativ o oră şi jumătate, cauza fiind aparent o campanie

---

43Fond de investiţii specializat în pieţele ruseşti, fondat de Bill Browder şi Edmond Safra. Deşi Browder fusese un susţinător al lui Vladimir Puţin, în noiembrie 2005, fondul a fost trecut pe lista neagră a guvernului rus pe motiv că era o „ameninţare la adresa securităţii naţionale”. Motivul ar fi fost, susţine *The Economist,* faptul că fondul a intervenit în fluxul de bani către „birocraţii corupţi şi complicii lor oameni de afaceri" din Rusia, (n. *trad.)*

44 Lege promulgată de către preşedintele Barack Obama în decembrie 2012, vizând pedepsirea oficialilor ruşi responsabili de moartea contabilului fiscal rus Serghei Magnitski într-o închisoare din Moscova în 2009.

Din 2016, legea se aplică la nivel global, autorizând guvernul american să sancţioneze pe acei oficiali pe care îi consideră că au încălcat drepturile omului, îngheţându-le bunurile şi interzicându-le să intre în SUA. (îi. *trad.)*

declanşată la nivel naţional împotriva terorismului, numită Operaţiunea Anaconda, şi care avea ca scop depistarea persoanelor care au legături cu Statul Islamic. în cele din urmă, în timp ce încercau să zboare spre casă de pe un aeroport din Anapa, Rusia, au fost abordaţi de un grup de cazaci care i-au pus pe bărbaţi la pământ, inclusiv pe Navalnîi, în timp ce îi loveau cu pumnii şi cu picioarele pe unii dintre ei. Unul dintre asociaţii lui Navalnîi, Artem Torcinski, a ajuns la spital, după ce a fost lovit în mod repetat cu picioarele în cap, şi a plecat acasă cu un ochi tumefiat.

..Acţiunea a fost în mod clar coordonată de poliţie care nu se mai limitează la a-i proteja pe atacatori, ci lucrează cu ei" a declarat Navalnîi.

El a comparat situaţia cu cea din America Latină din anii '70 şi '80. „în regimurile autoritare, o tactică standard de intimidare este recrutarea de grupuri informale, dar controlate, pentru desfăşurarea de acţiuni violente", a scris el. „Nicio alegere şi niciun protest public nu va putea influenţa acest lucru.... Doar ieşiţi în stradă. Avem nevoie de o solidaritate reală în faţa unui stat semi-fascist."

* * *

Pe 5 mai 2016, sub titlul „Cu siguranţă ar trebui să-mi cer scuze", Navalnîi şi-a făcut pe blogul său o *mea culpa* plină de remuşcări în privinţa tentativei eşuate de a construi coaliţia democratică împreună cu Kasianov.

„îmi cer scuze faţă de toţi cei cărora, de la crearea coaliţiei democratice, în urmă cu un an şi jumătate, le-am promis că totul va fi diferit pentru noi." El promisese că se vor alege candidaţii prin alegeri primare competitive, că disputele vor fi rezolvate prin vot şi că vor fi propuşi cei mai puternici candidaţi, nu cei favorizaţi de liderii de partid. „Din păcate, nu s-a întâmplat nimic", a scris Navalnîi, adăugând: „Este păcat.... Aceasta este înfrângerea mea personală ca mare susţinător al alegerilor interne. Un an şi jumătate irosit."

„OK, să tragem concluziile şi să mergem mai departe. În

general, poziţia mea este aceeaşi din 2011: guvernul nu se va schimba ca rezultat al alegerilor.”

Navalnîi facea trimitere la un interviu pe care îl acordase Evgheniei Albaţ, de la *New Times,* în 2011, în care ţinuse un lung discurs, ajungând la aceeaşi concluzie ca atunci, după atacul cazacilor din Anapa: Doar ieşiţi în stradă.

„Puterea în Rusia nu se va schimba ca urmare a alegerilor”, declarase el în 2011, prezicând că Rusia va avea propria versiune a Primăverii Arabe. „îl numim scenariul tunisian pentru că nu există o altă denumire. Este clar că în Rusia scenariul va fi cumva diferit, dar nimeni nu ştie mai mult. Va avea forma unei confruntări între elita coruptă şi masele largi ale poporului.”

Albaţ a întrebat dacă el aşteaptă doar ca valul să se materializeze.

„Ideea mea este că nu ştim când se va întâmpla acest moment, dar îl putem aduce mai aproape cu puterea noastră”, a răspuns Navalnîi. „Ei sunt escroci şi hoţi. Trebuie să ne luptăm cu ei, să le creăm probleme şi să îi stresăm, să implicăm din ce în ce mai mulţi oameni în crearea acestor probleme. Cu cât vom fi mai activi în această direcţie, cu atât mai aproape va fi momentul în care totul se va schimba.”

În 2011, Navalnîi îşi exprimase convingerea că schimbarea avea să vină şi a admis că ar putea să se producă într-o formă mai blândă, aşa cum se întâmplase cu Revoluţia de Catifea din Cehoslovacia din 1989-

„într-un fel sau altul, regimul s-a schimbat ca urmare a presiunilor asupra autorităţilor venite din partea unor segmente largi ale societăţii. Această presiune poate fi de intensitate diferită: de la negocieri până la mulţimi de oameni eare ies în stradă, aruncă oficialii din birourile lor şi îi spânzură. Şi cu cât mai

repede guvernul, reprezentanţii săi vor intra în negocieri, cu atât devine mai puţin probabil scenariul ca ei să fie pur şi simplu târâţi de guler. Nu cred că este posibil cu ajutorul unei tehnologii politice viclene sau a Twitter să-i faci pe oameni să iasă pe străzi, să-i alunge pe hoţi şi pe escroci, iar în locul lor să vină oameni normali. Momentul va sosi însă."

Convingerea lui Navalnîi că guvernul Rusiei se putea schimba doar prin- tr-o revoltă nu era singura lui viziune de care se agăţa cu convingere de atâta vreme. El mai insista şi asupra faptului că Rusia trebuia să oprească imigraţia şi să impună un regim de vize pentru fostele republici sovietice din Asia Centrală.

Cu câteva zile înainte de Ziua Victoriei din acel an, serviciile de securitate ale Rusiei au pretins că ar fi dejucat un complot al unor „imigranţi din Asia Centrală" de a comite atacuri teroriste în timpul sărbătorilor din luna mai. Navalnîi, însă, a insistat că vina a aparţinut chiar guvernului rus.

„Vreau doar să fac o observaţie importantă: nu este nevoie ca vreun imigrant din Asia Centrală să pătrundă pe teritoriul Rusiei. Trebuie doar să cumpăraţi un bilet cu paşaportul şi să urcaţi la bordul unui avion – şi puteţi aduce aici instrucţiuni din partea ISIS sau chiar din partea grupării Contras din Nicaragua", a scris el.

„Fără control, fără verificarea trecutului şi a conexiunilor, nicio interogare serioasă, nicio posibilitate de respingere. De ce este atât de uşor să se vină aici din ţările învecinate cu Afganistan sau altele cu risc terorist ridicat?"

Navalnîi a răspuns la propria întrebare: „Pentru că un anume V.V Putin şi Rusia Unită din buzunarul său au refuzat în mod constant toate propunerile de introducere a unui regim de vize cu ţările din Asia Centrală".

Navalnîi s-a declarat consternat de faptul că cei care vin în Rusia din Norvegia şi Finlanda trebuie să obţină o viză, însă nu şi cei din Tadjikistan sau Uzbekistan. „Nu ştiu ce beneficii am de pe urma faptului că oamenii din Norvegia pot veni la noi

doar cu viză, iar cei din Tadjikistan intră chiar şi fără paşaport”, a scris el. „Estimez că probabilitatea de intrare a teroriştilor din Norvegia este mai scăzută. Estimez că probabilitatea de a importa heroină din Islanda este mai scăzută. Estimez probabilitatea unui flux de refugiaţi din Luxemburg ca fiind mai redusă decât în cazul Uzbekistanului. Doar cu Norvegia, Islanda şi Luxemburg avem bariere şi frontiere, dar nu şi cu Uzbekistan.”

Cu siguranţă, Navalnîi se poate lăuda cu consecvenţa opiniilor sale. Ceea ce însă nu a anticipat a fost că regimul fără vize cu Asia Centrală va sfârşi prin a permite ca sute de mii de ruşi să fugă şi să scape de recrutarea militară din toamna anului 2022.

Navalnîi a spus de mult timp câ adevărata putere a lui Puţin constă în autentica sa popularitate politică şi că principala sa armă este „abilitatea sa de a mitui populaţia”. în ciuda fatalismului lui Navalnîi cu privire la incapacitatea de a schimba Rusia prin alegeri, el a insistat să participe la ele şi să încerce să găsească modalităţi de a rupe controlul lui Puţin şi al Rusiei Unite la toate nivelurile, de la consiliile municipale locale până la preşedinţie.

într-un interviu din decembrie 2015, acordat Nataliei Vasilieva de la *Associated Press,* în timp ce se afla în arest la domiciliu, Navalnîi şi-a reiterat punctul de vedere cu privire la inutilitatea alegerilor în Rusia. „Regimul din Rusia nu se va schimba în urma unor alegeri”, a declarat el. „într-o situaţie în care nu ni se permite nici măcar să candidăm, nu văd cum ar putea fi posibil.”

El a mai spus că procentul de voturi pentru Puţin, de 84%, era o minciună. „Optzeci şi patru la sută nu înseamnă nimic într-un stat autoritar. De ce nu ne pot permite să candidăm?” El a adăugat: „Mulţi oameni din Rusia pur şi simplu nu cred că Rusia are un viitor”.

în octombrie 2017, Curtea Europeană a Drepturilor Omului i-a dat dreptate lui Navalnîi din nou, hotărând că drepturile sale şi ale fratelui său, Oleg, au fost încălcate în cazul

delapidării Yves Rocher. însă Comisia Electorală Centrală din Rusia a decis totuşi că Navalnîi nu poate candida pentru o funcţie până în 2028, o decizie confirmată de Curtea Supremă a Rusiei. Furios din cauza deciziei Curţii, Navalnîi a scris pe Twitter: „Nu recunoaştem alegeri fără competiţie”.

Interzis de la vot, Navalnîi a făcut apel la boicot. Refuzul de a-l lăsa să candideze a stârnit critici din partea Statelor Unite. întrebat despre aceste critici, Puţin a ironizat Washingtonul pentru că s-a plâns doar de unul dintre mai mulţi potenţiali candidaţi care nu îndeplineau condiţiile pentru a candida. „Personajul pe care l-aţi menţionat nu este singurul care a fost interzis” a spus Puţin la conferinţa sa de presă din decembrie 2017, refuzând încă o dată să pronunţe numele lui Navalnîi. „Dintr-un anumit motiv, alţii nu au fost menţionaţi. Acest lucru pare să dezvăluie preferinţele administraţiei americane şi ale altor naţiuni referitor la cine ar dori ei să promoveze în politica Rusiei şi pe cine ar dori să vadă printre liderii ţârii, dacă nu chiar pe post de preşedinte. Şi, aparent, aceştia sunt oamenii pe care contează, pe care se bazează. Şi de această dată s-au dat de gol, s-ar fi descurcat mai bine dacă ar fi păstrat tăcerea.”

Puţin a câştigat alegerile prezidenţiale din martie 2018 cu 77,5 la sută din voturi, învingând un grup de candidaţi din opoziţia sistemică, inclusiv Grigori lavlinski de la labloko, pe care Navalnîi, încă din 2007, l-a îndemnat să se dea la o parte pentru a face loc unei conduceri tinere.

* * *

în mai 2018, Navalnîi a schimbat numele partidului său în Rusia Viitorului. De asemenea, el şi Volkov şi-au prezentat strategia *„Smart Voting* (Votul inteligent) prin lansarea unui website şi a unei aplicaţii pentru telefonul mobil care îi ajuta pe alegători să selecteze candidaţii cu cele mai mari şanse de a-i învinge pe cei care candidează pentru Rusia Unită. Acest

sistem, precum şi reţeaua de peste optzeci de birouri de campanie pe care Navalnîi le-a înfiinţat în timpul campaniei pentru preşedinţie, au ajutat Rusia Viitorului să obţină victorii în alegerile locale, în special în Moscova, în 2019, şi în alegerile regionale, cum ar fi în Novosibirsk şi Tomsk, după ce Navalnîi a fost otrăvit, în 2020.

Dar la Kremlin erau în curs de desfăşurare planuri mai întunecate, inclusiv planuri de modificare a Constituţiei pentru a-i permite lui Puţin să fie lider pe viaţă, şi planuri şi mai sumbre pentru războiul împotriva Ucrainei.

în 2019, regimul Puţin a trecut la un efort sistematic de desfiinţare a lui Navalnîi şi a Fundaţiei Anticorupţie. împotriva lui Volkov a fost instrumentat un caz de fraudă, iar acesta a plecat din ţară în vara aceluiaşi an. în luna aprilie, o companie de catering numită *Moscow Schoolchild,* despre care se spunea că ar fi avut legături cu Evgheni Prigojin – fondatorul organizaţiei de mercenari Wagner –, i-a dat în judecată pe Navalnîi şi pe colega sa, Liubov Sobol, pentru defăimare şi cauzare de prejudicii economice. Ancheta Navalnîi acuzase compania că oferise prânzuri contaminate care declanşaseră o epidemie de dizenterie în rândul elevilor din Moscova. Prigojin, supranumit „bucătarul lui Puţin”, după ce câştigase o avere din contracte de *catering* guvernamentale, a negat orice legătură cu compania.

Pe măsură ce persecuţia lui Navalnîi de către instanţele ruseşti continua, se înmulţeau şi reproşurile aduse Rusiei de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

în aceeaşi lună, Curtea de la Strasbourg a decis că drepturile lui Navalnîi fuseseră încălcate atunci când a fost pus în arest la domiciliu. I s-au acordat despăgubiri de 20.000 de euro.

Navalnîi şi soţia sa se străduiesc să nu arate cât îi afectează presiunea pe care activitatea lui politică o pune asupra familiei

lor. Şi în special asupra luliei Navalnaia, care a declarat că îşi face datoria de a menţine viaţa cât mai normală pentru copiii lor.

Presiunea, însă, este omniprezentă, iar în acea lună de iunie aproape că a explodat. „îmi amintesc ... o poveste simplă de zi cu zi despre familia noastră", a povestit mai târziu Navalnaia. Fiica lor, Daşa, termina liceul, dar în ziua ceremoniei, autorităţile ruse au arestat un jurnalist, Ivan Golunov, după ce aparent i se înscenase o acuzaţie de trafic de droguri.

A fost convocat un miting spontan, iar Navalnîi s-a simţit obligat să meargă.

„Dându-şi seama că nu poate ajunge la absolvirea Daşei, m-a sunat: «înţelegi că nu pot să nu mă duc la miting?» şi-a adus aminte Navalnia. «Sigur că înţeleg» i-am răspuns eu scurt."

„A fost pentru prima dată, în toţi aceşti ani, când am izbucnit în lacrimi după ce am închis telefonul.", a spus ea. „Mi-a părut rău atât pentru Daşa, cât şi pentru soţul meu, era foarte important pentru întreaga noastră familie şi pentru ei doi, mai ales, pentru că Daşa este «fetiţa lui tata»." „Dar el nu putea să facă altfel, iar eu nu aveam niciun drept să-l descurajez. Trei persoane au fost arestate la miting; una dintre ele a fost Alexei."

în cele din urmă, Navalnîi a fost eliberat de la secţia de poliţie la timp cât să ajungă la absolvirea Daşei. Fotografiile o arată într-o rochie argintie strălucitoare, strângându-şi diploma, alături de tatăl ei într-un costum închis şi cu o cravată roşie şi subţire la gât.

în vara lui 2019, autorităţile electorale de la Moscova au refuzat să înregistreze o serie de candidaţi independenţi la alegerile din septembrie pentru Consiliul Municipal, invocând nereguli legate de semnăturile necesare pe care aceştia le strânseseră pentru înscrierea pe buletinul de vot. Printre candidaţii respinşi s-au numărat mai mulţi asociaţi şi aliaţi ai lui Navalnîi, printre care Liubov Sobol, Ivan Jdanov şi Ilia laşin. La 14 iulie, zeci de persoane au fost

reţinute în timpul unui protest în faţa sediului Comisiei Electorale din Moscova. Protestele zilnice au continuat, într-o formă redusă, în Piaţa Trubnaya din Moscova, până pe 20 iulie, când a avut loc un miting mai mare, de peste douăzeci de mii de persoane, desfăşurat pe bulevardul Saharov.

Navalnîi a dat un ultimatum prin care a avertizat asupra unui nou miting, pe 27 iulie, dacă autorităţile nu acceptau înregistrarea candidaţilor independenţi. Pe 24 iulie, Navalnîi a fost reţinut în faţa blocului său de locuinţe şi plasat în arest pentru 30 de zile din cauza convocării mitingului neautorizat.

între timp, Navalnîi şi echipa sa publicaseră o anchetă care arăta că Vladimír Soloviov, unul dintre cei mai gălăgioşi propagandişti ai Kremlinului, de la televiziunea de stat, obţinuse un permis de şedere permanentă în Italia. Pe 27 iulie, în ziua protestului, peste o mie de persoane au fost arestate, inclusiv mulţi dintre candidaţii respinşi. Locuinţele lor şi birourile le-au fost, de asemenea, percheziţionate.

în septembrie, în ciuda efortului de a strânge voturi, Rusia Unită a suferit o înfrângere usturătoare, pierzând cincisprezece din cele patruzeci de locuri pe care le deţinea în consiliul municipal cu un total de 45 de membri. Trei partide de opoziţie recunoscute – Comuniştii, O Rusie Justă şi labloko – au împărţit mandatele. Rusia Unită a păstrat o majoritate subţire de douăzeci şi cinci de locuri, dar era o lovitură uluitoare.

Pierderile neaşteptate au demonstrat puterea potenţială a strategiei „votului inteligent” a lui Navalnîi, chiar în contextul în care candidaţii propriului partid fuseseră împiedicaţi să candideze. Reacţia autorităţilor a fost să facă o serie de percheziţii la Fundaţia Anticorupţie şi la birourile lui Navalnîi din întreaga Rusie.

în octombrie, un tribunal din Moscova i-a dat dreptate *Moscow Schoolchild* în cazul prânzurilor alterate şi i-a obligat pe Navalnîi şi Sobol să plătească daune în valoare de 1,15 milioane de dolari.

..Aşadar, au otrăvit copiii din şcoli şi grădiniţe. Cazurile de

dizenterie au fost dovedite cu documente. Dar noi trebuie să plătim”, a scris Navalnîi pe Instagram. Prigojin, şeful mercenarilor, a plătit datoria către *Moscova Schoolchild,* astfel încât Navalnîi urma să-i fie dator lui, personal.

Ulterior, Prigojin a ameninţat că va falimenta operaţiunea lui Navalnîi. „Intenţionez să dezbrac acest grup de oameni fără scrupule de hainele şi pantofii lor”, a declarat el. Imediat după aceea, instanţa a îngheţat conturile lui Navalnîi şi a pus sechestru pe apartamentul său.

în aceeaşi lună, octombrie 2019, Fundaţia Anticorupţie a fost declarată agent străin. în iulie 2020, Navalnîi a anunţat că urma să dizolve fundaţia deoarece nu îşi permitea să plătească banii către Prigojin sau despăgubirile ordonate de instanţă în alte procese.

„S.O.S. Lichidarea F.B.K.”, era titlul de pe blogul lui Navalnîi, folosind acronimul rusesc al fundaţiei.

J

„Ştiţi cum scriu de regulă magazinele, cu litere mari. LICHIDARE DE STOC. MAGAZINUL SE ÎNCHIDE. ULTIMA OFERTĂ. De regulă oamenii cred astfel de cascadorii publicitare, atraşi de aşa zisele reduceri, dar, de fapt, nimeni nu închide. în cazul nostru, chiar trebuie să spunem că Fundaţia Anticorupţie, pe care am fondat-o acum nouă ani, a ajuns la final, pentru că pur şi simplu ne-a fost luată.”

în postarea sa, Navalnâi a vorbit despre descinderi frecvente, sute de percheziţii ale birourilor sale din întreaga ţară şi confiscarea repetată a echipamentelor, „de la telefoane şi laptopuri, până la lămpi şi ceainice”.

„în mod ilegal, am fost declaraţi agenţi străini, deşi niciodată nu am primit niciun ban din străinătate”, a declarat Navalnîi. „Ei au fabricat infracţiuni împotriva noastră. Conturile bancare ale FBK şi ale tuturor celorlalte entităţi juridice au fost îngheţate. Conturile a sute de angajaţi şi ale membrilor familiilor acestora au fost îngheţate. Au fost îngheţate conturile mele, ale tatălui meu şi ale mamei mele, ale soţiei şi chiar şi cele ale copiilor mei.”

Principala problemă a fost uriaşa sumă datorată lui Prigojin.

Navalnîi a remarcat consternat că verdictul rămăsese în picioare în ciuda faptului că investigaţiile lui Sobol dovediseră că firma lui Prigojin era răspunzătoare pentru epidemia de dizenterie din rândul elevilor, iar o instanţă diferită a ordonat să se plătească despăgubiri familiilor victimelor.

„S-a întâmplat ceva ce nu se poate întâmpla decât într-un tribunal al lui Puţin", a scris Navalnîi. „în ciuda faptului că am dovedit otrăvirea. în ciuda faptului că Prigojin a plătit despăgubiri în instanţă. El mă dă în judecată pe mine, pe Sobol şi pe FBK, declară că nu a otrăvit pe nimeni şi cere de la noi o sumă de neconceput. O ironie aparte este că, după ce a otrăvit sute de copii, el le-a dat banii, iar noi, cei care l-am obligat să plătească, trebuie să-i plătim lui de 293 de ori mai mult".

Navalnîi a mai spus că era evident că el şi Sobol nu vor putea niciodată să plătească datoria, şi vor trebui să trăiască pe termen nelimitat cu conturile şi bunurile îngheţate.

„Acum se pune întrebarea, ce să facem cu FBK? Deja nu mai avem nimic. Totul a fost luat din percheziţiile anterioare. Iar acum vor lua atât organizaţia în sine, cât şi contul curent. Ne este drag numele nostru, dar, aşa cum am spus de mai multe ori, FBK nu este un birou sau o bucată de hârtie de la Ministerul Justiţiei. FBK înseamnă oameni.

Sunt cei care vin aici să lupte împotriva corupţiei şi voi, cei care îi susţineţi. Vom trece la o altă entitate juridică şi îi vom lăsa pe Puţin şi Prigojin să se înece cu fundaţia", a scris Navalnîi. în 2019, 21.467 de persoane donaseră pentru fundaţie, dintre care cei mai importanţi au fost cei 7-607 care se înregistraseră pentru a face donaţii lunare. El i-a îndemnat să se înscrie pentru a dona către noua asociaţie.

J

* * *

Cu trei săptămâni înainte de SOS-ul lui Navalnîi, asasinii

tocmiţi de serviciile secrete l-au urmărit în vacanţă la Kaliningrad, unde este posibil s-o fi otrăvit din greşeală pe Iulia Navalnaia. O lună mai târziu, presupusa echipă de asasini l-a urmărit pe Navalnîi la Tomsk, potrivit investigaţiei conduse de *Bellingcat,* şi s-au strecurat în camera sa de hotel în timp ce acesta se afla la scăldat intr-un râu din localitate, şi au împrăştiat o substanţă nocivă pe lenjeria lui intimiă. La împlinirea unui an de la otrăvirea lui Navalnîi, în august 2021, cancelarul german AngelaMerkel a călătorit pentru ase întâlni cu Puţin la Kremlin, în ultima sa vizită în Rusia, înainte de a se retrage în decembrie 2021.

„Bineînţeles, am discutat despre situaţia foarte deprimantă a lui Alexei Navalnîi", a declarat Merkel la conferinţa de presă de după întâlnirea lor. „Din perspectiva noastră, sentinţa sa şi încarcerarea într-o instituţie corecţională s-au bazat pe o hotărâre judecătorească pe care [Curtea Europeană a Drepturilor Omului] a considerat-o disproporţionată. Acest lucru este inacceptabil pentru noi. Din nou am cerut preşedintelui Rusiei să îl elibereze pe Alexei Navalnîi şi am subliniat faptul că vom continua să monitorizam acest caz." Puţin a ripostat dur. „în ceea ce priveşte subiectul pe care tocmai l-aţi menţionat, el nu a fost condamnat pentru activităţile sale politice, ci pentru o infracţiune împotriva partenerilor străini. în ceea ce priveşte activitatea politică, nimeni nu ar trebui să se folosească de activităţi politice drept paravan pentru a desfăşură planuri de afaceri, care, pe deasupra, încalcă legea" a răspuns el la întrebarea unui reporter.

Imediat după aceea, Puţin a trecut ca de obicei la atac, acuzând Statele Unite de reprimarea protestatarilor din cadrul mişcării *Occupy Wall Street,* şi Franţa pentru că face acelaşi lucru cu demonstranţii Vestelor Galbene, care ceruseră reducerea taxelor şi creşterea salariului minim. De asemenea, Puţin a făcut referire la procesele din Statele Unite intentate unor persoane care dăduseră buzna în clădirea Capitoliului.

„în ceea ce ne priveşte, sistemul nostru politic evoluează, iar toţi cetăţenii din Federaţia Rusă au dreptul de a-şi exprima opiniile cu privire la problemele politice, să formeze organizaţii politice şi să participe la alegeri la toate nivelurile” a declarat Puţin în comentarii care sfidează realitatea. „Cu toate acestea, acest lucru trebuie să fie făcut în limitele legislaţiei în vigoare şi ale Constituţiei. Vom face tot ce ne stă în putinţă să menţinem o situaţie stabilă şi previzibilă în Rusia.” „Rusia şi-a epuizat potenţialul de a face revoluţii în secolul XX. Noi nu dorim revoluţii. Ceea ce vrem este dezvoltarea societăţii şi a statului nostru. Sper că aşa va fi. în ceea ce priveşte decizia autorităţilor judiciare din Federaţia Rusă, vă rog să trataţi aceste decizii cu respect. Lupta împotriva corupţiei este de o importanţă capitală, dar nu ar trebui să fie folosită ca un instrument într-o luptă politică. Noi, ca şi dumneavoastră, suntem conştienţi de faptul că astfel de instrumente sunt folosite pentru a obţine obiective politice.”

Merkel nu l-a lăsat pe Puţin fără răspuns. „Aş dori să subliniez că am discutat îndelung despre modul în care înţelegem sistemele politice şi libertăţile. Chestiunile legate de buna guvernare şi de combaterea corupţiei sunt de fapt întrepătrunse.” Ea a adăugat: „în cadrul Uniunii Europene, considerăm că este necesar să discutăm aceste chestiuni, deoarece există o legătură reală între corupţie şi activitatea politică, indiferent unde are loc aceasta. Acest lucru include şi Germania, cred eu. Lupta anticorupţie necesită instanţe independente, o presă liberă, precum şi organizaţii nonprofit care refuză să intre în joc.”

Navalnîi însuşi nu ar fi putut fi mai limpede decât atât. Dar lui Puţin încetase de mult timp să-i mai pese de opiniile lui Merkel sau ale oricărui alt lider occidental. Le supravieţuise tuturor. Invazia brutală a Rusiei în Ucraina, în februarie 2022, a arătat că până şi cele mai sumbre avertizări ale lui Navalnîi cu privire la Puţin nu au anticipat dorinţa liderului rus de a provoca moarte şi distrugere, iar războiul i-a distras rapid atenţia de la soarta lui Navalnîi.

Dar în aprilie 2022, după eliberarea suburbiei oraşului Kiev, Bucha, unde forţele ruseşti au comis atrocităţi împotriva populaţiei civile, Navalnîi a remarcat că până şi în Ucraina, locul de naştere al tatălui său şi al bunicilor paterni, existau semne ale ostilităţii Kremlinului faţă de el. „Un paşaport cu numele de Navalnîi se află lângă cadavrul care zace pe pământ", a scris el într-o declaraţie postată de echipa sa pe reţelele sociale. ‚Acesta este unul dintre oamenii ucişi în satul ucrainean Bucha. Ilia Ivanovici Navalnîi. Totul indică faptul că l-au ucis din cauza numelui său de familie. De aceea paşaportul său a fost aruncat cu sfidare în apropiere. O persoană complet nevinovată a fost ucisă de călăii lui Puţin (cum pot să le spun altfel? cu siguranţă nu «soldaţi ruşi») pentru că este omonimul meu. Probabil că sperau să fie o rudă de-a mea. Nu ştiu dacă într-adevăr este rudă cu mine. Este din acelaşi sat cu tatăl meu. S-ar putea să fie, dar în general sunt mulţi Navalnîi în acel sat. îmi amintesc că, în copilărie, am fost uimit când m-am uitat la monumentul celor care muriseră în Marele Război. Sunt obişnuit cu faptul că numele meu de familie este rar, dar acolo erau mai mulţi Navalnîi înşiraţi. Ei bine, acum se va înălţa un alt monument în acel loc, pentru cei care au murit în război, iar numele lui Ilia Ivanovici Navalnîi, născut în 1961, va fi acolo printre alţii".

Navalnîi a cerut oamenilor să iasă să protesteze, dar cei mai mulţi opozanţi politici fuseseră deja arestaţi sau fugiseră din ţară. în lunile care au urmat, sute de mii de ruşi au fugit în ţările învecinate, căutând să scape de încorporare.

„Acest război a fost declanşat de un maniac turbat obsedat de nişte prostii despre geopolitică, istorie şi împărţirea lumii", a scris Navalnîi, comparându-l pe Puţin cu Hitler.

„Acest maniac nu se va opri de unul singur. Asemeni unui dependent de droguri, a devenit dependent de moarte, război şi minciuni — are nevoie de ele pentru a-şi menţine puterea. Acum este de datoria tuturor să-şi aducă o contribuţie, fie ca cât de mică, la oprirea acestui război şi înlăturarea lui Puţin de la putere. Protestaţi oriunde şi oricum puteţi. Mobilizaţi pe

oricine puteţi şi în orice mod puteţi. Inacţiunea este cel mai rău lucru posibil. De această dată consecinţa ei este moartea.”

Chiar înainte de împlinirea unui an de la invazia pe scară larga în Ucraina, Navalnîi a postat o reafirmare tranşantă a opoziţiei sale faţă de război, în care cerea — de data aceasta fâra echivoc – respectarea graniţelor recunoscute internaţional ale Ucrainei, aşa cum au fost ele stabilite în 1991 şi care includeau şi Crimeea. El nu a menţionat numele peninsulei anexate ilegal, dar nici nu a mai făcut greşeala să repete remarca sa despre Crimeea care nu ar trebui returnată.

„Care sunt graniţele Ucrainei? Sunt aceleaşi cu cele ale Rusiei... stabilite şi recunoscute la nivel internaţional, în 1991”, a scris Navalnîi. „Rusia a recunoscut, de asemenea, aceste graniţe atunci şi trebuie să le recunoască şi astăzi. Nu este nimic de discutat aici. Aproape toate frontierele din lume sunt mai mult sau mai puţin accidentale şi provoacă nemulţumirea cuiva”, a adăugat el. „Dar, în secolul XXI, nu putem porni războaie doar pentru a le redesena. în caz contrar, lumea se va scufunda în haos.”

în postarea sa, pe care a numit-o „15 puncte de la un cetăţean rus care doreşte ce e mai bun pentru ţara sa”, Navalnîi a declarat că înfrângerea militară a Rusiei este inevitabilă şi a cerut încheierea imediată a războiului şi retragerea trupelor ruseşti, precum şi investigarea crimelor de război. Totodată a cerut ca pagubele de război ale Ucrainei să fie compensate prin profiturile obţinute din exportul de gaze şi petrol din Rusia.

El a dat vina pe Putin pentru război şi şi-a reafirmat convingerea că este nevoie de o republică parlamentară, cu alegeri libere şi un sistem judiciar independent. Totodată Navalnîi a respins opinia, din ce în ce mai răspândită în Ucraina, potrivit căreia toţi ruşii nutresc aspiraţii imperialiste de subjugare a Ucrainei şi a altor ţări vecine. „Sunt toţi ruşii imperialişti?” a întrebat Navalnîi. ‚Aceasta este o tâmpenie. De exemplu, Belarus este, de asemenea, implicat în războiul împotriva Ucrainei. înseamnă asta că şi belaruşii au o

mentalitate imperială? Nu, pur şi simplu au şi ei un dictator la putere. în Rusia vor exista întotdeauna oameni cu vederi imperiale, la fel ca în orice altă ţară cu precon- diţii istorice în acest sens, dar aceştia nu sunt nici pe departe o majoritate", a continuat el. „Nu există niciun motiv să plângem şi să jelim în legătură cu acest lucru. Astfel de oameni ar trebui să fie învinşi în alegeri, aşa cum atât cei de dreapta cât şi radicalii de stânga sunt înfrânţi în ţările dezvoltate."

În timp ce îl învinovăţeşte pe Putin, Navalnîi neagă că majoritatea ruşilor ar susţine războiul – un aspect care este contrazis de sondajele de opinie publică, deşi pe fondul unei represiuni brutale a disidenţei este greu de ştiut dacă ruşii sunt sinceri în opiniile lor.

„Adevăratele motive pentru acest război sunt problemele politice şi economice din Rusia, dorinţa lui Putin de a se menţine la putere cu orice preţ şi obsesia sa faţă de propria moştenire istorică", sublimase atunci Navalnîi. „El vrea să rămână în istorie ca ţarul cuceritor şi colecţionarul de pământuri."

Navalnîi a insistat ca Rusia să îşi reducă pierderile cât mai repede posibil şi să înceapă să abordeze problema daunelor. El a reiterat necesitatea de a despăgubi Ucraina. „Am ajuns la fundul sacului şi, pentru a ieşi la suprafaţă, trebuie să ne revenim."

„Aşa ar fi corect din punct de vedere etic, raţional şi profitabil. Trebuie să desfiinţăm regimul Puţin şi dictatura sa, în mod ideal prin desfăşurarea de alegeri generale libere şi convocarea unei adunări constituţionale. Trebuie să stabilim o republică parlamentară bazată pe alternanţa puterii prin alegeri corecte, tribunale independente, federalism, autoguvernare locală, libertate economică completă şi justiţie socială."

Apoi a încheiat: „Dacă ţinem cont de istoria noastră şi de tradiţii, trebuie să facem parte din Europa şi să urmăm calea europeană de dezvoltare. Nu avem altă soluţie şi nici nu vrem să avem."

începând cu 20 februarie 2023, postarea aceasta a fost fixată în topul /AU-ului său de Twitter, care, la momentul la eare scriu, are 2,9 milioane de urmăritori.

* * *

În martie 2023, filmul pe care Navalnîi şi echipa sa l-au realizat despre otrăvirea lui, filmat în timpul recuperării sale în Germania, a câştigat premiul Oscar pentru cel mai bun documentar. lulia Navalnaia şi copiii ei, Daşa şi Zahar, s-au alăturat realizatorilor filmului pe scenă pentru a accepta statueta de aur, împreună cu jurnalistul de la *Bellingcat,* Hristo Grozev, precum şi directoarea Fundaţiei Anticorupţie, Maria Pevcih.

„Familiei Navalnîi, lulia, Daşa şi Zahar, vă mulţumesc pentru curaj. Lumea este alături de voi", a declarat regizorul filmului, Daniel Roher. „Şi există o persoană care nu a putut fi alături de noi în această seară. Alexei Navalnîi, liderul opoziţiei ruse, rămâne în izolare... Aş dori să dedic acest premiu lui Navalnîi, tuturor deţinuţilor politici din întreaga lume. Alexei, lumea nu a uitat mesajul tău vital către noi toţi. Nu putem şi nu trebuie să ne fie frică să ne opunem dictatorilor şi autoritarismului oriunde îşi ridică capul."

Roher a rugat-o pe lulia Navalnaia să vină la microfon. „Mulţumesc, Daniel, şi mulţumesc tuturor celor prezenţi aici", a spus ea cu voce şovăitoare, dar într-o engleză perfectă. „Soţul meu este în închisoare doar pentru că a spus adevărul. Soţul meu este în închisoare doar pentru că a apărat democraţia.

Alexei, eu visez la ziua în care vei fi liber, tara noastră va fi liberă. Rămâi puternic, dragostea mea. îţi mulţumesc." în iunie 2023, Navalnîi a fost trimis în judecată pentru noi acuzaţii de extremism şi de conducere a unei organizaţii extremiste, Fundaţia An ti corupţie.

Dar când Navalnîi a trebuit să fie prezent la o audiere, el a

ieşit din colonia penitenciară în care fusese izolat şi i se refuzase accesul la orice ştire, şi a fost şocat să descopere că şeful mercenarilor Wagner, Evgheni Prigojin, condusese o rebeliune în timpul căreia a trimis pentru scurt timp o coloană de luptători spre Moscova.

într-un mesaj pe Twitter, postat de echipa sa pe 27 iunie, Navalnîi a povestit cât de uluit a fost de vestea că Rusia se confruntase pentru scurt timp cu perspectiva unui război civil. Dar a fost şi mai uimit de faptul că Puţin fusese de acord să renunţe la acuzaţiile de insurgenţă împotriva lui Prigojin şi îi permisese acestuia să părăsească Rusia pentru Belarus.

Navalnîi, a cărui singură vină fusese să muncească pentru a denunţa corupţia şi pledase pentru alegeri libere şi corecte, a fost judecat pentru acuzaţii de extremism. Iar ucigaşul războinic, Prigojin, bucătarul lui Puţin, care devenise miliardar pe seama contractelor guvernamentale, nu se confrunta cu nicio acuzaţie penală, în ciuda faptului că stârnise o revoltă în care mai mult de o duzină de soldaţi ruşi au fost ucişi.

„Procurorul a intrat şi am continuat procesul în care sunt acuzat că am format o organizaţie cu scopul de a-l răsturna pe preşedintele Puţin prin mijloace violente", a scris Navalnîi.

„în timp ce ascultam aceste acuzaţii, m-am uitat la o fotografie în care un lansator de grenade blocase o stradă în cartierul moscovit lasenevo. Am citit despre cum un grup de soldaţi ruşi se instalaseră pe poziţii pe râul Oka pentru a se apăra împotriva unui alt grup de trupe ruseşti. Nu există o ameninţare mai mare pentru Rusia decât regimul Puţin", a declarat Navalnîi.

„Nici Occidentul şi nici opoziţia nu au fost cei care au doborât elicopterele deasupra Rusiei. Nu a fost [Fundaţia Anticorupţie] cea care a adus Rusia în pragul unui război civil. Puţin a fost cel care a făcut personal toate astea."

Prigojin, bineînţeles, a fost în spatele proceselor care au dus la faliment Fundaţia Anticorupţie, iar ca aliat al lui Puţin a fost beneficiarul unor ani de zile de favoritism. Acum, însă, el s-a întors împotriva Kremlinului. Decenii de corupţie şi abuzuri,

precum şi tensiunile unui război brutal în Ucraina, au stat la baza confruntării lui Puţin cu cea mai mare ameninţare din cei 23 de ani la

putere. Dar, după revolta eşuată, Puţin era încă la conducere, şi Navalnîi încă în proces.

în „ultimul cuvânt” al inculpatului, în cadrul procesului de extremism, de pe 20 iulie 2023, Navalnîi sublinia că nu se poate face dreptate într-un tribunal rusesc şi că autorităţile încercau să nu-i dea nici măcar dreptul să se apere în cadrul unui proces închis.

„Cu toate acestea”, a spus el, „trebuie să profit de orice ocazie pentru a vorbi în public, şi vorbind acum, în faţa unei audienţe formată din optsprezece persoane, dintre care şapte poartă măşti negre care le acoperă capetele, nu vreau doar să explic de ce continui să lupt împotriva răului iară scrupule care se autointitulează autorităţile de stat ale Federaţiei Ruse, ci şi să vă îndemn să faceţi acest lucru împreună cu mine.”

„întrebarea despre cum trebuie să ne comportăm este întrebarea centrală a umanităţii. Oamenii au căutat în lung şi-n lat formula care să-i ajute să facă ceea ce trebuie, ceva pe care să-şi bazeze deciziile corecte. îmi place foarte mult formularea compatriotului nostru, doctorul în ştiinţe filologice, profesorul Iuri Lotman. Vbrbindu-le studenţilor, el a spus odată: «Omul se găseşte întotdeauna într-o situaţie imprevizibilă. Şi atunci el are două picioare pe care să se sprijine: conştiinţa şi intelectul».”

„Iubesc Rusia”, a spus Navalnîi. „Creierul meu îmi spune că e mai bine să trăieşti într-o ţară liberă şi prosperă decât să trăieşti înti-o ţară coiuptă şi săracă. Şi în timp ce stau aici şi mă uit la această instanţă, conştiinţa mea îmi spune că nu va exista dreptate într-o astfel de instanţă pentru mine sau pentru oricine altcineva. O ţară iară instanţe corecte nu va fi niciodată prosperă. Aşadar, intelectul meu îşi ridică din nou vocea şi spune că ar fi înţelept şi corect să lupt pentru o instanţă independentă, pentru alegeri corecte şi împotriva corupţiei, pentru că abia atunci mi-aş atinge scopul şi aş putea trăi în Rusia mea liberă şi prosperă.”

„S-ar putea să vi se pară acum că sunt nebun şi voi toţi

sunteţi normali – la urma urmei, nu se poate înota împotriva curentului”, a adăugat el. „Dar în opinia mea, voi sunteţi cei care sunteţi nebuni. Aveţi o singură viaţă dăruită de Dumnezeu şi alegeţi s-o cheltuiţi pe aşa ceva? Punându-vă robe pe umeri şi măşti negre pe cap pentru a-i proteja pe cei care vă jefuiesc? Pentru a ajuta pe cineva care deja are zece palate să construiască un al unsprezecelea?”

Navalnîi a mai spus că nu toată lumea trebuie să meargă la închisoare, dar i-a îndemnat pe toţi ruşii „să facă un fel de sacrificiu, un fel de efort”.

Discursul lui Navalnîi a fost diferit de multe altele pe care le-a ţinut – nu era încheierea pledoariei finale a unui acuzat, ci probabil ultimul cuvânt al unui disident, cerând libertate şi alte idealuri pentru naţiunea sa. încarcerarea sa a fost „o loterie”, a spus el, „iar biletul a fost extras pentru mine”. „Sunt acuzat de incitare la ură împotriva reprezentanţilor guvernului şi a serviciilor de securitate, judecători şi membri ai Partidului Rusia Unită. Dar nu, nu incit la ură. Pur şi simplu îmi amintesc că fiecare persoană are două picioare: conştiinţa şi intelectul” a concluzionat Navalnîi.

J J J

Pe 4 august 2023 a fost condamnat la o pedeapsă suplimentară de nouăsprezece ani – de data aceasta într-o colonie penitenciară cu „regim special”, în care sunt interzise vizitele familiei şi corespondenţa, timp de un deceniu.

„Sentinţa lui Navalnîi e groaznică” , a declarat Serghei Markov, un fost consilier apropiat al lui Puţin şi încă un susţinător activ al preşedintelui rus, într-o postare pe Telegram, după ce a fost anunţată sentinţa. „Nu este prea mult? De ce aceste cruzimi? De ce Navalnîi nu-şi poate vedea soţia? El nu este un criminal.”

Cu toate acestea, tortura lui Navalnîi începuse cu mult înainte de ultima lui condamnare.

în iulie 2023, familia lui a anunţat că a intentat o acţiune în justiţie împotriva coloniei penitenciare în eare era deţinut, afirmând că drepturile sale de deţinut erau încălcate. în anul

precedent, spuneau ei, lui Navalnîi nu i se permisese nicio vizită a familiei ci doar două convorbiri telefonice, cu unsprezece luni înainte.

După sentinţa din 4 august, Navalnîi a postat pe una dintre reţelele sociale: „Eu înţeleg perfect că, la fel ca mulţi alţi deţinuţi politici, am o condamnare pe viaţă, caz în care viaţa este măsurată în durata existenţei mele sau a existenţei acestui regim”.

Navalnîi i-a îndemnat pe ruşi să se opună regimului, pe care l-a numit o „bandă de trădători, hoţi şi ticăloşi”. El a adăugat: „Puţin nu trebuie să-şi atingă ţelul.”

într-o postare pe blog, publicată la o săptămână după condamnare, Navalnîi a părut în cele din urmă să îşi accepte statutul de disident. El a declarat că în celula de izolare, sau SHIZO, a citit cartea lui Natan Sharansky[45],
Fear no Evil, în care autorul descrie modul în care, la rândul lui, a fost ţinut în izolare, în perioada încarcerării sale, între 1977 şi 1986.

„în timp ce-i citesc cartea, uneori clatin din cap pentru a scăpa de sentimentul că îmi citesc dosarul personal”, a scris în postarea sa, şi a făcut din nou apel la ruşi să lupte împotriva corupţiei şi să ceară democraţie: „Pentru ca în 2055 nimeni să nu mai citească cartea lui Sharansky în SHIZO, şi să gândească: Wow, este exact ca mine.”

* * *

în 2011, înainte de protestele de stradă eare l-au făcut celebru, înainte de campaniile pentru primărie şi pentru preşedinţie, înainte de nenumăratele arestări, de tentativele de otrăvire şi vopseaua verde aruncată pe faţă, Navalnîi îi spusese Evgheniei Albaţ că este pregătit pentru o luptă lungă. A mai spus că nu se aştepta ca Rusia să se schimbe vreodată ca

45 Politician israel ian, activist pentru drepturile omului, autor. Este preşedinte al *Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy* (ISGAP) din Statele Unite. Fost disident politic în URSS unde a petrecut 9 ani în închisoare între anii 1977 şi 1986. (n. *trad.)*

urmare a unor alegeri. A fost sincer în privinţa ambiţiilor sale, dar cumpătat în aşteptări. Schimbarea va veni, a spus el, dar nu era clar când.

„Ar fi o prostie să spun că vreau să investighez ca să înşfac de mână câţiva oficiali corupţi; politica nu mă interesează”, a declarat Navalnîi. „Ar fi evident pentru toată lumea că fie: a) îmi place să mă joc; b) mint, sau sunt pur şi simplu un prost. Pentru că dacă lupţi serios împotriva corupţiei, în Rusia, nu poţi să nu înţelegi că este imposibil să o învingi fără schimbări politice serioase. Ea nu poate fi învinsă dacă nu intri în posesia pârghiilor de putere. Acest lucru este evident pentru toţi oamenii raţionali, iar eu n-am de gând să păcălesc pe nimeni.”

Albaţ, adresându-i-se cu afecţiune, l-a întrebat: „Alioş, tu crezi că va fi lumină la capătul tunelului?”. „Poate că sună ridicol şi naiv, dar eu cred în victoria binelui asupra răului”, a răspuns el. „Eu cred că nedreptatea evidentă eare se întâmplă, prostia evidentă, aberaţiile – toate acestea se vor sfârşi. Pentru că oamenii înţeleg ce este bine şi ce este rău.”

ARTICOLE $1 LUCRĂRI CONSULTATE

Cartea de faţă este o biografie neautorizată, bazată pe informaţii extrase din ştiri, iar apariţia ei se datorează într-o mare măsură atât relatărilor jurnaliştilor ruşi şi internaţionali, care în ultimii ani au scris despre Alexei Navalnîi şi despre cum acesta a devenit principala figură a opoziţiei politice din Federaţia Rusă, cât şi materialelor publicate de autor, inclusiv în calitatea sa de corespondent la Moscova, între 2011 şi 2015, pentru cotidianul *The New York Times.*

Mai mult decât atât, cartea s-a bazat în cea mai mare măsură posibil pe surse audio şi video, incluzând aici diferitele apariţii publice ale lui Navalnîi, procesele care i-au fost intentate, interviurile acordate de acesta la radio şi la televiziune, dar şi propriile gânduri împărtăşite pe blogul de pe platforma Livejournal, precum şi pe reţelele sociale şi în investigaţiile video efectuate de Fundaţia Anticorupţie.

Două lucrări care nu au caracter jurnalistic au contribuit cu informaţii esenţiale despre modul de a gândi al lui Navalnîi. Este vorba despre biografia timpurie *Threat to Crooks and Thieves* („O ameninţare pentru escroci şi hoţi”), scrisă de Konstantin Voronkov, prieten şi coleg al disidentului rus, şi publicată în Rusia în 2012, precum şi despre *Opposing Forces: Plotting the New Russia* („Forţe de opoziţie: Configurarea noii Rusii”), o compilaţie de conversaţii între Navalnîi şi istoricul polonez Adam Michnik, apărută în 2015-

Introducere

“The Trial of Navalny. Online”, *Insider, 2* februarie 2021. https://theins.ru/poli- tika/239043.

Capitolul 1 – Otrăvirea

Dasha Veledeeva, “Yulia Navalnaya: ‘If Everything Is Great

Today Then I Am A Iready Happy. Because Tomorrow Everything Can Definitely Change, and

I Will Be Very Disappointed' , *Symbol,* 17 februarie 2021. https://www.the- symbol.ru/heroes/the-symbol/yuliya-navalnaya-svoyu-glavnuyu-zada- chu-ya-vizhu-v-tom-chtoby-u- nas-v-seme-nichego-ne-izmenilos-deti-by- li-detmi-a-dom-domom/.

"Navalny Was Urgently Hospitalized with Poisoning in Omsk", *Taiga, info,* 20 august 2020. https://tayga.info/158458.

Svetlana Reiter, "Navalny's Team Reveals Hotel Room Search That Uncovered Water Bottle with Traces of Novichok-Type Poison' : *Meduza,* 17 septem- brie 2020. https://meduza.io/en/feature/2020/09/17/navalny-s-team-reveals-hotel-room-search-that-uncovered-water-bottle-with-traces-of-novi- chok-type-poison.

Marcel Rosenbach, "Suddenly the Ones in the Gray Suits Gave the Diagnosis", *Der Spiegel,* 21 august 2020. https://www.spiegel.de/ausland/alexej-nawalny- vertrauter-wolkow-auf-einmal-gaben-diejenigen-in-den-grauen-anzue-gen-die-diagnose-vor-a-71cb3878-b073-4c9f-8f0-3a9242e0a42b.

Farida Rustamova, "Navalny Ended Up in Intensive Care in a Serious Condition When He Was Returning from Siberia. What Was He Doing There?", *Meduza,* 20 august 2020. https:// meduza. io/feature/2020/08/20/vo-vremya- poezdki-v-sibir-navalnyy-popal-v-reanimatsiyu-v-tyazhelom-sostoyanii- a-chto-on-tam-delal.

Irina Kravtsova, " [f]He Needs to Be Evacuated to Europe': Interview with Yaroslav Ashikhmin, Alexey Navalny's Doctor, About His Poisoning in Siberia, Possible Causes and Necessary Treatment", *Meduza,* 20 august 2020. https://meduza. io/feature/2020/08/20/ego-nuzhno-evakuirovat-v-evropu.

"A Day and a Halfina Coma: Online Broadcast About Alexey Navalnyin BSMP-1", *NGS55on4ine.ru,* 20 august 2020. https://ngs55.ru/text/inci- dents/2020/08/20/69430861.

Sabine Siebold, Anton Zverev, Catherine Belton $i Andrew Osborn, "Special Report: În Germany's Black Forest, Putin

Critic Navalny Gathered Strength and Resolve”, Reuters, 25 februarie 2021. https://www.reuters.com/article/ russia-politics-navalny-germany-specialr-idUSKBN2APlBH.

“The Chief Omsk Toxicologist Linked Navalny’s Hospitalization to His Diet”, *Kommersant,* 4 septembrie 2020. https://www.kommersant.ru/doc/4477083.

“Novichok Trolling”, *Kommersant,* 3 septembrie 2020. https://www.kommer- sant.ru/doc/4476810.

Christo Grozev, Pieter van Huis, Arie Toler $i Yordan Tsalov, “FSB Team of Chemical Weapon Experts Implicated in Alexey Navalny Novichok Poisoning”, *Bellingcat,* 14 decembrie 2020. https://www.bellingcat.com/ news/uk-and-europe/2020/12/14/fsb-team-of-chemical-weapon-ex- perts-implicated-in-alexey-navalny-novichok-poisoning/.

Anna Pushkarskaya, Elena Berdnikova, Timur Sazonov, Andrey Soshnikov şi Ksenia Churmanova, “Who Saved Navalnys Life, and How, in the First Two Hour”, BBC News Russian Service, 2 septembrie 2020. https://www.bbc. com/russian/features-54002575.

Victoria Chumakova, “Navalnys Entire Route Tracked Before the Poisoning: He Swam”, *Moskovsky Komsomolets,* 21 august 2020. https://www.mk.ru/inci- dent/2020/08/21/otslezhen -ves-marshrut-navalnogo-pered-otravleni- em-on-kupalsya.html.

Robyn Dixon, “Inside Room 239: How Alexei Navalnys Aides Got Crucial Poisoning Evidence out of Russia, *Washington Post,* 4 octombrie 2020. https: //www. washingtonpost.com/world/europe/russia-navalny-hotel-poisoning/ 2020/10/03/b70392b4-034a-lleb-b92e-029676f9ebec_story.htmL

Eric Campbell şi Matt Henry, “Maria Pevchikh: The Young Investigator Uncovering ‘the Hidden World of Vladimir Putin ”, ABC News Australia, 15 februarie 2021. https://www.abc.net.au/ news/2021-02-16/maria-pevchikh-vladimir- putin-alexei-navalny/13150492.

“ ‘If It Hadn't Been for the Prompt Work of the Medics': FSB Officer Inadvertently Confesses Murder Plot to Navalny”,

Bellingcat, 21 decembrie 2020. https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2020/12/21/if-it-hadnt-been- for-the-prompt-work-of-the-medics-fsb-officer-inadvertently-confesses- murder-plot-to-navalny/.

Capitolul2 — Navalnîi versus Putin

Leonid Parfenov, “Yulia Navalnaya: 'The Children Know Where Dad Is When They Imprison Him’ ”, TV Rain, 14 aprilie 2013. https://tvrain.tv/teleshow/parfenov/julija_navalnaja_deti_znajut_gde_papa_kogda_ego_sa-341087/. “Alexey Navalny, About Crooks and Thieves, Mushrooms and Shwarma, Black Grouse and Nationalism”, *Esquire* (Rusia), decembrie 2011. https://www.buro247.ru/beauty/3883.html.

David M. Herszenhorn, “Putin Says Russia Could Have 'Finished' Navalny”, *Politico* Europe, 17 decembrie 2020. https://www.politico.eu/article/ vladimir-putin-says-russia-could-have-finished-alexei-navalny/.

Aleksey Navalny şi Adam Michnik, *Opposing Forces: Plotting the New Russia* (Moscova: Novoe Izdateltsvo), 2015.

Capitolul 3- Răzbunarea

“Medvedev Against Corruption”, *Vzglyad,* 19 mai 2008. https://vz.ru/poli- tics/2008/5/19/169261. html.

Roman Anin, “Presidencies: For Whom Is the ‘Gift’ on the Bolshoi Utrish? Following the 'Putins Palace, We Decided to Study the Objects That Are Associated with President Medvedev”, *Novaya Gazeta,* 15 februarie 2011. https://web.archive.Org/web/20120414191448/http://www.novayagazeta. ru/inquests/7094.html.

Scott Shane, “From Success at Putins Side to Exposing Corruption”, *New York Times,* 3 februarie 2012. https://www.nytimes.com/2012/02/04/world/europe/sergei-kolesnikov-aims-to-expose-corruption-of-putimera.html.

Matt Bivens, “Rybkin Affair Is No Laughing Matter”, *Moscow Times,* 16 februarie 2004. https://www.

themoscowtimes.com/archive/ryb kin-affair-is-no-laughing-matter.

Yevgenia Albats, “Clean, Concrete Candidate (Audio Files Added)”, *New Times, TJ* februarie 2012. https://newtimes.ru/articles/detail/50206.

Viktor Feshchenko, “Riding a Hype: What’s Under the Hood of Alexei Navalny’s Media Machine”, *Tirms* Secret, 22 septembrie 2017. https://secretmag.ru/ navalnyi/.

“The Head of the National Guard, Zolotov, Challenged Navalny to a Duel. And Did It Against All Dueling Rules”, *Meduza,* 11 septembrie 2018. https:// meduza, io/feature/2018/09/11/glava-rosgvardii-zolotov-vyzval-navalnogo- na-dueLi-sdelal-eto-protiv-vseh-duelnyh-pravil.

Andrew Roth, “Russian Officials Appropriating Jets for Family and Lovers, Says Activist”, *Guardian,* 4 decembrie 2019. https://www.theguardian.com/world/ 2019/dec/04/russian-officials-appropriating-jets-for-family-and-lovers- says-activist.

Pyotr Mironenko şi Irina Pankratova, “Patriarch Kirill Used the Company’s Business Jet ftom Navalny’s Investigation”, *Bell,* 26 decembrie 2019. https:// thebell.io/patriarh-kirill-polzovalsya-biznes-dzhetom-kompanii-iz-rassledo- van iya-naval nogo.

Capitolul 4 — Anii copilăriei

Vitaly Chervonenko şi Tatiana Yanutsevich, “Navalnys’ Village. What Ukrainian Compatriots and Relatives Say About Putin’s Main Enemy”, BBC News Ukraine, 4 februarie 2021. https ://www. bbc.com/Ukrainian/features-rus- sian-5 5922932.

Irina Guk, “Chernobyl Childhood of Alexei Navalny", *Vesti,* 17 octombrie 2013* https://vesti.ua/strana/21302-ukrainskie-rodstvenniki-navalnogo-rasskaza- I i-o-ego- mest nyh-ko r nj a.

Dmitry Sokolov $i Zyubov Pavel, “Butyn as a Mirror of Russia:

Navalny's Native Village Is Mired in Poverty and Corruption", *Sobsednik,* 4 iunie 2020. https://sobesednik.ru/politika/20200603-butyn-kak-zerkalo-rossii-rodno.

Yevgenia Albats, "Enemy No. 1: Interview with the Mother of Alexey Navalny", *New Times, 22* aprilie 2013* https://newtimes.ru/articles/detaiI/65807/*

Lesley Stahl, "The Man Trying to Beat Putin", CBS News, 29 iulie 2019* https:// www.cbsnews.com/news/alexey-navalny-the-man-trying-to-beat-putin- 60-minutes-2019-07-29/*

Konstantin Voronkov, *Threat to Crooks and Thieves* (Moscova: Eksmo, 2012).

Oleg Bocharov, "The Story of One Photo: Schwarzenegger Meets His Idol Yuri Vlasov, 1988", *Maxim,* 24 aprilie 2022. https://www.maximonline.ru/lon- greads/istoriya-odnoi-fotografii-shvarcenegger-vstrechaet-svoego-ku- mira-yuriya-vlasova-1988-id727832/.

Simon Shuster, "Can Crusading Blogger Alexei Navalny Save Russia?", *Time,* 23 ianuarie 2012. https://content.time.com/time/subscriber/article/ 0,33009,2104221,00.html.

Simon Shuster, "The Anti-Putin Movement: An Interview with the Blogger in Chief", *Time,* 18 ianuarie 2012. https://content.time.com/tirne/world/arti-cle/0,8599,2104445,00.html.

Julia Ioffe, "'These Bastards Will Never See Our Tears': How Yulia Navalnaya Became Russia's Real First Lady", *Vanity Fair,* 8 iulie 2021. https://www. vanityfair.com/news/2021/07/how-yulia-navalnaya-became-russias-real- first-lady*

Irina Mokrousova $i Irina Reznik, "How Alexei Navalny Earns a Living", *Vedomosti,* 13 februarie 2012. https://www.vedomosti.ru/library/articles/ 2012/02/13/pesnya_o_blogere#ixzzl mLIgNsyq.

Capitolul 5 — Cum sefiice un politician

“The Committee for the Protection of Muscovites agreed with Don-Stroy", *Rosbalt,* 4 noiembrie 2004. https://www.rosbalt.ru/main/2004/ll/04/ 184071*htmL

"New Politics: Who Is Navalny?", *Afisha, X]* februarie 2012* https://daily.afisha* ru/archive/go rod/archive/new-politics-navalny/.

Julia Gutova, "Navalny, Who Are You?!", *Russian Reporter,* 10 martie 2011* https://expert.ru/russian_reporter/2011/09/navalnyij—tyi-kto_i/.

Olga Khvostunova, "Who Is Mr* Navalny?", Institutul Rusia Modernă, 18 ianuarie 2012* https://imrussia.org/en/politics/183-who-is-mr-navalny*

Julia Ioffe, "Net Impact: One Mans Cyber Crusade Against Russian Corruption", *New Yorker,* 28 martie 2011* https://www.newyorker.com/magazine/2011/ 04/04/net-impact*

lulia Ignatieva, "College Students Kicked Out of the Center", *Izvestia,* 28 septembrie 2006* https://weKarchive.org/web/20071011202544/http:/www* izvestia.ru/moscow/article3097073/.

Rimma Polyak, "LJ Conquers Space", Russian Nights, Russian Journal, 4 noiembrie 2006* https://web.archive.org/web/20061104083143/http:/nights* uss*ru/ events/111722334.

Rimma Polyak, "Debates — Yes?" Russian Nights, Russian Journal, 30 noiembrie 2007. https://web.archive.org/web/20071130033925/http:/nights. russ.ru/events/115959746*

Roman Ukolov, "Dispute with Scuffle and Shooting", *Nezavisimaya Gazeta,* 1 noiembrie 2007. https://www.ng.ru/events/2007-ll-01/7_disput.html.

[f]I Shot the Whole Clip": How Navalny Managed to Avoid Responsibility for a Fight with a Weapon in 2007", RT în limba rusă, 11 august 2020* https:// russian*rt*com/russia/article/771393-navalnyi-klub-draka-strelba-delo*

Masha Gessen, "The Evolution of Alexey Navalnys Nationalism", *New Yorker,* 15 februarie 2021.

https://www.newyorker.com/news/our-columnists/the-evolution-of-alexey-navalnys-nationalism*

"'Political Nationalists' Signed a Cooperation Pact", *Grani.ru,* 8 iunie 2008* https://graniru.org/Politics/Russia/Parties/rn.137589.html*

Capitolul 6- Cruciatul anticorupţie

Peter Carlson, "The Stock Character", Wiziizwgton *Post,* 20 aprilie 2003* https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/2003/04/20/the-stock-charac- ter/f03271 e 1 -74ee-4cad-918e-c 18ef7d0f2d9/.

"Wanted: Minority Shareholders of Surgutneftegaz Want to Know Its Real Owners", *Izbrannoe,* 4 mai 2008* https://web.archive.org/web/20101129073921/ http://www.izbrannoe.ru/34843.html.

Elena Mazneva Irina Malkova, "Bogdanov Does Not Know the Owners of Surgut", *Vedomosti,* 30 aprilie 2008. https://www.vedomosti.ru/library/articles/2008/04/30/bogdanov-ne-znaet-hozyaev-surguta.

"Rebellion of Surgutneftegaz Minority Shareholders: At the Annual Meeting of Shareholders They Asked Bogdanov Several Uncomfortable Questions", *Ura.ru,* 5 mai 2008. https://ura.news/news/38110.

Svetlana Ivanova, Vera Surzhenko ji Ekaterina Derbilova, "Billions Out of Control", *Vedomosti,* 24 martie 2008. https://www.vedomosti.ru/newspaper/artides/2008/03/24/beskontrolnye-miIIiardy

Elena Mazneya ji Alexey Nikolsky, "Gas Arithmetic", *Vedomosti,* 24 decembrie 2008. https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2008/12/24/gazovaya- arifmetika.

Richard L. Cassin, "Moscow Activist Questions International Auditors", *FCPA Blog,* 28 decembrie 2010. https://fcpablog.com/2010/12/28/moscow-activ- ist-

questions-international-auditors/.

Miriam Elder, “Russia's Chief Whistleblower Wants to Jail the Corrupt”, *Guardian,* 23 februarie 2011. https://www.theguardian.com/world/2011/ feb/23/russia-whistleblower-corruption.

“Navalny Published Part of the Classified Report on the ‘Sawing’ in Transneft”, *Lenta.ru,* 16 noiembrie 2010. https://lenta.ru/news/2010/! 1/16/transneft/.

Alexei Navalny ji Maxim Trudolyubov, “Russian Journalists Need Help in Exposing Corruption”, Nieman *Reports,* 20 aprilie 2011. https ://niemanre- ports.org/articles/russian-journalists-need-help-in-exposing-corruption-2/.

Andrew Roth, “Russian Court Outlaws Alexei Navalny’s Organisation”, *Guardian,* 9 iunie 2021. https://www.theguardian.com/world/2021/jun/09/russian-court-expected-to-outlaw-alexei-navalnys-organisation.

Yulia Kalinina, “Blog Will Punish: Well-Known Anti-corruption Fighter Alexei Navalny: ‘The Fight Against Crooks and Thieves Is My Political Campaign, My Struggle for Power”, *Moskovsky Komsomolets,* 9 iunie 2011. https:// www.mk.ru/politics/2011/06/09/596335-blog-nakazhet.html.

Capitolul 7- Blogger, luptator de stradd, politician

Ksenia Veretennikova, “Internet and Samizdat: The Opposition Discussed Its Future in Federal ElectionCampaigns”, *Vremya,* 17 iunie 2010. http://www. vremya.ru/2010/103/4/256034.htmL

Maksim Ivanov, “Democrats Consulted But Did Not Agree”, *Kommersant,* 16 iunie 2010. https://www.kommersant.ru/doc/1387124.

Pavel Sheremet ji Olga Filina, “On a Closed Circle of Questions”, *Spark Magazine, Kommersant,* 21 iunie 2010. https://www.kommersant.ru/doc/1386111.

Konstantin Sonin, “The Kuzimov vs. Navalny Debate”, *Moscow Times,* 23 martie 2011. https://www.themoscowtimes.com/2011/03/23/the-kuzminov-vs-na- valny-debate-a5830.

Dmytry Lanin, “Blogger Navalny and Rector Kuzminov Did Not Hear Each Other”, *BFM.ru,* 19 martie 2011. https://www.bfm.ru/news/132567*

Natalia Raibman, “Navalny Wants to Become President”, *Vedomosti,* 15 aprilie 2013* https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2013/04/05/navalnyj_ hochet_stat_prezidentom.

Anastasia Ornya, Olga Churakova ji Roman Shleynov, “Navalny’s Investigation into the Business of the Sons of the Prosecutor General Is Not Yet of Interest to the Authorities”, *Vedomosti,* 2 decembrie 2015* https://www. vedomosti. ru/politics/articles/2015/12/03/619391-genprokurora-vlast-ne-interesuet.

“Chaika Called the Revelations of the Anti-corruption Foundation Made-to-Order and False”, Interfax, 3 decembrie 2015* https://www.interfax.ru/russia/48 2923*

“Elections of the Mayor of Moscow”, *Gazeta.ru,* 8 octombrie 2010. https://www. gazeta.ru/politics/2010/10/07_a_3426748.shtml.

Elena Ovchinnikova, “FSB Loves from Behind”, *Vyatsky Observer,* 14 ianuarie 2010. https://web.archive.org/web/20100117185759/http://www.nablu- datel.ru/ numers/2010/3/36.htm.

Olga Kuzmenkova, “ 'Then It Screamed from the Heart’: How Alexei Navalny Did Not Want to Go to Chistye Prudy, and Ksenia Sobchak Decided to Perform on Sakharov Avenue”, *Gazeta.ru,* 5 decembrie 2012. https://www. gazeta.ru/politics/2012/12/04_a_4878797.shtml.

Zoya Svetova, “We Are All Deprived of Liberty Completely Illegally”, New *Times,* 12 decembrie 2011. https://newtimes.ru/articles/detail/47446.

Vladimir Antipin, “Weirdo with the Letter W”, *Russian Reporter,* 4 februarie 2010. https://expert.ru/russian_reporter/2010/04/volkov/.

Pavel Sergeev, “Leonid Volkov: Biography, Politics and Personal Life of Navalny’s Ally”, *Anews,* 5 februarie 2021. https://web.archive.org/web/2021020 5132646/https://anews.com/136480937-Ieonid-volkov-biografija-politi- ka-i-Iichnaja-zhizny-soratnika-navalynogo.html.

Capitolul 8 – Procuratură, persecuţie, închisoare

“Votinov was Taken into Custody Right in the Courtroom”, *Newsierru.* 17 mai 2012* https://www.newsler.ru/incidents/2012/05/17/votinovl7*

“Another Adviser to Nikita Belykh Is Suspected of Fraud”, *Newsler.ru,* 3 iunie 2010. https://www.newsler.ru/incidents/2010/06/03/navalny.

Oleg Suchkov, “Unsanitary Forest”, *Vek,* 3 iunie 2010. https://wek.ru/antisani- tar-lesa.

Igor Degtyarev, “Adviser to the Governor of the Kirov Region May Be Involved in a Criminal Case on the Fact of Fraud”, *Rossiyskaya Gazeta,* 11 iunie 2010. https://rg.ru/2010/06/ll/sovetn-gubern.html.

Mikhail Agafonov, “Alexey Navalny’s Fraud Case Reached the UPC\ *Marker,* 9 decembrie 2010. https://web.archive.Org/web/20140904085727/http:/ marker.ru/news/2902.

“Nikita Belykh Called Accusations Against Navalny 'Ridiculous’ ”, *Newsler.ru,* 10 decembrie 2010. https://www.newsler.ru/politics/2010/12/10/navalny041.

David M. Herszenhorn, “Putin Critic Gets 5-Year Jail Term, Setting OIF Protests”, *New YorkTimes,* 18 iulie2013. https://www.nytimes.com/2013/07/19/world/ europe/russian-court-convicts-opposition-leader-aleksei-

navalny.html.

David M. Herszenhorn, “Aleksei Navalny, Putin Critic, Is Spared Prison in a Fraud Case, but His Brother Is Jailed”, *New York Times,* 30 decembrie 2014. https://www.nytimes.com/2014/12/31/world/europe/aleksei-navalny-con- victed.html.

Yulia Chernukhina, “The Man Who Announced the Verdict on Navalny”, *New Times,* 15 aprilie 2013* https://newtimes.ru/articles/detail/65311/.

Mikhail Rubin, Olga Churakova şi Roman Badanin, “Enemy Number One: The Story of How the Authorities Are Fighting with Alexei Navalny”, *Proekt,* 24 august 2020. https://www.proekt.media/narrative/kreml-protiv-navalnogo/.

Evgeny Feldman şi Ivan Zhilin, “The Court Changed Navalny and Ofitserov’s Punishment from Real to Suspended (Chronicle)”, *Novaya Gazeta,* 16 octombrie 2013. https://web.archive.Org/web/20131018235427/http:/www. novayagazeta.ru/ news/132691 -htmL

Capitolul 9— Candidat la primărie, om de stat

“Navalny Prepared aTruckload of Complaints About Election Violations”, *Lenta.ru,* septembrie 2013. https://lenta.ru/news/2013/09/! 1/claim/.

Ekaterina Vinokurova, “Navalny Will Add Legitimacy to the Elections”, *Gazeta.ru,* 10 iulie 2013* https://www.gazeta.ru/politics/2013/07/09_a_5419993. shtml? updated.

Ekaterina Vinokurova, “Navalny Collected Signatures Without Asking”, *Gazeta.ru,* 8 iulie 2013. https://www.gazeta.ru/politics/2013/07/08_a_5417225.shtml? updated.

“Sobyanin Resigns to Participate in New Elections”, BBC News Russian Service, 4 iunie 2013. https://www.bbc.com/russian/international/2013/06/ 130604_moscow_sobyanin_resigns.

Eduard Limonov, “Your Lyosha”, *Svobodnaya Pressa,* 4 octombrie 2012. https:// svpressa. ru/society/article/59369/.

“Navalny Launches Campaign Platform, Promises ‘Wonderful Future" for Russia”, *Moscow Times,* 14 decern brie 2017. https://www.themoscowtirnes.com/ 2017/12/14/navalny-campaign-promises-wonderful-future-russia-a59935.

Capitolul 10 — Detinut

Arkady Ostrovsky, “ ‘I’ve Mortally Offended Putin by Surviving’: Why Alexei Navalny Keeps Fighting”, *1843 Magazine, Economist, 2* mai 2012. https:// www.economist.com/1843/2021/05/02/ive-mortally-offended-putin-by- surviving-why-alexei-navalny-keeps-fighting.

Masha Gessen, “Why Alexey Navalny Returned to Russia”, *New Yorker,* 13 aprilie 2021. https://www.newyorker.com/news/our-columnists/why-alexey-naval- ny-returned-to-russia.

Daria Garmonenko, “The Kremlin Will Have Time to Prepare for the Return of Navalny”, *Nezavisimaya Gazeta,* 13 ianuarie 202L https://www.ng.ru/poli-tics/2021-01-13/l_8055_politi csl.html.

Max Seddon, “Alexei Navalny Protests Breathe New Life into Anti-Putin Feeling”, *Financial Times,* 29 ianuarie 2021. https://www.ft.com/content/c2a8cl93-6 243-4 Id8-b53b-b7854d5af8£2.

“Plane with Navalny Redirected from Vnukovo to Sheremetyevo”, *Kommersant,* 17 ianuarie 2021. https://www.kommersant.ru/doc/4652414.

Masha Gessen, “Alexey Navalny Has the Proof of His Poisoning”, *New Yorker,* 18 octombrie 2020. https://www.newyorker.com/culture/the-new-yorker-interview/alexey-navalny-has-the-proof-of-his-poisoning.

Andrew Roth, “Kremlin Could Try to Keep Navalny Locked Away for Years”, *Guardian,* 17 ianuarie 2021.

https://www.theguardian.com/world/2021/jan/ 17/kiemlin-try-keep-alexei-navalny-locked-away-years-vladimir-putin.

Andrew E. Kramer, "În First Interview from Jail, an Upbeat Navalny Discusses Prison Life", *New York Times, 25* august 2021. https://wwwmytimes.com/ 2021/08/25/world/europe/navalny-jail-prison.html.

"What Is Known About the Colony Where Alexei Navalny Was Taken", *Kommersant,* 14 iunie 2022. https://www.kommersant.ru/doc/5410316.

Maria Starikova, "The Food Is Better Than in IK-2[1], *Kommersant,* 18 ianuarie 2023. https://www.kommersant.ru/doc/5774185.

Denis Telmanov, " *1 Am a Threat to US National Security[1]: Butina About Foreign Agents, Navalny and Barbie Dolls", *Gazeta.ru,* 20 decembrie 2021. https:// www.gazeta.ru/politics/2021/12/19_a_ 14332765 .shtml.

Alexey Navalny, "Alexei Navalny: This Is What a Post-Putin Russia Should Look Like", *Washington Post,* 30 septembrie 2022. https://www. washingtonpost. com/opinions/2022/09/30/alexei-navalny-parliamentary-republic-russia- ukraine/.

Capitolul 11 – Ultimul cuvânt

"The Speed of Obtaining Navalnys Passport Turned Out to Be Amazing", *Moskovsky Komsomolets,* 8 mai 2017. https://www.mk.ru/politics/2017/05/ 08/skorost-polucheniya-navalnym-zagranpasporta-okazalas-izumitel-noy.html.

Sergey Polosatov, "Kasyanov and His Mistress Shook The Dirty Linen of the Opposition", *Komsomolskaya Pravda,* 1 aprilie 2016. https://www.kp.ru/daily/ 26512.7/3380893/.

David M. Herszenhorn, "Navalny Accuses Russian Forces of Killing a Namesake in Ukraine", *Politico* Europe, 19 aprilie 2022. https://www.politico.eu/arti- cle/navalny-accuses-russian-forces-of-killing-a-namesake-in-ukraine/.

"Alexei Navalny Was Doused with Green Paint in Barnaul",

Vesti, 20 martie 2017. https://www.vesti.ru/article/1567276.

Yevgenia Albats, “Interview: *1 Think Power in Russia Will Not Change Because of Elections”, *New Times,* 19 iulie 2011. https://newtimes.ru/articles/de- tail/38107/.

Robyn Dixon, “Navalny is sentenced to 19 years for extremism[1] as Kremlin crushes dissent”, *Washington Post,* 4 august 2023. https ://www.washington-post.com/world/2023/08/04/alexei-navalny-sentenced-russia-opposition/.

MULŢUMIRI

Mulţumirile mele se îndreaptă în primul rând către Sean Desmond — editorul meu şi mai ales un mare prieten, naşul şi susţinătorul acestui proiect – pentru perseverenţa sa răbdătoare atunci când războiul Rusiei din Ucraina ne-a dat peste cap planurile şi el a rescris calendarul, precum şi prietenei mele dragi Susan Cordaro, pentru gustul ei impecabil şi pentru că ne-a încurajat pe Sean şi pe mine să lucrăm împreună.

De asemenea, această carte n-ar fi fost posibilă fără colegii şi prietenii de la *New York Times, Politico Europe, Washington Post.* Mulţumiri speciale către Bill Keller şi Susan Chira, care mi-au oferit jobul mult visat de corespondent de la Moscova pentru *New York Times,* şi pentru redactorii mei din acea vreme, Joe Kahn şi Michael Slackman.

Mulţumiri lui Clifford J. Levy, predecesorul meu la Moscova care, împreună cu familia lui minunată, mi-au făcut cunoştinţă cu *Novaya Humanitarnaia Şkola — The New Humanitarian School* — şi colegilor mei corespondenţi, în special lui Ellen Barry, Andrew E. Kramer, Steven Lee Myers, şi Andrew Roth.

Le datorez enorm traducătorilor de cursă lungă ai biroului *New York Times* de la Moscova, magicienii Nikolai Halip şi Viktor Klimenko, care m-au învăţat cum să-mi fac meseria de jurnalist în Rusia.

îi datorez mulţumiri calde şi profesorului meu de rusă, care nu mai trăieşte din păcate, Boris Şektman ale cărui tehnici de predare şi umor făceau minuni, ajutând generaţii de corespondenţi în Rusia pentru *New York Times* şi alte organizaţii nou sosite.

Mulţumiri mentorilor mei dragi de la *Times* — Sara Rimer, John Kifner, Robert D. McFadden, Dan Barry, Suzanne Daley, Alison Mitchell, Cari Hulse, şi cel care a fost Robert Pear.

Carrie BudoffBrown şi Matthew Kaminsky m-au adus la Bruxelles pentru a mă alătura interesantului proiect *Politico Europe.* Ei, împreună cu Steven Brown, căruia îi simţim lipsa, mi-au permis să continui să relatez despre Rusia şi despre Ucraina ca o extensie a Uniunii Europene şi a relaţiilor transatlantice»

Mulţumiri prietenilor mei de la *Politico Europe,* în mod special lui Jacopo Barigazzi, Florian Eder şi Rym Momtaz, care au dovedit în fiecare zi ca este posibil să obţii o ştire şi să faci glume – adesea în acelaşi timp» Mulţumiri şi colegilor mei de la *Washington Post,* în special lui Douglas Jehl şi Sally Buzbee, care m-au readus cu normă întreagă la subiectul Rusia, precum şi corespondenţilor fabuloşi şi curajoşi de la *Washington Post* pentru Rusia şi Ucraina cu care lucrez în fiecare zi»

Va mulţumesc vouă, jurnaliştilor ruşi şi străini, profesionişti incredibili, care aţi scris amplu şi exhaustiv despre Navalnîi — în timp real — şi aţi oferit baza de date pentru această carte»

Nu pot mulţumi destul echipei extraordinare de la *Twelve,* în mod special lui Bob Castillo şi Zohal Karimi, care au făcut procesul de producţie să pară o treabă atât de uşoară»

Mulţumiri din inimă fotografului de top, Evgheni Feldman, pentru fotografiile făcute lui Navalnîi de-a lungul anilor, inclusiv cele din extraordinarul său proiect *„This Îs Navalnîi”.*

Şi *‘ogromnoe spa$ibo’* Annei Berezniatskaia pentru traducerea din rusă a unor pasaje foarte complicate.

Fireşte, pentru eventualele greşeli din această carte eu sunt singurul responsabil.

Mulţumiri speciale unchiului meu, Moises “Mo” Herszenhorn, care m-a învăţat să fiu curajos, să mizez pe aventură şi „să fac cinste numelui nostru”.

Fireşte, această carte n-ar fi fost câtuşi de puţin posibilă fără iubirea răbdătoare şi devotată precum şi sprijinul soţiei mele, Christina Pan Marshall, al fiilor noştri, Miles, Isaac, şi

Ellis Herszenhorn, care au făcut sacrificii enorme
pentru a-mi permite să urmăresc ştirile în orice condiţii»

DESPRE AUTOR

David M. Herszenhorn s-a alăturat echipei de la *Washington Post,* în cali-
tate de redactor specializat pe Rusia, Ucraina şi Europa de Est. A fost cores-
pondent la Bruxelles pentru *Politico*- înainte, David M. Herszenhorn a lucrat,
vreme de peste 20 de ani, ca reporter pentru *New York Times,* corespondent
pentru *Washington Post* şi, ulterior, corespondent străin cu biroul la Moscova»

Alexei Navalnîi, în vârstă de 33 de ani, cunoscut pe atunci ca blogger şi activist anticorupţie, în biroul său din Moscova, Rusia, pe 17 decembrie 2009. *(Oxana Onipko/AFP via Getty Images)*

Navalnîi discută cu activiştii ruşi ai opoziţiei politice adunaţi în pădurea Himki, aflată la marginea Moscovei, la forumul civil Anti-Seligher, un eveniment organizat pe 18 iunie

2011 ca replică la tabăra de tineret pro-Kremlin de pe lacul Seligher. *(Andrei Smirnov/AFP via Getty Images)*

Navalnîi electrizează multi-

> mea la un miting de protest împotriva fraudei din timpul alegerilor parlamentare din Rusia, din 5 decembrie 2011, prima dintr-o serie de demonstraţii care au avut

21 decembrie 2011 — Navalnîi este eliberat după ce a executat 15 zile de închisoare, în urma reţinerii la mitingul din 5 decembrie. În spatele lui se află Ilia Ponomarev, membru al opoziţiei în Duma de Stat. Trei zile mai târziu, Navalnîi s-a adresat unei mulţimi şi

> loc în Moscova, în perioada 2011-2012. *(Alexei Sazonov/ AFP prin Getty Images)*

Navalnîi şi prezentatoarea TV Xenia Sobciak la o grevă organizată pe 14 aprilie 2012, în oraşul Astrahan, pentru a-l susţine pe

Oleg Şein, un candidat la primăria locală, care a declarat că voturile false i-au suflat victoria în alegerile ce avuseseră loc în martie. Cu toate acestea, protestele din Moscova nu au câştigat simpatizanţi în afara

capitalei. *(fotografie din arhiva autorului)*

La un miting organizat în timpul campaniei pentru primărie a lui Navalnîi, din 21 august 2013, un susţinător îi cere un autograf pe coperta revistei *Esquire* din decembrie 2011, ediţia în limba rusă. În acest număr, Navalnîi îşi reaminteşte că i-a venit spontan expresia „Partidul Escrocilor şi al Hoţilor” pentru a descrie Rusia Unită, partidul politic al preşedintelui Vladimir Puţin. *(Evgheni Feldman)*

25 august 2013 — Navalnîi se adresează unei mulţimi de susţinători, în timpul campaniei sale pentru primăria Moscovei. Deşi era un candidat înregistrat oficial, Navalnîi a fost

totuşi reţinut de poliţie la scurt timp după miting. *(Evgheni Feldman)*

30 decembrie 2014 — Navalnîi şi fratele său, Oleg, au un schimb de priviri după ce au fost condamnaţi pentru acuzaţii de fraudă false. Alexei a fost eliberat după ce a primit o pedeapsă cu suspendare, dar Oleg a fost condamnat la trei ani şi jumătate într-o colonie penitenciară, *(fotografie din arhiva autorului)*

Navalnîi, soţia sa, lulia, şi Navalnîi şi Adam Michnik, > istoric polonez şi intelectual public, la un eveniment organizat în Moscova, pe 2 octombrie 2015, pentru a marca lansarea cărţii lor > *Opposing Forces: Plotting the New Russia*, o serie de dialoguri între cei doi bărbaţi care compară dezvoltarea

consilierul politic de top Leonid Volkov la un marş 5 organizat pe 27 februarie 2016, pentru a comemora doi ani de la uciderea lui Boris Nemtov, om politic din opoziţie, care a fost împuşcat în timp ce mergea pe un pod aflat în apropiere de Kremlin. *(Evgheni Feldman)*

lulia îşi ajută soţul să se pregătească pentru o conferinţă de presă din oraşul Ekaterinburg, Rusia, pe 25 februarie 2017, unde a anunţat deschiderea sediului local pentru campania sa prezidenţială din 2018. Leonid Volkov se află în dreapta. *(Evgheni Feldman)*

Navalnîi este forţat să intre într-o dubă de poliţie după ce a fost reţinut la un miting organizat în Moscova pe 26 martie 2017. Acest miting făcea parte dintr-o serie de proteste antiguvernamentale ce aveau loc la nivel naţional, după ce Navalnîi a făcut public un

videoclip în care investiga presupusa corupţie a prim-ministrului Dmitri Medvedev.
(Evgheni Feldman)

Navalnîi părăsind spitalul din Moscova pe 27 aprilie 2017, după ce un bărbat l-a atacat aruncându-i în față un lichid >

antiseptic verde care i-a afectat ochiul drept, ceea ce a necesitat în cele din urmă o intervenţie >

chirurgicală făcută de specialiştii din Spania. *(Evgheni Feldman)*

14 mai 2017 — Navalnîi, împreună cu Iulia, îl îndeamnă pe fiul său, Zahar, să nu manifeste nicio teamă faţă de poliţiştii care i-au reţinut în timpul unui miting organizat la Moscova, pentru a protesta împotriva planurilor guvernamentale de a dărâma nişte blocuri din epoca sovietică din capitală. *(Evgheni Feldman)*

20 iulie 2017 — Navalnîi participă împreună cu Igor Ghirkin, fost ofiţer al Serviciului Federal de »

Securitate, la o dezbatere organizată în Moscova. Ghirkin a participat la invazia şi anexarea ilegală a Crimeei de către Rusia, a fost acuzat de crime extrajudiciare în zonele

controlate de ruşi din estul Ucrainei şi, în 2022, a fost condamnat în Ţările de Jos pentru crima de a fi doborât un avion al Malaysia Airlines. *(Evgheni Feldman)*

Navalnîi şi consilierii săi,
>
inclusiv Roman Rubanov (stânga), directorul Fundaţiei Anticorupţie, şi secretarul de presă Kira larmiş (centru), în drum spre Comisia Electorală Centrală a Rusiei de la Moscova, unde i s-a interzis să candideze la preşedinţie împotriva lui Puţin în alegerile din 2018.

(Evgheni Feldman)

Navalnîi, împreună cu soţia sa, lulia, fiica sa, Daria, şi fiul, Zahar, la spitalul Charite din Berlin, pe 15 septembrie 2020. A petrecut mai multe zile în comă după ce a fost otrăvit cu o armă chimică în timpul unei tentative de asasinat ce a avut loc în Siberia, pe data de 20 august 2020. Cancelarul german Angela Merkel a anunţat personal că Navalnîi a fost atacat

cu Noviciok, un agent neurotoxic militar interzis. *(Handout/Agenţia Anadolu prin Getty Images)*

17 ianuarie 2021 — Ofiţerii de poliţie îl aşteaptă pe Navalnîi la controlul paşapoartelor pe aeroportul Şeremetievo din Moscova. Acesta a fost arestat imediat după întoarcerea sa în Rusia, după tratamentul medical pe care l-a urmat în Germania. *(Chirii Kudriavţev/AFP prin Getty Images)*

Navalnîi făcând semnul victoriei din boxa acuzaţilor, cunoscută sub numele de „acvariul”, la audierea din 20 februarie 2021 de la tribunalul districtual Babuskinski din Moscova, unde a făcut apel contra deciziei de arestare sub acuzaţia de încălcare

>

a eliberării condiţionate în timpul tratamentului pentru otrăvire pe care îl urma în Germania.
(Evgheni Feldman)

12 martie 2023 — Iulia Navalnaia participă la cea de-a 95-a ediţie anuală a Premiilor Academiei Americane de Film de la Teatrul Dolby din Hollywood, California, unde *Navalnîi* a câştigat premiul pentru cel mai bun film documentar. Este însorită de

> copiii ei, Daria şi Zahar, şi de regizorul Daniel Roher (dreapta).
(Kevin Winter/Getty Images)

Navalnîi vorbeşte prin videoconferinţă la şedinţa de judecată din 9 decembrie 2021, în regiunea Vladimir din Rusia, lângă colonia închisorii în care era deţinut, adesea în izolare. Pe 4 august 2023, Navalnîi a fost condamnat la încă 19 ani de închisoare pentru extremism. El i-a acuzat în mod repetat pe oficialii penitenciarului că i-au încălcat drepturile şi că i-au refuzat tratamentul medical de care avea nevoie. *(Evgheni Feldman)*